image
not
available

Scan 2507.1

SIGILL: COLL: HARVARD: CANTAB: NOV: ANGL: 1650
CHRISTO ECCLESIAE
Bought,
Jan. 4. 1835.

SVENSKA FOLKETS

HISTORIA

AF

ERIK GUSTAF GEIJER.

FÖRSTA DELEN.

TILL GUSTAF WASA.

Örebro,
tryckt hos N. M. Lindh.

1832.

1835, [illegible]

Bought

(I^a. II^a. deles.)

TILL

HANS KONGL. HÖGHET

JOSEPH FRANS OSCAR

SVERIGES och NORRIGES KRON-PRINS.

Högborne Förste,

Nådigste Kron-Prins!

Oförgätlig är för mig och för många den tid, då Upsala Universitet såg EDERS KONGL. HÖGHET såsom Yngling i sina Lärosalar; och jag vet, att denna tid för EDERS KONGL. HÖGHETS hjerta

förblifvit dyrbar. Om min framställning af Fäderneslandets Öden då hade den lyckan att väcka Eders Kongl. Höghets deltagande; måtte ock den Öfversigt deraf, som jag nu efter långvarig pröfning vågar meddela, ej finnas ovärdig Eders Kongl. Höghets uppmärksamhet!

Med djupaste vördnad och trohet

underdånigst
E. G. GEIJER.

Företal.

Det mindre Verk i Svenska Historien, hvilket i Företalet till Första Delen af Svea Rikes Häfder anmältes såsom till en stor del redan utarbetadt, framträder härmedelst: senare än jag önskat (då offentliga förrättningar upptagit mycket af min tid) men deremot såsom ett helt och hållet nytt arbete. Jag har dertill blifvit föranlåten genom den anmodan, som Herrar Utgifvare af Geschichte der Europäischen Staaten *till mig ställt, att för denna Samling författa Sveriges Historia. Den Svenska Handskriften, som nu i Fäderneslandet af trycket utkommer, har derföre af Hr Doctor* Leffler

härstädes på min begäran och under mina ögon blifvit på Tyska öfversatt.

Efter fulländandet af närvarande Arbete, så snart som möjligt, ämnar jag inrätta Fortsättningen af det större Historiska Verket sålunda, att de afdelningar deraf, som innefatta den senare, minst bearbetade tidrymden af Sveriges Historia, ifrån den store Gustaf Adolfs *dagar, först komma att utgifvas.*

Upsala i Augusti 1832.

Författaren.

INNEHÅLL.

Inledning.

FÖRSTA KAPITLET.

Den Nordiska Sagan.

ANDRA KAPITLET.

Land och Folk från Hedniska Tiden.

TREDJE KAPITLET.

Christendomen. Svears och Göters Strid om Riket.

FJERDE KAPITLET.

Folkungarne.

FEMTE KAPITLET.

Främmande Konungar. Unionen till Sturarna.

SJETTE KAPITLET.

Sturarne.

SJUNDE KAPITLET.

Land och Folk från Katholska Tiden.

KONUNGALÄNGD.

INLEDNING.

Den Skandinaviska Norden har sent inträdt i Historien och var för Forntidens bildade folkslag nästan fullkomligen obekant. Det *Thule*, som Pytheas omkring 300 år före Christus i Britannien hörde omtalas såsom det nordligaste af alla länder, ehuru ej utan all odling och åkerbruk, var troligen det vestliga Skandinavien. Rykten funnos om en ö "af ofantlig storlek och nästan likt ett fast land," belägen på föga afstånd från Schytiens strand eller Bernstenskusten, och utmärka sannolikt det sydliga Skandinavien. Men dessa dunkla sägner förlorade sig i glömska och fabler; och om Greken något verkligt af dem lärt, så hade Romaren det åter förgätit. Plinius, ehuru de nämnda berättelserna voro honom väl bekanta, förmäler såsom en nyhet (han hade sjelf besökt Nordsjöns kuster): "att omätliga öar ej längesedan från Germanien blifvit upptäckta: ibland dem den ryktbaraste *Scandinavia*, af ännu okänd storlek:" inbyggarne kallade den en *annan verld* 1). Han misstänker ej, att *Nerigon* (Norrige), hvilket han omtalar såsom en särskild stor ö, blott är en del af den förra. Det

1) Alterum terrarum orbem. L. IV. c. 27.

är ett halft århundrade efter Christus som dessa namn först höras. — Kort derefter framträda hos Tacitus "*Svionernas* samhällen i Oceanen, mäktige genom män, vapen och flottor." Geographen Ptolemæus af andra århundradet känner *Göter* och äfven *Danskar* såsom bebyggare af Skandiens sydligare del. Dessa bekanta namn ljuda till oss från ålderdomen bland flera andra okända och för oss oigenkänneliga.

Gemenskapen med det hedniska Rom eller med det Christliga Rom — med det gamla Verldsväldet eller med Påfvedömet — har infört de flesta af det vestra och norra Europas folkslag på Historiens skådeplats; och, då med odlingens rätt de ändtligen der blefvo hemmastadda, hade den Romerska inflytelsen redan trädt emellan dem och deras äldsta minnen, så att af dessa föga ursprungligt återstod. Det gäller ej blott om de till sjelfva språket romaniserade nationer: det gäller till största delen äfven om de Germaniska nationer, som bibehöllo sitt tungomål. Allt hvad man vet om det gamla Germanien är romerskt. Dess fornålder är utan egna ursprungliga minnen; och om man ock i senare tider sökt, att genom konst ersätta denna brist, så kan man likväl ej säga, att bemödandet lyckats. Man ser ett tempel, hvari lärdomen tillbeder sig sjelf; men hvari folkets stämma saknas.

Den yngste brodren i denna stora stam är den, hvars öden vi företagit oss att till en del förtälja. Den yngste är han till sitt inträde i Historien; men han har längst dröjt i fädernehuset och torde derom ha mest att berätta. Af främmande inflytelse vet han mindre, och har i förflutna tider mer meddelat än emottagit yttre verkningar. Om det gamla Rom i dess fall kände han kanhända mer än det om honom; och tusen år af den christna tideräkningen hade förflutit,

innan han från en fruktansvärd fiende blef en son af Romerska Kyrkan.

Hvad Skandinavien har att lägga till den Germaniska stammens minnen är derföre, om äfven till tiden senare, till charakteren det äldsta, jemnförelsevis det mest ursprungliga, den fullständigast öfverblifna erinringen om ett tillstånd, äldre än all Roms inverkan, och så länge fortsatt, att Historiens ljus derpå faller. Så är Nordens Historia lik dess natur, uti hvars klippor och berg de uråldriga daningarna ligga i dagen, under det dessa i sydligare länder täckas af yngre formationer.

Vi ha antydt den Nordiska Historiens förhållande i allmänhet till våra stamförvandters. Vi tillägga några anmärkningar angående det inbördes förhållandet af de Nordiska rikenas äldre Historia; hvilket tillika ger oss tillfälle att om dess källor kortligen anföra hvad för vårt ändamål är nödigt.

Det var *Christendomen*, som öppnade Skandinavien för det öfriga Europa. Missionsberättelser om Evangelii framgång bland folkslag, hvilkas namn så länge varit Christenhetens förskräckelse, den fredliga gemenskap, som af Nordens omvändelse småningom blef en följd, spridde ändtligen ljus öfver dessa aflägsna, hittills föga kända länder, hvilka äfven de förste Christne lärare förlikna vid en annan verld 2). Sedan förbindelsen med Romerska Kyrkan af sig födt bekantskap med dess lärdom och språk, användes dessa här, som i det öfriga Europa, af de Andeliga i författandet af Latinska Krönikor. I sådana bemö-

2) Transeuntibus insulas Danærum alter mundus aperitur in Sveoniam vel Nordmanniam, quæ sunt duo latissima Aquilonis regna et nostro orbi fere incognita. ADAM. BREM. De Situ Dan. c. 60 ed. Lindenbrog.

landen står *Dannemark* främst, och i allmänhet är dess Medeltids Historia rikhaltigare än den öfriga Nordens. Saxo ensam gäller för många. I tider, närmare hans egen, är han ett oförkastligt vittne: i de äldre visar han, under en lärd och utsmyckad förklädning, i hvad gestalt hedendomens minnen och fabler ibland folket lefde i det tolfte århundradet. Man ser hvilken rikedom af fosterländsk erinring från forntiden ännu fanns; och de *gamla Folkvisorna*, på hvilka Dannemarks medeltid är rikast, lära oss i hvilken form denna erinring förnämligast hade fortplantat sig. Saxo öser med fulla händer ur folksagans lefvande brunn. Det är ingen ting i detta afseende, som han lemnat oberättadt, och ingen ting, som han ej trott. Han synes endast förlägen, huru allt detta skall låta inrätta sig till en ordentlig Riks-Historia från äldsta tider; hvilket ock lyckats derefter.

Hvad Dannemark är för den Christeliga Medeltidens Historia i Norden, är *Norrige* för den slutande Hedendomens; mindre genom sig sjelft än genom *Isländarne*, som man kunde kalla ett folk af Sagoskrifvare. Skandinaviske Nybyggare, för det mesta män af anseende och börd, missnöjde med sin lott hemma eller undflyende mäktigares förtryck, hade från år 874 till 934 på denna aflägsna ö stiftat en egen fristat, som i 400 år bibehöll sin sjelfständighet, under fortsatt liflig gemenskap med Moderlandet, i synnerhet med Norrige, hvarifrån de fleste utgått och hvars herrskap ön slutligen underkastades. I sjelfva Skandinavien ansågos Isländarne företrädesvis vara i besittning af Nordens gamla sånger och att om forntiden äga den bästa kunskap: de äldsta Skandinaviska Krönikor intyga det enstämmigt. På Island dyrkades längst denna gamla skaldekonst, hvars upphof tillskrefs Odin och Gudarna; ehuru, till sitt väsende hednisk, den blef allt mer

konstlad, sedan den tro, hvarigenom den lefde, försvunnit. Ännu en lång tid efter Christendomens införande bibehöll vid Nordens Konungahof skalden sin plats — den var enligt gammal sed tillika häfdatecknarens, — och man ser den nästan alltid upptagen af Isländare. Skaldernas sånger, ursprungligen endast åt minnet öfverlemnade, vårdades der så mycket sorgfälligare. Sedan ett qväde blifvit framsagdt, lärdes det af några bland de närvarande utantill; och man har exempel, att den vanliga belöningen nekades, om skalden ej dröjde vid Hofvet nog länge för att detta kunde ske 3). Berättelser fästade sig vid dessa sånger och voro i folkförsamlingen som vid hofvet ett offentligt och högt värderadt nöje. Så uppstodo de äldre Isländska Sagorna om öns egna förnämsta slägter och om de Nordiska rikenas, men i synnerhet Norriges Konungar, stödjande sig vid skaldernas vittnesbörd, och genom sin charakter lätt igenkänneliga från de yngre och rent af diktade sagor. Något mer än tvåhundrade fyrtio år voro förflutna från Islands bebyggande, då Sagorna begynte skrifvas; och då nästan alla de äldre äro genomflätade af skaldernas qväden, har sångernas upptecknande åtminstone ej varit senare. Så öfvergick en högst rik, man kan nästan säga, med konst vårdad muntelig öfverlemning af forntidsminnen på denna aflägsna ö tidigt till en egen Litteratur, redan derigenom märkvärdig, att den är helt och hållet på modersmålet, och på det samma språk, som då i Nordens tre riken talades. Dess märkeligaste namn är Snorre Sturleson, född år 1178, på Island Lagman, i Norrige Jarl, samtida med den Isländska frihetens sista partistrider och sjelf i dem deltagare och offer. Han skref *Norriges Konunga-*

---

3) Müller Sagabibliotek, Snegle-Halls Thatter.

sagor, eller, såsom han sjelf säger (ty han är ännu mer samlare och ordnare än författare), lät i sin bok skrifva fornsägner om de Konungar, som regerat i de Nordiska landen, efter Skaldernas sånger, Konungars och Höfdingars slägtregister, samt kunnige mäns berättelser. — Äfven den så kallade *Yngre* eller *Prosaiska Edda* bär hans namn; ehuru denna samling af Sagor om Gudarna och förklaringar af det hedniska skaldespråkets bilder och versslag är under fleras händer småningom uppkommen. Den var ämnad till unga Skalders tjenst och visar, att den gamla Poesien af Isländarne sluteligen idkades såsom en lärd konst. De *Mythiska* Sånger, som den yngre Edda åberopar — vi utmärka ibland dem den Nordiska Sierskans sång (Völuspà) och den så kallade Höga Sången (Hávamál), hvilken tillskrefs Odin — äro nästan alla bibehållna, och återfinnas i den *äldre*, *Poetiska* eller *Sæmunds-Edda*, så kallad efter Presten Sæmund den vise, som dog år 1133 och anses ha samlat den. Sæmunds-Edda innehåller tillika flera *Heroiska* qväden 4), fragmenter af en hjeltesaga, som till största delen har sin rot i minnen från den stora folkvandringen, hvarföre lemningar af den samma finnas hos många folkslag, men öfverallt i christelig eller christnad, endast uti Norden i ursprungelig hednisk gestalt. Dessa mythiska och heroiska Sånger från den Nordiska hedendomen äro äldre än all Isländsk skaldekonst, derföre ock namnlösa; ty Isländarne veta eljest noga besked på alla inhemska skaldenamn sedan ön bebyggdes. I omfattning och djup, i djerf-

4) Om Vôlund och Helge, om Sigurd och Brynhilds, om Volsungar och Niflungar. Se hela andra delen af Sæmunds Edda. Utförligare finnas samma ämnen prosaiskt behandlade i Volsunga-Sagan, Norna Gests Saga, den yngre Edda och Vilkina-Saga.

het och egenhet, i sin råa, men stora enkelhet stå de äfven högt öfver alla Isländska Hofskalders poetiska mödor.

Sverige befinner sig, i afseende på sin Historia, till Skandinavien i det hela ungefär i samma förhållande som detta till det öfriga Europa. Det har senast med den Europeiska verlden trädt i gemenskap. Om dess hednaålder har man inga så fullständiga underrättelser, som om hedendomens sista tider i Norrige: dess medeltid står i historiskt ljus efter både Dannemarks och Norriges. I den nyare Historien har det fördunklat begge och förvärfvat det som, hvar för sig, ingen af de andra ägt — en verldshistorisk betydelse: genom den store Gustaf Adolf, och för ett ögnablick; men nog för ett odödligt minne. Likväl fästa sig vid Sverige just de äldsta sägner, som om Norden finnas, rykten mer än hågkomster. *Svionernas* namn är mäktigt redan hos Tacitus: *Göternas* gick kring verlden. — Med Sverige begynner Sturleson de forntida Konungasagor. I det gamla Svithiod hade Odin med Gudarna herrskat öfver *Manhem*, eller *menniskornas verld.* Med detta sista namn hade de från Östern invandrade Asar det hälsat, och benämningen hade kanhända redan Plinius hört.

I det följande af denna Historias förra Del vilja vi *först* betrakta hvad om Sveriges forntid oss blifvit öfverlemnadt, intill Christendomens förkunnande i Norden och medlet af nionde århundradet, samt *för det andra* meddela en sammanfattad bild af landets och folkets tillstånd vid slutet af hedniska tiden. Vi skola derefter *för det tredje* framställa öfvergången till Christendomen med dess inflytande på den gamla Författningen, samt *Svears* och *Göters* oenighet om riket, till medlet af trettonde århundradet; *för det fjerde* Folkungarnes tidehvarf, till medlet

af fjortonde århundradet; derpå *för det femte* de främmande Konungarne, och de Nordiska Rikenas förening, till STURARNES tid och médlet af femtonde århundradet; *för det sjette* STURARNE såsom Riksföreståndare och folkledare till blodbadet i Stockholm år 1520, hvarefter vi *för det sjunde* dröja vid betraktandet af landets och folkets tillstånd vid slutet af Catholska tiden, och i nästa del med GUSTAF WASA öfvergå till Sveriges nyare Historia.

FÖRSTA KAPITLET.

Den Nordiska Sagan.

Äldsta tider. — Nordiska Vandrings-Sagor. — Guda-Sagan. — Konunga-Sagorna. — Svear och Göter. — Waräger och Norrmänner.

FÖRSTA KAPITLET.

Den Nordiska Sagan.

Äldsta tider. — Nordiska Vandrings-Sagor. — Guda-Sagan. — Konunga-Sagorna. — Svear och Göter. — Waräger och Norrmänner.

Vill man i ett ämne, som ej tillåter någon visshet, nöja sig med sannolikhet, så är Skandinavien ingalunda bland de senast bebodda länder i vår verldsdel. Dess läge vid en stor hafsvik, som ifrån fasta landet emottager mäktiga floder, dess luftstreck, mildare än något annat under lika nordlig bredd, borde ej här göra ett undantag från den allmänna erfarenheten, att kustländer tidigare odlas än det inre af ett stort fast land, och att hafvet och de stora floderna äro den första odlingens modersmjölk. Medelhafvet och Östersjön ha bägge, hvar på sitt sätt, fostrat Europas äldre, historiskt mest betydande folkslag.

Kring Medelhafvet uppblomstrade den klassiska verldens från Asien utgångna bildning. Alperna med deras fortsättningar voro länge för den

en mur, hvaröfver dess synkrets ej sträckte sig. Vilda, sedermera mest förgångna stammar, till en del af Keltiskt ursprung, hade derifrån nedstigit i Italien, kommit härjande till Rom, till Grekeland och Mindre Asien, eller irrade på andra sidan bergen i ödemark och omätlig skog 1). — Vid Östersjön, på dess öar och sydliga kustländer se vi deremot ostridigt de äldsta Europeiska hemvisten för den stora Germaniska stammen 2), äfven den ej utan Orientens minnen, men för det södra Europa så godt som okänd; tills Romrarne, ju mer de närmade sig det Nedre Tyskland och Norra Hafvet, i stället för de genomtågande skaror, som någon gång upplifvade det inre höglandets ödslighet, öfverallt stötte på talrika, tappra, genom en stark krigisk författning oöfvervinneliga nationer, och namnet Germaner först hördes. Rom, oförmöget att kufva dessa folk, upptog faran i sitt eget sköte genom att besolda dem, tills de härigenom, eller genom andra yttre orsaker, eller genom den Ande, som leder folken, allt mer dragna åt södern, sluteligen genombröto den nämnda bergmuren, och den stora folkvandringens vågor, betäckande den gamla verldens förderf, förberedde den nya bildning, som i Nordens naturkraft och Christi Religion fann sin grund och näring.

Var det *Thule* Pytheas omtalar, såsom troligt, en del af Skandinaviska halfön, så hade den redan flere århundraden före Christus invånare och åkerbruk. Säkert är, att det tillstånd Tacitus i århundradet efter Christus beskrifver, förut-

---

1) *Deserta Helvetiorum*, *Bojorum*, *Getarum* — sedermera till en del intagna af de från Norden invandrade Germaniska folken.

2) *Teutoner* och *Goter* (Guttones) vid Östersjökusten redan från Pytheas tid. Jfr. *Mannert*, Geogr. d. Griech. u. Röm.

sätter en äldre odling. *Svionernes* samhällen — så har det blifvit honom berättadt — voro betydande genom folkmängd, flottor och vapen: deras skepp särdeles tjenliga för kust- och flodfart: förmögenhet var hos dem i värde: det omgifvande hafvet hindrade fienders hastiga anfall 3). Hvad han tillägér, att de regerades af en enda med oinskränkt makt, samt att ej en gång vapnen, såsom hos de öfrige Germaner, voro fria till allmänt bruk, detta, så olikt allt hvad vi eljest veta om våra förfäders seder, synes endast kunna förklaras derigenom, att de regerande äfven öfvade en högre på Religionen grundad makt, som ej var, men på afstånd kunde se ut som ett oinskränkt välde. Vi påminnas derom, att ordet *Envåldshöfding* (Einvalldshöfdingi), såsom redan de äldste Svenske regenter kallas, ej i Norden betydde en oinskränkt herrskare, utan i allmänhet den, som ibland ett helt folk öfvade högsta makten, här helgad, genom trodt gudomligt ursprung och ärfdt presterligt anseende. Denna ur en krigisk religion härledda makt var likväl i inhemska förhållanden en fredsmakt. Den kunde förbjuda vapnens bruk, såsom ock skedde innom de fredlysta offerställena. Det gemensamma deltagandet i de stora offren var på en gång ett tecken och en förbindelse till fred emellan det gamla Svithiods särskilda nationer. Ty många sådana omtalas af ålder i både ut- och inländska underrättelser, och äfven Taciti så kallade envåldsmakt omfattade, såsom han sjelf säger, *flera* samhällen. Märkeligt är, att, enligt samma författare, *Göterne* af alla Germaniska folkslag mest närmade sig till Svenskarne i denna den högsta maktens beskaffenhet 4).

---

3) Germania. c. 44.
4) *Gotones* regnantur, paulo jam adductius, quam ce-

Genom de mot södern utvandrade Germaner får det okända Skandinavien på en gång en vida större vigt, och omtalas af dem såsom ett stamland. *Göter* och *Longobarder* sade sig sjelfve vara ifrån Skandinavien först utgångne. Berättelsen är oss meddelad af bägge folkens egna, äldsta Historieskrifvare, af hvilka den ena åberopar sin nations historiska sånger 5), den andre genom sin hela framställning visar sig ha följt sådana 6). Då efter de Götiska folkens utvandringar *Saxer* och *Franker* bli mäktiga i norra Tyskland och derifrån vidare utsträcka sitt välde, förnimmes samma Saga. Bägge tala åter om sin härkomst från de Nordiska folken 7). Begreppet om Skandinavien såsom folkslagens verkstad och vagga 8) genomgår på detta sätt Historien i århundraden, får genom Norrmannatågen ny bekräftelse, och har ännu ej slocknat på Alperna, der invånarne i Hasslidalen än i dag påstå sig vara af Svenskt ursprung.

En från så många håll återljudande Saga fordrar en förklaring. Ingen ting berättigar oss till den slutsatsen, att Norden fordomdags varit folkrikare än nu, och motsatsen kan med all säkerhet antagas; men ej mindre visst är, att Skandinavien fordom ägde, om ej en stor, likväl en öfverflödig folkmängd, större än landet

---

teræ Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Germania c. 43.

5) *Jordanes* de rebus Geticis.

6) *Paullus Warnefridi* de gestis Longobardorum. Ingendera har genom en illa använd lärdom kunnat dölja den lefvande källa, hvarur de hämtat berättelsen.

7) *Witichindus* de rebus gestis Saxonum. *Hrabanus Maurus* hos Goldast. Rer. Alamann. Script. T. II. p. 67. *Nigellus* de Baptismo Haraldi Regis hos Langebek. Script. rer. Dan. T. I. p. 400.

8) Officina gentium, Vagina Nationum. *Jordanes.*

förmådde föda, och att denna högst stridbara folkmängd, om hvars reslighet, styrka och fruktsamhet så många intyg tala, derföre var nödsakad att lefva på den öfriga verldens bekostnad, och verkeligen till en stor del gjorde det. Sommararbetet var vikingatåg: man drog ut årligen vid första öppet vatten; och det stora våroffret i det gamla Sverige firades alltid för seger. Man ser de grufliga följder, som hårda år fordom omtalas ha med sig fört, hungersnöd, uppror, offer af Konungarne sjelfve till gudarnas blidkande (tvenne Konungar af Ynglinga-ätten hade detta öde), vandringar att söka nya boningsplatser.

Under Norrmannatågen berättas, att, i anseende till denna öfverflödiga folkmängd, en gammal sed eller lag gällt i Norden, i följe hvaraf det yngre folket efter lott måste söka sin lycka i främmande land; det säges ock, att en fader dref vanligen ut alla sina fullvexta söner, utom en, som ärfde honom hemma 9). Den Schweitziska Vandringssagan har samma uppgift, Longobardernas instämmer dermed, och Göternas afviker ej. Märkeligt är dernäst, och bestyrker det föregående, att ingen berättelse om dessa vandringar vet att omtala någon stor, från sjelfva Skandinavien utgången folkmängd. Norrmännen under sina härnader voro alltid fruktansvärdare genom sin djerfhet, än genom sitt antal. Longobarderne framställas först såsom en genom lottning fördrifven, ej serdeles talrik Skandinavisk ungdom från en ö af ringa omfång 10) och låga stränder, hvarvid man snarast tänker på en

---

9) *Dudo* och *Willelmus Gemmeticensis* hos Duchesne. Script. Norm. pp. 62, 217. *Saxo*, L. IX. p. 171. Ed. Steph.
10) *Paul. Warnefridi*, c. 2., c. 7.

af de Danska öarna 1). Göterne skola från Skandinavien ha utgått på endast tre skepp 2). Visst är, att de endast efter föreningen med sina på sydliga östersjökusten fordom boende stamförvandter, och troligen sedermera med ännu äldre vid Mœotis, vexte till detta stora folk, som blef Roms förskräckelse.

Äfven denna namnkunnigaste utvandring var således, enligt sjelfva Sagan, man må för öfrigt taga denna efter bokstafven eller ej, ingalunda talrik. Men om allt detta visar oss sjelfva utvandringarna i ett nytt sannare ljus, så återstår ändå alltid den frågan, huru anförarne för dessa utgångna krigiska skaror, om äfven lifvade af samma förvägna äfventyrsanda, som senare under Norrmannatågen var tillräcklig att med ringa medel stifta riken, kunnat hälsas såsom stamfäder af hela folkslag. I fall *Konungarnes* härkomst gällde för *folkens*, och uppsteg till gemensamma Gudar, för hvilka Norden var hufvudsäte; så hade äfven denna fråga fått ett svar, enligt med fornsagans lynne. Skandinavien, i de äldre Vandringssagorna stamm-landet för många folk, vore således det samma som Skandinavien hufvudsätet för en vidt spridd gudadyrkan, och plantskolan för Konunga-ätter, som, räknande sina anor till Gudarna och visande sig i spitsen för vandrande folk, sjelfve endera verkeligen från Skandinavien utgått, eller af Sagan blifvit härledda från denna medelpunkt för den gamla hedendomen. Allt visar att berättelsen om så många folks härstamning från Norden sammanhänger med den tron, att dessa folks Kungaätter voro Odinska. Med traditionen om Saxernas nordiska stamförvandtskap var en annan före-

1) Eller Skåne, såsom säges i den Gotländska folkvisan om Longobardernas uttåg.
2) *Jordanes*, c. 17.

förenad, att nemligen den samme Oden, som de gemensamt med Norden dyrkade, var stamfader för deras Konungar. Angelsaxiske författare, till en del ännu från den Nordiska hedendomens tider kalla honom "den uråldrige *Woden*, från hvilken nästan alla de barbariska folkens konungaslägter leda sitt ursprung" — "Konungen öfver barbarernes mängd, hvilken de bedragne Nordens hedningar, *Danskar*, *Norrmän*, *Svenskar*, tillbedja såsom gud ännu i denna dag" 3). Enligt de Nordiska Konungasagorna och Edda hade densamme "*Woden*, som vi kalla *Oden*," satt sina söner öfver Saxland: Edda tillägger, äfven öfver Frankland, samt härleder derifrån den så vidt berömda Volsunga-ätten; och, ehuru hos de till Christendomen tidigare öfvergångna Frankerna ej någon bekräftelse på denna sägen blifvit öfrig, är det likväl troligt, att en Odenisk ätt var den *Gudaslägt*, som hos dem omtalas 4). Ett oförkasteligt intyg finnes, att *Wodan* af alla Germaniska folk dyrkades såsom Gud 5). Om Wandaler, Longobarder, Svever bevittnas det dessutom uttryckeligen 6). *Anses*, som öfversättes med *halfgudar*, kallade de utländske Göter sin konungaslägt, och firade den i dessa samma hjeltesånger, som äfven bibehöllo minnet af de-

3) *Wilhelm* af *Malmesbury*. *Ethelwerd*.

4) "Nec de *deorum genere* esse probatur," svarar Chlodvig sin gemål, då hon först uppmanar honom att erkänna de Christnas Gud. *Gregorius* från Tours. L. II. c. 29.

5) *Wodan* sane, quem adjecta littera *Gwodan* dixerunt, ipse est, qui apud Romanos *Mercurius* dicitur, et ab universis Germaniæ gentibus ut Deus adoratur. *Paul. Warnefr.* c. 9.

6) Idem, c. 8. Vita S. Columbani hos *Du Chesne*. Script. Franc. I. 556.

ras härkomst ur Skandinavien 7). Ordet är till alla sina betydelser det samma som det Nordiska *Asar*, endast med en dialect-skilnad i formen, hvilken i flera andra ord regelmässigt på samma sätt förekommer 8).

Dessa folkslag ha således fört sina konungaslägter upp till samma gudar, och varit förbundna genom samma gudalära; ehuru vi ej dermed vilja påstå, att hela den Nordiska Mythologien, så som den blifvit oss öfverlemnad, någonsin varit en gemensam Germanisk egendom. Den har mycket som är enskildt Nordiskt, annat som är mera gemensamt med särskilda folk, i synnerhet med Angelsaxerna, och den har sluteligen genom de senare Hofskalderna och Isländarna erhållit en slags öfverbildning, som likväl mer rörer det konstlade poetiska uttrycket, än sjelfva väsendet. Till sina grunddrag till sitt hufvudsakliga innehåll är den en lika gammal, som märkvärdig lära, och ej ovärdig att uttrycka en stor och ädel folkstams äldsta verldsåskådning. Äfven om sin historiska omfattning och utspridning bär den sjelf vittne. Den Nordiske Oden är uttryckeligen den bland folken vidt vandrande guden, hvilka, enligt ett intyg, som en gammal sång lägger i hans egen mun 9), dyrka honom under många bemärkelser och namn. Hos skalderna förekommer han under de skiljak-

---

7) *Jordanes*, c. 13.

8) *Ás*, i det gamla Nordiska språket *Gud*, äfven *Heros* eller en med gudomliga egenskaper utrustad menniska, betyder också *bjelke*, *stod*, *stötta*. Saxernas vördade *Irminssäule*, som öfversättes med *Universalis Columna*, var en trädstam. Det götiska *Anses*, hos Jordanes *halfgudar*, har i singul. nominativen *Ans*, hvilket äfvenledes betyder *bjelke*, hos Ulfilas. *Ans* öfvergår till *A's*, såsom *Gans* till *Gás*, *Anst* till *A'st*, m. fl. ord, i hvilka en dylik öfvergång är märkbar.

9) Grimnismal i den äldre Edda, stref. 49.

tigaste benämningar, tagna af ljuset, elden, runorna, de dödas vålnader, segren, slagtfälten, Göta-namnet, m. m. Men i sin högsta bemärkelse är han Allfader, Gudars och menniskors fader, Tidernas fader, den af natten födda jorden hans stammoder, den af solen belysta jorden hans dotter och maka, sedan han med sina bröder betvingat och ordnat materien, som är den i djupet mördade Jätten Ymers kropp. De tolf gudomliga *Asar*, en ljus och skön ätt, äro hans gudaråd, tillika med honom de förste prester, de förste lagstiftare och domare på jorden, uppbyggare af de första tempel och städer, deras hufvudstad *Asgård, det fordna*, beläget i medelpunkten af *Midgård* 10), eller *Manhem*, menniskornas verld, som genom en mur skiljes från *Jotunhem*, Jättarnes hem vid Jordens ända, der under verldsträdets yttersta rot, i mörkrets och köldens riken, äfven Dvergarne bo. Det var en lycklig tid, då Gudarne uppfunno de för menniskolifvet nödigaste konster, arbetade i metall, sten och trä, hade öfverflöd på guld, pröfvade på allt sin gudaförmåga, lekte och voro glade: tills denna lycka stördes genom några Jättejungfrurs ankomst från Jotunhem, den ingångna freden med Jätteslägtet bröts, Oden kastade sitt spjut ibland folket, och det *första kriget* i verlden tändes. Dermed begynnes den segerrika, men hårda kampen mot detta onda slägte, hvars särskilda uppträden i ännu bibehållna hedniska sånger 1) firas, och hvilken fortsättes, sedan Gudarne dragit sig till himlen tillbaka, af de från dem härstammande hjelteslägter på jorden. Det är under denna kamp,

---

10) Det Götiska *Midjungards* hos Ulfilas.

1) Såsom i *Höstlånga* af *Thiodolf*, Harald Hårfagers skald, densamme, hvars qväde ligger till grund för Ynglingasagan.

som Oden till sig i Valhall hembjuder de fallna, för att gemensamt med dem framträda i den sista striden vid *Ragnarauk*; då sluteligen äfven bandet emellan naturens i tidens början tämda krafter brister, och kölden och hettan, ur hvilkas förmedling denna verld uppstått, bägge från *Nifelhem* och *Muspelhem* utsända sina dæmoner till ett krig, i hvilket Gudarne sjelfve falla, men efter verldsbranden en ny jord uppstiger ur hafvet, grön, med osådda åkrar, der lyckliga slägten skola lefva utan möda.

"Allt ondt försvinner. *Balder* kommer åter, bebor med *Höder* 2) Odens segersal och Gudarnas helgedom. Förstån J än eller hvad?" säger *Vala*.

Det är den Nordiska Sierskans stämma, det är *Valas spådom*, till hviken vi i synnerhet i denna framställning lyssnat. Men den bekräftas för öfrigt på mångfaldigt sätt af de gamla sångerna och af det Nordiska skaldespråkets egenheter och bilder.

Sådan är i kortaste drag denna, den gamla Nordens lära; och väl kan man säga, att den må vittna för sig sjelf. I kraft, djup och betydelse står den efter ingen bland alla de fornverldens föreställningar, som menniskor diktat om tingens upphof och slut. Den närmar sig till flera: liksom i dessa föreställningar öfverallt mycket är gemensamt; men ingen har en skarpare tecknad egenhet. Hvilken som känner Orientens Gudasagor kan svårligen neka den ett Orientaliskt ursprung, men skall ej heller misskänna, att den

2) Den blinde Asen, som utan sitt förvållande hade fällt *Balder* den gode, Odens mildaste och visaste son, hvilken Gudar och menniskor och alla väsenden sedan ej förmådde gråta ur *Hels* underjordiska våld. — Se en fullständigare framställning af Nordiska Mythologien efter källorna i Svea Rikes Häfder, I. Tom.

Naturdyrkan den uttalar, väl instämmer med hvad Tacitus hos de gamla Germaner skildrat. Denna naturdyrkan är här, som hos dem 3) af en egen art, och kastar en profetisk blick i det innersta af denna sinliga verlds förgänglighet. Deraf ock det hos våra förfäder så djupt rotade odödlighetsbegreppet, hvilket Greker och Romare äfven tillskrifva de Nordiska folken, "lyckliga genom sin villfarelse" 4), såsom en Romersk skald förmenar. Att trotsa förstörelsen äfven i tillbedjandet af en förgängelig natur och förgängeliga gudar, är utan tvifvel det djupaste och egnaste draget i denna lära. Det förklarar den frihet, i hvilken Nordboen bibehöll sig sjelf — äfven i hänseende till sina Gudar — och är grunden till den tragiska ironi, som genomgår hela förställningssättet. Det dunkla och förskräckliga, som ligger i djupet af all hedendom, äfven om det döljes af en blomstrande yta, såsom i den Grekiska, har Norden framhaft i dagen: det bryter fram öfverallt, i Hjeltesagan, som i Gudasagan. Liksom den ena slutar med gudaväldets undergång i strid med alla naturens upproriska krafter, så firar den andra i all sin mångfald ett enda hufvudämne: berömda konungaätters och hjeltars *bedrifter, skuld* och *fall.* Vi ha dervid i synnerhet afseende på den äldre Eddas *Heroiska* qväden, fragmenter af en jättelik, liksom förstenad, Poesi, enstaka Hieroglyfer i Norden öfverblifna af den stora folkvandringens hjeltevärf, minnen och seder, ännu i hela kraften af ursprunglig hedendom. Den tid, hvilken de tillhört, utmärkes redan genom mängden af de folkslags namn, som i dem återljuda. Ty liksom de gamla Mythiska sångerna blott ha en enda

---

3) Deorumque nominibus appellant *secretum* illud, quod sola reverentia vident. Germ. c. 9.

4) Felices errore suo. *Lucanus.*

nationell benämning, som på en gång betyder *Gudarnas folk* och *Göter* 5), så förvara de Heroiska sångerna deremot namnen af många folkslag, Svenskar, Norrmän, Danskar, Franker, Saxer, Longobarder, Burgunder, Göter, Hunner, Finnar. Om sig sjelfva ha dessa sånger förutsagt, "att de skola efterlefva i alla land," och att vid jemnförelsen med de öden, hvilka de besungit "alla männers bröst skola lättas, alla qvinnors sorg blifva mindre."

Om deras ålder vittnar äfven det sätt, hvarpå den Nordiska gudaläran i dem behandlas. Den egna Naturdyrkan, som för den samma låg till grund, som är dess äldsta gestalt, och hvilken den väl alltid i folktron förnämligast behöll, framträder i dessa gamla hedniska hjeltesånger, vida tydligare än hos den senare hedendomens skalder. Solen, Dagen, Ljusets Gudamakter, Natten, Nattens dotter, den mångnärande jorden, heliga vatten, stenar, fåglar, anropas jemte *Asar* och *Asynior* och äro föremål för löften, böner eller dyrkan. Att dö kallas skönt: "att fara till det andra ljuset." Själavandringen förekommer såsom en äldre, fordom trodd lära 6). Och då vi se Oden i mer än en tidsålder framträda, så torde för en sådan föreställning denna lära ha legat till grund.

Konungasagorna låta Oden och Asarna historiskt uppträda såsom stiftare af Nordens riken. Tillika vilja de veta, hvarifrån desse stamfäder sjelfve leda sitt ursprung. Från Asiens gränser äro de komne, från landet *Asahem* på andra

5) Gothiod — Gotar — Gotnar.
6) Se bevisen för det anförda i Svea Rikes Häfder, 1 Del.

sidan Tanais, der borgen *Asgård* låg, ett stort offerställe, hvarest Oden var en segersäll höfding, omgifven af tolf Offerprester, som kallades *Diar* (Gudar), *Drottnar* (herrskare) och voro domare bland folket. Invandringen har skett genom Gardarike till Saxland, Danmark, Sverige, der Oden tog sin bostad vid det gamla Sigtuna bredvid Mälaren, byggde ett gudahus och offrade efter Asarnes sed. Hans höfdingar heta som gudarne, dyrkas såsom de, få boningsplatser med samma namn som Gudarnas himmelska boningar 7), och landet kallades *Manhem* till skilnad från *Godhem* eller Gudarnas land. Från Oden och Asarne sägas all vishet och konst i Nordlanden vara komna. Men liksom Oden i Gudasagan är den förnämste af Gudarna, så är han ock i Konungasagorna den störste och mest vördade bland de äldsta presterliga herrskare. Hans folk trodde, att han rådde för segern. Hans kämpar gingo fram i striden såsom rasande, utan försvarsvapen, och hvarken eld eller jern bet på dem. Det kallades *Berserksgång* 8). Oden var skön, så att allas hjertan gladdes, när han satt bland sina vänner;

---

7) Niord i Noatun, Heimdal på Himinbierg, Thor på Thrudvang, Balder på Brejdablik. *Upsala*, der Frey bodde, är det enda historiska namnet, — men också ett allmänt namn för templet, kungasalen.

8) I *Narrative of the Burmese War* by Major *Snodgrass*, London 1827, berättas, att en del af Birmanernas här, under Engelsmännens sista krig mot denna nation i Ostindien, kallades *The King's Invulnerables*, ansågos för att vara osårbara, gingo efter njutning af Opium i striden med raseri och utmanade fienden genom krigsdans. — En del af de mot Chinesiska gränsen boende bergsfolken anfördes i detta krig af tre unga och sköna qvinnor. De voro af hög rang och trodde sig ha makt att göra Engelsmännens kulor *oskadliga;* men stupade alla tre. Således Orientaliska både *Berserkar* och *Valkyrior*.

men för sina fiender syntes han förfärlig. Han var vältalig, så att allt tycktes sanning hvad han sade, och allt talte han på poetiskt vis. Han öfvade och lärde först Sångens konst, Runornas hemlighet och Spådomens vetenskap. Hans menskliga bild framställes för öfrigt ej olik den mythologiska. Han är på en gång Gud, Hjelte, Skald, Lagstiftare och Asiatisk Schaman eller trollkarl, ofta skiftande sin skepnad. I Sverige satte han den lag, som varit hade bland Asarna. Han förordnade, att de döda skulle brännas: ju mer egendom med dem förtärdes på bålet, ju rikare skulle de komma till Valhall. Efter ansedda män skulle hög göras till åminnelse, och efter alla dem, som mandom öfvat, märkelsestenar (Bautastenar) uppresas. Tre årliga stora offer böd han hållas: ett mot vintern för godt och lyckligt år, ett annat om midvintern för jordens gröda, det tredje mot sommaren för seger; men öfver allt Svithiod gaf folket Oden skatt, hvaremot han skulle värja landet för fiender och offra till god årsvext. Oden vardt sotdöd i Svithiod och lät på dödsbädden rista sig med spjutsudd. Det kallades sedan att gifva eller märka sig åt Oden. Han tillegnade sig då alla i strid fallna män och sade sig skola fara till Gudarnas land och der fägna sina vänner. Då tänkte Svenskarne, att han var gången till *Asgård, det fordna,* för att der lefva evinnerligen. De trodde på honom och offrade åt honom. Ofta tycktes dem, att Oden uppenbarade sig, när krig förestod, gifvande somliga seger, bjudande andra hem till sig; och beggedera syntes dem godt och lyckligt.

Niord tog efter Oden väldet och uppehöll offren. Han var från Vanernas land vid Tanais, och hade före tåget till Norden med sina barn blifvit upptagen bland Asarna. Under honom var god tid, så att folket trodde, att Niord rådde för

menniskornas välstånd. I hans dagar dogo de fleste gudarne. Niord blef ock sotdöd, och lät märka sig åt Oden. Svenskarne brände honom och greto öfver hans graf.

Frey, hans son, emottog riket efter honom och var vänsäll och årssäll såsom sin fader. Han uppreste det stora gudahuset i *Upsala*, valde der sin hufvudstad och lade derunder all sin egendom. Deraf uppkom det så kallade *Upsala-Öde*, först templets, sedan Svea Konungars ständiga egendom 9). I Freys dagar var *Frodefriden*, då goda år voro i all land. Svenskarne tillskrefvo den Frey 10) och dyrkade honom derföre mer än andra gudar. Frey blef sjuk. Då byggde hans män en stor hög, och när han hade aflidit, förde de honom lönligen derin och sade ännu i tre år för Svenskarna att han lefde, och buro den årliga skatten in i högen. Men friden och lyckan fortforo icke dess mindre. När då alle Svenskar sluteligen fingo höra att Frey var död och de goda åren likväl ej upphörde, trodde de att alltid skulle så blifva, så länge Frey funnes i Svithiod. Derföre ville de ej bränna honom, utan kallade honom verldens gud och offrade till honom för frid och årsvext. — Han het med en annan benämning *Yngve*, som blef ett poetiskt namn på Konung i allmänhet. Deraf kallades sedan den äldsta Svenska Konungaätten *Ynglingar*. — *Freya*, hans syster, som öfverlefde honom och förestod offren, var den sista af gudarna.

Fjolner, Yngve Freys son, är den förste *Ynglingen*. Man ser att i Konungasagorna, såsom i My-

---

9) *Uppsala-audr* (af *Uppsalir*, Uppsalarna, de höga salarna — så het sjelfva templet — och *audr*, rikedom) betyder *tempel-egendom*, det samma som Grekernas τεμενος.

10) *Frey*, hvilken Saxo kallar *Frö*, är det Moesogothiska *Frauja*, det Angelsaxiska *Frea*, det Forntyska *Fro*, och betyder *Herre*.

thologien, på gudaväldets grundande en lycksalig tidsålder följer. Den upphör under Fjolner, den förste rent menskliga herrskaren, och tvenne jättedöttrar äro åter dertill orsak, såsom den yngre Edda tillägger. Slafvinnor uti Danske Konungen Frodes gård söngo de vid qvarnen, och sången handlade om guld, frid och lycka; men då Konungen för hårdt dref på deras arbete, söngo de om krig 1) och vredo qvarnstenarna omkring så hårdt, att dessa brusto. Kriget kom, Konungen föll; och så slutades *Frodefreden*. Men Fjolner hade före den lyckliga tidens slut i sjelfva öfverflödets sköte ändat sina dagar. På ett gästabud hos Konung Frode stupade han drucken i ett mjödkar, och fann döden — "i vindlös sjö" — såsom den gamle skalden sjunger.

Efter ett qväde af *Thiodolf*, Hofskald hos Konung Harald Hårfager, hvaruti denne Konungs förfäder i trettio led tillbaka besöngos, skrefs på Island *Ynglingasagan*, ur hvilken vi meddelat det nyss anförda. Snorre Sturleson satte den i spetsen för de gamla Konungasagorna, och har, såsom han säger, förökat den efter kunnige mäns berättelser. Hvad den innehåller om de Svenska Konungarna af denna stam är merendels bestyrkt med anförandet af skaldens egna ord. Vi meddela i en bilaga Ynglingasagans konungalängd. Att på den grunda en tideräkning våga vi ej, der dikt och verklighet så nära gränsa tillsammans. Att Skalden förer Konungarnes anor upp till Gudarna, är ett gemensamt drag i alla Mythologier; och äfven i det följande synes, att de äldre Sagor, hvarur han hämtat sina underrättelser, hade bildat ett slags poetiskt helt. Vi höra åter samma ämne, som den nordiska hjeltesagan så gerna behandlar: en berömd Konungaslägts fall

1) Sången anföres i Skalda och kallades *Grottusaungr* (Qvarnsången).

genom inbördes oenighet i följe af en gammal förbannelse. Detta olycksöde nedkallas, då Konung Visburs söner, för att kunna utkräfva hämnd på sin fader, underkasta sig det vilkor, som Spåqvinnan *Huld*, Trollens drottning i Nordlanden och ännu ej af Svenska Allmogen glömd 2), hade förelagt, att Ynglingaätten allt framgent skulle förödas genom egen hand. Bröders och söners blod, gjutet af närmaste hand, färgar sedan kungastolen, tills genom *Ingjald Illrådas* missdåd emot fränder, Ynglingaslägten i Sverige störtas. Inemot denna händelse blir sagan för landets och folkets tillstånd upplysande, och vi sluta till en del med hennes egna ord. *Braut-Anund* var den vänsällaste Konung och i hans dagar god årsvext och frid. I hans tid var Svithiod ännu ett stort skogsland, med ödemarker, som fordrade många dagsresor att öfverfaras. Konung Anund använde stor flit och kostnad att rödja skogen och bebygga de uppröjda rymder. Han lät lägga vägar öfver ödemarkerna. Då fanns innom skogarna äfven slättland. Der uppstodo stora härader, och så blef landet vidt omkring bebygdt; ty folk fanns i öfverflöd. I hvart och ett af Svithiods stora härader lät Konung Anund anlägga gårdar, och for omkring landet på gästning. Han kallades *Braut-Anund*, emedan han låtit bryta vägar öfver Svithiod. Då han en höst färdades emellan sina gårdar med sitt hof, nedstörtade i en fjelldal ett bergras och begrafde honom med hans följe.

Derefter tog *Ingjald*, Anunds son, konungadömet öfver Svenskarna. Upsala-Konungar voro Öfver-konungar i Svithiod, allt ifrån Oden: men på samma tid voro månge Härads-konungar. Envåldshöfdingar suto i Upsala öfver allt Svea-välde, till dess *Agne* dog; då kom ri-

---

2) Hon kallas *Hylle-Fruen*.

ket först i brödraskifte, och sedan söndrades riket och konungadömet allt som ätterna grenade sig, så att då Ingjald kom till väldet, var riket mycket deladt. Ingjald lät göra ett stort gästabud i Upsala, då han skulle taga arfvet efter sin fader. Han lät bygga en ny sal, lika stor och präktig som Kungasalen 3) och kallade den sju Konungars sal. Han skickade öfver allt Svithiod att bjuda Konungar, Jarlar och andra ypperliga män. Sex Konungar kommo och sattes i sina högsäten i den nya salen, der deras följeslagare äfven samlades. Den tiden var sedvänja, när arföl skulle hållas efter Konungar och Jarlar, att den, som gjorde arfölet och till arfs borde komma, skulle sitta på pallen framför högsätet, tills den skål dracks, som kallades *Bragebägaren*. Då skulle han stå upp emot Bragebägaren, göra ett löfte och dricka den ut. Sedan skulle han ledas till det högsäte, hvilket hans fader hade innehaft, och var då fullkomligen kommen till arfs efter sin fader. Så skedde ock här, att då Bragebägaren kom, stod Konung Ingjald upp, tog emot det stora djurshornet, och gjorde ett löfte att öka sitt rike till hälften åt alla fyra väderstrecken, eller derutöfver dö; hvarpå han drack af hornet. — Löftet upppfylldes, då om qvällen sex Konungar inbrändes.

Det var *branden i Upsala.* Med flera andra Konungar förfor Ingjald ej bättre; och satte Höfdingar öfver deras riken. Tolf Konungar inalles säges han förrädiskt ha undanröjt. Derföre kallades han *Ingjald Illråda,* och njutningen af en vargs hjerta skall redan i barndomen gjort honom grym. Hans dotter Åsa de-

3) *Uppsalr* förekommer här såsom namn på Kungssalen. — Det nu brukliga *Uppsala* är genitivus pluralis af ordet.

lade fadrens tillnamn och egenskaper. Han hade gifvit henne åt Konung Gudröd i Skåne till äkta. Gudröd dräpte på hennes anstiftan sin broder Halfdan, men blef sjelf afdagatagen genom Åsa, som derpå flydde till sin fader. *Ifvar Vidfamne* samlade då en här, och drog till Svithiod mot Ingjald, som förhatad ej kände sig nog stark att kunna göra motstånd. När Ifvar nalkades, gjorde derföre Ingjald och Åsa allt sitt folk druckna, och läto sedan tända eld på kungssalen. Salen brändes och allt folk, som derinne var, tillika med Konung Ingjald och Åsa. — Man visar än stället på en skogshöjd vid Mälaren 4).

Efter Ingjald Illråda, fortfar Ynglingasagan, kom Upsalavälde ur Ynglingarnas ätt, så vidt deras slägtlinea i oafbruten följd kan räknas. Ty all Svea-Allmoge uppreste sig emot Konung Ingjalds slägt och vänner. Hans son *Olof* fann en tillflykt i Vermlands ödemarker, der han röjde och brände skogarna, samt fick deraf namnet *Trätälja*. Hans efterkommande öfvergingo till Norrige, hvilket *Harald Hårfager*, en ättling af den Svenska Ynglingastammen, sedermera först förenade till ett rike.

I två afseenden förändra Konungasagorna den synpunkt, från hvilken vi utgingo. Vi ha fått en historisk Oden, i stället för en mythisk, och en berättelse om Svenska rikets stiftelse genom en invandring, i stället för den ryktbara Götiska utvandringen.

Våra häfdeforskare, sedan de Isländska källorna för kännedomen af den gamla Norden, i

4) Det säges ha skett vid *Ränninge*, nu en by på Fogelön vid Mälaren, der en ovanligt stor ringmur af sammanhopade stenar ännu kallas *Ränningeborg*.

17:de århundradet blefvo bättre bekanta, lemnade med ens derhän Göternas uttåg och bedrifter, hvarom vår Medeltids Krönikor orda, för att på Ynglingasagan färnämligast bygga hela Sveriges äldsta Historia, så mycket mer som en inhemsk konungalängd från 14:de seklet med denna Saga öfverensstämde 5). I Oden och Asarne ville man se de menskliga urbilderna till Nordens gudar; ehuru de tvertom i sjelfva Sagan uppträda såsom prester och representanter af redan *erkända* gudomligheter; hvarföre det ock berättas, att dessa Asar, hvilka Konung Gylfe i Sverige emottog, sedan han pröfvat deras visdom, uppträdde under de *gamla Asarnes* namn 6), och sägner funnos om mer än en Oden, ja äfven om en falsk Oden, som tillvällat sig den rättas anseende och makt 7). Att äfven hedningar förekomma, som föga akta *Oden*, men dock sägas vara *Thors* dyrkare, att Oden väl i Sverige, men hvarken i Norrige eller på det af Norrmän mest bebyggda Island, hade tempel, ehuru vid offergillen Odens skål dracks först ibland gudarnes; allt detta synes ock bevisa, att det ej allmänneligen och fullkomligt lyckats den Historiske Oden, att på sig öfverflytta den heder, som den äldre religionen egnade åt Gudarnas Fader.

Nyare Granskare ha förnekat Ynglingasagans början all historisk halt, och uti invandringen blott velat se en lärd fabel; helst företalet till den yngre Edda betänkligt nog leder Odens anor till Noach genom de Trojanska hjeltar. Man har låtit Oden såsom en fabelaktig gud gälla hvad han kan, men ansett ej mödan värdt att dervid

5) Catal. Reg. II. Script. rerum Suecic. Med. Ævi. T. I.
6) Efterspråket till Edda.
7) *Saxo.*

fråga efter en historisk personlighet; hvarvid man åter befinner sig i strid med Mythologien, i hvilken Oden ostridigt tillika är en gudomlig hjelte och profet bland folken: en mening, som hvarken från andra håll saknar bekräftelse, ej heller ensamt i Ynglingasagan är förenad med meningen om hans österländska ursprung. Redan Tacitus hade hört, att i det nordliga Germanien en vandrande hjelte från forntiden dyrkades, hvilken han dock efter vanligheten benämner med ett Romerskt namn 8). Paullus Warnefridi berättar, att den samme Wodan, hvilken Longobarderne med de öfrige Germaner dyrkade, förr hade varit i *Grekland* (i Norden ett vanligt namn för flera östliga länder) än i Germanien. Anglosaxerna hänvisa på ett *Troja*, i stället för det orientaliska *Asgård*. Hos Saxo heter det *Byzantium;* och hos Frankerna var en dylik lärd förklädning af både deras egen och den Nordiska stamsagan så gängse, att en gammal krönika förtäljer, huruledes de i Frankrike härjande Norrmän *sjelfve* sade sitt folk vara af *Trojansk* härkomst 9).

Deremot är namnet *Asar* i Orienten historiskt. Redan Strabo sätter ett *Asia* uti inskränktare bemärkelse på östra sidan af Mœotis, och dersammastädes folket *Aspurgianer* (bokstafligen

8) Ulysses: "*Interpretatione romana,*" såsom han sjelf på ett annat ställe uttrycker sig i frågan om benämningen af Germanernes gudar. Ett *Asciburg* vid Rhen skall af denne Ulysses vara grundadt och uppkalladt. Det förekommer äfven hos Ptolemæus vid nedra Rhen, och namnet tros vara öfrigt i *Asburg*, en by ej långt från Xanten på venstra Rhenstranden, der ett *Troja Francorum* äfven omtalas af *Fredegarius* i utdraget af Gregorii Turonensis Krönika, c. 2. Härleder man Asciburg snarare af *Ask*, så var detta Odens eget träd.

9) *Dudo* hos Du Chesne. Hist. Norm. Script. p. 63.

invånare i Asburg eller Asgård). *Alanerne* voro ett med Göterne närbeslägtadt folk, som vid Svarta Hafvet med dem förenade sig, och äfven berömde sig af en kungaslägt med gudomliga anor. Arabiske Geographer i tionde århundradet omtala detta folk norr om Caucasus under namn af Alaner eller *Asar* 10). De sträckte sig fordom till Tanais, hvarest deras med Göter blandade öfverlefvor ännu i 15:de seklet af resande nämnas, med tillägg, att de sjelfve kallade sig *Asar*, och att de enligt sin egen mening voro äldre i dessa trakter än Göterna, hvilka hade kommit som eröfrare 1).

Funnos nu verkeligen (hvilket är bevisligt) i forntiden Göter på *båda* sidor om Östersjön, af hvilka en stor del sedermera i sydostlig riktning drogo sig mot Svarta Hafvet och der förenade sig med *gamla stamförvandter;* så är en gemenskap, äfven i motsatt riktning, mellan dessa och Norden, som i Skandinavien föranledt eller förnyat sagan om härkomsten från Orienten, alldeles ej osannolik. Man saknar ej senare historiskt bestyrkta exempel på en dylik gemenskap. En hop *Heruler* — äfven ett Götiskt, först vid Svarta

---

10) Histoire des Mongoles depuis Tchinguiz-Kan jusqu'a Timour-Lane. Paris, 1824. T. I. pp. 693, 696. Författaren är Hr *D'Ohsson.*

1) Viaggi fatti da Vinetia alla Tana. Vinegia, 1545, af Venetianaren *Josephus Barbaro*, som ifrån 1436 i sexton år uppehöll sig i dessa trakter. Äfven i Reseberättelsen af Franciscaner-Munken *Jean Du Plan Carpin*, som år 1246 ifrån Påfven Innocens IV sändes till Mongolernas Khan, kallas detta folk *Alaner* eller *Asar* (Alains ou Asses). Voyages en Asie. Hage, 1735. T. I. p. 58. — *Procopius* benämner i sjette seklet dessa Alaner en Götisk nation, och *Jordanes*, sjelf af Alanisk börd, kallar sig dock Göt.

Svarta hafvet uppträdande folk — drog i slutet af 5:te seklet ifrån Donau till Skandinavien; och de i söder qvarblifna Heruler skickade sedermera ända dit för att hämta sig en Förste af Kungligt blod. Händelsen berättas af ett samtida vittne 2).

Det är likväl ej *Göternas*, det är *Svearnas* uppträde i Skandinavien, som Ynglingasagan beskrifver: närslägtade, nu sammansmälta, men af ålder särskilda stammar, i början förenade under en gemensam presterlig Öfverhet. Hufvudsätet för gudstjensten hade blifvit hos Svearne, och derföre hade de en Oden och de af honom i Upsala stiftade stora offren att tacka. Detta företräde är redan erkändt i Taciti tid, då hos honom Svionerna gälla för det hela. Antages, såsom billigt, någon tid för stadgandet af detta välde, så uppflyttas den Svenske Oden med skäl uppöfver den Christna tideräkningen; hvaremot Anglo-Saxernes slägtledningar ej kunna sägas strida, då dessa så föga sins emellan öfverensstämma, att de låta sina till Britannien under senare hälften af 5:te seklet öfvergångna förstar härstamma, än i fjerde, än i tionde, tolfte eller trettonde led från samma Oden 3). Ibland dennes förfäder räkna de en Gud med Göta-namnet 4); och kanske innefattar detta en hänvisning på en ännu äldre. Troligen ha Svearnes ankomst till Skandinavien äfven föranledt det Götiska uttåget, hvilket alldeles ej uppstiger till den fornålder, hvari *Jordanes* genom förblandning af Göter med Geter och Schyter försätter det, utan snarare tillhör början af

---

2) *Procopius*, de bello Got. L. II. cc. 14, 15.
3) Ifr de Anglo-Saxiska Genealogierne i Suhms Tabeller till Danmarks Critiska Historia.
4) *Geat*, quem pagani jamdudum pro Deo venerati sunt. Ifr *Langebek*, Script. Rer. Dan. I. 8.

Christna tideräkningen 5). I vår tanka äro Göterne, som gifvit den sydliga, tidigare bebodda delen af halfön sitt namn, det äldre folket i Skandinavien; att det Götiska riket hade en högre ålder, trodde man äfven fordom i Sverige 6) och i Edda säges, att namnet *Gotland* är äldre i Norden, än både Dana- och Svea-välde. Ofvanför i det medlersta landet stiftades Svearnes rike i det egentliga *Svithiod;* ty denna benämning har både en vidsträcktare och inskränktare bemärkelse 7). Än högre åt Norden var *Jotunhem,* tillhåll för ströfvande, vildare stammar. Skalderne kalla dem Jotuner, Jättar, fjellvargar, klippans söner, bergfolket, jordhålornas folk; fiendtlige mot Asarne samlades de ikring den gamle *Fornjotera* altaren, hvilka den ljungande Thor säges ha omstörtat. Deras anförare kallas ock *Finnehöfdingen* 8). Landet sjelft heter sedermera *Finnmarken* och omfattade den nordliga delen af halfön. *Kolmordens* och *Tivedens* berg och skogar voro gränsen emellan det egentliga Svithiod och Götarike, liksom ännu emellan Svea- och Götaland, hvilka derföre äfven fordom kallades landet *Nordan-* och *Sunnanskogs.* Skiljaktigheten emellan bägge folken framträder bestämdt äfven efter Christendomens införande. En betydlig del af vår Medeltids Historia upptages af Svears och Göters strider om rättigheten att ge hela riket en Konung. Än i dag utmärka sig de Götiska landskapernas dialekter genom bredare, utförligare ordformer och ett allmännare bruk af diphtonger från det öfre Sveriges, orden och lju-

---

5) Ifr Svea Rikes Häfder, T. I., s. 111.
6) Chronica *Erici Olai*, Decani Upsaliensis.
7) I Konungasagorna kallas det "Svithiod sjalfr" — det egentliga Svithiod.
8) Alla dessa drag äro ur de gamla hedniska dikternas Höstlånga och Thorsdrapa.

den mer förkortande mundarter; ehuru detta sista ej gäller utan undantag. Dalkarlens språk å ena sidan, Skåningens eller Smålänningens å andra, låta höra de båda ytterligheterna af denna motsats.

Ynglingasagan räknar ej Götaland till Ynglingarnes rike 9). En Götisk, oafhängig Konungaslägt omtalas, härstammande från *Gaut* (ett Odens namn), af hvilken Götaland först skall ha blifvit uppkalladt 10). Men i allmänhet veta Isländarne föga om dessa Götiske Konungar; ehuru ställens namn och enskilda inhemska sägner hänvisa på ännu talrikare Konungaslägter i Götaland, än i det egentliga Sverige. Alla ha likväl ej utan spår ur Historien försvunnit, och vi höra troligen *dem* omtalas i de många för Isländarne okända Konungar i Sverige, hvilka Saxo vet att nämna; ty diktadt kan ej allt vara, och redan granskapet till Danmark borde der göra Götalands Konungar bekantare. Om det gamla förhållandet emellan Svear och Göter vittnar äfven ett bibehållet Anglo-Saxiskt Skaldeqväde, hvars okände författare, ehuru Christen, bevisligen är äldre än Isländarna, och likväl med dem öfverensstämmer i det Nordiska skaldespråkets egenheter, i hänvisningar på Eddiska myther och i målningen af Nordiska seder. Diktens skådeplats är dels Danmark, dels Götarike och Svithiod, stundom äfven Jotunhem, hvars Konung kallas *Finn*. Hufvudpersonen är en Götisk hjelte *Beowulf*, slägtinge till *Higelac* (Hugleik), Göternas Konung, och denne hjeltes första bedrift ett tåg till Danmark för att frälsa dess Konung *Hrodgar* ur en öfverhängande fara. Denne Hrodgar är den ende, hvars namn åtminstone igenkännes i de gamla Dan-

9) Ynglingasaga, cc. 29, 43.
10) Ib. c. 38.

ska Konungalängderna, der han kallas *Hroar:* i den Anglosaxiska, såsom i den Nordiska Sagan, broder till *Helge*, son till *Halfdan*, afkomling af *Sköld*, hvadan Danmarks Konungar i bägge nämnas för *Sköldungar*. I Ynglingasagan är Helge, Hroars bror, samtidig med *Adils*, Uppsala Konung; i följe hvaraf de eljest okända personer och händelser, som i qvädet omförmälas, skulle tillhöra Ynglingarnas tider i Sverige; ehuru ingen af de här nämnda Svenska Konungar är för den Isländska Sagan bekant. Dock må anmärkas att de kallas *Skilfingar*, och *Skilfing* är i Edda ett Odens namn. Med Göternas Konungar ligga de i krig, och hela förhållandet emellan Svear och Göter, som här i allmänhet är ovänligt, visar att gemenskapen i härkomst och gudalära hos båda stammarna hvarken uteslöt ömsesidig oafhängighet eller fiendskap 1).

"*Ivar Widfamne* (säger Snorre Sturleson) lade under sig allt Sverige. Han tillegnade sig ock det Danska riket och en stor del af Saxland, och de östra länderna och femte parten af England. Af hans ätt äro sedan komne de Svenske och Danske Konungar." — Den nu följande Konungaätten i Sverige kallas derföre den *Ivarska;* ehuru den blott härstammade från Ivar Widfamne

---

1) Vi följa *Grundtvigs* bearbetning af detta Angel-Saxiska qväde: "Bjowulfs Drape. Et Gotiskt Heltedigt fra förrige aartusinde. Kjöbenh. 1820." Utgifvaren *Thorkelin*, som kallar det: Poëma Danicum Dialecto Anglo Saxonica de Danorum rebus gestis. Sec. III. T. IV. Havn. 1815, har på flera ställen misstagit sig om meningen, och lemnat en falsk öfversigt af det hela, hvarföre vi, före kännedomen af Grundtvigs bok, ej vågat åberopa detta högst interessanta poem.

på mödernet. Den nämnes äfven den *Sigurdska* af *Sigurd Ring*, eller den *Lodbrokska* af *Ragnar Lodbrok*. Dess historia är dunkel, och ej en gång konungaföljden kan med säkerhet bestämmas. Om dess första tider ha blott brutna sagoljud hunnit oss, som snart bortblandas uti Norrmannatågens blodiga förvirring. Dessa underrättelser röra i synnerhet det i Norden fordom så namnkunniga *Bråvalla slag*, samt *Ragnar Lodbroks* och hans söners bedrifter. Om Bråvalla slag finnes ett Isländskt Sagobrott. Vi finna här *Ivar Widfamne* såsom hela Sverigs Konung, och sysselsatt med planer att äfven underlägga sig Seland genom tillstäld split och blodsutgjutelse innom Danska Konungahuset. *Aud*, hans dotter, Drottning i Danmark, flyr för sin egen far med sin unga son Harald till Gardarike, hvars Konung Radbard blir hennes andra gemål; hvarpå Ivar samlar en stor här ur både Sverige och Danmark för att hämnas. Konung Ivar var då mycket gammal. Vid ankomsten i Kareliska viken, hvarest Konung Radbards rike begynte, och landstigning skulle ske, hade Ivar en dröm, för hvars uttydning han lät tillkalla sin fosterfader *Hordr*. Denne kom, ställde sig på en bergsklippa, men nekade att stiga om bord, hvarföre Konungen måste tala till honom från skeppet. Hordr sade, att hans höga ålder gjorde honom oskicklig att tyda drömmar; dock syntes honom, att snart månde Danmarks och Sveriges riken skiftas och den på eröfringar omättelige Ivar dö, utan att kunna lemna sitt välde till någon af de sina. Konungen frågar nu om sina förfäder hos *Asarna*, och får till svar, att både de och Asarne äro honom vidrige och förlikna honom vid Midgårdsormen. Ivar vred ropar, att Hordr vore sjelf det värsta troll och uppmanar honom att försöka Midgårdsormen. De bägge gubbarne störta sig emot hvar-

andra i sjön och försvinna. — Då detta krigståg genom Konungens död blir till intet, får Harald, Auds son, af sin stjuffader folk och skepp, begifver sig till Seland och blir der antagen till Konung. I Skåne, hvilket rike hans mödernes fränder förut hade ägt, finner han understöd och drager derifrån upp till Svithiod, samt underlägger sig allt Sveavälde och dertill Jutland, hvilket hans morfader Ivar äfven säges ha innehaft. Då var Harald ännu blott 15 år. Genom den trollkonst, som kallas *Seid*, hade han blifvit hård mot alla vapen. Han blef en stor krigsman och kallades derföre *Harald Hildetand* (af Hilldur, krig).

Aud, Haralds moder, hade i sitt senare gifte en son *Randver*, som, förmäld med en Norrsk Prinsessa, blef fader åt *Sigurd Ring*. På sin ålderdom skall Harald Hildetand satt denna sin stjufbroders son till Konung i Upsala, gifvande honom "allt Svithiod" och "Vestergötland," men förbehållande åt sig sjelf "Danmark" och "Östergötland." Angående kriget emellan desse Konungar öfverensstämma det Isländska Sagobrottet om Bråvallaslag samt Saxo i det hela med hvarandra. Saxo nämner sin källa, nemligen ett qväde, som ännu i hans tid erinrades och tillskrefs den gamla kämpen och Skalden Starkother, hvilken sjelf skall ha deltagit i striden: och allt vittnar äfven i sjelfva berättelsen om dess poetiska ursprung. *Oden* uppträder i gestalt af *Brune* — en rådsherre, som ägde både Haralds och Sigurds förtroende — och uppäggar fränderna till krig. Hos Harald vinna dessa uppmaningar så mycket snarare insteg, som hans höga ålder gjort hans lif både för honom och undersåtarna till en börda. Heldre än att dö på sotsängen, önskar han falla i slagtningen och komma med stort följe till Valhall. Han sänder derföre bud til Konung Sigurd Ring,

att de skulle mötas och strida. Stora rustningar ske: Sigurd samlar sin här ur Svithiod och Vestergötland; mycket manskap förenar sig ock under hans fanor från Norrige, så att då Svear och Norrmän foro med sjömakten igenom *Stocksund* (der Stockholm nu ligger), voro der 2,500 skepp. Sjelf drager Konung Sigurd söder ut genom skogen *Kolmörker*, som skiljer Svithiod och Östergötland, och när han var kommen ur skogen fram till *Bråviken*, möter han der sin flotta och slår läger emellan skogen och viken. Konung Haralds krigsmakt var ur Danmark och Östergötland; till honom stötte ock mycket folk från Saxen och länderna öster om Baltiska hafvet, och var hans här så stor, att fartygen betäckte hela sundet från Seland till Skåne såsom en brygga. Härarne möttes vid Bråviken. De förnämste kämpar på båda sidor uppräknas; ibland dem äfven sköldmöer och skalder. Namnen, hvilka ännu hos Saxo finnas ordnade efter rimbokstäfver, såsom i den sång han följt, äro i hans och den Isländska berättelsen nästan de samma, och likheten visar sig äfven i flera mindre drag. Den gamle blinde Harald, som föres på en vagn i striden, frågar huru Sigurd inrättat sin slagtordning, och utropar vid underrättelsen, att den var ställd i form af en vigge 2): "Jag hade trott, att Oden och jag ensamme förstått det." Sluteligen, då segern syntes för hans frände afgjord, låter han ägga hästarna till det häftigaste lopp, fattar i händerna tvenne svärd och hugger in ibland fienderna, tills ett slag af en klubba störtar honom död ur vagnen. *Oden* sjelf, under *Brunes* gestalt, var Harald Hildetands baneman. Den tomma vagnen visar Sigurd, att den gamle Kungen var fallen;

2) Redan *Tacitus* omtalar denna slagtordning hos Germanerna: Acies per cuneos disponitur.

han bjuder striden upphöra och söker sin fråndes lik, som igenfinnes under en hög af slagna. Derpå låter han bygga ett bål och befaller Danskarna ditlägga Konung Haralds gyllne skeppsstam. Han helgar honom äfven en präktigt sadlad häst, beder till gudarna och önskar, att Harald Hildetand främst bland de fallna skaror måtte rida till Valhall, ooh i Odens sal bereda vänner och fiender välkomst. Men då kroppen lägges på bålet, som tändes, och de förnämste sörjande gå deromkring, begynner Konung Sigurd uppmana dem alla, att de skulle med guld, vapen och det dyrbaraste de ägde föda den låga, som förtärde en så stor och vördad Konung; och så gjorde de. Men *Sigurd Ring* vardt Konung öfver både Svithiod och Danmark efter Harald Hildetand, och i hans hof uppvexte sonen *Ragnar*, som blef den störste och skönaste bland männer.

Ragnar Lodbrok är Norrmannatågens namnkunnigaste hjelte; men innan vi öfvergå till de bedrifter, som tillskrifvas honom eller hans söner, kaste vi en blick på våra förfäders mindre bekanta tåg åt en annan sida.

De äldsta Svenska krigståg gå åt öster. En Konung Yngvar af Ynglingaätten, Ivar Widfamne, Harald Hildetand, Ragnar Lodbrok, skola krigat och gjort eröfringar i *Österväg* eller *Österrike*, såsom länderna bortom Östersjön kallades. Ynglingasagan låter Svenskarne förnya bekantskapen med de trakter, hvarifrån Oden kommit. Svegder, Uppsala-Konung, skall der besökt sina fränder och tagit sig en gemål ur *Vanernas* land.

Vaner är, liksom *Jotuner*, en mythisk benämning på främmande folkslag, som motsättas *Manhems* folk, det vill säga *menniskorna;* ty den Nordiska Mythologien, deri lik all annan, begynner med att låta det egna folket föreställa mensk-

lighetens; hvarföre äfven så många nationers inhemska namn betyda *folk* eller *menniskor* i allmänhet 3). Men liksom *Manhem* äfven har en inskränktare bemärkelse och heter *Svithiod;* så ha äfven dessa bägge nämnda främmande folkstammar, ehuru i Mythologien liksom förflyttade ur mensklighetens gebit och framträdande under fantastiska bilder, likväl ej förlorat all slags historisk betydelse. Vi ha sett huru *Jotun* och *Finne* förklaras för det samma, och åtminstone *en* häntydning har blifvit qvar, att *Vaner* utmärkte den *Slaviska* stammen; så att bägge dessa mythiska benämningar äfven betecknat de bägge främmande folkslag, med hvilka våra förfäder ostridigt stått i närmaste beröring. Finnen kallar ännu Ryssarna för *Väner* (Venälaiset); och troligen ligger deruti ett af *Slavernas* gamla namn *Venedi, Vender. Vanadis,* såsom *Freya* kallas, skulle således betyda den *Vendiska* Gudinnan; och märkeligt är, att de Dalmatiske Slaver tillbådo den goda *Frichia,* och att Morlackerne ännu i dag besjunga henne vid bröllop 4). — Svenskarne kallas deremot på Finska *Ryssar* (Ruotsalaiset), troligen af *Roslagen, Rodeslagen, Roden,* såsom den södra Finland närmast liggande Svenska kusten af ålder heter; och denna benämning på Svenska folket får en märkelig historisk bekräftelse.

---

3) Så sade Germanerne sig härstamma från *Man* (Mannus), son af Guden *Tuisco*, hvilken åter var född ur jorden (Tacit. Germ.). I det sista namnet ligger troligen ordet *Thiod, Thiud, Teut*, folk, hvaraf det gamla folknamnet *Teutoner* och det nyare *Teutsche. Tuisco* är den förste Tysk.

4) *Karamsin,* Geschichte des Russischen Reichs. I. 69, 71. I Böhmiska språket heter Kärleksgudinnan *Freg. Hallenberg*, Anm. till Lagerbrings Hist. II. 233.

Frankiska Tideböcker förmäla, att år 839 sändebud kommo från Kejsar Theophilus i Constantinopel till Kejsar Ludvig den Fromme. Med dem följde några, som sade sig tillhöra ett folk vid namn *Rhos*. De hade kommit såsom sändebud från sin Konung *Chacanus* (Hakon?) till Grekerna och ville på denna väg återvända till sitt fädernesland. Kejsar Ludvig den Fromme fann vid närmare undersökning, att desse män voro *Svenskar* 5). *Nestor*, den äldste Ryske Annalist (omkring år 1100) berättar, att vid år 859 djerfve och tappre eröfrare, som kallas *Varäger*, kommo öfver hafvet och gjorde Finnar och Slaver sig skattskyldige, hvilka efter två år väl åter fördrefvo dessa sina beherrskare, men slutligen, utmattade af egna oroligheter, beslöto att frivilligt underkasta sig deras välde. De skickade då öfver hafvet till de *Varäger*, som kallas *Rus*, och sade till dem: "vårt land är stort och godt och med allt välsignadt, men der är ingen ordning: kommen, varen våre förstar och regeren öfver oss." Tre bröder med deras hus blefvo valde, togo med sig ett talrikt följe och kommo till Slaverna. Den äldste, *Rurik*, nedsatte sig i Novogorod. "Af dessa nykomna Varäger och ifrån denna tid, säger Nestor, har Ryssland fått namnet Ryssland; och ännu äro Novogorodsboerne af Varägisk slägt: förut voro och hette de *Slaver*." — Detta skall ha händt år 862.

De Ryska *Varäger* äro Byzantinernas *Varanger*, de Nordiska *Wäringar;* enligt den Nordiska ordalydelsen soldater, som tjena på öfverenskommelse eller beting 6), och namnet således liktydigt med *Fæderati*, såsom det Götiska krigs-

---

5) Comperit eos esse gentis *Sueonum*. Annales Bertiniani.

6) Af *Wara*, *være*, pactum.

folket i Romersk tjenst alltifrån Constantin den Stores tid kallades. Osannolikt är det ingalunda, att Nordboer tidigt deltagit i denna krigstjenst, då historiska bevis på gemenskap emellan Skandinavien och det södra Europa redan finnas i förra hälften af sjette århundradet. En Konung från Skandinavien besökte den store *Theoderik* i Italien 7). Dyrbart pälsverk kom till Rom genom många nationer från folket *Suethans* 8) uti Skandinavien. Procopius, de Götiska krigens historieskrifvare, hade talat med personer ifrån detta yttersta, nordliga land. Han kallar det *Thule*, en ofantlig ö, bebodd af flera nationer, ibland dem *Gauterne* de talrikaste, och *Skridfinnarne* de vildaste 9).

Visst är, att de senare Byzantinska författare, som först omtala den kejserliga lifvakten under namnet *Varanger* — ett folk, som af ålder säges ha tjent Kejsarna — tillägga, att desse Va-

---

7) *Jordanes*, de reb. Get.

8) Ibid. *Suethans* är det *Svenska* namnet i forngötisk form (i enlighet med *Godans*, *Thiuthans*) och man ser äfven deraf, att T är radical i namnet; ehuru Isländare säga *Sviar* och Anglosaxerne *Sveon*, som är Taciti *Sviones*. Men då Anglosaxerne skrifva Sveriges namn både *Sveo-land* och *Sveodland*, synes det Angelsaxiska *Sveon* vara sammandraget af *Sveodan*. Sjelfva namnet skulle då kunna härledas af det Isländska *Sveit*, eller det Angelsaxiska *Sveot* (läs: *Suit*), som betyder krigsskara, och *Svithiod* efter orden vara *härfolket*.

9) *Procopius*, De bello Goth. L. II. c. 15. Ed. *Maltret*, Paris, 1662. I Grotii latinska öfversättning har namnet *Gauter* genom en oriktig läsart försvunnit. *Paullus Warnefridi* säger, att *Skridfinnarne* blifvit så kallade af en konst att *springa* (skrida) på ett inböjdt träd och sålunda förfölja vilddjuren. Han beskrifver enligt personers berättelse, som sjelfve kände landet, *skidlöpandet* och *Renen*. En luden tröja af Renshud, sådan som desse Finnar brukade (hvad vi kalla en *Lappmudd*), hade han sjelf sett.

ringer voro långväga Nordboer från detta samma *Thule*, hvilket hos Procopius ostridigt betyder Skandinavien 10). Utan tvifvel voro äfven de Ryske Varäger *Svenskar* 1). Men det är föga sannolikt, att deras välde så med ens kunnat grundas, som det säges; helst samtidigt med Ryska rikets omtalda stiftelse under Rurik de redan äro mäktige nog att såsom fiender visa sig utanför Constantinopel 2). Nestor sjelf antyder, att den af honom beskrifna resevägen från Varägerna till Grekerna var *äldre* 3). Det är samma väg, som en Grekisk Kejsare i det 10:de och Christen-

10) Namnet *Iargani*, *Barangi*, förekommer hos Byzantinerna först vid år 935; men detta folk säges *af ålder* ha gjort tjenst vid lifvakten. Det härledes dels från Thule, dels från Britannien; men sjelfve desse Engelsmän synas mest ha varit *Danskar*, om hvilka *Ordericus Vitalis* berättar, att många af dem vid Wilhelm Conquestors eröfring begåfvo sig ifrån England och togo krigstjenst i Constantinopel. Den i England så kallade *Danska* krigsyxan var Varangernes förnämsta vapen, hvarföre de ock kallades *Yxbärare* (πελεκυφορους). Jfr. *Stritter*, Varangica. — Memoriæ Populorum ex Script. Byzant. T. IV.

1) Äfven enligt *Schlözer*, Nestors kritiska utgifvare, och *Karamsin*. Ännu i 17:de seklet fanns traditionen derom i Novogorod. Då det var fråga om att välja Svenska Prinsen Carl Philipp till Zar, rekommenderade honom Archimandriten Cyprianus äfven af det skäl; att redan *Rurik* varit *Svensk*. *Widekindi* Thet Svenska i Ryssland Tijo års Krigs-Historie. Sthm 1671.

2) *Schlözer* påstår utan skäl, att detta anfall, hvarom äfven Byzantinarne tala vid år 866, skott af ett annat okändt folk *Ros*, som sedan försvunnit. Men Nestor förklarar dem ha varit samma folk, hvilket redan synes af anförarenamnet *Askold*; och en Byzantiner säger, att desse *Ros* voro af *Frankisk*, d. v. s. i allmänhet af Germanisk stam. *Stritter*, Russica l. c. T. II. p. 967.

3) *Schlözers* Nestor, p. 88.

domens förste Nordiske historieskrifvare i det 11:te seklet omtalar 4); och hur flitigt både denna väg utför Dniepern till Svarta hafvet och en annan östligare på Volga till det Caspiska, efter Ryska rikets stiftande, både för krig och handel af Svenskar begagnades, derom vittna ovedersägligt så väl mängden af Runstenar i Sverige, resta till minne af Greklandsfarare, som den stora myckenheten af Arabiska mynt, särdeles från länderna sydost om Caspiska hafvet, under 9:de och 10:de seklerna, som träffas i Svensk jord. Också känner Historien, att detta samma folk *Ros*, hvars vikingaflottor på Svarta hafvet mer än en gång hotade Constantinopel, der i deras fördrag med Grekiska Kejsarna man hör idel Skandinaviska och knappt ett enda Slaviskt namn, äfven har krigat med *Araberna* på Caspiska hafvets kuster 5); under det en Italiensk Biskop, Legat till Grekiska hofvet och samtida med det tåg, som *Igor* eller, såsom både han och Byzantinerne kalla honom, *Ingor* (Ingvar), Ruriks son, år 941 företog mot Constantinopel, bekräftar, att de, som Grekerne kallade *Ryssar*, voro *Norrmän*, på den tiden ett gemensamt namn för de Skandinaviska folken 6).

4) *Constantin* den Purpurborne. De Administr. Imp. hos *Stritter* l. c. p. 982. *Adam* af *Bremen* Hist. Eccl. L. II. c. 18. Det är i Kejsarens berättelse, som forssarna i Dniepern omtalas både med deras *Slaviska* och *Ryska* (Skandinaviska) namn. Senare sammansmälte i Ryssland, liksom i Normandie, herskarne till språk och seder med det beherskade folket.

5) Des Peuples du Caucase efter Arabiska författare af *M. C. D'Ohsson*. Paris, 1828. Vid detta tåg, som skedde i *Igors* tid, drogo de sina fartyg ur Don in i Volga, der afståndet emellan dessa floder är smalast. Dylikt berättas äfven ofta under Norrmannatågen.

6) *Luitprandi*, Episcopi Cremonensis, Historia L. V.

Det anförda kan äfven tjena att ytterligare upplysa den frågan, huru vida *Isländarnes* tal eller tystnad skall ensamt afgöra hvad som hör eller icke hör till Sveriges äldre Historia. De veta ingen ting om allt detta. Hvad de lemnat oss är dyrbart; men endast i sammanhang med alla öfriga underrättelser bör det förstås och brukas. Så ha vi behandlat deras Mythologi, så deras Ynglingasaga; och endast på en sålunda lagd historisk grund få deras både äldre och senare häntydningar på Skandinavernes och, redan genom läget, förnämligast *Svenskarnas* gamla sammanhang med *Östern* äfven halt och betydelse. — Det är den dunklare sidan af det Nordiska kämpalifvet, genom afstånd och ålder mest förmörkad, men likväl ej helt och hållet för Historien förlorad. Mer bekant är den *vestliga*, åt hvilken Norrmannatågen utstrålat; ehuru äfven här mängden af oupphörligt upprepade härnader gör det svårt att reda minnena. Beviset på denna svårighet ge *Ragnar Lodbroks* och hans söners bedrifter både uti den Isländska Sagan, och hos Danmarks Latinska Sagoskrifvare Saxo, och i främmande tideböcker.

I Ragnar Lodbroks Saga finna vi hans fader *Sigurd Ring* endast såsom Konung öfver Danmark, der Ragnar blir hans efterträdare: i Uppsala regerar öfver Sverige en Konung *Eisten* eller *Östen*, enligt Hervararsaga, Harald Hildetands son. Han kallas mäktig, ond och en stor offrare: förnämsta föremålet för hans dyrkan är en Ko, hvars blotta råmande skall ha förskräckt hans fiender. Han framställes i början såsom varande i godt förstånd med Ragnar. Denne hade genom seger öfver en gruflig orm vunnit *Thora*, dotter

c. 6 hos *Muratori*, T. II. Han var två gånger sändebud till Constantinopel, åren 940 och 968.

af *Herraud*, som kallas *Jarl*, men af andra *Konung* i Götaland. Af d *ludna* underkläder, i hvilka Ragnar utförde denna bedrift, skall han ha fått namnet *Lodbrok*. Efter Thoras död fattar Ragnar det beslut, att aldrig mer äga någon qvinna, tillsätter män, hvilka med hans söner skulle styra riket och återgår till sitt första yrke, Vikingafärdens seger och faror. Då han en sommar med sina skepp lagt in i en hamn vid Spangarhed i Norrige och skickat sina matsvenner i land att baka bröd, återkommo de med brödet brändt, undskyllande sig dermed, att de sett en flicka så skön, att de ej kunnat akta på sin syssla. Hon kallades *Kraka*, var den fagraste bland qvinnor och hade ett hår som silke, så långt att det räckte till marken omkring henne. Ragnar utbeder sig hennes besök, och hon blir hans maka. Sedan hon redan födt Ragnar fyra söner, besöker han en gång Konung Östen i Uppsala, der han intalas att trolofva sig med den Svenska Konungens dotter. Efter återkomsten yppar Kraka för honom, att hon var *Aslaug*, den namnkunnige Sigurd Fofnisbanes dotter med Brynhilda, och berättar deras och sina egna föregående öden, såsom de framställas i den gamla Volsungasagan. Till bevis af berättelsens sanning förutsäger hon, att den son, med hvilken hon går hafvande, skall födas med märket af en orm kring ögat. Det skedde så. Ragnar trodde, och det Svenska giftermålet blir ej af, utan i stället krig med Konung Östen. Det utföres af Ragnars söner med förra giftet, Erik och Agnar, af hvilka den senare faller i kriget, den förre fången blir efter egen begäran kastad på spjutsuddar, på hvilka han qväder sin dödssång. Deras död hämnas af Ragnars öfriga söner tillika med Aslaug, som sjelf deltager i detta krig, hvilket slutas med Konung Östens fall. Ragnars söner härja derpå

vidt omkring i Söderländerna, bli namnkunnige öfver hela verlden, hemsöka äfven Italien och ämna sig till Rom; men vända om, bedragne af en falsk berättelse. Ragnar uppeldas af ryktet om sina söners bedrifter att än en gång försöka sig i härnad, och för att med farorna öka äran, företager han ett vikingatåg med endast tvenne skepp till England. Här stupar hans manskap i en strid med Konung *Ella*, han sjelf blir fången, nekar att säga sitt namn, blir kastad i en ormgrop, besjunger i ett qväde sina bedrifter och Valhalls väntade fröjd, samt dör under ormarnas bett leende. Hans söner, ibland hvilka *Björn Jernsida* får Sverige, dela hans riken, utkräfva hämnden efter hans död, och sluta honom värdigt, då en af dem låter bränna sig på ett bål af slagna fienders hufvuden och en annan befaller sin grafhög resas på den kust af sitt rike, som mest är utsatt för anfall.

Skalde-väfnaden i denna Saga röjer sig redan deruti, att Ragnar Lodbrok genom den sköna okända blir måg åt den gamla namnkunniga fabelhjelten *Sigurd Fofnisbane;* under det Eddiska qväden och Volsungasagan meddela om en annan Sigurds dotter 7) berättelser, hvilka med nära lika omständigheter och namn förekomma hos *Jordanes* efter gamla Götiska Sagor. Den dödssång, som tillskrifves Ragnar, och redan omtalas af Saxo, finnes ännu qvar och är i åtskilligt ej öfverensstämmande med Sagan, ehuru utan tvifvel, här som annorstädes, den i hans tid lefvande folk-

---

7) *Svanhild*, hos Jordanes *Sonilda*, de reb. Get. c. 24. Ifr. de Eddiska sångerna *Godrunarhvata* och *Hamdismål en forna*, der Svanhilds död hämnas på Konung *Jormunrek* af bröderna *Saurle* och *Hamder*, liksom hos Jordanes bröderna *Sarus* och *Ammius* utkräfva samma hämnd på Konung *Hermanaric*.

folksagan legat till grund för hans utsmyckade berättelse. Enskilda ljud ur denna hjeltes saga ha länge dröjt att förlora sig ur folkets minne. I det sydligaste Norrige, der Spangarhed, hvarest Ragnar fann Aslaug, ligger, hörde *Torfæus* och *Schöning* visor om henne. Den hög, från hvilken hon skall vaktat boskapen, bär hennes namn, och på Färöarna sjunger folket ännu om Ragnar och Aslaug 8).

Jemnför man den Nordiska Sagan med hvad utländska Krönikor förmäla om mer än en *Ragnar*, om en *Lodbrok*, som i England blifvit mördad, och om de förskräckliga och långvariga härjningarna af *Lodbroks söner* både i Frankrike och England, så synes, att i dessa länder, liksom i Norden, minnet af Norrmannatågens mest förstörande tiderymd fästat sig vid dessa namn; under det omöjligheten att kronologiskt förena de särskilda berättelserna tillika visar, att fleres bedrifter blifvit på samma namn hopade. Sannolikt tillhör Ragnar sjelf det 8:de seklet, mot hvars slut äfven en underrättelse i Engelska Krönikor ger anledning att tro hans grymma död ha inträffat 9); men hans bragder och namn ha äf-

8) Andra Färöiska sånger äro en återklang ur Eddiska Hjelteqväden. Hela Sagokretsen om Sigurd Fofnisbane har till en del, fullständigare än i sjelfva den äldre Edda, ej längesedan blifvit upptecknad i qväden, af hvilka somliga äro öfver 200 strofer, ur *folkets* mun på dessa ensliga, från Skandinavien befolkade öar, der de gamla traditionerna längre bibehållit sig. *Oden ur Asgård*, *Frigga*, *Loke* förekomma i andra Färöiska folksånger. Se Færöiske Quæder om Sigurd Fofnersbane og hans æt, med ett anhang, samlede og oversatte af *Lyngbye*. Randers, 1822.

9) En Konung för de Nordiska hedningar (hans namn nämnes ej) hade, efter att någon tid förut ha plun-

ven blifvit öfverförda till det nästföljande, under det Sagan å andra sidan sätter honom i förbindelse med forntidens hjeltar; och krigen, under hans *söner* eller *andra* afkomlingar, som få detta namn, kunde lätteligen ständigt å nyo berättas, då Norrmannatågens förstörelse så länge hemsökte Europa. — I nionde århundradet nådde denna sin höjd. Orsakerna voro dels de Europeiska rikenas då varande söndring och svaghet, dels från medlet af samma århundrade grundläggningen till en mer omfattande konungamakt innom Nordens riken, som dref ut en större mängd krigiska äfventyrare. I sig sjelft var det onda långt äldre. Det hade tidigt funnit afledare i de stora folkvandringarna; tills då dessa stadnat, och Christendomen begynte förändra de barbariska folkens lefnadssätt, men Norden förblef vid det gamla, Skandinaviens krigstillstånd till den öfriga verlden äfven började blifva märkbart och fruktansvärdt.

Tidigare än till Frankrike, England och Irland, i hvilka länder Norrmän slutade med att mer eller mindre bli herrskande, ha sannolikt Nordiska uttåg gått till Skottland, der i de så kallade Skottska Lågländerna språket ännu har den mest öfverraskande likhet med de Nordiska mundarter, utan att likväl dessa trakters invånare kunna härledas

drat klostret på ön *Lindisfarne* i Northumberland nära Skottska gränsen, blifvit slagen år 794 och på ett grymt sätt dödad. Princeps eorum crudeli nece est occisus ab Anglis. *Roger de Hoveden* Annal. — Den i Ragnars namn diktade dödssången, i hvilken han uppräknar sina bedrifter, säger, att, innan han föll i Engelsmännens våld, han härjat i Skottlands fjerdar och nyss förut talas om *svärdsleken på Lindiseire*. En annan sägen gör *Lodbrok* till en enskild man af kunglig börd, som i medlet af 9:de århundradet blifvit försåtligt mördad i England. *Mathæus af Westminster.*

från någon så högt gående, historiskt bekant Anglosaxisk invandring, utan snarare torde vara af Skandinaviskt ursprung. Ostridigt vittna äfven Ossians sånger om Skandinavers närvaro och krig i Skottland; och *Lochlin*, det namn, som hos skalden utmärker Skandinavien, är det samma, hvarmed det äfven i Irländska Annaler betecknas 10).

En ännu lefvande Saga från ett annat håll måste vi äfven vidröra, innan vi lemna detta ämne. I det inre af Alpernas dalar bor, skildt från den öfriga verlden, ett, litet folk, som ännu påstår sig vara af *Svensk* härkomst. För det närvarande är denna sägen inskränkt till *Haslidalen* i Kanton Bern; men den har äfven varit gemensam för inbyggarna i Kanton Schwytz. Fordom var den namnkunnigare. Konung Gustaf I nämner den i ett offentligt Påbud, såsom ett bevis på Sveriges fordna folkrikhet, och den store Gustaf Adolf åberopar den i bref och beskickningar till Schweitzarna. Dess skriftliga uppfattning har skett i senare tider 1) och vanställes af grofva, kronologiska fel och andra utvexter; men afsöndras dessa, återstår följande såsom hufvudsakligt innehåll. Sagan begynner med den vanliga orsaken till Nordiska utvandringar, nemligen en hungersnöd; men utgångs-

10) Annals of Ulster hos *Johnstone*. Antiquitates Celto-Norrmanicæ. Copenhagen, 1786.

1) *Auzug aus einer im Ober-Hasle Cantons Bern in der Schweitz sich vorfindenden pergamentenen Handschrift vom Jahr* 1534, *welche sich ebenfalls in dem dasigem Land-Urbar eingeschrieben befindet, betreffend den Nordischen Ursprung des Volksstamms* — utgifvet efter en från stället meddelad handskrift, tillika med: *Das Ost-Friesenlied der Ober-Hasler* — af författaren i en Dissertation: De Colonia Svecorum in Helvetiam deducta. Upsal. 1828.

punkterna äro både *Sverige* och *Frisland*. Tåget sker ifrån en ort, som kallas *Hasle* 2), uppefter Rhen, hvarunder en till mötes kommande *Frankisk* krigshär blir slagen, tills vandrarne, kommande till Alperna, der bosätta sig, "emedan landet syntes dem likt deras fordna fädernesland." I vår tanka tillhör denna händelse Norrmannatågens tider. Först, emedan *Frisland* verkligen under större delen af 9:de seklet var i Norrmännens våld och ett vanligt tillhåll, hvarifrån deras tåg utgingo. För det andra, emedan en samtidig Norrmannisk krönika 3) berättar, att de år 881 gingo uppefter Moselfloden och vintrade öfver i ett befästadt läger vid en ort, som kallas *Haslou* 4), hvarifrån de följande året bröto upp, slogo en emot dem församlad *Frankisk* här, och härjade uppefter Rhen, der gamla krönikor omtala deras framträngande till Worms. För det tredje, emedan, enligt Olof Tryggvasons Saga 5), Ragnar Lodbroks söner deltogo i detta tåg, som måste vara detsamma, i hvilket Ragnars Saga berättar, att de kommo ända till *Wiflisburg* 6) i Schweitz. Och för det fjerde, emedan, då så många omständigheter för öfrigt instämma med den Schweitziska Sagan, dess slutliga innehåll, att en bosättning följde, alldeles ej är osannolikt; helst Norrmannatågens erkända ändamål ej blott var plundring, utan äfven nya hemvist 7), hvilka en

2) *Hasle* är ett i Sverige vanligt namn. Ofta utmärker det gamla valplatser, af den fordna seden att med hasselstänger beteckna ett stridsfält, hvilket kallades: att *hassla vall*.
3) *Du Chesne*, Script. Norrman.
4) *Haslou* och *Haslac* i krönikorna, nu byn *Elsloo* i trakten af Maëstricht på vägen till Ruremonde.
5) Köpenhamnska Upplagan, 1825. T. I. p. 108.
6) Äfven *Avenche* kalladt; det gamla *Aventicum*.
7) Ut acquirant sibi spoliando regna, quibus possent vivere pace perpetua. *Dudo* hos Du Chesne, l. c.

mindre del af denna Normannahär har valt i Alpernas dalar, under det de öfrige återvände vid ryktet att Kejsar Carl den Tjocke vid Rhen emot dem samlade en stor här.

Äfven Schweitzarnes Häfdatecknare ser en egen stam uti bebyggarna af dessa Alpdalar 8), der man också återfinner den gamla Svenska Förbundsförfattningen. Ännu ibland dem lefvande sägner, huru och i hvad ordning de först befolkat landet 9), visa att deras bosättning der är jemnförelsevis ny, liksom man känner att den länge var föga talrik 10); och att i slutet af 9:de århundradet ännu i dessa trakter funnos *hednin-*

---

8) "*Sie* (die ersten Schwyzer) waren ein *besondrer* "Stamm, und können nach so langer Zeit am besten "in dem vorzüglich schönen Volk zu *Oberhasli*, in "dem benachbartem Oberlande und an den Entli-"buchern erkannt werden." *Müller*, Schweitz. Geschichte. T. I. pag. 419. not. 7.

9) "Es ist im Andenken der Greise in den Thälern "des Oberlandes, wie in alten Jahrhunderten das "Volk von Berg zu Berg, von Thal zu Thal gezo-"gen." *Müller*, I. 421. "Das sagten uns in den "Jahren 1777 bis 1780 — — die alten Hirten." Ibid. not. 15.

10) "Anfangs wohnten die Schweitzer in schwacher An-"zahl, weit aus einander in den Wüsten des Gebir-"ges. Es var im ganzen Land eine einzige, endlich "wurden zwey Kirchen. — Dann wurden die Thä-"ler Schwyz, Uri und Unterwalden durch Vermeh-"rung sowohl der Kirchen als der Gerichtstätten "jedes nach und nach von dem andern unabhängig; "doch gegen Ausländer hielten sie zusammen. — "Die Landleute von *Oberhasli* und ihre Nachbaren "im Oberländer-Gebirg wurden dieser Alten Eid-"genosenschaft endlich fremd." *Müller*, T. I. p. 426. "Von den Unterwaldnern ist eine Sage, dass "sie die letzten Christen waren. — — Es kommt "um dass *Ende des neunten* Jahrhunderts ein *Wigger* "unter dem Nahmen *Schweitzer-Apostel* vor." Ibid. not. 37.

gar, för hvilka Christendomen behöfde predikas, upphör att väcka förundran, om hvad vi anfört om deras ursprung är med sanningen enligt. Hvad *Svenska* namnet i den Schweitziska Vandringssagan angår, så kan det redan ligga i benämningen *Norrmän*, denna tid gemensam för folken i de tre Nordiska rikena. Men dessutom må anmärkas, att de Norrmän, som åtföljde *Björn Jernsida* (Ragnar Lodbroks son och enligt den Nordiska Sagan en *Svensk* Konung) äfven i utländska underrättelser kallas *Vestgöter* 1), och således till en del voro från det Svenska Vestergötland.

1) *Wisigothi.* Jfr. *Langebek*, Script. rer. Dan. T. I. p. 525.

ANDRA KAPITLET.

Land och Folk från Hedniska Tiden.

Öfversigt af landet och gången af dess odling. — Författning och seder.

ANDRA KAPITLET.

Land och Folk från Hedniska Tiden.

Öfversigt af landet och gången af dess odling. — Författning och seder.

Med nionde århundradet uppgår Historiens ljus klarare öfver Norden. I gryningen af detta ljus, som, utgånget från en ny tid och Christendomens annalkande, äfven kastar sina strålar på Hednaålderns sista tider, fråga vi: hvad voro land och folk i de gamla dagar? och våga nu först derpå försöka ett svar; ej efter ovissa förutsättningar, som skulle ha fritt spelrum på ett fält utan gräns, utan med afseende på ett bestämdt, åtminstone i det hela historiskt kändt tidehvarfs intyg. Vi äga dessutom andra vittnen att tillgå: Nordens natur och Fädernas grafvar. Den förra förändrar hos oss ej lätt sitt ursprungliga skaplynne: de sednare betäcka vårt land, utmärka dess gamla bygder; och högarnas skuggor låta sig ännu med kärlek och kännedom manas. Vi skola rådfråga naturen och minnet, och de dödas land om de lefvandes. Kanhända skall det sålunda lyckas oss

att samla många spridda drag till målning af ett med sanningen öfverensstämmande helt, och att från det bekanta äfven sprida någon klarhet öfver det aflägsnare, dunklare, obekanta.

Först — hurudant uppgår ur fornsagans halfdag landet för vår blick? Begynna vi från södern, så möter oss i *Skåne*, vid denna tid, en redan gammal, äfven sydligare grann-länder öfverträffande, odling. Ursprungligen ett *Kärrland*, såsom namnet tyckes visa 1), der i uråldrig skog, hvars rötter ännu uppgräfvas i slättens uttorkade mossar, uroxen, elgen, renen en gång ströfvade, berömmes det nu för rikedom på säd, varor och en stridbar folkmängd 2); medan det inre af Jutland ännu var ödemark 3) och Tyskland fullt af djupa skogar. I *Sundet*, hvars kortaste öfverfart af ålder omtalas vid *Helsingborg* 4), såg

---

1) *Skaun* betyder i Isländskan ett kärraktigt land. Detta uttalas väl *Skön*, då deremot *Skåne* fordom uttalades *Skaune*, såsom Skåningen ännu utsäger det; men dylika vokal-förändringar äro ej så sällsynta. Så skrefs ordet: *gång* fordom både *gaung* och *göng*, ordet *lång* både *láng*, *laung* och *löng*. Det gamla namnet är *Skán-ey* (Skånö) — *Sconia insula* hos *Adam af Bremen*, emedan landet på tre sidor är kringflutet.

2) Sconia armata viris, opulenta frugibus divesque mercibus. *Adam Bremens.* De Situ Daniæ.

3) Terra salsuginis et vastæ solitudinis. Porro, cum omnes tractus *Germaniæ* profundis horreant saltibus, sola *Jutland* cæteris horridior. l. c.

4) A *Seland* in *Sconiam* trajectus multo brevissimus in *Halsingeburg*, qui et videri potest, l. c. p. 57. *Helsingiaborg* omtalas (vid år 993) uti *Nials* Saga; c. 83; i samma decennium äfven *Hiostad* (Ystad) i Skåne. *Torfæus*, Hist. Norv. T. III, p. 8. Helsingör är utan tvifvel detsamma *Halseiri* i Danmark, hvilket i Faerejinga Saga, c. 1, kallas den största marknadsplats i norden. Att refva seglen och lägga till, heter *halsa*. Deraf namnen: *Halsöre* eller *Helsingör*, *Halsingeborg* eller *Helsingborg* samt *Hal-*

man i 9:de århundradet hvarje sommar en *Öresundsflotta* 5), åt hvilken de högst fiskrika stränderna gåfvo en öfverflödig frakt, eller som från *Skanörs* den tiden berömda marknad om hösten, återförde malt, hvete, honung. På samma tid kallas *Lund* en ansenlig köpstad, omgifven med en träborg, värn och gömsle för sjöröfvadt gods och guld 6), men också mål för sjöröfvares anfall, hvilka öfver allt kringsvärmade i dessa vatten.

Skåne (hvarifrån *Ifvar Widfamne* skall utgått att eröfra både Sverige och Danmark), först ett eget rike, räknas för Danskt i den äldsta korta beskrifningen på de Nordiska landen, från slutet af nionde århundradet 7). Det heter sedan Danmarks *skönaste* del; ehuru stundom söndradt derifrån, otåligt för förtryck, med lycka motstående hela Danska makten, öfvergående Seland och Jutland i männer och vapen 8). *Halland* och *Blekinge* utmärkas såsom Skånes bägge mot Norrige 9) och mot Götaland utgående grenar 10), och innefattades, äfven stundom sedan Danska väldet i dessa trakter befästat sig, under dess

---

sehamn på norra ändan af Skånska Kullen; och ej af något *Helsingarnas* uttåg.

5) *Eyrarfloti. Egils* Saga, Havn. 1809, p. 78, 79.

6) Civitas Lundona, aurum ibi plurimum, quod raptu congeritur. *Adam Bremens.*, p. 56.

7) *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser, meddelade i den Angelsaxiska öfversättningen af *Orosii* Historia, som tillskrifves Konung *Alfred;* sist utgifne af *Rask.*

8) Viris et armis præstantior esse probatur. *Helmold*, Chron. Slav., L. I., c. 85.

9) Nemligen den tid Norrige gick till Göta-elf. *Gotelba* Fluvius a *Nordmannis Gothiam* separat; Scholiasten till *Adam af Bremen*, De Situ Daniæ, p. 60.

10) *Hallandia* et *Blekingia* ab integritate Scaniæ, ceu *rami* duplices ex unius arboris stipite promeantes. *Saxo*, Præf.

namn 1). Halland omtalas, mot slutet af hedniska tiden, såsom ett fattigt land, föga lockande äfven sjöröfvares roflystnad 2): dock var det ännu i 11:te århundradet rikt på ek- och bokskogar 3). I det 9:de räknas Blekinge ännu till Sverige 4). De barbariske Blekingsboar 5) voro fruktade sjöröfvare, samlade derigenom skatter och hade öfverflöd på fångar. På samma tid voro *Öland* och *Gottland* redan Svenska tillhörigheter 6). Genom djupa skogar och öfver skarpa berg måste man ifrån Skåne framtränga till *Götaland*, och tvifvelsamt syntes om en resa till lands eller sjös var underkastad större faror 7).

Den här vidtagande bergsbygd, som i söder begränsade Götaland och äfven dertill räknas, kallades af ålder *Smålanden* 9). Det östra Småland gick till hafvet, och utskickade Vikingar 9). *Möre* nämnes, såsom en del deraf, redan i 9:de århundradet 10). *Kalmar* omtalas tidigt såsom hamn 1), och sedermera köpstad. Det medlersta

1) Knytlinga Sagan talar om *Halland uti* Skåne (Halland a Skáney).
2) Var land ecki audigt. *Egils Saga*, p. 246.
3) *Knytlinga Saga*, c. 28.
4) *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser, der det kallas Blekings-ö, *Blecinga-ey*.
5) Barbari, qui *Pleichani* dicuntur. *Adam. Bremens.* l. c.
6) *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser.
7) *Adami Bremensis* ord, l. c. "Per ardua montium, per abrupta petrarum, per condensa silvarum:" heter det om samma väg i den Heliga Sigfrids Legend, Historia S. Sigfridi. *E. Benzelius*, Monum. Upsal. 1709, p. 4.
8) Den plurala ändelsen *Smålönd* (läs *Smaulönd*, såsom Småländingarne ännu uttala ordet), var fordom den vanliga.
9) *Nials Saga*, cc. 30, 83.
10 *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser.
1) *Kalmar-näs*. Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 108. På 1020-talet. — Hundra år derefter kallas Kal-

och sydliga Småland nämndes *Verend*, rundt omkring omgifvet af de tjockaste skogar, men ett godt land, rikt på fiskrika floder och allt slags djurfänge, fullt af bi och honung, prydt med fruktbara åkrar och ängar 2) Det vestra Småland, mot Halländska gränsen, hette länge *Finödemarken*, *Finskogen*, *Finheden*, äfven *Finland* 3). Denna Finskog synes i äldre tider varit ganska vidsträckt och ha omfattat äfven de stora skogar, som skilde Vestergötland från det nu varande *Bohus Län* och uppfyllde *Dalsland*; hvilket sistnämnda ej hade annat namn än *Markerna*, det är skogarne, *Markbygden*, det är skogsbygden, ända intill Norriges närvarande gräns. Fordom sträckte sig Norrige till *Göta elf*. I 11:te århundradet sades gränsen af ålder 4) ha varit *Göta elf* från hafvet till *Venern*; sedan *Markena* 5) till *Edaskog*; derifrån *Kölen*. Dock var landsskillnaden tvistig; och kunde ej annat vara, der ännu ödemarken var gräns. Svenske Konungar utsträckte Vestergötland ända till Svinesund, allt vester utmed hafvet: de Norske tillräknade

---

mar Köpstad, Heimskr. Sigurd Jorsalafarares Saga, c. 27.

2) Historia S. Sigfridi (skrifven vid år 1205), *Benzelii* Monumenta Hist. vet. Ecclesiæ Sv. Ups. 1709, p. 4.

3) *Fineyde* i Knytlinga Sagan, *Finwid* i Vestgötalagen, *Finhid* på Runstenar, *Terra Finlandiæ* hos *Ericus Olai*. Invånarne, som *Saxo* kallar *Finnenses*, äro tydligen de *Finwedi* (Finwedens eller Finskogens invånare), om hvilka tidigare *Adam af Bremen* säger, att de jemte Vermlänningarne bodde emellan Norrige och Sverige och hörde till *Skara* Stift.

4) Så sade bönderna till Olof den Heliges utskickade (omkring år 1019). Heimskr. Olof H. Saga, c. 59.

5) Nemligen Dalsland, troligen ock den tillgränsande *Nordmarken* i *Wärmland*, hvarefter ännu *Edaskog* vidtager.

åter sig allt land vester om Venern. Grånsebebyggarne, sjelfrådige i sina skogar och berg, frågade efter ingendera. Markbyggdens folk af Vestgöta härkomst, ville sluteligen hellre lyda under Sverige, ansågos höra till Vestergötland, och nämndes i sednare tider Vestgötar vestan Venern.

Hvad nu kallas *Bohus Län*, hette fordom *Ranrike* 6), äfven *Elfvarfylke*, *Alfhem* 7) och *Viken* 8). *Vik-* och *Elfmännerne* 9) voro genom sjelfva sitt lands beskaffenhet *Vikingar*, ett hårdt och trotsigt folk, som lefde af sjön och stod i elakt rykte. I det inre landet satte Sagorna här *Trolls* och *Alfvars* afkomma, styggare än andra menniskor. Här, der *Trollhättan*, ännu enslig, röt, hade i forntiden *Starkotter* slagits med Trollkämpen *Hergrim*, och vunnit *Ogn Alfafoster*, som hellre gaf sig döden, än att tillhöra segraren. Vid Vikens kust drefs tidigt handel, sådan den med sjöröfveri låter sig förenas; och den stora Göta elf, som från Venern afbördar i hafvet så många floders vatten, öppnade ej förgäfves tillfälle till bäggedera. Ön *Hisingen*, som den i utloppet bildar, blef hälften Svensk och hälften Norrsk tillhörighet. Vid den något sydligare *Brännö*, fordom ett af handelsskeppen fruktadt Vikingabol — eller på den der invid belägna *Danaholmen* — sammanträffade de tre nordiska rikens gränsor, så att det gamla Westergöt-

6) Detta räknades från Göta elf till Svinesund. Heimskr. Olof Tryggvasons Saga, c. 130.

7) Detta sednare innefattade allt landet ifrån Raumelfven till Göta elf. Hervara Saga, c. 1.

8) Så kallades fordom hela landet kring Opslofjorden i Norrige, och intill Göta elf.

9) Inbyggarne kallas *Vikverir*, *Vikveriar*; Heimskr. Harald Hårdfagers Saga, cc. 35, 44. *Elfarar*; Nials Saga, c. 78. *Elfvagrimar*, äfven: *hinir illu Elfvagrimar*, de elake Elfvegrimar. Heimskr. Magnus Barfots Saga, c. 8.

land, söder om Göta elf, nådde hafvet. Skeppen gingo uppföre elfven till *Kongahäll* 10), så kallad af många konungamöten, eller ännu högre upp till det gamla *Lödöse* 1). Vikveriarne hämtade utifrån korn och malt 2); här funnos vadmal 3), salt och sill, nödvändighets-varor, som fördes inåt landet; hvarföre Vestgötarne voro illa tillfreds, då ofred med Norrige afbröt denna tillförsel. *Falköping*, som så tidigt omtalas 4), *Skara*, troligen ett offerställe redan i hedniska tiden 5), voro i det inre af Vestergötland handelsplatser, som måste hafva erhållit sina varor från Viken.

Likväl — huru såg denna handelsväg ut ännu mot slutet af tionde århundradet? Den gick öfver en stor, tvenne dagsresor lång skog 6), till en del öfver berg och fjäll. Varorna klöfjades på hästar. Resan var farlig, vägen villsam, sko-

---

10) Nu *Kongelf*.

1) Det låg i Alehärad på Vestgöta-sidan. "Kaupstadur i *Liodhusum* er vid elfina fyrer sunnan." Rimbegla, l. c. Både Konghäll och Lödöse omtalas i 10:de seklet. Nials Saga, cc. 3, 83.

2) Eigils Saga, p. 81.

3) Isländaren *Rut*, älskare åt Norrska Drottningen *Gunnhild*, kallad *Konungamoder*, skänkte henne 100 alnar vadmal i Konghäll år 961. Nials Saga, c. 3.

4) *Saxo*, då han efter Starkotters qväde uppräknar kämparna i *Bråv-lla slag*, L. VII; p. 144, nämner jemte *Findar* ifrån *Viken* (Findar maritimo genitus sinu) äfven *Bersi* född i *Faluköping* (apud *Falu oppidum* creatus); och rättas härmedelst, hvad om detta ställe är anfördt i 1:sta Delen af Svea R. H, s. 541, n. 1.

5) Kaupstadr at *Skörum* eller *Skaurum*, Heimskr. Olof den Heliges Saga, cc. 70, 96, omtalas tidigt i 11:te århundradet.

6) Se berättelsen om den resa, som Vestgöten *Audgils* gjorde från Konghäll inåt Vestergötland (år 997) i sällskap med *Hallfred* Vandrada Skald. i Olof Tryggvasons Saga, Ed. Skalholt. P. 2, c. 31, och efter denna hos *Torfæus*, Hist. Norv. T. II, p. 476.

gen ett tillhåll för stigmän och röfvare. Äfven bönder försmådde ej detta blodiga handtverk, och, då yxans slag förkunnade den trötte vandraren någon enskild rödjning eller grannskapet till bebodda orter, umgälldes stundom ett erbudet nattqvarter med lifvet. Men midt på skogen var ett så kalladt *Sälohus* 7), ett af dessa föröfrigt obebodda härbergen för resande och varor, som underhöllos, der väg, i synnerhet köpfärd, framgick genom obygder.

Sådana voro ännu gränsorna emellan landets mest bebodda trakter. Ibland dessas antal får man visserligen räkna *Vestergötland*, utan tvifvel en af Sveriges åldrigaste bygder. Vid slutet af hedna-åldern framträda Vestgötarne, såsom täflande med Upp-Svearna i makt, snart genom Christendomen såsom mäktigare; och landskapets bestyrkta folkrikhet i de näst följande tider gör troligt, att denna ej kunde vara ny; ehuru i gamla dagar der omtalas stora skogar, svåra att öfverfärdas, och Vestergötlands ännu betydliga skogsbygder i trettonde århundradet voro ansenligt vidsträcktare och omfattade trakter, der nu är höjdslätt, ljunghed eller åkerfält.

Östergötland ligger under hedna-åldern mer i skuggan, hvilken öfver allt tilltager mot öster, under denna tid i Skandinavien. Närheten till *Vesterhafvet* var gemenskap med den öfriga verlden, åtminstone med den, på hvilken historiens dag

7) Ett dylikt *Sälohus*, nog rymligt att 12 köpmän med sina varor der kunde hafva natthärberge, omtalas ock på vägen mellan Trondhiem och Jemtland. Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 151. Det ansågs såsom en hjelpsamhetspligt, att den resande i ett sådant hus åtminstone lemnade huggen ved efter sig, på det efterkommande vandrare måtte utan uppehåll få värma och torka sig. Olof Tryggvasons Saga, l. c.

dag i Norden mest faller. Det inre af Östersjön var dunklare, bortom den mörker. Så veta vi äfven mindre om Öster- än om Vestergötland i gamla tider; och om sagan äfven dit förlägger någon vigtig händelse, så tiger hon likväl om landets tillstånd. Den äldsta Östgöta-bygd är väl landets mellersta del, en af Sveriges fruktbaraste nejder. Östergötlands *södra* skogsbygd sträckte sig från Småländska bergstrakten fordom mycket högre upp, var enslig, föga tillgänglig; ty öfver skogen *Holaved* 8) vågade sig ingen främling. Dess *norra* skogsbygd och bergslag ofvan Motala elf, var länge ödemark, såsom både landets natur och fornlemningarnes sällsynthet bevisa. Här mötte den stora skogen *Kålmörker* 9), nu *Kolmården*, hvilken, fortsatt genom *Tiveden*, i vestlig sträckning till Venerns stränder, tilltog i bredd och svårighet in åt landet. Ännu år 1177 irrade Konung *Sverre* i dess stora och okända ödemarker sex till sju dagar, på en färd från Östergötland till Vermeland, utan att träffa någon tillflyktsort mot hunger och köld. Sednare säges *Tiveden* vara "tolf raster bred" 10). På Östgötasidan var, närmare Vettern, skogen länge så svår att öfverfärdas, och, såsom alla stora gräns-skogar, af röfvare beryktad, att i christna tider

8) "Til midian skogh a *Holawidh*" gick sedermera Östergötlands gräns mot Småland, när detta blef räknadt för ett eget landskap. Upl. L. K. B. II. *Holveden* betyder den af kullar uppfyllda skogen, af det gamla ordet *Hol* kulle, hvilket ord Dalkarlarne ännu bruka i denna bemärkelse (Angl. *Hill.*).

9) *Kolmirkr*, *Myrkvidr* (den svarta eller mörka skogen). Sagobrott om Bråvalla Slag, p. 120. Det nu vanliga namnet är *Kolmården*, som redan förekommer i Vestgöta-lagen.

10) Rimbegla, p. 332. — *Rast* svarar mot hvad Bönderne kalla den gamla Skogsmilen, ungefär ½ Svensk mil.

de vägfarande, som ämnade sig från Östergötland öfver till Nerike, förut befallte sina själar i Guds hand i det fordna kapellet vid Husbyfjöl 1). Vanligen öfverfors fordom derföre den stora skogen på östra kanten vid kusten, der ännu vägen från Norrköping till Stockholm framlöper. Här, hvarest ifrån Kolmårdens höjd, för den norr ifrån resande, på en gång den herrligaste utsigt öppnar sig öfver Östergötlands bördiga, af vatten genombrutna fält och lundar, nedsteg i åttonde århundradet *Sigurd Ring* med sin här, för att vid *Bråvikens* stränder mot *Harald Hildetand* kämpa *Bråvalla slag*, fordom det namnkunnigaste i Norden. Här framgick ännu i 11:te århundradet den vanliga färden äfven från Vestergötland till öfra Sverige, således på en stor omväg. Man reste ifrån Skåne uppåt icke genom Östergötland, der Småländska bergsbygden erböd de största svårigheterna, utan genom Vestergötland till *Skara*; ett afstånd, som kunde tillryggaläggas på en vecka. Vägen derifrån till *Sigtuna* genom *Telje* fordrade ännu tre veckor, så att en månad åtgick för hela resan 2). Då det omtalas, att en sådan resa skedde till en del i båt, och att stora mellanliggande vatten öfverforos 3), så har man från Vest-

1) *Broocman*, Beskrifning öfver Östergötland, s. 186. Befästningen på ett berg i Hammars socken i Nerike, berätta gamle män ha blifvit byggd emot *Östgötarnes* anfall. Se *Palmskölds* Saml.

2) A qua (Sconia) ferunt diebus septem perveniri usque ad civitatem Gothorum magnam *Scarane*. *Adam. Bremens.* l. c. p. 60. — Si per terram eas a *Sconia* per Gothorum populos et civitatem *Scaranen*; *Telgas* et *Birkam*, completo mense pervenies *Sictonam* ibid. p. 62.

3) Så berättas om *Ansgarius* och hans följeslagare, hvilka efter deras skeppsbrott troligen måste taga denna långa väg till lands. Cum gravi difficultate pedibus per *longissimam* viam incidentes, et, ubi ingruebat, *interjacentia maria navigio* transeuntes,

göta-sidan begifvit sig öfver Vettern, efter Motala ström till Bråviken, och derifrån öfvergått Kolmården.

Vi äro vid gränsen emellan *Svea*- och *Götaland*, hvilken indelning är så gammal, som vår historia. Kolmården och Tiveden skilja dem ännu åt, och hafva fordom delat riket i landet *Sunnanskogs* och *Nordanskogs* 4). Den stora skogen var gräns, och likväl, eller just derföre, den gamla gränseskillnaden så olika med den yngre, som odlingen i förra och sednare åldrar. Den tid har varit, då de stora skogarna *Tiveden* och *Käglan* nära sammanhängde 5), då det mellan bergshöjder nedsänkta *Nerike* förenade dem, och sträckningen af dess sidländta gräsrika ängar 6) var myr och kärr; då det af vikar, sjöar, höjd och dal så mångfaldigt skiftande, vackra *Södermanland* var nästan helt och hållet en skärgårdstrakt, hufvudsätet för det öfra Sveriges vikingar 7), men

tandem ad portum regni ipsorum qui *Byrca* dicitur pervenerunt. Vita S. Ansgarii, c. 10. I Olof Skötkonungs tid tar också Lagman Edmund af Skara vägen till öfra *Sverige* och *Upsala* genom Östergötland. Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 90.

4) Svea kallades Nordanskogh och Göta Sunnanskogh. Landslagen af år 1442, KB. 1.

5) En gammal sägen är, att emellan *Mokyrka* söder om Mariestad och *Mosås* nära Örebro, *Tiveden* upptagit hela det 10 mils långa afståndet. *Lindskog*, Beskrifn. om Skara Stift, IV 67. Äfven på Östgöta-sidan träffar man en dylik sägen, nemligen att länge emellan *Ask*, söder om Motala, och *Mosås* i Nerike ingen kyrka funnits. (*Broocman*, Beskrifn. om Östergötland, s. 681.) Skogen har fyllt mellanrummet, och bägge traditionerna bestyrka hvarandra.

6) En sådan trakt, ännu för sumpig för odling, genomgår en stor del af landet.

7) Nyss innan *Olof Haraldsson* med sina skepp lade in i Mälaren, hade han att strida med Södermanlands

derjemte ett både *Svenskt* och *Götiskt* gränsland; och det är kanhända derföre, som Christendomens historieskrifvare i Norden 8) anser det höra till *Östergötland*, sålunda utsträckande *Götaland* ända till *Mälarn*. Såsom ett från ålder af flera stammar på en gränsbygd vid hafvet sammankommet folk, saknar Södermanländningen ännu mest provinciel egenhet. Dock är hans land gammalt, såsom dess rikedom på minnesmärken från hedenhös utvisar.

Yngre är *Nerike*; likväl troligen redan föremål för *Braut-Anunds* odlingar och kanhända skådeplatsen för denna största Ynglinga-konungs död 9). Genom Nerike, förbi sjön *Hjel-*

vikingar. Han öfvervann vid *Sotaskär* vikinga-höfdingen *Sote*. Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 5. Namnet är ännu qvar i *Sotholms* härad. *Wingåker* i Södermanland het fordom *Wikingakir*; den gamla Vingåkers-bygden innefattade bägge Vingåkers, Österåkers och Malms socknar (*Tuneld*, l. c. s. 151). Denna ännu så vatturika trakt, har än i dag gemenskap med hafvet genom Nyköpings-ån, som är utloppet för de stora sjöarne Yngarns, Långhalsens och Båfvens dalar, hvilka, med sina djupt in i landet gående utgreningar, bilda ett af de största vattensystemer i Sverige.

8) *Adam af Bremen*, som hämtade en stor del af materialierna för sin bok ur Danska Konungen *Sven Ulfsons* mun (magnam materiam hujus libelli ex ejus ore collegi, Hist. Eccl., p. 48), hvilken Konung i sin ungdom hade gjort många års krigstjenst i Sverige. Hist. Eccl., p. 31.

9) Ynglingasagan, c. 39, berättar, att då Konung *Braut-Anund* for emellan sina gårdar (millom bus sinna) en höst, der som kallas *Himmelshed* (Himminheidur), har ett berg-ras emellan två höga berg dödat honom och hans följe. En gammal *inhemsk* konungalängd säger, att Konung *Brattomund* blef slagen af sin broder *Sigvard*, vid ett ställe, som heter *Himmelshed* i Nerike (in *Nericia*, — loci vocabulum interpretantur *coelicampus*. Cat. Reg. II.

maren och den ort, der nu *Örebro*, fordom *Öresund* 10), ligger, gick *Sigurd Rings* tåg öfver Kolmården till Bråvalla slag.

Äfven i *vester* omfattades det egentliga *Svithiod* af det gamla Götaland, som här gick förbi det på sidan, i obestämd utsträckning åt norden. *Vermland*, der *Olof Trätälja* först satte yxan till de urgamla skogarna, sedan de Svenskes hat fördrifvit honom från hans första tillflyktsort Nerike, räknades så i äldre som nyare tider till Götaland i vidsträcktare bemärkelse; så vida det nemligen i allmänhet intogs i räkningen. Ty Vermland var tillika ett *Svenskt* och *Norrskt* gränsland 1), hörde ömsom till bägge rikena och var bägge skiftevis underdånigt; hvilket bestyrker, att *Olof Trätäljas* nybyggare inskränkte sig till den vestra, mot Norrige gränsande delen af Vermland. Den första befolkningen höll sig tätt efter de genom landets långa dälder mot *Venern* strömmande vattendragen, och kom snart till välstånd 2). Emellan floddalarna voro skog och berg. Hela *östra* Vermland var ödemark. I vester skiljde den *öde sko-*

Script. Rer. Svec. §. 1), och den mindre Rimkrönikan har samma berättelse; men nämner stället *Högahed.* Så heter den höga åsen i Nerike, som begynner vid Tarsta i Skyllersta socken och går genom Svennevads socken. Skogen kallas *Bröten* (af *Braut*, väg). *Braut-Anund* säges vara begrafven under den höga stenen ½ mil söder om Svennevad vid landsvägen.

10) Orten kallades fordom *Eyrarsund* och *Eyrarsundsbro.* Detta förklarar hvilket *Öresund* menas i beskrifningen om Konung *Sigurd Rings* tåg, i Sagobrottet om Bråvalla slag; jfr. Sv. Rik. Häfd. I Del. s. 539.

1) Inter Norrmanniam et Svioniam *Vermelani.* *Adam Bremens.*, l. c. p. 61.

2) Ynglingasaga, c. 46.

gen 3) Vermlands bebyggda nejder ifrån Norrige, och röfvare lågo der i försåt för dem, som åtogo sig det farliga uppdrag, att till Norriges Konung föra Vermlands skatt 4). Mot Götaland utgjorde endast skogarna dess gräns, så väl på östra som på vestra sidan af Venern. Denna stora sjö, vid hvilkas stränder vikingabol höjde sig, grannskapet med *Viken*, med Norrige, gränsetvister och äfventyr lockade likväl tidigt fornsagans blickar till dessa trakter; och Venerns böljor, is och öar voro skådeplats för strider, hvars minnen den har firat. Ofvan om Vermland ströfvade ännu i 11:te århundradet *Skridfinnar* eller *Finnlappar* omkring i öknarna 5); och *Dalarnes* namn var ej hördt.

Vi uppstiga till det gamla *Svealand*, som gifvit sitt namn åt riket, ty af hednaverld är *Sverikes* rike sammankommet af Svealand och Göta 6). *Svealand*, *Sveavälde*, *Svithiod*, i Medeltidens Latin *Svedia*, *Svecia*, *Sveonia*, har derföre en dubbel bemärkelse, innefattande af ålder dels *endast* det öfra Sverige, i motsats mot *Götaland*, *Gauthiod*, *Gothia*, dels hela det Svenska riket 7). I den sista bemärkelsen, som

3) *Eida skog* — *Eda skog* — namnet är qvar i *Eda* socken i Vermland och *Eidskoug* i Norrige, genom hvilka vägen ännu går och af ålder gick mellan Vermland och Norrige.

4) Se den utförliga berättelsen om en sådan Vermelands-färd (vid år 944) i Eigils Saga, c. 74, s. 543. *Saxo* berättar en annan; jfr. L. VII, p. 140.

5) *Adam Bremens.*, De Situ Daniæ, p. 61.

6) Konung *Christofers* Landslag, KB., 1. *Sverike*, såsom man skref ännu i 16:de århundradet (t. ex. *Olaus Petri* i sin Krönika), är, såsom bekant, sammandraget af Svea Rike. — För Sverike har det mildare uttalet *Sverige*, *Sverge*, blifvit brukligt.

7) Sveonum et Gothorum populi, hos *Adam af Bremen*. *Gauthiod* är den Götiske Historieskrifvarens, *Jordanis*- *Gautigoth*, acre hominum genus et ad bella fortissimum.

utan tvifvel utgått ur den förra, inbegrep det Götaland till och med Blekingen. I nionde århundradet, säger Konung *Alfred*, hade Svenskarne (Sveon) i söder om sig *Östersjön*, i öster (tvert öfver) *Sarmaterna*, i norr på andra sidan öknen *Quenland*, i nordvest *Skridfinnarna*, i vester *Norrmännen*. De sistnämndas land var långt och smalt, bredast i söder och öster, allt smalare åt norden, bergigt: allt hvad som kunde brukas till åker och äng låg vid hafvet; mot öster, i jemnlång sträckning med det bebyggda landet, lågo de vilda fjällen 8), af olika bredd; så att de på somliga ställen fordrade två veckor, på andra sex dagar till att öfverfaras. Här bodde *Finnar* i ödemarken. På andra sidan fjällen, och ödemarken jemnsides med det sydliga Norrige, var *Svealand*, allt norr till Quenland 9). Elfte århundradet framställer för oss följande målning. "För dem, som förbifarit Danskarnas öar (yttrar sig Christendomens historieskrifvare i Norden på denna tid), öppnar sig en annan verld i *Sveonia* och *Norrmannia*, tvenne de vidsträcktaste Nordens riken, för vår verldsdel nästan okända: om hvilka den christligt sinnade Danskarnas Konung 10) berättat mig, att Norrige med möda kan genomfaras på en, Sverige knappast på två månader; hvilket han sjelf sade sig hafva erfarit, då han i tolf år nyligen gjort krigstjenst i dessa

---

8) I originalet: *Vilde Moras*, vilda moras. Men *Mor* på Angelsaxiska betyder så väl skog, kärr som berg, eller i allmänhet ödemark.

9) I *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser.

10) Den förr nämnde Konung *Sven Ulfsson*. Hans fader *Ulf Jarl* var född Svensk (*Saxo*, L. X., p. 108), och Konung *Knuts* i Dannemark svåger. Då denne efter slaget vid Helgeå lät mörda *Ulf Jarl*, flydde sonen till Konung *Anund Jacob* i Sverige vid år 1031. Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 163. Magnus den Godes Saga, c. 23.

länder under Svenske Konung *Anund Jacob.* Bägge dessa länder inneslutas af ganska höga berg, isynnerhet Norrmännernes land, som med sina Alper omgifver Svenskarnes. Sveriges folkslag äro många, förträffliga i styrka och vapen, dessutom så till lands som till sjös att räkna bland de yppersta krigsmän, hvadan de ock med sin makt synas bryta den öfriga Norden. Af Sveriges folk äro oss närmast *Vestgöterne,* hvilkas land är närgränsande till Skåne, andra äro *Östgöter.* — Göterne nå med sin gräns ända till *Birka.* Sedan (från Mälaren) herrska *Sveonerne* öfver långa landsträckor ända till *Qvenernes* land" 1). Ett hundra femtio år senare skrifver *Snorre Sturleson,* med afseende på den redan befästade Christendomen i Sverige: "*Sveavälde* ligger i många lotter. En lott är *Vestergötland, Vermland* och *Markerna,* och hvad dertill ligger, och är det så stort rike, att under den Biskop, som deröfver är, äro elfva hundrade kyrkor 2). En annan lott af landet är *Östergötland,* också ett Biskopsdöme; dermed följer nu *Gottland* och *Öland,* och är det allt tillsammans ett ännu större Biskopsvälde. I *sjelfva Svithiod* är en landslott, som heter *Södermannaland;* det är ett Biskopsdöme: derefter hvad

---

1) Supra eam (Sconiam) tenso limite *Gothi* habitant usque ad *Bircam,* postea longis terrarum spatiis regnant Sveones usque ad terram fœminarum. *Adam. Brem.* Att detta *terra fœminarum,* hvarvid fabeln om Amazonerna fallit författaren in, blott skyller ett missförstånd sin uppkomst (Qvinnornas land för Qvenernas land), är förut visadt. Svea Rikes Häfd., I Del., s. 422.

2) En bevisligen alltför stor uppgift. Enligt Vestgötalagen, var Kyrkornas antal i Skara Stift, innefattande äfven Vermeland och Dalsland, *femhundrade nittiotvå. Småland* och *Nerike* nämnas ej. Det sednares invånare räknar Ynglingasagan, c. 46, *icke* till *Svearne.*

som kallas *Vestmannaland* eller *Fiädhrundaland*, som är ett Biskopsdöme. Den tredje lotten i *Svithiod* är *Tiundaland*, den fjerde kallas *Attundaland*, den femte *Sjöland* och hvad dertill ligger, allt öster med hafvet. Tiundaland är förnämst och bäst bebygdt i Svithiod. Dertill hörer allt riket, der är *Upsala*, der är Konungsstol och Ärkebiskopsstol, och deraf är benämndt *Upsala öde*. Ty så kalla Svearne Svea Kungs egendom: de kalla den Upsala öde." Jemför man dessa beskrifningar, så visar oss den första Svenska namnets allmänhet för hela riket, den andra använder det tillika uti inskränktare mening på länderna *ofvan* Mälarn, och enligt den tredje, omfattar det landskaperna *kring* Mälarn.

Likväl, ehuru gammalt Svenska namnet är i den förstnämnda allmänna betydelsen, så måste likväl den inskränktare och egentligare ha varit den äldre; och i anvisningen, hvar det äldsta Svithiod är att söka, befinnas de gamla underrättelserna ingalunda oense. I landet vid Mälarn, men *ofvan* om denna sjö, hade detta första Svenska rike blifvit stiftadt, som ledde sina anor från Gudarna. Här byggde *Oden* sitt hof och offrade först efter Asarnes sed, der som nu kallas *Forn-Sigtuna*, säger Ynglingasagan (det fanns således, då detta skrefs, redan ett *nyare*), och tillegnade sig landet deromkring, likväl ej *mycket* vidt, ej längre än att sjelfva landet, liksom templet, äfven kallades *Sigtuna* 3). Här var den äldsta "Svea Konungs egendom," såsom *Upsala öde* kallades, sedan den årsälle *Frey* flyttade offersalen till *Upsala*; då under hans spira var "Freys frid" och goda år i all land, så att

3) Hann egnaþis þar *lönd, so vitt som hann let heita Sigtunir.* Ynglingasagan, c. 5.

landsfolket i hans dagar blef rikare än förr af åren och af friden; hvadan Svearne dyrkade *Frey* såsom Skördarnas Gud och vördade honom mer än andra Gudar. Härifrån sträckte sig odlingen vidare kring fordom vilda nejder, och ur det äldsta Svithiod, hvilket de ock kallade *Männernes land* eller *Manhem,* uppstodo *Folklanden* 4), det egenteliga Svea Folkets stamländer; sedermera, då namnet med väldet gick vidare, i besittning af rätten att ge hela riket en Konung, och, då denna inskränktes genom de öfriga landskapens anspråk, likväl ännu vid konungavalet afgifvande första rösten, så länge en Svensk valriksdag fanns och intill *Gustaf Wasas* dagar. Folklanden, hvilka i så många århundraden bibehöllo denna lemning af de gamla *Svears* företrädes-rättighet, innefattade *Tiunda, Attunda, Fjerdhundra;* i allmänhet hvad af ålder kallades *Upland,* hvilket fordom likväl i vidsträcktare mening äfven betydde allt det ofvan Mälarn bebyggda landet, på den tid då äfven *Vestmanland* synes ha varit en del af *Folklanden* 5). Inbyggarne kallades redan i hedniska tiden *Upp-Svear;* ett bevis att de likväl ej voro de enda *Svear*, utan att andra redan hade byggt nedanföre dem, nämligen den del af Södermanlands och Nerikes befolkning, hvilkas Svenska förfäder hade öfvergått *Käglan* och *Mälarn. Folklanden* blefvo hufvudsätet för *Svearna,* liksom *Öster-* och *Vestergötland* hade blifvit det för *Göterna.*

---

4) Sjelfva ordet *Folkland* förekommer först i Uplandslagen KB. 1. Men de tre land, som utgjorde *Folklanden,* nämnas redan i Ynglingasagan. Throndheims-districtet i Norrige var ock indeladt i *Fylken,* som kallas *Folkland;* och dessa bägge ord betyda detsamma. (Olof Tryggvasons Saga, Ed. Skalh.)

5) Hvarföre Vestmannalagen äfven talar om *Folklandsting,* Manhelgs-B. CIV, och *Folklandssyn,* BB. L. LI.

Emellan bägge voro *Södermanland* och *Nerike* gränsländer, som äfven från bägge hållen (det förra, genom vikingar, kanhända från flera) hade mottagit sina bebyggare, hvilka ur olika synpunkter blifvit kallade än *Göter*, än *Svear*, tills de slutligen ansågos bestämdt tillhöra *Svealand*. Till *Folklanden* ha de aldrig blifvit räknade; liksom äfven Vestmanland utgick ur dessas antal, då med framskridande odling det afsöndrades från *Fjerdhundra*, och blef eget landskap.

Rysliga sägner ur Hedendomens natt blanda sig med dessa äldsta underrättelser om det gamla *Svithiods* bebyggande. Den samme *Frey*, som framkallade dess, kanske, tidigaste skördar, skall ha infört mennisko-offren. Den gamle Kong *Ane*, för att uppskjuta dödens gräns för en redan lång lifstid, berättas ha offrat efter hvarandra nio söner åt *Oden*. Efter deras tal skall han ha benämnt häraderna i sitt rike, och *Tiundaland* säges så heta, emedan den *tionde*, (som af folket räddades), var ämnad ett lika öde. Men Tiundaland befinnes sedan i Christna tiden innefatta tio härader, *Attunda* åtta, *Fjerdhundra* troligen också från början fyra; och här se vi utan tvifvel rätta anledningen äfven till namnen, hvilka ej derföre äro af christeligt ursprung. Indelningen i *Härad* eller *Hundari* har utgått ur Förfädernes äldsta samhällsförfattning. Både *Tiunda, Attunda* och *Fjerdhundra* omtalas redan under Ynglinga-ätten. De fordna härader äro ej i allt de samma, som de sednare; men de, hvilka utgjort de tre gamla Folklanden, låta sig ännu med sannolikhet bestämmas, om man jemnför de utförliga uppgifter, hvilka vi äga derom ifrån förra hälften af 14:de århundradet 6), med landets natur

---

6) I *Registrum Upsaliense:* en samling af handlingar, fordom tillhörande Upsala Domkyrka, och författ-

och äldre underrättelser. — Den tidigaste byggd i Upland är der, hvarest *Oden* grundade detta *Sigtuna*, som Konungasagorna kalla det *fordna*; hvaraf hela nejden nämndes först *Sigtuna-*, sedan *Håtuna*-härad eller *Håbohundari*, af ålder det *första* i Tiundaland 7) och omgifvet af naturliga gränsor, då det ännu nästan helt och hållet är en af Mälaren famnad ö. På andra sidan om den här smala Mälare-viken *Skarfven*, hvilken under detta namn redan omtalas i de gamla sagorna, och vid hvilken Sigtuna uppstod, sträckte sig på fasta landet Uplands äldsta byggd i söder och norr från *Arland* 8) till *Oland*, bägge ursprungligen benämningar på *Åkerland* och *Vildmark*. Af det förra blef i inskränktare bemärkelse *Arlända-*, nu *Erlinghundra-Härad* 9), som räknades till Attundaland. Det sednare, det ännu så vidsträckta *Olands* Härad, het fordom *Olanda-mor*, eller den *oländiga skogen*, och gick i norr till hafvet 10): dess med-

---

tad år 1344 på Ärkebiskop *Hemmings* och Upsala Dom-capitels befallning; ännu blott stycketals tryckt.

7) Det har ock denna plats i Registrum Upsaliense.

8) Af *Ar*, *År* i bemärkelsen af årsvext, äring (hvadan *ärja*, plöja); förekommer ofta i slika sammansättningar, såsom *Ar-bot*, *Armadr* o. s. v. *Oland* är motsats till *Arland*, och bemärkelsen ännu qvar i adjectivet *oländig*. Allmogen brukar både *ländig* och *oländig*, att beteckna markens beskaffenhet.

9) I Registrum Upsaliense både *Arlandha* och *Arlenningia hundæri*.

10) *Olanda-mor* svarar i Registrum Upsaliense egenteligen emot *Morkarla* socken i Olands härad. Men skogen fortsattes genom *Danemora*, *Tegelsmora*, såsom namnen, och genom *Löfsta* och *Hällnäs*, såsom belägenheten visa. *Mor* är skog i gamla språket. *Morakarlen i Dalarna* säger ännu: "gå till moren," i stället för fara till skogs eller begifva sig till fäbodarna i skogsmarken.

lersta och norra del innefattade den ännu skogrika Uplands *bergslag*, hvilken först såsom sådan i en sednare tid blef odlad: dess sydligaste del blef redan så tidigt uppröjd, att en sägen i landet låter Tiundalands gräns gå igenom *Skefthammar* och *Vendel* på denna sidan, under det den å en annan utmärker *Örsundsbro* och *Stäket* såsom gränsepunkter. Vi lägga vigt på denna sägen, emedan den stämmer in med skillnader, som naturen utstakar. Ännu är denna nordliga gränslinie ungefär skillnaden emellan Uplands förnämsta åkerbyggd och skogs- eller bergsbyggd, och tillika den landshöjd, som söndrar de mot söder åt Mälaren strömmande vattnen från dem, som gå norrut i Östersjön; de södra gränspunkterna stödja sig åter på Mälarn. Emellan dessa gränsor låg det egentliga Tiundaland, och dess tio gamla härader låta sig ännu inom detta område uppvisas, om också de norra ej i hela den utsträckning, som de sedermera fått 1). Ifrån den omtalda nordliga gränsen har Uplands vexande byggd ej gått rakt fram i norr, der den nu varande bergslagen länge föga synes ha emottagit någon odling, utan på *sidan* vester om denna, utmed det vattendrag, som från sjön *Temnaren* går norr ut till hafvet. — Här bildade sig inom skogarna *Tierps* byggd, hvars början äfven uppstiger till hedniska tiden, och följde, såsom fornlemningarna visa, med sparsamma boningar vattnets lopp. För öfrigt omtalas här den *Allmännings-skog*, som skiljde *Tiundaland* och *Gestrikland*. På samma sätt blef först *kusten* små-

1) Registrum Upsaliense anför dem med följande namn och ordning: *Habo*, *Hagund*, *Ulleraker*, *Norund*, *Belling*, *Vaxal*, *Vendil*, *Oland*, *Rasbo* och *Närdingiahundæri*; men tillägger *Norra Roden* samt *Gestricaland*, hvilka tillkommit senare, och derigenom bringa hela antalet till *tolf*.

ningom inbegripen. Ett kringsväfvande lefnadssätt, en njuggare natur och *Finnarnes* sjöröfveri gjorde, att dess bebyggare sent kunde underkastas någon slags borgerlig ordning och bestämd indelning. *Attundalands* åtta gamla härader 2) sträcka sig i fjortonde århundradet ända till hafvet, och ett af dem, nu *Sjuhundra,* fordom *Sæhundari* (Sjöhundare), påminner om det *Sjöland,* hvilket *Snorre Sturleson* omtalar. Icke dess mindre har detta hos honom vidsträckta namn endast så vida en *bestämd* bemärkelse, som det betecknar en *egen* och från Folklanden *afskild* del af det gamla Svithiod. *Sjöland,* enligt hans egna ord *öster utmed hafvet,* är Svithiods *kustland,* den gamla *Roden,* hvars namn ännu i *Rodslagen* eller *Roslagen* är öfrigt, liksom namnets *betydelse* äfven bibehållit sig i dessa trakters ännu gällande indelning i *skeppslag* 3). For-

2) De äro i Registr. Upsaliense: *Brohundæri, Sollendahundæri, Valendahundæri, Sæmingiahundæri, Langhundæri, Lyhundæri, Arlendhehundæri, Sæhundæri.* Jag anser likväl sannolikt, att *Bro,* som ligger på samma ö eller halfö som *Håbohärad,* fordom hört dit, i synnerhet som en tradition här gör *Stäket* till Tiundalands gräns. Troligen har *Färentuna* (Færninga-tunum), som i nyssnämnda uppsats finnes räknadt under *Bro,* fyllt antalet af Attundalands åtta gamla härader.

3) Den är gammal; ty ehuru den nyssanförda indelningen ej särskildt utmärker den så kallade *östra Roden* (så heter den i ett Konung *Carl Knutssons* bref. Jfr. *Elers* om Stockholm, II. 8) från Attundaland, utan innefattar den under dess härader, så meddelar Registrum Upsal. likväl äldre bevis, att denna del af Roslagen tillika varit indelad i skeppslag. Så omtalar ett Diplom af år 1280 p. DDXI här: *Telgboa-skiplagh, Rindboa-skiplagh, Akirboa-skiplag, Danarö-skiplag.* Denna indelning ligger dessutom i sjelfva namnet *Roden;* ty *Rodslag* och *Skepslag* är detsamma, såsom Riks-Cancelleren *Axel Oxenstjerna* yttrar sig i Rådsprotocollerna 1640:

dom synes derunder äfven skärgården söder om Mälarn blifvit inbegripen; *Tören* (nu Södertörn), som redan omtalas i Ynglingasagan och af skalden *Thiodolf* 4), räknades här ännu i sednare tider till Uplands lagsaga. *Fjerdhundralands* fyra äldsta Hundare äro utan tvifvel de mellan *Örsundsbro* och *Säfvaström* eller *Sagån* belägne trenne härader, och i vester *Thorsåker* 5). Med odlingens fortgång utsträcktes Fjerdhundra; ja, sedan tre andra härader kommit till de fyra äldsta, synes det från Vestmanlands-sidan en gång ha blifvit kalladt *Sjuhunda*, hvars namn ännu är qvar i *Siunda* eller *Siende* härad. Så långt, nämligen till *Vestra Aros* (nu Vesterås) 6), har *Fjerd-*

"at *Rodslagen* hafver theraf fått sit namn, at Rookarlar eller sjöfolk hafva bott der vid sjökanten, emedan våre förfäder brukat det maner at tilldela sjöfolket visse districter dhem de kallat *skeppslager.*" (*Palmschöld*, XIV. Topogr. Vol. 22, s. 1157; hvilken s. 1165 äfven anmärker, att Gefle fordom sagts ligga i *norra Roen*, så att namnet blifvit utsträckt äfven till Gestriklands kust.)

4) C. 22. I berättelsen om K. Agnes död. *Vid Taur* säger skalden, hvilket öfversättarne ej förstått; "á austanverdum *Taurinum* vestr frá Stocksund," säger sagan. Det hette äfven i gamla Svenskan *Tör*, *Tören*, och skrifves så i Medeltidens handlingar. Härledningen är mig okänd.

5) Registrum Upsal. räknar *fem*: näml. *Trögd*, *Aashundæri* (Åsunda), *Simbohundæri* (nu Simtuna), *Thorsakur* (nu Torstuna), och *Lagund*. Men namnet *Fjerdhundra* visar, att häraderna i början varit *fyra*, och *Simtuna*, såsom det mest i vester belägna, är då troligen sedermera tillkommet, eller har först varit innefattadt under *Thorsåker*, hvars sjelfva namn är borgen för dess höga ålder. *Säfva ström* uppgifves såsom gräns i Konung *Birgers* företal till Uplands-lagen.

6) *Aros* betyder *åmynning*. Fyris-åns utlopp i Mälaren vid Upsala kallades *Aros* (Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 208) eller *Östra Aros*. *Vestra*

hundra innefattat det gamla *Vestmanland.* På andra sidan till Mälarns ända och Käglans skog hette allt, hvad af Vestmanland dernäst blef röjdt och upptaget, i början *Tuhundra*, och har först endast utgjort två härader 7). Hvad här blifvit anfördt om gången och utsträckningen af Vestmanlands gamla byggd, bekräftas af dess minnesmärken från hedenhös. Den *gamla* byggden är öfverallt i Sverige ett *grafvarnas land*, betecknadt genom *ättehögarna*. Dessa högar, så allmänna i de gamla Folklanden, fortfara talrika i Vestmanland, i synnerhet från *Thorsåker* i söder och närmare Uplands gräns. De följa sedan *Mälarn* och uppstiga efter vattendragen. Vestmanlands *ättehögs-byggd* omfattar det *södra* och *medlersta* landet 8); det öfriga var urgammal skog.

Så bosatte sig Svealands fordne inbyggare på båda sidor om *Mälarn.* Denna stora, herrliga, i så många vikar utgrenade, af så många öar bekransade sjö, i hvilken, för att nyttja konungasagornas ord, "all rinnande vatten i Svithiod falla" 9), och som bär dem till hafvet (hvarföre den ock tvärtom stundom kallas en vik eller utsträckning af Östersjön), var i hjertat af riket det för-

---

Aros var deremot Svartåns utlopp i Mälaren, vid Vesterås, som deraf fick namnet.

7) Enligt all analogi utmärka de på båda sidor om Vesterås belägna *Siende* och *Tuhundra* härader fordom Districter, som innefattade det ena sju, det andra två härader. Det förra har varit det Vestmanländska namnet på Fjerdhundra, sedan till dess fyra gamla härader kommit *Simtuna*, *Tjurbo* (nu deladt i *Ytter-* och *Öfver*-Tjurbo), samt *Siende* härader; det sednare har inbegripit det nu varande *Tuhundra* (i inskränktare bemärkelse), samt *Snäfringe* och *Åkerbo* härader.

8) Endast *Enåkers* socken, som sträcker sig intill Dal-elfven, gör ett undantag.

9) Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 6.

förnämsta medlet för både inländsk och utländsk, vänlig och fiendtlig gemenskap. — Dess in- eller utlopp var af ålder trångt 10); — i sitt inre, som med skäl kan kallas en fortsatt *skärgård*, öppnade den goda hamnar, bland dem *Birka* fordom mest namnkunnig. Den kallas "en stad *midt i Sverige* belägen, ej långt från Svearnes ryktbaraste afgudatempel *Upsala*, der det *Barbariska* eller *Baltiska* hafvet med en *vik åt norden* gör en hamn för Barbarerne, som bo kring detta haf: segel-leden är ganska farlig för de ovarsamma och om belägenheten mindre kunniga, ty invånarne, ofta utsatta för sjöröfvares anfall, ha med nedsänkta stenmassor på en stor vidd gjort farten vådlig både för sig och fienderna; likväl är här den säkraste hamn i Svenska Skärgården, och *Danskars, Norrmäns, Slavers* och *Sembers* skepp, samt från andra *Schytiens* folk, pläga här sammankomma till marknad och varors utbyte" 1). Ifrån Skåne seglade man på fem dagar "till Sigtuna eller *Birka*" 2). Slutligen säges uttryckligt, att *Birka* var belägen

10) L. c.

1) *Birca* est oppidum Gothorum, in medio Sveoniæ positum, non longe ab eo templo, quod celeberrimum Sveones habent in cultu Deorum, *Ubsola* dicto; In quo loco *sinus* quidam ejus freti, quod *Balticum* vel *Barbarum* dicitur, *in boream vergens*, portum facit gentibus, quæ hoc mare diffusi habitant, optabilem; sed valde periculosum incautis et ignaris ejusmodi locorum etc. *Adam Brem.* Hist. Eccl. L. II. c. 48. *Birca*, som här heter *oppidum Gothorum*, kallas på ett annat ställe af samma författare *Birca Sveonum* (De situ Daniæ, p. 59). Sember äro invånare från *Samland* i Preussen.

2) A Sconia Danorum navigantibus ad Bircam quinque dierum habes iter. Den gamle Scholiasten till *Adam af Brem.* (De situ Daniæ, p. 59, not. 80.)

bredevid Sigtuna 3), och att derifrån till Upsala var en dagsresa 4).

Denna beskrifning passar ej på den lilla *Björkön* i Mälaren, der, för namnens likhet, våre fornforskare velat finna tydliga märken efter den gamla staden; ehuru den författare, ur hvilken vi hämtat ofvanstående underrättelser, tillägger, att då han skref (vid år 1072) "Birka var förödt och jemnadt med jorden, så att knapt spår derefter syntes." Men vi ha vittnen, tvåhundra år tidigare, att åberopa, som sett Birka blomstrande. Nordens Apostel *Ansgarius* har tvenne gånger besökt det: hans efterträdare och lefvernesbeskrifvare *Rimbertus* såg det 5). Den kallas af dem "en Sveriges rikes hamn" — "en by, hvarest funnos rike köpmän, öfverflöd på alla slags ägodelar och många skatter" *Bredvid* Birka fanns på den tiden verkligen en *annan* stad eller borg, med någon, ehuru föga stark befästning: i *denna* stad voro afgudahus, eller, såsom hedningarne uttryckte sig, "mänge och mäktige Gudar;" dit togo invånarne och köpmännen i Birka, vid fiendtligt öfverfall, sin tillflykt, och offrade till sina gudar eller "onda andar," såsom det heter, för att få hjelp emot faran. — Det är tydligt, att denna här ej namngifna stad är *Sigtuna*, hvilken ofvanföre omtalas såsom belägen *bredvid* Birka: samma Sigtuna, der Ynglingasagan låter *Oden* stifta offren och bygga sitt hof, och der Edda

3) A Sconia Danorum per mare velificans quinto die pervenias ad *Sictonam* vel *Bircam*, juxta enim sunt. *Adam. Brem.* l. c., p. 62.

4) *Sictona* civitas distat ab *Ubsola* itinere unius diei. Ibid.

5) Jfr. Vita Ansgarii per Rimbertum och Vita Rimberti, hvilka bägge *Adam af Bremen* haft för sig. — Att Rimbertus äfven varit i Birka, säger *Adam*. Hist. Eccl. L. I., c. 50.

säger, att han valde sin *"borgstad,"* hvilket till en del kan anses såsom en öfversättning af sjelfva namnet; ty *Tun* betyder *stängsel, hägn;* och hurudan denna befästning var, kan dömmas af hvad vi redan anfört om staden *Lund*, om hvilken säges att den var med en *träborg* omgifven. Men sjelfva namnet Birka, hvilket vi först hos Saxiska (men på Latin skrifvande) författare höra omtalas 6), är äfven troligen uppkommet af det nordiska ordet: *borg* 7). Här var således både *grannskap* i läge och *gemensamhet* i namn; och annorlunda kan ej heller förklaras, hvarföre de gamle Isländarne aldrig omtala *Birka*, ehuru det ännu sannolikt fanns oförstördt på den tid, då de begynte besöka Mälarens kuster, och i alla fall åtminstone minnet af en så ryktbar stad ej kunnat vara dem obekant 8). Deremot är märkeligt, att de omtala ett *dubbelt Sigtuna;* ty det ena kallas det *fordna;* och i denna nejd har man äfven att söka det gamla Birka.

Nästan i all Sveriges *Bergslag* har *jernet* först brutit byggd. Det gäller till en stor del om sjelfva den Upländska Bergslagen. Det gäller i ännu högre mått om Bergslagerna i Östra

6) *Adam af Bremen* och *Helmold*, som i sin Chronica Sclavorum, 100 år senare, afskrifver den förra angående *Birca*.

7) *Borg:* Anglosax. *Byric;* deraf det latiniserade *Byrka* eller *Birca*.

8) Isländske skalder besökte redan Mälaren i *Erik Segersälls* tid, och voro med vid *Upsala* i slaget mot *Styrbjörn* (jfr. Svea Rikes Häfder, I D., s. 206), som inträffade 983; fyrtio sju år förut fanns åtminstone ännu *Birca*, ty Bremiske Ärkebiskopen *Unni* dog der 936 (*Adam Brem.* Hist. Eccl., L. I, c. 61). Men hade staden äfven under mellantiden blifvit förstörd (troligen skedde detta först i följande århundrade), så kunde dock ej minnet af den hafva försvunnit.

Vermland, Nerike och Vestmanland 9). Ty om också hela detta bergiga Mellanland, emellan Sveriges största vattendrag och sjöar, ej af ålder varit utan innevånare, spridda i skogarna: så kan dock begynnelsen af dess odling först räknas från de egentliga bergverkens uppkomst under den christliga medeltiden: ja, till största delen långt sednare, från bergshandteringens nya epok under *Carl IX* och den store *Gustaf Adolf*. Allt detta är ungt land. Likaså jemnförelsevis *Sala Silfverberg* och *Stora Kopparberget*. Äldre är den *södra* delen af landskapet *Dalarna*, ehuru det ej ännu uppträder under detta namn. Liksom de stora floderna öfverallt lockat den äldsta befolkningen, så äfven den mäktiga, förenade *Dalelfven* här. Här är byggd från hedenhögs, som *Konungasagorna* redan omtala, och till en del gammalt åkerbruk, såsom öfverallt, der *ättehögar* finnas 10). Men här är tillika hedna-ålderns

9) Nämligen Philipstads och Carlskoga Bergslager, Lekebergslagen, Grythytte, Nora, Lindes, Nya Kopparbergs, Norbergs bergslager och Vester-bergslagen i Dalarna. — Huru sen befolkningen är i denna sistnämnda, samt i de tillgränsande Nerikes och Vestmanlands bergslager, synes äfven deraf, att en sten på Hagges-skogen i Norberke fordom skall utvisat gränseskillnaden emellan *Näs* socken i Dalarna, *Malma* (vid Köping i Vestmanland) samt *Lindes* socken. På en ännu äldre tid hänvisar den berättelsen, att ett Rågångsbref skall fordom funnits i Kils Kyrka i Nerike, som utvisat skillnaden emellan *Näs* i Dalarna och *Kil* i Nerike (*Hülphers* Dalresa, ss. 293—294); och likväl kan här blott vara fråga om den Catholska Medeltidens *sednare* period.

10) Ättehögar omtalas af *Hülphers* i *Husby*, *Hedemora*, *By* och *Grytnäs* soknar af Näsgårds-län i Dalarna, i *Tuna* och *Thorsång* af Säters län, samt i Vesterdalarna endast i *Näs*. I allmänhet äro de sällsynta och lära, utom i Näsgård, ej gå norr om Dalelfven. I Österdalarna finnas mig vetterligen inga, om ej i *Mora*.

Jernbäraland, och den nu varande *Öster-bergslagen* 1), den äldsta Svenska Bergslag, i den mening ordet kan få, användt på så gamla tider; *Jernbäraland* sträckte sig härifrån till början af *Vesterdalarna*, och benämningen utvidgas till och med till *Österdalarna*. *Thorsång*, fordom *Thors-angur*, är utan tvifvel en bland de äldsta orter i Dalarne, och berättelser finnas än, huru Thorsångs-boerne först med sina fäbodar bebyggt och intagit det högre landet: *Falun* vid Kopparberget, *Sundborn* och *Svärdsjö*. Öfver dessa trakter gick om våren 1030 *Olof den Heliges* tåg, genom Helsingland och Jämtland, till Norrige. Han drog ifrån Upland genom skogarna, och kom fram i *Jernbäraland*: derifrån öfver skogsbyggder och ödemarker, ofta öfver stora vatten, emellan hvilka båtarne buros; för nattlägren måste kojor uppbyggas, som sedan länge kallades *Olofs bodar*. Etthundrafemtio år sednare, omtalas en ännu äfventyrligare färd. På sin flykt från södra Norrige drog Konung *Sverre* 2), med den röfvareflock, som utkorat honom till sin höfding, genom *tolfmila-skogen* 3) till Ekeshärad 4) i Vermland; derpå öfver en ännu längre skog in i *Vesterdalarna* till *Malung* 5); en ort, åt hvilken jagt och skinnfångt redan gifvit namn och inbyggare. Derifrån gick färden, under otroliga svårigheter, i sjelfva islossningen, genom femton raster ödemark och skog, der de resande lefde af elg- och fågelkött, som jagten förskaffade dem, tills de kommo till *Jernbäraland*; som *här* är

1) Hit räknas *Tuna*, *Skedvi*, *Säter*, *Husby*, *Hedemora*, *Garpenberg*, *By* och *Folkerna* soknar..
2) Jfr. Sverres Saga, c. 12.
3) Den kallas så än. Liksom gränseskogen mot Dalarna *tiomila-skogen*.
4) *Eikis herat*. Så Köpenhamnska upplagan.
5) *Molungr*. Namnet förmenas vara först taget af *Mårdfångsten*. Ty *Mård* uttalas här *Mol*. Invånarne idka än skinnberedning såsom näring.

Österdalarna, troligen *Elfdalen* eller *Mora*. Hur såg denna aflägsna, genom *Gustaf Wasa* sedan så namnkunniga byggd ut i tolfte århundradet? Folket var ännu hedniskt, hade aldrig sett en konung i sitt land, visste knapt, säges det, om en sådan var menniska eller djur, hade aldrig kommit ur sina skogar till andra menniskor. Dock emottogo de *Sverre* väl och befordrade honom på sin väg, som gick, öfver öknar, skogar, moras och kärr, stora åar och sjöar, ifrån Jernbäraland aderton raster till *Herjedalen*, och derifrån öfver *Jämtland* till *Trondhem;* hvarunder äfventyrarne ofta ej hade annat till föda än bark och saf af träden och bär, som vintern öfver hade legat under snön. Det var år 1177. Följande året for *Sverre* med en flock af sitt folk än en gång öfver *Jernbäraland*. Bönderne fällde då bråtar emot honom, sade sig ej vara vane vid slik konungafärd, och ej heller vilja veta deraf. Dock kom han igenom, och denna gången fram vid *Alfta* i Helsingeland.

Sveriges *sydligare* del bebos af *Göter* så långt tillbaka som några underrättelser gå: om den *medlersta* delens besittningstagande af *Svear* har en halft mythisk, halft historisk Saga bibehållit sig: den *nordligare* delens uppodling, som fortgår än i dag, faller helt och hållet innom Historiens område; ehuru redan under hedendomen nybyggare begynt undantränga dessa stora landsträckors äldre nomadiska invånare. — Af det nuvarande Svenska *Norrland* hette hela den del, som ligger utmed kusten, från Dal-elfvens utlopp 6), tills upp om *Norrbotten*, ännu i 15:de århundradet med ett gemensamt namn *Helsingeland*. I vester närmare fjällen lågo *Herjedalen* och *Jämtland*. Om dessa länders första bebyg-

6) Quas regiones fluvius *Elf* distingvit a Svecia. *Ericus Olai*.

gande berätta *Konungasagorna* följande: "*Kettil Jamte* het en man, *Anund Jarls* son af Sparabo i Trondhem. Han flydde för Konung *Östen Illråda* öster om *Kjölen;* han röjde marker och byggde der, som nu heter *Jämtland*. Öster dit ut flydde ock mycket manskap ur Trondhem för ofrids skull, den tid som *Östen* Konung skattlade *Thronderna* och satte öfver dem sin *hund*, som het *Saur*, till kung. Soneson af *Kettil* var *Thorer Helsing;* efter honom är kalladt *Helsingeland*. Der byggde han. Och då *Harald Hårfager* röjde riket för sig, då stack för honom åter mycket manskap ut ur landet, Thronder och Naumdöler, och gjordes då än vidare byggder öster om Jämtland; och somlige drogo allt genom Helsingeland öster med hafvet, och blefvo Svea Konung underdånige och drefvo sin handel på Sverige." Men köpfärden emellan Jämtland och Norrige satte Konung *Håkan Adalstens Fostre* i gång 7). Så utmärkas redan de första Norrlänningar, såsom tillika *handlande*. De äro det ännu i dag med sin jagts, med sin boskaps skötsels alster. Så oföränderliga äro de förhållanden, som i ländernas natur grundas. Om *Herjedalen* förmäles åter: *Herjulf* var *Merkisman* eller banerförare hos Konung *Halfdan Svarte*, Harald Hårfagers fader, och stod hos honom i stor gunst. Vid ett gästabud slog han i vredesmod en annan Hofman så hårdt med ett silfverbeslaget drickeshorn, att hornet brast och mannen dog. Derföre måste *Herjulf*, som af denna gerning fick tillnamnet *Hornbrytaren*, gå i landsflykt; han blef väl emottagen hos Konung *Erik Emundsson* i Sverige, och var länge hans man. Sluteligen lockade han Konungens syster *Ingeborg* till älskog, rymde bort med henne och ned-

7) Håkan Adalstens Fostres Saga, c. 14.

satte sig i den vilda dalen söder om Jämtland, som efter honom blef kallad *Herjulfs-dal* eller *Herjedalen* 8). Ännu visar folket i Herjedalen det stället, der det flyktade paret skall bott, och den hög, som skall gömma Herjulfs aska och skatter, vid Herje-ån, fyra mil vester från Lillherrdals kyrka 9). Ännu veta de att tala om en hans dotter och fyra söner, af hvilka tvenne skola ihjälslagit hvarandra vid en träta om fiske. Tvenne Herjulfs söner nämnas sedan såsom Små-konungar i Norrige, och en soneson var ibland Islands första bebyggare. *Elg*-fångst 10) och jagt var i Her-

8) *Schöning*, Norges Hist., I, 435.

9) *Hülphers* om Herjedalen, s. 43, s. 47. I Hede socken, både i Ljung- och Ljusnedalen, finnas äfven ättehögar, som kallas *Godshögar*, *Hedningehögar*, och i hvilka silfverfynd sägas ha blifvit gjorda, l. c., s. 74. Jämtland har nästan inga ättehögar (endast i Matmars socken omtalas tvenne af *Hülphers*) och en enda runsten på Frösön, efter *Östmader*, *Gudfasts* son, som (heter det) lät christna *Jontalant* (Jämtland). Äfven Dalarna ha blott haft en enda runsten, fordom vid Hedemora. Af elfva runstenar i Helsingland äro fem ristade med de så kallade Helsinge-runor.

10) Jämtland förer i sitt vapen en *Elg*, med *Varg* för strupen och *Falk* på ryggen. Landskapernas vapen, ehuru till uppkomsten sednare, äro, då de utmärka naturliga föremål, ofta upplysande för deras gamla näringsfång och förhållanden. Äfven *Gestrikeland* förer en *Elg* i vapnet, ehuru man tidigast finner dess sigill visa en *krönt bröstbild* med ett *omvändt dryckeshorn* i handen, med omskrift: *Sigillum communitatis Gestrikiæ*. Man skulle deraf kunna sluta, att sjelfva landet fått detta namn från den tid, då Upsala Konungar der först voro på *Gästning*, som var ett af de äldsta sätt att kräfva utskylder. Dalarnas äldsta sigill visade en *yxa*, ett *träd*, en *båga* och en *pil*, med omskrift: *Sigillum communitatis Terræ Dalekarlorum*. Det tappades bort i *Sten Sture* den äldres tid i Finnland, då han der med Dalkarlarna låg emot Ryssen; hvarefter Dalarne fingo sitt nu varande: tvenne *Dalpilar* i

jedalen, såsom i Jämtland, nybyggarnes första och länge förnämsta näringsfång. De drefvo med skinnvaror handel på Norrige, och voro genom härkomst och grannskap med detta rike förbundne 1). Men öster ut med hafvet, säger *Snorre Sturleson*, hade Svearne byggt Helsingeland 2); och den första befolkningen har öfverallt gått ifrån hafvet upp efter flod-dalarna. I *Gestrikeland* följde den dels kusten, dels *Gafvel-ån* (hvaraf sedermera fiskeläget och staden *Gefle* fick namn) till *Storsjön* 3); omkring hvilken, särdeles i *Ofvansjö* och *Thorsåker*, är byggd från hedenhögs. Från det egenteliga Helsingeland skiljdes Gestrikeland (och skiljes än) genom skogen *Ödmorden*, fordom så stor, att, ehuru redan i 14:de århundradet en ny socken på den uppstått 4), den

---

kors. Så ha *Nerikes* äfven *korslaggda* pilar afseende på jagten i dess skogar, *Vestmanlands tre brinnande berg* på dess bergverk, *Helsingelands bock* på dess boskapsskötsel.

1) Heimskr. l. c.

2) Heimskr. Håkan Adalstens Saga, c. 14.

3) Ej att förblanda med *Storsjön* i Jämtland.

4) *Skog* socken i södra Helsingland, var fordom en Allmännings-skog för 6 närgränsande socknar i Helsingland och Gestrikland, som der hade sina *fäbodar*. Dessa betesplatser blefvo genom odling förvandlade till så kallade *Boland*, hvilka några gåfvo åt sina barn, under det de sjelfve bebodde de *gamla gårdarna* i förenämnda socknar. Snart uppstod strid emellan nybyggarne och de gamla gårdsägarne, som ännu länge ville tillvälla *sig* ägande rätten till dessa *Boland*, ehuru dessa redan gått i arf och blifvit Skatte-hemman; hvarpå Nybyggarne begärde att få bli en egen socken, hvilket beviljades af Konung *Magnus* (*Ericsson*), då råmärkena bestämdes genom ett dom-bref, gifvet på allmänna tinget å *Södra Högen* i Helsingland år 1343. Brefvet förvaras i Mo kyrka. (*Georgii* et *Justus* Dissert. de Halsingia. Ups. 1772). Man kan anse denna berättelse såsom en historia om odlingens fortgång

resande likväl måste hvila sig i ett *Sälohus* midt på skogen, troligen en inrättning redan från hedniska tiden 5). Liksom alla gamla gränseskogar var äfven denna beryktad för våldsgerningar och röfverier, och *Mordbäcken* het den egentliga landsskillnaden 6). Så långt gick sedermera Uplands lag, och Helsinge-lagen begynte. Att gemensamma gråf- och offerställen från hedenhögs varit föreningspunkter för de första nybyggarna, visa de gamla namnen: *Sunnanstigshögen, högen i Sundheden, högen i Nordstigen.* Från den medlersta af dessa högar talade ännu *Gustaf Wasa* till Helsingarne. De anförda namnen utmärkte äfven *Upsala ödes* gods, efter hvilka Helsingeland fordom indelades. Helsingelands nordöstra del är troligen den, som blifvit befolkad med Norrmän från Jämtland och Herjedalen,

---

i Norrland, ja i hela Sverige. *Fäbodarne* med deras betesplatser ha öfverallt varit kulturens första utposter; *Boland*, *Nybyggen* ha af dem uppstått och blifvit nya egna *hemman*, som afsöndrat sig från de gamla. Sådan är ännu i dag den Norrländska kolonisationens gång. Sådant var ännu förhållandet i det nu så tätt befolkade *Trögds* Härad i Upland, uti fjortonde århundradet. Det hade ansenliga allmänningsskogar och en egen lag om dessas begagnande, som blef stadfästad af Konung *Albrecht* år 1369. (*Hadorph*, Bil. till Björköa-rätten.). På dessa allmänningar, såsom på *Bast-Lagnö* och på *Lödingen*, omtalas att Häradsmännen haft sina *fäbodar*. *Palmschöld*, Topogr. Upland., T. IV, s. 85.

5) *Hedninge-gården* på gränsen emellan Skogs och Hamrångers socknar, omtalas i en gammal berättelse om rågången mellan Gestrikland och Helsingland. *O. Celsius* et *Alrot* Dissert. de Gestricia, Ups. 1720. P. I. På kartan finnes ännu vid vägen en gård *Skälstugan* (Sälstugan) utmärkt.

6) Skall fått sitt namn af den helige *Staffans* mord, hvilken var Helsingarnes Apostel, i fall ej snarare af ordet *mor*, skog, som ligger i namnen *Kolmord*, *Ödmord*.

hvilka öfvergått Jämt-skogen, och äfven här och der framträngt till hafvet. Åkerbruket i Helsingelands södra och medlersta del är äldre, än i de bägge nyssnämnda landskaper. Men *boskapsskötseln* och *jagten*, hvartill här *fisket* i Östersjön kom, med *sjöfågel-fångsten* (ty *villgässen* äro de äldste *Helsingar*) 7), voro utan tvifvel i början mera tillitade näringsmedel. Det samma gäller i ännu högre mått om de ofvanför liggande landskaperna *Medelpad* och *Ångermanland*, i hvilka befolkningen ännu närmare följt kusten. I det förra, beläget vid och *emellan* de stora *Njurunda-* och *Indals elfverna*, och som har deraf sitt namn 8), är den södra eller Njurundadalen förr bebyggd, såsom fornlemningarne visa, än den *inre* dalen eller Indals-elfvens område 9). *Sill-* eller *strömmingsfisket* är i Medelpad så gammalt, som *Silångers* namn 10). *Lax-*

---

7) *Helsing* (af *Helsi* halsband) heter en slags and eller vildgås med ring om halsen.

8) Denna belägenhet har gifvit anledning till namnet *Medelpad*. Det utsäges i orten *Melpa*, hvilket synes blott vara ett slarfvigt uttal af *Midelfva*. *Midelfva-land* (hvaraf *Mythelpade* eller *Mithelpade*, såsom namnet i äldre tider finnes skrifvet, kan ha uppstått blott genom en öfversedd och utlemnad abbreviatur) är det mellan efverna belägna landet; hvarföre ock landskapets vapen visar två strömmar.

9) Det södra Medelpad har många ättehögar och äfven Runstenar. I Ångermanland förekomma äfven ej sällan ättehögar uppefter Ångerman-ån; men blott en enda Runsten omtalas i Nordingrå socken.

10) Socknen förer två sillar i sitt sigill, och namnet skrefs fordom *Sillanger*. (*Asp* och *Genberg*, Diss. de Medelpadia antiqua et hodierna. Holm. 1734. *Hülphers* om Medelpad). Våra äldre antiquarier härledde namnet af *Säll*, *salig*, och funno här *beatorum insulæ* eller de *Saliges öar*. *Angr* betyder vik, landtunga, skärgårdstrakt, i allmänhet en trång, bruten belägenhet. Deraf har *Ångermanland* sitt namn. *Näs i Silangri* och *Nordstigher i Sioboradhi*

fisket 1) idkades af *Ångermännerna* (som betyder *Vik-* eller *Skärkarlar*) i den skärgård, hvilken Ångerman-ån, den största af Skandinaviens elfver, bildar vid sitt utlopp, der *Hernösand* i 14:de århundradet omtalas såsom hamn- och marknadsplats. Med inträdet i *Vesterbotten* ser man de sista ättehögarna 2). *Rösen* af hopkastade stenar äro de enda grafvårdar, som sedan återstå. Elfvernas namn blifva *Lappska* 3). Laxfisket lockade först Norrmän öfver fjällen till dessa elfvers utlopp, vår- och sommartiden. En och annan satte sig qvar öfver vintern. Nybyggarne öktes med uppflyttande Svenskar, och Lapparne drefvos från hafsstranden. I förra hälften af 14:de århundradet hade den sålunda upptagna byggden uppstigit till *Skeldepth* (på Lappska *Sildut*, forss), nu *Skellefteå*. Der ofvanför var då ännu lappmark och ödemark, ehuru de så kallade *Birkarlar* eller handelsbönder besökte dessa öfre trakter, i

(nu *Säbro* socken i Ångermanland) nämnas såsom gamla *Upsala öden* i Helsingelagen K. B. Fl. XI.

1) Ångermanland förer *tre laxar* i sitt vapen.

2) I Umeå socken vid Klabböle by skola finnas ättehögar. *Hülphers* om Vesterbotten. Andre säga, att de äro naturens verk.

3) Så *Ume-*, *Lule-*, *Pite-*, *Råne-*, *Kalix-*, *Torne-*elfver. På Lappska: *Ubme-äno* (af *Wuome* skog och *äno* elf), *Lule-äno* (Öster-elfven), *Pitoma-äno* (kan betyda den förbudna eller heliga elfven, af *Pjettom* förbud), *Rauna-äno* (Ren-elfven, af *Radn* Renkalf eller *Rådno* ung Renko), *Kalas-äno* (af det Finska *Kala*, fisk, eller det Lappska *Kala*, vad). *Torne* gamla fiskläge, och nu mera stad, synes fått sitt namn af ett der uppbygdt *Torn;* hvadan staden ock förer ett sådant i sitt vapen. *Torn* heter *Torne* på Lappska, och är förmodligen lånt af Svenskan. Elfven kalla Lapparne *Torne-äno*. Såsom ett eget exempel af presterlig uppfinning kan anföras, att Calix socken förer en *kalk* i vapnet, för likheten af namnet; ehuru detta ostridigt är af förr anförda Lappska eller Finska ursprung.

synnerhet Torneå, för fisket och handeln med Lapparne; hvadan Årkebiskopparne i Upsala på denna tid utsträckte det under sitt stift hörande Helsingelands namn in i Finnland till och med Österbotten. Ända till *Umeå*-elf i Vesterbotten och något deröfver finner man byggd från hedenhögs. Dock varade Hedna-åldern här också längre.

Det nordligaste Skandinavien het *Finnmarken*. — Denna var enligt de gamla "ett storligen vidsträckt land, som i vester, norr och öster om sig hade hafvet med många stora fjärdar, i det inre vilda fjällbygder och dalar och förfärligen stora vatten, och utmed vattnen stora skogssträckningar, och ändalångs ödemarken de stora fjällen, som kallas *Kölarna*" 4). Finnmarken började (i 9:de århundradet) ofvan om det Norrska Halogaland och sträckte sig tvärt öfver till Hvita hafvet; och på denna sida nära lika långt i söder, som *Halogaland* på andra, eller till sextiondefemte graden. Af Finnmarkens vilda invånare togo Norrmännen skatt, tills Svenske Nybyggarne blefvo nog talrike att i Sveriges Lappmarker följa exemplet. Sådant kallades *Finnskatt*, *Finnfärd* och *Finnköp*. Om dessa förhållanden, om landets utseende, om en forntida nordisk Nybyggares lefnadssätt och äfventyr, derom äga vi gamla berättelser. Vi anföra den äldsta, som tillika innehåller den första beskrifningen på en resa från *Halogaland* kring *Nordkap* och till *Dvinas* utlopp i Hvita hafvet 5). Norrmannen *Ottar* (som hade lemnat Norrige omkring år 870) sade till sin Herre, Konung *Alfred* i England, att han bodde nordligast af alla Norrmän vid Vestersjön eller Vesterhafvet, men att landet sträckte sig mycket längre mot norr; dock var det alltsammans öde,

---

4) *Egils* Saga, c. 14.
5) *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser.

undantagande att *Finnar* på några få ställen tidtals uppehöllo sig, om vintern för jagten, och om sommaren för fisket. — En gång hade han velat utröna, huru långt landet sträckte sig *åt norr*, och om någon menniska bodde norr om denna ödemark. Då for han norr ut med landet, och hade under hela vägen det öde landet på styrbord (till höger) och öppna hafvet på babord (till venster), tills han efter tre dagar kom så långt nordligt, som Hvalfiskfängare någonsin plägade fara. Men han seglade ännu ytterligare i norr tre dagar; då böjde sig landet med hafvet mot *öster*; hvarföre han här måste vänta på nordvestlig vind, och seglade sedan öster ut med landet i fyra dagar. Derpå måste han vänta på full nordanvind, ty landet och hafvet böjde sig här åt *söder*; och han seglade i denna rigtning ut med landet i fem dagar, tills han och hans följeslagare kommo till en stor flod. På andra sidan sågs hela landet bebygdt; och var detta det första bebodda land, som de hade träffat sedan de foro hemifrån; ty hela den mellanliggande kusten var öde, och man såg der endast några jägare, fågelfängare och fiskare, hvilka alle voro Finnar, och sådant var äfven förhållandet i *Terfinnarnes* ödemark. Men vid den stora floden bodde *Bjarmerne* i ett ganska väl bebygdt land. *Ottar* vågade ej der landstiga, men Bjarmer kommo hos honom om bord. Han tyckte att deras språk liknade *Finnarnes* (hvilket han således har förstått), och Bjarmerne berättade för honom mycket så väl om deras eget, som om kringliggande land; men han visste ej hvad deraf var sannt, då han ej sjelf sett det. Lockad af lusten att betrakta landet, drog han likväl förnämligast dit för *hvalrossarnes* skull, ty desse ha ganska ädelt ben i sina tänder (af hvilka han gaf några till Konung *Alfred*). Deras hud är äfven mycket god till skeppståg; och är

denne hval mycket mindre än andra hvalar, och ej längre än sju alnar. Men i *Ottars* eget land var den bästa Hvalfiskfångst. Der finnas hvalar af fyrtiåtta alnars längd, och de störste äro femtio alnar långa. Af dessa berättade han, att han med sex skepp dödat sextio på två dagar. Han var en ganska förmögen man på de slags ägodelar, som utgöra den ortens rikedom, nämligen vilda djur, som kallas *Renar*. Då han besökte Kungen, ägde han sexhundra tama oköpta renar, och ibland dem sex *lockrenar*, hvilka äro ganska dyra hos *Finnarna*, emedan de med dem fånga de vilda renarna. Han var ibland de yppersta män i sitt land, dock hade han ej mer än tjugu kor, tjugu får och tjugu svin; det lilla han plöjde, plöjde han med hästar. Men deras förnämsta förmögenhet der i landet består i den skatt Finnarne betala dem. Den utgår i djursskinn och fågelfjäder, hvalfiskben, och skeppståg, som tillverkas af hvalarnes hud eller ock af skälskinn. Hvar och en betalar efter sin förmögenhet; de förnämste erlägga femton mårdskinn, fem renshudar, ett björnskinn, tio säckar fjäder, dessutom en björnskinns- eller utterskinns-tröja, samt tvenne skeppståg, det ena af hvalrosshud, det andra af skälskinn.

Sätter man Laxfisket och Skälfångsten i stället för Hvalfiskfänget, så ser man i denna beskrifning äfven den forntida Norrlands-bonden vid Bottniska viken, hans lefnadssätt, näringsfång och förhållande till Lapparna. Norrske Konungarne tillegnade sig från *Harald Hårfagers* tid uteslutande skatten och handeln i Finnmarken, och fortforo att efter sjösidan upprätthålla dessa anspråk. Smör och fläsk funno i synnerhet i Finnmarken en begärlig afsättning. *Bjarmerne* voro ett Finskt folk och, såsom det synes, bildadt mer än sina stamförvandter. Beskrifningen på deras

land visar odling och åkerbruk. Det gamla Bjarmaland sträckte sig från Dvina till Volga och Kama, och hade en vidsträckt handelsgemenskap. Buchariska karavaner ditförde Orientens varor. En Bjarmadals-färd ansågs i Norden för ett särdeles riktande företag, dels genom handel (man tillbytte sig sablar, bäfverskinn och gråverk), dels genom plundring; ty handelsresan var ofta tillika vikingafärd. Vid Dvinas utlopp var i en stor skog detta folks helgedom. Gudomligheten het *Jumala* (ännu Guds namn hos Finnar och Lappar). Hans bild hade på knäet en stor silfverskål, full med silfverpenningar, och ett dyrbart smycke om halsen. Här var tillika begrafningsplats, och mycket guld och silfver i högarne och mullen; ty med rike män begrafdes en del af deras lösören. Omkring helgedomen var en skidgård med en läst dörr, och sex man höllo skiftevis vakt hvarje natt.

Flera Finska folk uppträda dessutom i de gamla nordiska underrättelserna. Ett infall af *Kurer* och *Qvener* i Sverige omtalas redan i Konung *Sigurd Rings* tid, och de sistnämnde voro tillika med Lapparne våra förfäders grannar äfven i det nu varande Svenska Norrland. ”*Svearne*,” heter det i 9:de århundradet, ”hafva nordan om sig på andra sidan öknen *Qvenland*, och i nordvest *Skridfinnarne*, och i vester *Norrmännen*” 6). Men Skridfinnar och Qvener voro i dessa nordliga trakter blandade med hvarandra; ty *Qvenland* säges ock ligga i bredd med Norriges norra del, och Qvenerne ströfva till Norrska gränsen och deröfver. De bära sina små lätta båtar öfver land in i de stora sjöarne, som äro emellan fjällen, och härja sålunda in på Norrmännen, och desse åter på dem. Dock söka de äfven Norrmännens

6) Konung *Alfred* i Inledningen till *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser.

männens hjelp emot egna fiender. Af *Thorolf*, *Harald Hårfagers* syssloman öfver Finnskatten, begärde (omkring år 877) *Faravid*, Qvenernas Konung, genom sändebud hjelp emot *Karelerne*, som hade härjat hans land; och erhöll den emot löfte, att *Thorolf* skulle ha lika stor del i bytet som Konungen. Men det var lag hos Qvenerna, att Konungen skulle hafva tredjedelen af bytet; och dessutom, utan byte, så mycket bäfver-, sobel- och grå-skinn, som han ville undantaga. *Thorolf* drog öster i Qvenland: han hade 100, Konungen 300 man. De tågade gemensamt till öfra Finnmarken, träffade och slogo Karelerna på fjällen, och vunno ett ganska rikt byte. Derpå återvände *Thorolf* till Qvenland, gick öfver Kölen och kom in i Norrige vid *Vefsen* i Halogaland. — Denne mäktige Halogaländare, tillika en djerf viking, drog redan fördel af *Lofoddens* rika fiskerier, lät fånga stockfisk vid *Våge*, och idkade sillfiske 7). Huru vidt namnet *Qvener* engång gått, skönjes deraf, att hela det norra hafvet kallas *Qvenersjön* och hela Finland *Qvenland* 8). Dock förekommer Qvenland äfven i en inskränktare bemärkelse. Det säges då ligga emellan Helsingeland och Finnland 9), och innefattade i denna sednare bemärkelse hela Bottenlandet eller det inre kustlandet på båda sidor om Bottniska viken, tills Svenske nybyggare utträngde Qvenerna först i Vesterbotten, sedan till en del äfven i Österbotten; hvars Finska namn: *Kainu* än i dag påminner om de gamla *Qvener* eller *Kväner*.

---

7) "Hann hafdi men i skreidfiski i Vágum, en suma i sillfiski." *Egils* Saga, c. 17.

8) Konung *Alfred* och *Fundin Noregur*.

9) Austr frá Naumadal er Jamtaland ok þá *Kvenland*, ok þá Finland, þá Kirialand, en Finnmörk liggr fyrir ofan þessi öll lönd. *Egils* Saga, c. 14.

Dels i krig, dels i förbund med Qvenérna uppträda *Karelerne*, ett vildt, krigiskt, på sjöröfveri begifvet, af boskapsskötsel och jagt föröfrigt lefvande folk, spridt från inre Finska viken (som af dem äfven kallas *Kyriala-bottn*), genom östra Finnland ända till yttersta Finnmarken 10), men äfven ströfvande in i Svenska Norrland, der ännu omkring 1350 en Svensk Ärke-Biskop döpte tjugu *Lappar* och *Kareler* från *Kemi* och *Simo*, i ett stort kar vid Torneå. På södra sidan om Finska viken möta *Esterne*. Namnet, taget af den *östliga* belägenheten mot Skandinavien, omfattade fordom hela landet från Weichseln 1) till Finska viken, och på olika tider olika folkslag, Göter, Finnar, Letter; tills det stannade på den Finska stam, som ännu bär det, och som sträckte sig i äldre tider genom Kurland ända in i Preussen 2). Med detta gamla *Estland* sätta våra fornsagor tidigt Svenskarna i gemenskap. Genom Estland gick Konnng *Svegders* tåg, då han i öster ville uppsöka *Oden* den gamle. I Estland härjade Konung *Yngvar* och blef slagen af Esternes här, och Svenskarne uppreste hans hög på sjöstranden, "på det Östersjöns böljor måtte qväda hafs-sången Svensk Konung till förnöjelse." Då Svenska makten upphör att för dessa trakter vara fruktansvärd, oroa *Ester*, i

---

10) Kusten af Ryska Lappland kallades fordom *Karelastrand*, äfven *Tre*, och *Trenäs*, hvadan namnet *Trefinnar* eller *Terfinnar*.

1) Ännu i 9:de århundradet gick Estland till Weichsel. *Ottars* och *Ulfstens* Reseberättelser.

2) *Thunmann*, Untersuch. über die alte Gesch. einiger Nord. Völker, s. 18—20. "Noch jetzt trifft man so wohl in Kurland als in Semgallen beträchtliche Ueberreste dieser allen Finnischen Einwohner an." Ibid.

förening med sina stamförvandter *Kurer* 3) och *Kareler* 4), såsom sjöröfvare Sveriges kuster.

Dessa äro de Finska folk, som redan från hedniska tiden i Norden omtalas. Ännu ett finnes, en gren af Esterna, de så kallade *Tavester* eller *Tavaster* 5), hvilka först sednare hos Svenskarne uppträda under detta namn, ehuru ingalunda yngre i Finnland än sina stamförvandter. Allt visar tvärtom, att Tavasterne här voro sjelfva hufvudfolket. De innehade den sydligaste, fruktbaraste delen af landet 6), der åkerbruket först blef inhemskt, och hvarifrån det med steg så sena, att man kan följa dem, spridt sig till norra och östra Finnland. De ha öfver Åland och Roslagen med Svenskarne tidigast plägat gemen-

3) Permisti *Estonibus Chori. Saxo*, L. XIV, p. 329.
4) Jfr. *Porthan*, Paul Just. Chron., p. 49—50.
5) Omtalas först under detta namn i Påfven *Gregorii IX:s* Bulla af d. 9 Dec. 1237. Namnet skrifves här *Tavesti*, äfvensom i stora Rimkrönikan ofta *Tavester;* hvari folknamnet *Ester* utan tvifvel ligger. Första stafvelsen *Tav* är svårare att förklara. Kanske är likväl detta en öfversättning af Tavastlands inhemska namn *Häme*, sannolikt af *Häm*, i Estniska språket *våt, fuktig, kärrartad.* Samma begrepp ligger i det Isländska þá (läs *Thau*), hvilket ej blott betyder *Tö*, utan äfven en *upptöad, träskaktig mark.* Minnesmärken efter både *Esters* och *Tavesters* sjöröfveri finnas i Södermanland, såsom *Estaskär, Estaklippa*, samt *Tavesta* skans (den sista i Skyllinge socken). I Ryska krönikor nämnas Tavasterne vid år 1042, men under namnet *Jämer;* som blott är det Ryska uttalet af deras inhemska namn *Häme.*
6) Att det egentliga Finnland med Tavastland (och sednare äfven en del af Österbotten), med ett ord det södra och vestra Finnland, blifvit bebodt af samma Finska stam (den Tavastiska) skild från *Savolaxare* och *Kareler*, visar äfven dialekten. — *Porthan* ad Paul Just., sidd. 87, 88.

skap, och *deras* land är det, som företrädesvis hette *Finnland;* i motsats mot den vildare *Finnmarken,* som bevisligen en gång gått längre ned, än några sagor omtala, och ända till öfre Tavastland 7). Detta det södra Finnlands folk, som till någon del i odling synes höjdt öfver sina stamförvandter Kareler och Qvener, förekommer under ingen egen benämning i Norden under hedendomen; ehuru det sjelft har en sådan. Det har af våra förfäder blifvit utmärkt genom det allmänna namnet *Finnar,* och det är i sina närvarande hemvister åtminstone så gammalt som några nordiska minnen.

Namnet Finnar var af ålder, och är ännu, gemensamt för en stor folkslägt i Norden; innefattande ej blott flera numera egentligen så kallade Finska stammar, utan äfven Lapparna, hvilka af Norrmän och Isländare kallas Finnar. Månge ha påstått, att namnet ursprungligen blott tillhör Lapparna. Redan *Taciti* Finnar skola vara endast Lappar; Isländares och Norrmäns Finnar i sjelfva Skandinavien skola vara endast Lappar.

---

7) "*Lappringarne,* eller lösa stenar satte i en ring, hvaraf skogarne i en stor del af öfre Finnland äro fulla, äro tydliga spår dertill, hvarest Lappar förr bott. Ty stenarne äro satte i en ring på lika sätt, som Lappen brukar i sin *Kåta* eller Tjäll, der han har sin eldstad, hvaromkring han och hans hushåll sitta och ligga. Sådane ringar finnas nu till öfverflöd i Orihwesi och flere nästgränsande socknar uppåt norr; men härifrån längre åt söder finnas de intet. Detta tyckes vara ett tydligt bevis derpå, att det fordna Lappland eller *Skritefinnia* sträckt sig ända hit intill, och att här varit gränsen, der det af åkerbrukare bebodda landet eller fordna Tavastland börjat taga vid." *Lencquist* om Lapparnes fordna hemvister i Finnland, i Åbo Tidningar för år 1778. s. 142—143. — Man kan dessutom, såsom redan blifvit anmärkt, historiskt följa åkerbrukets utbredande ifrån nedra Tavastland upp åt.

Blott genom en förvexling skall namnet öfvergått på de öfriga äfven så kallade Finska folkslag i det egentliga Finnland. Har en sådan förvexling skett, så äro åtminstone nationerna sjelfva ej utan skuld. Ännu i dag kalla sig *både* Finnar och Lappar med *samma* nationella benämning *Suome*, *Same:* ett ord, som egentligen betyder *Moras* 8). Det gamla Ryska *Ssum* är samma ord, och lämpas likaledes både på Lappar och Finnar 9). Det Germaniska *Fenni* redan hos Tacitus, det Skandinaviska *Finnar*, är blott en öfversättning, som uttrycker samma begrepp; hvilket dessutom återvänder i flera Finska folkslags egna benämningar 10), visar naturen af deras första boningsplatser och ännu om dem till en stor del gäller. — Folknamnet är således verkligen gemensamt.

---

8) *Fenn* i vårt gamla språk, jfr. Svea R. H., I Del., s. 416.

9) *Lehrberg* (Untersuch. zur ält. Gesch. Russlands, s. 223, jfr. 212). Ingen kan föröfrigt ha gjort en enkel sak krångligare, än denne eljest förtjente författare. Lapparne skola öfversatt det Skandinaviska *Fenn* med det Finska *Suomi* och gjort detta (uttaladt *Same*) till sitt eget namn; men när Finnarne fingo höra detta, ha de tagit ordet af Lapparne och gjort det till sin egen benämning. Detta är ungefär hufvudsumman af hvad *Lehrberg* l. c., sidd. 210, 211, 212 anför.

10) *Suomi* (hvaraf det Lappska *Same* blott är ett annat uttal) är en förkortning af *Suomenmaa*, och detta åter af *Suomiehenmaa; efter* orden, *kärrinbyggarnes land;* af *Suo* kärr, *mies* (genit. *miehen*) man, och *maa* land. *Rühs*, Finnland och dess invånare, omarbetadt af *A. J. Arwidsson.* Sthm, 1827. 2:dra Del., s. 1. Häraf kalla sig Finnlands Finnar för *Suomalaiset*, Esterne *Somelassed*, Lapparne *Sabmelads*. Samma begrepp ligger i *Kainulaiset* (af *Kaino* låg, nedrig), såsom Finnarne i Kajana, och *Hämelaiset*, såsom Tavasterne kalla sig. *Karelernes* inhemska namn *Karjalaiset* kommer af *Karja* boskap, hvadan *Karjainen* herde.

Det tillhör äfven af ålder det nordliga Europa. Att *Tacitus* (enligt *sina* begrepp) sätter Finnarna ungefär i det nu varande Lithauen, *Ptolemæus* vid Weichseln, ingendera ännu vid sydostliga Östersjökusten — der man sednare träffar dem, då de Götiska folk, som tidigast innehade dessa kustländer, anträdt det stora tåget åt södern — detta hindrar ingalunda, att ju Finska folk kunnat sträcka sig ända till det yttersta Norden; ty hela Nordöstliga Europa fanns ej för Romrarna, och äfven de sägner, som nått dem om dess invånare, omsätta de allt för sydligt. Med ökad jordkunskap hos de gamla, framträda också deras Finnar nordligare, såsom inbyggare i Procopii *Thule*, i Jordanes' *Scanzia*, och hos den sednare fördelta i *flera* stammar. — Att i gamla tider bestämdt åtskilja Lappar och Finnar, när endast det sednare allmänna namnet brukas, är derföre svårt, ej blott genom underrättelsernas ofullständighet, utan genom sakens natur; i synnerhet då här tillika är fråga om folkslag, hvilkas forntid ej äger någon annan historia än deras grannars. Vädjar man till det närvarande, så synes visserligen skillnaden stor. Finnarne vilja ännu ej vidkännas den Lappska slägtskapen. Lapparne räkna den Finska sig till heder. Alla, som i det nordliga Skandinavien sjelfve lefvat bland Lappar och Finnar, ha äfven emottagit ett lifligt intryck af båda folkslagens stora både physiska och moraliska olikhet; och detta bör erhålla all den vigt det förtjenar; ehuru å andra sidan språkens erkända obestridliga förvandtskap visar, att bägge höra till samma hufvudstam. En besynnerlig blandning af envishet, misstänksamhet och barnsliga affekter utmärker Lappen. Ett bestämdt, kraftfullt väsende, en ofta dyster allvarsamhet Finnen. *En man vid sina ord och en oxe vid sina horn*, är ett

Finskt ordspråk. Finnens kraft har emottagit odlingen. *Svedjandet*, som man kunde kalla ett nomadiskt åkerbruk, synes af ålder hos honom inhemskt. — Fjäll-Lappen har deremot sin rot så djupt i den urgamla vildheten, att han är ett för odlingen bortdöende folk, oaktadt Christendomen och en faderlig regerings omsorger. Likväl finnas öfvergångar emellan bådas tillstånd. De gamle Qvener och Kareler ha äfven i skogarna lefvat på Lapparnes vis, mest af jagten; hvarföre *Raha*, skinn, ännu både i Lappska och Finska språken tillika betyder det förnämsta bytesmedel eller penningar. — Finnar i det inre Österbotten och Kajana förde med sina renar för 150 år tillbaka ett Lappskt lefnadssätt 1). Så kallade *Fiskare-lappar*, ofta af Finsk härkomst, finnas ännu i Kemi Lappmark 2). Namnet *Lappar* höres inom Skandinavien först i 12:te århundradet, synes utgånget från Finnarne sjelfve, och är troligen äldst på andra sidan om Östersjön. Lappar, såsom ett *gränsfolk*, hvilket ordet betyder 3), ha *ibland* Finnar och *utmed* Finnar engång funnits så sydligt som i Estland, sedermera i Finnland, ifrån det inre af Finska viken 4), till Ishafvet.

1) Se *Johan Cajani* beskrifning om Visitationen i Paldamo socken år 1663. Åbo Tidningar för 1777, s. 127.

2) I Utsjocki: *Wahlenberg* om Kemi Lappmark, s. 25.

3) Af det Finska *Loppu*, finis, extremitas, *Tornæus*, *Scheffer* och äfven *Lehrberg* anse denna härledning för sannolik. I Lappskan betyder *Lapp*, *Lappa*, klyfta, håla (troligen samma ord med det föregående), och *Lappot* borttappas, förloras. Lapparne vilja, såsom bekant, ej vidkännas detta namn, men höra sig gerna kallas Finnar.

4) En *Provincia extrema*, som kallas *Lappegunda*, omtalas af Rigiska missionärer i *Estland* år 1220. *Gruber*, Orig. Liv. p. 148. En bulla af *Gregorius IX* af år 1230 förbjuder att tillföra hedningarne i *Karelia*, *Ingria*, *Lappia* et *Vatlandia* va-

Från det öfre Finnland äro de, i synnerhet af *Tavasterna*, i ännu ej aflägsna tider utträngde; och detta är den fördrifning ur Finnland, som Lapparne sjelfve minnas 5). I det nordliga Skandinavien finna vi dem åter blandade med andra Finnar, ehuru äfven dem underlägsne. Bland Finnmarkens invånare räknas uttryckeligen flera slags "*Finnar*, samt *Lappar* och *Kareler*" 6); och man ser häraf, att Finska namnet nyttjas än i vidsträcktare, än åter uti inskränktare bemärkelse. Nedanför Finnmarken var Qvenland, der de Finske Kajaner eller Qvener ströfvade, men äfven ibland dem och på sidan om dem, träffas Lappar; ty Lapparne sätta sig till motvärn och blifva slagne vid Qvenernes infall i Norrige 7).

---

pen, på det de må afstå från sina grymheter mot de Svenska Christne. Ibland Kareler, Ingrer, Vatländare (de sista från trakten omkring Koporie och Ingermanland), alla ostridigt *Finnar*, nämnas här således också *Lappar*, och måste ha funnits i de förras grannskap. I Finnland höres Lappska namnet ofta i ställens benämningar: såsom *Lappinjärvi* (Lappsjö), *Lappinsalmi* (Lappvik), *Lappinkangas* (Lappås), *Lappinlinna* (Lappborg), *Lappinrauniot* (Lapprösen), *Lappinranta* (Lappstrand, äfven *Vildmanstrand* kalladt), samt i de Svenska socknarna *Lappträsk*, *Lappfjärd*, *Lappvik*, *Lappdal*, m. fl. Ifrån öfre Tavastland allt uppåt, äro märken och minnen af Lapparnes fordna vistelse i synnerhet talrika.

5) Traditionen hos de Svenska Lappar har en tvåfaldig riktning. De tala dels om en fördrifning ur Finland (*Scheffer*, *Tornæus*), dels ur Sverige (*Högström*). Enligt *Högström* säga de, att Lappar och Svenskar voro i början bröder. Vid ett uppkommet stormväder blef Svensken förskräckt och gömde sig under ett bräde, hvaraf Gud lät blifva ett hus; men Lappen förblef ute. Alltsedan bor Svensken i hus, men Lappen under fria himlen.

6) Svea Rikes Häfder, 1 Del., s. 463, n. 4.

7) *Fundin Noregur*.

Ibland dessa Nomader uppträda i Norrland de förste Svenske nybyggare, delande först, beskattande sedan deras jagt, boskapsskötsel och fiske, men från början utmärkande sig genom *fasta boningar, jordbruk* och *handel;* hvarföre Lappen bildade Svenskarnes namn af dessa omständigheter, under hvilka han först gjorde deras bekantskap 8). Att undanträngas blef de vandrande stammarnas lott. Dock skedde detta ej med ens. De Svenske nybyggarne fortgingo mest efter kusten. Inne i landet förblef länge det gamla tillståndet. Ännu i 11:te århundradet utgår en Svensk Prins på eröfringar mot Qvenerna 9); på samma tid kunde Helsingland ännu kallas Skridfinnarnes hufvudsäte 10). De ströfva öfver stora rymder ända in i Vermlands skogar 1), och äro troligen de Lappar, efter hvilka ännu i Dalarna finnas minnen och spår 2). Att både Lappar och Finnar fordom, såsom än i dag, funnits i Norrland och Lappmarkerna, är således otvifvelaktigt.

8) En Svensk heter i allmänhet på Lappska *Laddelats*, hvilket både till betydelse och ursprung är *landbo*. Svensken kallas ock *Taro*, *Tarolats* handelsman, af *Tarrohet*, *Taret* sälja.

9) Scholiasten till *Adam af Bremen*, De Situ Daniæ, 78, ap. *Lindenbrog*. Script. Septent., p. 59. Qvenland kallas här genom samma missförstånd, som hos *Adam af Bremen*, för *terra fœminarum*.

10) Quorum (scil. Scritefingorum) caput Helsigaland. *Adam Brem*. Men att Svenskarne redan begynt bebygga kusten, vittnar *Adam* enstämmigt med *Sturleson;* ty då han säger om Svionerne: "longis terrarum spatiis regnant" (nämligen från Birca allt uppåt), så vore detta uttryck otjenligt, om de ej redan före hans tid hade öfvergått Dal-elfven och begynt Norrlands kolonisation.

1) Vermilani cum Scritefingis. *Adam Brem.*

2) Vid *Finnbo* fäbodar, invid sjön Hinsen i Svärdsjö och Sundborns socknar, finnas små gräsbeväxta jordgrafvar, som folket kallar *Lappgrafvarne*.

Sannolikt har äfven detta till en del gällt om det medlersta Sverige; ehuru förhållandet der är dunklare, odlingen äldre, och nomadlifvet på flykt, redan innan det träffas af Historiens dagning. *Åland* och *Qvarken* ha af ålder varit öfvergångspunkter mellan Sverige och Finland. Svenska kolonier ha färdats på dessa vägar, dels utmed Finska viken till Nyland, ja till Ryssland, dels till Österbotten. Men Lappar och Finnar ha på samma vägar tidigare, i en aflägsen fornålder, öfvergått till Sverige 3). Åland med en Svensk befolkning, så gammal som från bränneåldern (såsom grafvarne visa), är fullt af spår efter äldre Lappska och Finska invånare 4). Desse ha derifrån kommit till Roslagen till Norra Upland, hvilka förvara namn efter bägge 5), och sannolikt ha äfven egentlige Finnar derifrån spridt sig vidare. Deras fordna gemenskap med Roslagen är så mycket otvifvelaktigare, som de derefter benämnt hela Sverige 6). Att de under Me-

---

3) Bland Qvarkens öar, som äfven på Finländska sidan mest ha Svenska (ehuru några äfven Finska) namn, förekomma ytterst de så kallade *Lapp-ören*. I Ålands skärgård, på Finländska sidan, bland Finska och Svenska namn, äfven *Lappvesi* och *Lappö*.

4) Åland har en stor mängd ättehögar, i hvilka brända lerkrukor blifvit fundna; men för öfrigt många namn, som bibehålla minnet af Lappska och Finska invånare, såsom *Lappböle*, *Koskinpä*, *Jomala; Finnström*, *Finnby*, *Finnö*, *Finnbo*, *Finnholm*, m. fl. Jfr. *Radloff*, Beskrifning om Åland. Af namnet *Jomala* (Gud) kan slutas, att der varit ett Finskt offerställe. Likväl träffas i denna socken flera ättehögar; af hvilket begrafningssätt jag ej känner exempel bland Finnarna.

5) I Roslagen och Norra Upland förekomma namnen *Finnsta*, *Finnåker*, *Finnsjön*, *Finnskogen*, samt i Häfverö socken de så kallade *Lappgrufvorna*.

6) *Ruotzi* eller *Ruotzimaa* Sverige, *Ruotzilainen* en Svensk. Hos Lapparna (till hvilka dessa benäm-

deltiden ännu funnits i det inre landet, kan slutas af den sägen, som tillskrifver upptäckten af det medlersta Sveriges förnämsta grufvor åt *Finnar* 7). Deras lefnadssätt på skogarna, der sedermera våra Bergslager uppstodo, gaf dertill anledning. Myrjerns-tillverningen var hos dem af ålder känd 8): om *"Jernets födelse"* qväder en gammal Finsk runa 9). *Smed* 10) är på Finska språket uttrycket för allt slags handtverk, och *Finska svärd* förekomma i Isländska Sagor. Den namnkunnigaste smed, som gamla Norden kände och *Edda* besjunger, är en Finsk Konunga-son på Svithiods gränsor 1); och ännu i senare tider ha Finnarne det rykte, att i smid-arbete vara utmärkt skicklige. Det sydligaste spår af egentelige Finnar i Skandinavien innehåller Sagan om

ningar på Sverige och Svenskar öfvergått) *Ruothi* och *Ruotteladz*.

7) Så skall, enligt tradition i orten, Falu grufva ha blifvit upptäckt af en Finne från Thorsång. Äfven Sala Silfvergrufva skall ha blifvit uppfunnen af *Finnar*, hvilka först hållit upptäckten hemlig; hvadan *Sala* skall fått sitt namn af det Finska *Salan* fördölja eller *Sala* hemlig. En gammal grufva heter här ännu *Finngrufvan*, och Finnar bodde i Grufbyn intill Konung *Gustaf Adolfs* tid. De nu på Dalarnas Finnskogar befintliga Finnar äro af en senare inflyttning, och ha alla sina nedsättningsbref af Konungarne *Carl IX* och *Gustaf Adolf*.

8) Finnarne ha på *Myrmalm*, som våra Förfäder kallade *Grasjern*, ett eget namn *Hölmä*. Jern heter eljest på Finska och Lappska *Rauta*, *Route*; och *Rautalambi* härad i Finnland har sitt namn af *Rauta* jern och *Lammi* sjö, träsk; således åter af myrjernet.

9) *"Rautan synty."* Jfr. *Schröter*, Finnische Runen. I allmänhet får en Trollsång namn af *synty* (födelse), emedan man, enligt folktron, för att kunna fördrifva ett ondt, först måste kunna uppgifva dess *ursprung*.

10) *Seppä*.

1) Jfr. Völundar Quida i den äldre Edda.

Norriges uppfinnelse; som låter en Qvenisk höfdinge träffa stamförvandter på den lilla ön Lessö i Kattegat.

Likväl synas Lappar och Finnar till det gamla Svithiod stå i olika förhållande. Att bägge ha med våra förfäder plägat tidig gemenskap, är tydligt redan genom Språkets inflytelse på de eljest derifrån så vidt skilda Lappska och Finska språken: en inflytelse, som i synnerhet i det förra är ganska stor 2), men äfven betydlig i det sednare, hvilket likaledes af Svenskan lånat nästan alla ord för betecknande af borgerlig styrelse och odling 3). Men allt hvad af egenteliga *Finnar* i Skandinavien funnits, är från östra sidan af Bottniska viken och från Finnland invandradt. Det samma kan blott till en del sägas om *Lapparna*, som sjelfve anse sig för Sveriges 4) och Norriges äldsta invånare 5), och hvilka ingen Historia kan följa dit. *Norrmän* och *Isländare*, från hvilka vi ha de äldsta underrättelserna, ha med *dem* förr gjort

---

2) Af 11,488 ord, som *Lindahls* och *Öhrlings* Lexicon Lapponicum (Holm. 1780) innehåller, äro, vid efterräkning, ungefär en *tiondedel* lånta från *Svenskan*, oaktadt bägge språkens radikala olikhet.

3) T. ex. *Kuningas* Konung, *Juomari* domare, *Valtakunta* välde, rike, *Esivalta* öfverhet, *Ruthinas* Drott, *Sakko* sak, böter, *Kaupungi* köping, *Tori* torg, *Markkina* marknad, m. fl.; äfven de flesta handtverks namn, utom smed (*Seppä*) och väfvare (*Kanguri*). Deremot äro uttrycken för *boskapsskötsel*, *jagt*, *sjöfart*, *åkerbruk*, i synnerhet *svedjande*, inhemska. Att de nordiska sagorna omtala Finska *konungar*, är en öfverförning af detta uttryck, på begreppen *husbonde*, *förman*, *herrskare*, för hvilka egna ord finnas i Finskan.

4) Jfr. Svea Rikes Häfd., I Del., s. 419, n. 9.

5) "De norrske Lapper, i sær de bosatte, der ville kaldes *Finner*, og foragte Normandene, saa vel som de omflakkende Lapper, paasta at være de ægte gamle indbyggere af hele Norge." *Rask* om det gamle nord. Sprog, s. 114.

bekantskap, än med Finnlands Finnar; med hvilka deremot de gamla *Svenskar* af ålder stått i fiendtlig eller fredlig beröring. Hos de förra betyder derföre namnet *Finnar* förnämligast Lappar. Lapparne äro således de af dem omtalade *Finnar*, som ännu i 9:de århundradet vistades utefter hela gränsen emellan Sverige och Norrige; följakteligen äfven de *Skridfinnar*, som *Adam af Bremen* sätter nordvest om Svenskarna och ofvan om Vermlänningarna, således i nuvarande Dalarna. Lappar voro troligen äfven de Finnar, som en gång uppehållit sig på det gamla Vestergötlands gränseskogar 6), och efter hvilka den Småländska *Finnheden* redan i 6:te århundradet blifvit uppkallad 7). Det fordna Sve-

6) *Adam af Brem. Finnvedi.* jfr. ofvanföre. I Kinds härad i Vestergötland förer ännu en socken det karakteristiska namnet *Finne-kumla.*

7) *Finnaithæ* hos *Jordanes* är så likt *Fineyde*, att man deri igenkänner samma ord. Man har invändt, att i den Småländska *Finnheden* inga Finska eller Lappska namn äro öfriga. Exempel finnas dock. *Salivara*, en by i Angulstads socken, må anföras. Men vore äfven detta exempel här det enda, så måste man märka, att *gårdars* och *hemmans* namn i denna fråga föga betyda. Mera betyda namn på föremål, som äfven finnas i den vilda naturen, *berg*, *skogar*, *sjöar*, *strömmar*, ehuru äfven dessas benämningar förändras. Svenskarne voro öfverallt i Sverige och af ålder det egenteligen åkerbrukande folket. De ha öfverallt med sitt arbete döpt sin jord, äfven der de haft andra föregångare. Jag är sjelf från en provins (Vermland), der Finnskogar funnits och än finnas sedan *Carl IX:s* tid, då egentelige Finnar från Savolax öfverflyttades till Vermlands skogar (en slags kolonisation, som synes föranledd genom äldre bruk och exempel); men öfverallt har med Svensk byggd Svenska namn uppstått, så att inga eller ganska få Finska namn qvarblifvit i de trakter, der fordom Finnbygd eller Finnskog varit: ja äfven verkliga Finnbyar i Ny och Dalby socknar i Vermland kallas af de

rige har således haft sina *Finnskogar*, såsom det nyare. På dessa ha Lappar qvarstannat, och till en del Finnar inflyttat, tills de, af den stigande odlingen kringgångna och afskurna, endera blifvit utrotade eller sammansmält med Svenskarna; hvarpå flera sednare till Sveriges skogar öfverflyttade Finska nybyggen ge exempel. Ännu i 11:te århundradet hade, såsom af åsyna vittnen berättas 8), bergstrakterna i Sverige andra invånare än den odlade byggden. De beboddes af ett vildt folk, som stundom årligen, stundom hvart tredje år utbröt ur sina okända gömslen, utbredde förödelse öfver slätterna, om ej kraftigt motstånd skedde, samt återgick lika hastigt. Dessa qvarlefvor af Finska stammar i Skandinavien äro tillika bevisligen de Hedniska Skaldernes 9) och Snorre Sturlesons 10) *Jotuner* eller *Jotnar*;

Svenska grannarna helt annorlunda än af Finnarne sjelfva. Äfven i Norrland, i Neder-Torneå socken, hvarest likväl Finnarne äro de talrikaste, äro de Svenska bynamnen ofta öfversättningar af de Finska. Denna sed hos våra Förfäder att försvenska Finska benämningar är så gammal, att Sagorna, ehuru fulla af bevis på gemenskapen emellan bägge folken, ej förvara oss ett enda Finskt namn.

8) "Ab his, qui hæc se vidisse testantur." *Adam Brem.* Hist. Eccles, c. 232.

9) Hedniske skalder kalla *Thor:* "omstörtaren af den *Fornjotiske* Gudens altaren," "fjällgudens besegrare," "fjällvargarnas, bergfolkets, klippans söners, *Jotarnas* baneman." De säga, att han nedslagit "Konungen för jordhålornas folk och *Finnarnas* höfdinge på fjällen." Se ställena anförda i Svea Rikes Häfd., I Del., s. 274.

10) Heimskr. Harald Hårfagers Saga, c. 25. Flera bevis kunna anföras, att detta var allmän mening hos Isländarna. Så säger *Snorre Sturleson*, att Norrige sträckte sig från Göta-elf till *Finnmarken* (Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 59). Det är

troligen ock de sednare folksägnernas *Huner*, om hvilka så många orters namn äfven i södra Sverige påminna.

Af folkets författning utmärka vi här blott hufvuddragen, lemnande den ytterligare utvecklingen till den tid, då vi kunna åberopa de gamla Lagarna, hvilka i sitt närvarande skick tillhöra Christna tiden, ehuru de hvila på äldre grundsatser.

Ibland alla Germaniska stammar hade de Skandinaviska folken företrädesvis bibehållit föreställningen om det äldsta samhällets gudomliga ursprung. *Diar*, *Drottar*, gemensamt namn på Gudar, Präster, Domare, kallas de äldsta herrskare. Med *tolf* sådana satt Oden till doms: med *tolf* de visaste män dömde Upsala-Konung på Tinget 1). De stora årliga offren församlade och förenade folket. Hvar de höllos var *frid* 2) och sjelfva del-

---

tydligen samma gränsbestämning, som förekommer i *Fundin Noregur* (hos *Björner*, p. 6), der det säges, att Norrige het allt landet från *Jotunheim* allt söder till *Alfheim*. *Jotunheim* och *Finnmarken* var således detsamma. Men det förra, som var den mythiska benämningen, flyttades allt längre åt Norden och Östern. Ursprungligen gränsade *Jotunheim*, såsom *Manheims* eller *Svithiods* motsats, i norr till det sednare, och innefattade äfven det fordom af Qvener och Lappar innehafda Svenska Norrland. Der låg också det fabelaktiga *Hunaland*, som i *Ketil Hängs* Saga, c. 6, nämnes i förbindelse med Gestrikeland; ehuru detta Hunaland liksom Jotunheim flyttades längre åt Norden. *Huner*, utmärker i Folksägnen *Hedningar*, *Barbarer* i allmänhet.

1) Heimskringla. Olof den Heliges Saga, c. 96.
2) Ett sådant fridlyst ställe het derföre *Helgi stadr* (helig ort), *Griþa stadr* (frids ort), äfven hos Gudarna, som också hålla Ting. Edda Dæmisaga. 15.

tagandet i dem betydde frid emellan de särskilda stammarna 3). I skydd af denna frid höllos offren med sina måltider, rådslogs, dömdes, köpslogs; hvarföre *Ting* — det gamla namnet på dessa sammankomster — på en gång betydde offer, gästabud, riksdag, rättegångsdag och marknad 4). — Oden, heter det, tog besittning af landet med att anlägga tempel och offra efter Asarnas sed, och folket gaf honom skatt, på det han skulle offra dem till god årsväxt. Åganderätten, liksom åkerbruket, utgick således från Gudarna. Men boskapsskötseln gaf förnämligast rikedom; hvarföre *Fä* hos förfädren var namn och värde på all förmögenhet. Att i Sverige de stora nationella offren firades i Upsala, grundade Upp-Svearnas anspråk och rätt att ge hela riket en Konung; ty Upsala-Konung var "det heliga altarets vårdare," såsom den hedniske Skalden honom kallar 5). Hushållet ej mindre än riket var på Gudarnas dyrkan grundadt; hvarföre *Ve*, *Vi*, hvilket i så många orters namn återvänder, betyder i det gamla språket både *boningsplats* i allmänhet och ett *heligt rum* 6); och man finner omtaladt, att Gudarnas bilder varit utskurna på de pelare, som omgåfvo husfadrens högsäte 7). Sjelf kallades Husfadern

såsom

---

3) Fylkiskonungarnas deltagande i offren var ett tecken, att de med Upsala-Konung voro i frid. Ynglingasaga. c. 42.

4) Deraf ordet *Ting* ännu i flera marknaders namn.

5) Skalden Thiodolf i Ynglingasagan. c. 24.

6) Jfr. *Hallenberg*, Anmärkningar till Lagerbrings Sv. Hist., II., 285. Var ett tempel på stället, så tillägges ofta Gudomlighetens namn, såsom *Odensvi*, *Frösvi*, *Thorsvi*, i fall det var helgadt åt *Oden*, *Frey* eller *Thor*. Ändelser på *Lund*, *Sal*, *Hög* i orters namn utmärka äfven merendels gamla offerställen.

7) Eyrbyggia Saga, c. 4.

såsom Försten *Drott* och var präst, domare, anförare för de sina. — Äktenskapet såsom *lagligt* skildes från oordentliga förbindelser, men uteslöt dem ej. Jemte den äkta hustrun, som kallades *Adalkona* 8), kunde en man opåtaldt äga frillor; men arfvejorden gick till de äkta barnen, ehuru frillobarn för öfrigt ej voro uteslutna från allt arf. — Liksom hos Greker och Romare och i all hedendom, berodde det af fadren att låta utkasta ett nyfödt barn eller uppföda det; i hvilket senare fall han hof det upp från jorden i sina armar, och lät i ansedda fränders närvaro vattenösa och namngifva det. *Köp*, afhandladt med fader eller närmaste fränder, (ehuru här snarare ett symboliskt uttryck för *aftal* i allmänhet), var den lagliga formen för äktenskap, och gjorde barnen *lagfödda*. Till skillnad från den hemligt lockade eller i härnad röfvade, hette derföre den laggifta hustrun "med gåfva och tal" 9) vunnen, eller var, såsom hos Homer, "gåfvoköpt" 10). Gudarne sjelfve taga ej annorlunda hustrur 1). — *Thors* hammare, lagd i den höljda brudens knä, invigde henne till sin bestämmelse 2), liksom samma tecken helga-

---

8) Merendels blott *en;* men hos Konungar, såsom Harald Hårfager, förekomma exempel på flera hustrur.
9) "Meþ mund ok meþ mæli." Vestgöthalagen, Arf-B., Fl. 7. *Mund* var gåfvan och motsvarades af *hemfylgd*, som var brudens utstyrsel ur fädernehuset.
10) Mundi-keypt.
1) Freys hustru var *gulli-keypt*, köpt för gull. Ægisdr. i den äldre Edda, Str. 42. Äfven detta är Homeriskt. Då Vulcan finner Mars med Venus, fordrar han af Jupiter tillbaka brudgåfvorna. Odyss. VIII, 318.
2) *Hammarsheimt* i den äldre Edda, Str. 32.

de bålet, hvarpå den döde brändes 3). Thors hammare föreställa ock troligen de viggformade flintstenar, som så ofta finnas i gamla grafvar och af allmogen kallas *Thorviggar*. — Gudstjensten var, såsom hos nästan alla nationer, förenad med de dödas åminnelse. Tinget kallas ock derföre *Höga ting* 4); emedan offren merendels skedde på eller vid *ättehögarna*. Der firades ock kämpelekarne, glättiga och krigiska kroppsöfningar; hvarföre Sagorna omtala *Lekvallar* i grannskapet af Tingsplatserna, hvarom ännu bibehållna namn och seder stundom påminna: liksom man finner att, med afseende på det gamla bruket, kyrkorna vid Christendomens införande ej sällan byggdes i närheten af hedniska begrafningsplatser. — *Eden* var det kraftigaste band för detta och det tillkommande lifvet. Den menedige mannen vandrar efter döden, med lönnmördaren och förföraren, "i etterströmmar på likstranden från solen fjerran, i den borg, som flätad är af ormaryggar" 5); och ännu gäller ibland Svenska Allmogen den sägen, att på en menedares graf intet gräs växer.

Samma Gudalära, som vid vissa tillfällen helgade freden, gjorde blodshämnden till den heligaste bland pligter 6), och födde derigenom ständiga slägtkrig, föga mildrade genom de fastställ-

---

3) Thor *viger Balders* bål med sin hammare.

4) Om *Högating*, se Heimskringla, Harald Gylles Saga, c. 2. Deraf kallas vissa högar ännu *Tingshögar*, såsom en vid Gamla Upsala. Att kämpa på högarna är en ännu ej slocknad sed.

5) Vôluspa. Str. 44, 45.

6) Arfvet fick ej förr tillträdas och graföl hållas, än den dödade var hämnad. Jfr. Vætusdæla Saga, c. 28.

da böter, hvarigenom lagarna öppnade tillfällen till försoning. En våldsam död ansågs Gudarna så behaglig, att man sökte den ej blott på slagfältet, utan, hällre än att dö af sjukdom och ålder, lät "märka sig åt Oden" med svärdet. De ålderstegne störtade sig utför höga klippor, som deraf kallas *Ättestupor* och "foro så till *Valhall*" 7). Trenne sådana klippor i Vestergöthland och Blekinge bära ännu detta sista namn 8); och vid en annan är fästad den märkeliga berättelse, att folket efter dans och lek derifrån brådstörtat sig i sjön 9), såsom de Gamle berätta om Hyperboreer och Schyter 10). Inhemska sägner förmäla äfven, att om någon af ålder blef sängliggande och skröplig, slägtingarne församlat sig och med klubba ihjelslagit honom 1).

---

7) Jfr. *Götreks* och *Rolfs* Saga, c. 1, 2, som omtalar en sådan i Vestergöthland. Namnet kommer af *Stapi*, klippa.

8) Strax vid Hellaryds Kyrka i Blekinge är en brant klippa, som kallas *Valhall*, hvarifrån, enligt sägen, menniskor fordom störtat sig i den under klippan belägna Valsjön. En dylik ättestupa förekommer på berget *Valhall* vid sjön Strängen i Kylingareds socken i Vestergöthland. På Halleberg i Vestergöthland kallar folket öfversta berget för *Våhlehall* (Valhall) och berättar, att de, som störtat sig utföre, sedan blifvit tvättade i en nu mera igenvuxen dam, som kallas *Onskälla* (Odenskälla).

9) Se berättelsen om ättestupan *Stafva Hall* hos *Lindskog*, Beskrifning om Skara Stift, IV, 106.

10) *Plinius*, Hist. Nat., IV, 12. *Pompon. Mela* de Situ Orbis, III, 5.

1) En sådan klubba, kallad *Ätteklubba*, med tradition om dess forntida bruk, fanns länge, och finnes kanske än, på gården Trullerum i Norra Vi socken och Ydre Härad i Östergöthland.

Valhalls glädje var förbehållen åt den friborna, helst åt den ädla och rika krigaren. Att komma med stort och ansenligt följe till Valhall var hedrande. Att komma med stora ägodelar var lycksaligt: ty lika mycken rikedom, man haft med sig på bålet eller nedgräft i jorden, skulle man efter lifvet njuta; och då det ej var *ärfda*, utan endast *förvärfda* skatter, som fingo följa den döda i högen, så var det äfven denna tro, som fordom förmådde Nordboen att egna en så stor del af sitt lif åt plundring och sjöröfveri. Deremot "var ej godt att fara arm till Oden" 2); så att med skäl kan tviflas, om den fattige ansågs värd ett rum i hans salar, i fall han ej kom i en stor herres blodiga följe från slagfältet. *Trälarne* voro åtminstone bestämdt uteslutne, och visades efter döden till *Thor* 3).

Folket gällde endast såsom beväpnadt: det heter *Svcahär* 4), och *Svithiod* betyder härfolket. Det stora Tinget i Uppsala kallades *Allshärjarting*, d. v. s. en sammankomst för all hären, af hvilken en del också årligen under sina Förstars befäl efter Våroffret drog ut i härnad. Derföre var ock *Uppland* hufvudsätet för Odens folk och det första Svithiod, företrädesvis folkets eller härens land, och omfattade de tre så kallade *folkländerna*. Till denna krigiska författning hörde ock indelningen i *Hundari* eller *Härad*, hvilket betyder det samma 5). Redan Tacitus nämner en sådan indelning hos Germanerne 6).

---

2) Götreks och Rolfs Saga, c. 2.
3) Harbardsljöd i den äldre Edda, Str. 32.
4) Heimskringla. Olof den Heliges Saga, c. 96.
5) *Här* kallades minst ett antal af *Hundrade*. Edda.
6) Centeni ex singulis pagis.

Men för hela denna inrättnings betydelse är i synnerhet Isländarnes exempel upplysande, bland hvilka vi se den fornnordiska författningen på en ny skådeplats, liksom för våra ögon åter upplefva i en mängd smärre, sins emellan förenade samhällen, liksom Moderlandets grundade på gemensamt försvar, dom och gudstjenst. Då den förste Nybyggaren nalkades Island, kastade han sina högsätespelare i hafvet, med löfte att bosätta sig hvar de landade; och detta, hvarigenom gudarne, såsom i det gamla Svithiod, först skulle taga det nya hemmet i besittning, sades ske efter *gammal sed.* Sedan boningsplatsen var bestämd, fördes vanligen *eld* omkring den landsträcka, man ämnade intaga, hvilket kallades att *helga* landet åt sig. Derefter skiftade anföraren det intagna landstycket emellan sina förvandter, vänner och följeslagare. Det anseende, han ägt på skeppet bland sin besättning, följde honom i land och blef ärfteligt bland hans efterkommande, ehuru ej utan all tillsats af val. Utur hans krigiska, nu kring honom bosatta skara 7) uppstod *Häradet;* vid det uppbyggda gudahuset, som underhölls genom gemensamma afgifter, blef *Tinget;* vid den med offerdjurets blod färgade ringen på altaret aflades under gudarnas anropande den lagliga eden 8); höfdingen bar i församlingen denna

---

7) Ett sådant en viss anförares följe kallades *Sveit, Suet* Östgöthalagen, B. B., Fl. 8.) eller *Suit.* Af *Svit* krigsfölje, här, och *thiod* folk är ock troligen namnet *Svithiod,*

8) Denna ed kallades *Baug-eid* (Ring-ed). Håvamål, Str. 112. Äfven *Hofs-eid* (tempel-ed). Chronicon Saxonicum Ed. *Gibdon* berättar, att de England förhärjande Nordiska Hedningars ed aflades på den *heliga ringen.*

ring på handen, och ur hans presterliga värdighet uppstod hans titel af *Godordsman*, talare i gudarnas namn, och derigenom domare, förlikare. — Vi se i denna beskrifning också *Häradshöfdingen* i det gamla Svithiod och hans *Häradsting*, der, såsom hos Grekerna i den Homeriska tiden, hvilken med den gamla Skandinaviska har så mycket gemensamt, de dömmande suto under fri himmel i en *helig krets* på stenar 9). Hans gamla titel var *Herse* 10). En ännu högre värdighet var *Jarl*. Bägge räknades till *Tignarnamn*, hvilket från början innebar *förstelig* heder; hvarföre sådane höfdingar äfven kallades *Häradskonungar*, *Fylkiskonungar*. Tillsammans utgjorde de ett slags *Adel;* ty *Konung* betyder i det gamla språket en *man af börd* 1). Uppsala Konungar, sedan denna titel blef den vanliga i stället för *Drottar*, utmärktes genom värdigheten af Öfverkonungar från de öfriga. Ett försök att utrota Småkonungarna störtade *Ynglingaätten* af thronen. Under den *Ivarska* upphöra de såsom regerande; men månge Konungar saknas ändå ej;

9) Iliad., XVIII, 504. — Man påminner sig de i Sverige så ofta förekommande *Domare-ringar*, samt de gamla Lagarnas uttryck: komma *till tings och rings*. Vestmannalag. Manh. B., Fl. 75. — Den inre ringen omgafs med en yttre af Hasselstänger med vidjor sammanbundna, som kallades *Vebönd*: de heliga banden. Den, som bröt dem, blef Helgerånare (*Varger i Veum*). I *Egils Saga* förekommer ett exempel att en rättegång blef ogiltig genom ett sådant förfarande.

10) Så omtalas t. ex. i *Landnama-Sagan* en *Gorm*, gift med *Thora*, Konung Eriks dotter af Upsala, såsom en ansedd Svensk Herse (*Herser ageæter i Sviþiod*).

1) *Kour* betyder en man af börd, — *Konungr* son af en sådan.

ty alla Konungasöner bära konunganamn äfven utan rike. Deras företräde var att kring sig samla ett hof, ett följe af kämpar och krigare. De kallades *Härkonungar*, *Sjökonungar* och voro borne anförare för de krigiska skaror, hvilkas härnader hemsökte Europa. Denna de öfverblefna konunga-ättlingarnes beständiga sysselsättning med kriget, synes ha föranledt folket att ibland sig, och till försvar mot Konungarnas våldsamheter, välja egna föreståndare.

Så uppvexte *Lagmännens* i slutet af hedniska tiden så betydliga makt. De valdes af folket och fingo ej bära *Tignarnamn*, sedan den med detta namn förknippade heder allt mer begynte öfvergå på *Tjenstemännen* i Konungarnas hof. Lagmännen, sjelfve bönder, stodo i spetsen för bönderna i hvarje landskap, förde ordet vid de särskilda *Landstingen*, der de tolkade lagen tillika med de lagkunnigaste och visaste bland folket, samt buro vid det stora *Allshärjartinget* inför Konungen sin menighets talan 2).

Odalbönderne, de friborne jordägarne, utgjorde den egentliga nationen, eller rättare de särskilda nationerna i riket, sedan landskapernas invånare skilde sig ifrån hvarandra genom särskilda lagar under egna Lagmän. — Dessutom funnos *Ofrie*, *Trälar*, till största delen krigsfångar. De voro ej i *lag och landsrätt* 3) och berodde af sina herrars godtycko. Detta kunde upphöja dem till rikedom och makt, och vi se Trälen

2) I den Isländska Republiken, som visar oss den Skandinaviska författningen *utan* Konung, blef Lagmannen högsta värdigheten. I äldsta tider kallades han *Alsherjargode* (Öfverste Prest).

3) Heimskringla. Olof den Heliges Saga, c. 123.

Tunne, Konung *Aun* den Gamles Skattmästare i Sverige, väldig nog att uppresa sig mot hans son och efterträdare; men de kunde hvarken ingå lagliga giftermål eller i allmänhet förvärfva egendom; ehuru deras vilkor under goda husbönder voro drägliga. Så berättas om en Norrsk Herse *Erling*, att han satte sina trälar ett visst dagsverke före, men gaf dem efter dess fullbordan lof att sedan om aftonen arbeta för egen räkning tills de kunde förvärfva sig sin lösepenning; och få voro de, som ej friköpte sig innom tre år. Med denna inkomst förvärfvade sig Erling andra trälar. Af sina frigifna använde han några till Sillfiske, andra till annan förtjenst, och somliga lät han anlägga torp på skogarna 4).

De förste Christne lärare beskrifva det gamla Sverige såsom ett fruktbart land med stora skogar och vatten, bördiga åkrar, rikedom på honing och i synnerhet förträfflig boskapsskötsel. De ädlaste män voro ofta herdar 5). *Råg-* och *Korn*-åkrar nämnas i sagorna. *Hafre*, hvilken enligt *Plinius* såddes af Germanerna, måste äfven tidigt ha varit bekant i Norden. *Hvete* förekommer såsom föremål för köpenskap. Plöjning med både hästar och oxar, såningen, skörden, bryggd af öl och mjöd, brödbakning omtalas af ålder, till en del redan i de mythiska sångerna. Malt och smör räknas ibland utskylder till Konungarna om Julen 6). Att äta rått kött ansågs för ett tecken till barbari 7). Vid offergillen, dit bönderna förde

4) Ibid.
5) *Adam. Bremens.*
6) *Olof den Heliges* Saga, c. 253.
7) Jfr. *Orvar Odds* Saga.

med sig kost och öl, slagtades offerdjuren, med blodet bestänktes gudabilderna, templets väggar utan och innan, samt det församlade folket; det kokade köttet och blodet åts. Mat och dryck signades med Thors hammarsmärke 8). Husen, äfven merendels templen, voro af träd, omgifna med en skidgård eller stängsel. Hos de förnämare funnos öfverrum på loftet, svarande emot hvad i senare tider hos vår Allmoge kallas *Nattstuga*. Från en sådan stupade Konung Fjolner i mjödkaret. De fattigare bodde äfven i jordkulor. I husen var jorden i stället för golf, och halmbeströddes vid högtidliga tillfällen; elden brann midt i stugan: röken sökte sig väg genom *vindögat* på taket eller väggen. Utefter väggarna voro långa bänkar, med bord frammanför. Man satt på inre sidan af dessa bord och tilldrack hvarandra tversöfver stugan, hvarvid ölet sändes öfver elden. Kung och Drottning suto i högsätet midt på den bänk, som vette mot solen. Gent öfver på den andra bänken satt den förnämsta gästen 9). Män och qvinnor suto parvis och drucko med hvarandra. Det var fredlig sed; Vikingased var åter att utesluta fruntimmer från dryckeslag 10).

Söm och väfnad äro, såsom vanligt, könets yrken. *Brynhild* väfde i gull *Sigurds* berömda bragder 1). *Ragnar Lodbroks* af de Nordiska hedningar nästan dyrkade fana, med bilden af en *korp*, var förfärdigad af hans döttrar 2). Man saknar ej exempel på prakt i vapen, kläder och

---

8) Heimskr. *Håkan den Godes* Saga, cc. 16, 17.
9) *Gunnlaug Ormstungas* Saga. Köpenh. 1778, s. 188.
10) Ynglingasaga, c. 41.
1) Sångerna om *Sigurd* och *Brynhild* i den äldre Edda.
2) *Asserus*, Vita Ælfredii.

prydnader. För öfrigt var *Vadmal* en angenäm skänk, äfven åt en Drottning. Spådoms- och Läkedomskonsten idkades äfven af qvinnor, och kriget var dem ej främmande. Men *Sköldmöen* var helgad åt Oden, fick ej gifta sig 3), och hennes kärlek medförde olycka.

Allmännast värderade Konstnärer äro desamma som hos Homer: *Skalden, Spåmannen, Läkaren, Vapensmeden.* Vapnen och Vikingaflottorna visa jernets tidiga bruk: än äldre vapen äro af koppar eller en med koppar blandad metall: de äldsta af sten. Ofta äro likväl de verktyg af flinta, som träffas i grafvarna, religiösa symboler.

Äfven i Nordisk gästfrihet öfverträffade de gamle Svenskarne alla andra. Genom sjöröfveriet var landet fullt af främmande varor 4). Att guld och silfver ej varit sällsynta, visa de ofta nog förekommande jordfynden. Fattige voro så sällsynte, att de förste Christne måste sända sina allmosor utomlands 5). Sederna voro krigiska, enkla. Sjöröfveriet och den dermed förenade menniskohandeln gjorde dem ofta grymma. Mot hedendomens sista tider förvildades de allt mer, såsom Norrmannatågens förfärliga grymheter och djuriska behandling af könet 6) visa. Man beredde sig till dessa tåg äfven genom mennisko-offer 7). Vanligen voro sådana ett straff för missgernings-

---

3) Jfr. Sångerna om *Sigurd* och *Brynhild.*
4) *Adam. Bremens.*
5) Quia hic minus pauperes inveniuntur. Vita *Anscharii*, c. 17.
6) Jfr. Sermo *Lupi* ad Anglos hos *Langebek*, Script. Rer. Dan., T. II, samt berättelserna om de Ryske Varegers seder hos *Karamsin.*
7) *Dudo* hos *Duchesne*, Script. Norman.

män: stundom fordrades likväl ädlare blod; äfven det käraste och nästa. På den tiden då man trodde på Hult och Högar, på heliga ställen och instängningar (Vi och Stafgårdar) säges det i tilläget till gamla Gottlandslagen: "då offrade de äfven till de hedniska gudar sina söner och döttrar och sin boskap, med mat och dryck." En Christen berättade sig ha sett sjuttiotvå döda kroppar efter offrade menniskor och djur hänga i den heliga lunden vid Upsala-templet; hvilket lyste af guld, och i hvars inre *Odens*, *Thors* och *Freys* bilder voro uppstälda 8).

Efter tusen år, som förflutit sedan Christendomens första förkunnande i Sverige, har folktron ej ännu glömt Oden. Men han är en ond ande. *Far till Oden* är en ed, som man ännu stundom får höra. Den girige, som samlar skatter, säges *tjena Oden*. Vid något okändt buller, liksom af vagnar och hästar om nätterna, heter det, att *Oden far förbi* 9). Om hans *jagt*, och hans *hästar* ha berättelser varit gängse i flera landsorter, såsom i Upland, i det på hedendomsminnen så rika Småland, äfven i Skåne och Blekinge, der bonden vid skörden brukade att lemna qvar en kärfve på åkern åt Odens hästar 10). Om *Oden* och *Thor*, och den senares strider med Jättarna finnas sägner, som påminna om Eddiska Myther, upptecknade ur folkets mun i Småland 1). *Thor*-

8) *Adam. Bremens.*
9) *Loccenius*, Antiquit. Sveogoth., c. 3.
10) Ett liknande bruk omtalas hos bönderna i Mecklenburg af *Franck*, Alt- und Neues Mecklenburg, s. 57.
1) Se Topographica om Småland i Palmsköldska Manuscript-samlingen på Upsala Bibliothek.

dön heter ännu i Sverige Åskan efter Thor. Berg, källor, lunder eller andra ställen, benämnda efter *Thor*, *Oden* och *Frey* eller *Freya*, förekomma i alla landsorter; och en ört, om hvilken Edda säger, "att den är så ljus som Balders ögonbryn" 2), kallas än *Baldersbrå* i Skåne 3).

2) Dæmis. 22.
3) *Anthemis cotula*. Svensk Botanik, 429.

TREDJE KAPITLET.

Christendomen. Svears och Göters strid om Riket.

Öfvergång till Christendomen. — Den gamle Upsaliska Konungaättens utslocknande. Stenkil och hans hus, Sverkerska och Erikska Ätterna.

TREDJE KAPITLET.

Christendomen. Svears och Göters strid om Riket.

Öfvergång till Christendomen. — Den gamla Upsaliska Konungaättens utslocknande. Stenkil och hans hus, Sverkerska och Erikska Ätterna.

Så är sagdt, att till Kejsar *Ludvig den Fromme* sändebud kommo ifrån de Svenska, som ibland andra ärender förmälte: "att månge ibland deras folk åstundade antaga Christendomen, att deras Konung ej vore ovillig att lämna tillträde åt lärare, som den förkunnade, och att de önskade det sådane män måtte sändas till deras land." På den tiden lefde *Anscharius*. Han var till börden en Frank, tidigt egnad åt klosterlefvernet och ungdomens uppfostran, samt föreståndare för en barnschola, först i Corbey's gamla kloster i Picardie, sedan i det nyare klostret af samma namn, som anlades i Westfalen. Han öfvade tillika Predikoämbetet. Från barndomen hade han känt en liflig kallelse att uppoffra sig

åt Hedningarnas omvändelse. Derföre, då den Jutländske Konung *Harald* i Maintz år 826 hade erhållit dopet, och ingen vågade följa honom för att i Danmark förkunna Evangelium, fanns Anscharius villig dertill; och anlade, då denne Konung, sjelf flygtig, ej mer kunde gifva honom skydd, en schola på Hedningarnas gränser. Här undervisade han gossar, hvilka han sjelf löst ur fångenskap och slafveri, samt förvärfvade under denna tid troligen äfven kännedom af det Nordiska språket. Så förflöto öfver tvenne år, tills de Svenske Sändebudens begäran åter fäste uppmärksamheten på den unga, nitiska läraren. Ty Anscharius var ännu en ung man och ej fyllest tjuguåtta år gammal 1), då han kallades inför Kejsar Ludvig och tillfrågades, om han ville för Christi läras förkunnande besöka den aflägsnare Norden, hittills nästan okänd, eller blott känd såsom Europas förskräckelse. Med glädje jakade han dertill, och fick äfven en följeslagare i en annan from klosterbroder *Withmar*, som ännu lefde, då Anscharii lefverne, hvarur vi hämta dessa underrättelser, skrefs. De reste i sällskap med köpmän, och troligen voro de omtalte Svenske Sändebuden äfven sådana, som i umgänget med Christna förvärfvat böjelse för Christi lära, och i sitt eget yrke funno en uppmaning att stifta en fredlig gemenskap emellan sitt fädernesland och den christna verlden. Ty ännu fördes handeln med vapen i hand; och de utskickade skulle sjelfve erfara det, då de under återvägen måste uthärda upprepade anfall af de sjöröfvare, som svärmade i Östersjön. I den sista af dessa strider besegrades köpmännen, förlorade sina skepp och måste fly i land. Deras öde delades af

1) Chronologia Anschariana hos *Längebek*, I, 496.

af Anscharius, som, utan att afskräckas genom olyckan, fortsatte sin väg, än till fots genom skogarna, än i båt öfver stora insjöar, hvilka berättelsen förliknar vid *haf;* tills han med sina följeslagare anlände till *Birca,* en hamn, eller, såsom den äfven kallas, en handelsplats och by vid Mälaren, der rike köpmän bodde. Här emottogs han välvilligt af Konung *Björn;* och fann sändebudens berättelse bekräftad. Ty månge christne fångar lefde i dessa trakter längtande efter lärare, och hade äfven spridt Christendomens kunskap till andra, som åstundade undervisning och dop. Ibland dem var en ortens höfvidsman och Konungens rådsherre *Hergeir,* som blef en ifrig christen och lät bygga den första kyrka. Denna Anscharii första resa till Sverige skedde om hösten år 829; och det följande året, hvilket han här tillbragte, var det första af hans christliga verksamhet bland Svenska folket.

Den Konung *Björn,* till hvilken Anscharius kom, är utan tvifvel den samme, som kallas *Björn at Haugi* (efter orden: *Björn på Högen*), af Isländarna, hvilka för öfrigt endast förvarat hans namn, med tillägg att en af de namnkunnigaste hedniska skalder, *Brage den Gamle,* vistades i hans hof. De gifva honom äfven en medregent *Emund,* om hvilken vi få höra talas. Vid sin återkomst från Sverige emottog Anscharius det till Nordens omvändelse nu stiftade Ärkebiskopssätet i *Hamburg,* och fann sin nya värdighet rikare på faror än fördelar. Hamburg, först blott en by med en af Carl den Store anlagd borg i skogarna vid Elbens strand, blef anfallet och förstördt af Nordiska Vikingar. Anscharius måste fly. *Gaubert,* sänd såsom lärare till Sverige, blef vid samma tid af Svenskarna fördrifven, hans brorson *Nithard* mördad, och de christne förföljdes

af den nämnda Konung *Emund*, hvilken, med Dansk hjelp återkommen ur landsflygt, sluteligen hade försonat sig med sina landsmän. Från det nya Ärkebiskopssätet i *Bremen* fortsatte Anscharius sitt började verk och besökte sjelf, då ingen annan vågade åtaga sig det vådliga ärendet, ännu en gång Sverige, vid år 853. Då fanns i Birca en annan Konung, som kallas *Olof*, och Svenskarne församlade till Ting hade beslutat att upptaga en af sina fordna Konungar *Erik* ibland landets gudar. Anscharii gamle vänner rådde honom att fly, om han ville frälsa sitt lif. Han lyckades likväl, äfven med skänker, att vinna Konungens ynnest, som lofvade att föredraga hans sak för folket; ty sådan är deras sed, säger Anscharii lefvernesbeskrifvare och lärjunge, som på denna resa var honom följaktig 2), att alla allmänna ärender mer bero på folkets enhälliga vilja än på Konungens makt 3). På tinget beslöts, att man genom den heliga lottkastningen (ett slags orakel, som Tacitus redan omtalar), skulle rådfråga de gamla gudarna om den nya läran. Svaret skall hafva utfallit till fördel för de christna lärarnes begäran; och en gammal man uppstod på tinget sägande: "Hören mig Konung och folk! Om denna guden är ej obekant, att han hjelper dem, som på honom förtrösta, hvilket många af oss erfarit i sjönöd och andra faror. Hvarföre då förkasta hvad som är oss nödigt och nyttigt? Eller söka långt ifrån hvad som nu erbjudes oss hemma? Ty några af oss hafva för denna läran begifvit sig ända till *Dorpat* 4). Derföre råder jag, att vi

---

2) Jfr. Vita Anscharii, c. 24, och Vita Remberti, c. 9.
3) Sic quippe apud eos mons est, ut quodcunque negotium publicum magis in populi unanima voluntate, quam in regia consistat potestate.
4) Fordom en berömd Handelsplats, nu en by nära Utrecht.

ibland oss emottaga denna gudens tjenare, som är mäktig öfver alla, och hvars ynnest är godt att äga, om våre gudar ej skulle vara oss gynsamme.” Folket skall härtill ha samtyckt och Konungen gifvit sitt bifall med vilkor, att ärendet äfven blefve föredraget och af folket beviljadt i den *andra* delen af hans rike (troligen hos *Göterna*), hvilket har skett; så att christne prester genom detta beslut fingo tillstånd att vistas och lära i landet. En kyrka grundades i Anscharii närvaro, och han fortfor, sedan han lemnat Sverige, att, så länge han lefde, ditsända lärare. Han inskärpte hos dessa, att de ingens egendom skulle begära, utan arbeta med sina händer. Sjelf brukade han binda nät 5). Han var en enkel och ödmjuk man, men af ett stort mod. Sina inkomster använde han till fattigas understöd och fångars lösen, och var merendels omgifven af ungdom, som han frälsat ur träldom och underviste. Sådana från sitt hem bortsläpade fångar återförde han äfven ifrån Sverige, och hans lefvernesbeskrifning omtalar den rörelse, med hvilken han återgaf en mor sin son, hvilken Svenskarne hade röfvat. Ibland sina grannar Nordalbingerna afskaffade han den skändliga menniskohandeln, med hvilken äfven så kallade Christne befattade sig. Sina drömmar trodde han profetiska, var full af vördnad för helgonens underkraft, och blef sjelf efter döden hållen helig, men i lifstiden sades om honom, ”att man aldrig hade sett en så god man.” Att hans eget arbete ej i Sverige varit utan frukt, visa

5) ”Under thet at han las sina psalma, pläghade han altidh hafua nokra syssle, som han gjordhe medh sinom handom, oc tha plägadhe han gerna binda nät.” Den gamla Svenska Öfversättningen af Anscharii Lefverne, c. 30.

sådana exempel som *Hergeirs* och *Fridburgs* 6); och troligen slocknade den gnista han tände aldrig fullkomligt, ehuru halftannat århundrade förgick, innan Sverige fick en christen Konung och ännu halftannat århundrade under Hedendomens och Christendomens strider.

Efter Anscharii död år 865 vågade sig på sjuttio år inga christne lärare till Sverige, utom hans närmaste efterträdare *Rimbert*, och då, efter denna tids förlopp, Bremiske Ärkebiskopen *Unne* besökte *Birca*, der han dog, syntes allt återfallet i hedendom. Vid den tiden skall Svenskarnas Konung hetat *Ring* 7). För Isländarna är han lika litet bekant, som den förr omtalte *Olof*; ehuru denne Olof var mäktig nog, att i Danmark med vapen förvärfva sig ett rike, och lämna det åt sina söner 8). Det är den samme Olof, om hvilken Anscharii lefverne förmäler, att han företog ett krigståg mot *Kurerna*, hvilka undandragit sig Svenska väldet och gjorde deras land åter skattskyldigt. I dessa tider skedde ock den Svenska Konungen *Erik Emundssons* eröfringar i öster, der han säges ha underlagt sig Finland, Karelen, Estland och Kurland, hvilka sedan kallas Sveriges gamla skattländer. Dessa underrättelser sammanträffa med *Nestors* berättelse om grundandet af *Varägernas* välde bland Slaver och Finnar. Så upplysa dessa minnen hvarandra och sammanhänga äfven otvifvelaktigt; om ock den Nordiska Sagan hvarken känner *Rurik* eller hans bröder, på en tid, då den ej heller har reda på Svenska Konungalängden, då konungslig börd och ett krigiskt följe gaf hvarje anförare konunganamn och nordiske sjökonungar svärmade omkring på alla haf.

---

6) Vita Anscharii, cc. 16, 17.
7) *Adam. Brem.* Hist. Eccl., L. I, c. 51.
8) Ibid., c. 40.

Vi äro vid medlet af 9:de århundradet, som i flera afseenden gör epok. Christendomens första frön utsås i Norden, midt under stormen af Norrmannatågen, hvilken i detta tidehvarf stiger till sin höjd och tillika gör Nordens omvändelse till en gemensam hela Christenhetens angelägenhet. — *Gorm den Gamle* förenar Danmark under ett öfverhufvud. De gamla Upsala-Konungars på presterlig myndighet från början grundade öfverherskap både öfver Svear och Göter synes fastare grundadt, då den mägtige *Erik Emundsson* uppträder såsom bådas obestridde herskare. *Harald Hårfager*, ättling af den i Sverige störtade Ynglingaätten, bryter de Norrska Småkonungarnas makt och blir den förste Konung öfver hela Norrige, der detta nya välde föranleder stora utvandringar. Snart vinner *Rolf* med sina Norrmän Normandiet, hvarifrån sedan England eröfrades och Neapels thron stiftades. Till Britannien, Irland, öarna i Vesterhafvet strömma på kända banor nya hopar af krigiska äfventyrare. Svenska Norrland får nya kolonister. Island, ibland hvars upptäckare var en Svensk, och dit flere Svenskar, äfven Konungasöner, sedermera öfvergingo, blir bebygdt, och Nordiske Vikingar besöka snart derifrån Grönlands och Norra Americas kuster. Bland Islands eld och snö tänder sig en ny brännpunkt för den Nordiska Sagan, och rikedomen af samtida vittnesbörd gör den ifrån Harald Hårfagers tid pålitligare. Snorre Sturleson, sedan han länge iakttagit tystnad om Sverige efter Ynglingaättens fall, återför nu stundom dit sin berättelse, och Nordiska Historien begynner få en tideräkning. — *Erik Emundsson*, hvilken äfven hade underlagt sig den del af Norrige, som fordom tillhört Ragnar Lodbroks rike, men förlorade denna besittning mot Harald Hårfager, och krigade med honom om herraväldet öfver Värmland till sin död, afled, säger Snorre

Sturleson, sedan Harald Hårfager tio år varit Konung öfver Norrige. Räknar man detta från den tid, då den sistnämnde förvärfvade hela Norrska riket 9), så är året 885 Erik Emundssons dödsår.

Han efterträddes af sin son *Björn*, hvars hela Historia innefattas uti det hedrande vitsord, som Svenska folkets Taleman på Allshärjartinget åttatio år efter hans död yttrade: att Sveriges rike, så länge Konung Björn lefde, stod väl. Han kallas *Björn den Gamle*. Isländarne tillskrifva honom en femtio-årig regering, och han har följaktligen dött år 935.

Erik och *Olof* voro Björns söner, och ha, då den förstnämnde lefde till omkring år 993, varit temligen unge vid fadrens frånfälle. Det är vid denna tid, som en Konung *Ring* med sina söner äfven säges ha regerat i Sverige. Då han ej nämnes under den strid, som sedermera yppades innom konungahuset, så infaller Konung Rings regering endera under de egentliga thronföljarnes minderårighet, eller också tillhöra både han och hans söner detta slägte af Småkonungar, som man länge finner qvar i Sverige, oaktadt Ingjald Illrådas försök att utrota dem. Erik och Olof ha, sedan de emottagit riket, regerat gemensamt, tills den sistnämnde dog. Han lemnade en son, bekant under namnet *Styrbjörn, den starke*. När Styrbjörn var tolf år gammal, ville han ej mera gå till sin farbroders bord, utan satte sig på sin faders hög, till tecken att han utfordrade sin arfsrätt. Erik lofvade då, att han vid 16 års ålder skulle få tillträda den del honom tillkom af riket; emellertid då han ej upphörde att stifta oro, fick han sextio skepp och manskap, att dermed försöka sig i härnad. Så utrustad, herjade Styrbjörn vidt

---

9) Om året för slaget i Hafursfjord. Se *Torfæus*, Hist. Norv., T. II, p. 97.

omkring, och blef slutligen höfding öfver *Jomsborg* på Pommerska kusten, det mest beryktade Vikingasäte i Norden, utgörande en egen, helt och hållet krigisk republik, hvars stadgar påminna om de Vestindiska Fribytarnas i 17:de seklet. Derifrån drog han med en stor flotta till Sverige, sedan han tvungit Konungen i Danmark, *Harald Gormsson*, att vara sig följagtig; hvarföre ock denne i faran sedermera öfvergaf honom. Men Styrbjörn lät bränna alla sina skepp, för att endast äga hopp i segern, och tågade mot Upsala. Å *Fyrisvall* stod här i tre dagar det berömda fältslag, som gaf Konung *Erik* tillnamnet den *Segersälle*. Styrbjörn offrade till *Thor*. Erik gick om natten till *Odens* tempel och egnade sig åt honom efter tio års förlopp. Styrbjörn och nästan allt hans folk stupade. Efter segern uppsteg Konung Erik på Upsalabacke och frågade, om någon kunde qväda en sång för lön af hans egen hand. Thorvard Hjalteson steg fram, diktade en sång och emottog af Konungen en guldring. Det anmärkes, att han hvarken qvädit förr eller senare; men de tvenne i Konungens och härens närvaro då framsagda stroferna ha blifvit bibehållna till våra dagar 10). Slaget på Fyrisvall stod vid år 983. Den del, som Konung Harald Gormsson i Danmark, ehuru mot sin vilja, tagit i denna strid, medförde sedan ett krig emellan Sverige och Danmark, i hvilket *Sven Tveskjägg*, Haralds son, måste fly ur sitt rike, hvarpå Erik Segersäll var Konung öfver både Danmark och Sverige till sin död 1). Denne samme Konung, ostridigt en af de mäktigaste, som under hednaåldern regerat i Sverige, sade likväl till ett Norrskt sändebud om en sin egen undersåte, en rik Svensk bonde, som gifvit

---

10) Thattr om Styrbjörn i *Müllers* Sagobibliotek.
1) *Adam. Brem.* L. II, cc. 21, 26, 27.

fristad åt en från Norrige flygtig Drottning: "mäktigare är han än jag i många stycken, och var det ej längesedan han hade mer att säga än jag, då vi täflade sinsemellan" 2). Också säger Adam af Bremen: "Svenskarne hafva Konungar af gammal ätt: men hvilkas makt beror på folket. Hvad det beslutar, bekräftar Konungen; någon gång gifver ock folket, fast ogerna, efter för Konungens mening. Hemma glädas de att vara lika: när de gå i striden lyda de alle Konungen." Erik Segersälls första gemål var *Sigrid*, för sitt stolta sinne kallad *Storråda* eller den högmodiga. Konungen skilde sig vid henne; dock förblef hon betydande och förmådde i Sverige mest efter hans död. Hon ingick nytt gifte med Konung Sven i Danmark, som genom denna förbindelse sluteligen återfick sitt fädernerike.

Olof, Erik Segersälls son med Sigrid, skall ännu blifvit buren i skötet, då han hyllades, och deraf fått namnet *Skötkonung*. Om så är, har denna hyllning redan skett i fadrens lifstid; ty det krig, hvari Olof ej långt efter sitt uppstigande på thronen verksamt deltog, visar, att han då ej mera var i barnaåldern. I Norrige hade en stor förändring timat. Harald Hårfagers välde delades emellan hans många söner, som förstörde hvarandra i inbördes strid, tills Norrske Jarlen Håkan inkallade Konung Harald Gormsson från Danmark, som blef Norriges herre till namnet, under det Håkan i sjelfva verket der innehade högsta makten. Den späde *Olof Tryggvason*, som på sin mors armar flyktat ur Norrige, hade emellertid under många sällsamma öden vext upp och genom bedrifter i främmande länder förvärfvat sig ett stort namn. Han återvände till Norrige, störtade der Håkan Jarls välde och gjorde

2) Olof Tryggvasons Saga. Stockholm, 1691, p. 11.

såsom Harald Hårfagers ättling sina anspråk på riket gällande. Håkan Jarl mördades af sin träl. Hans söner flydde till Sverige och funno skydd hos Olof Skötkonung. Omkring år 995 blef Olof Tryggvason Konung i Norrige; hvaraf likväl en del, i följe af dessa hvälfningar och det våldsamma nit, hvarmed Konungen sökte utbreda Christendomen, synes ha gifvit sig under Svensk lydnad 3). Äfven Olof Tryggvason hade friat till den mäktiga Svenska Drottningen Sigrid, och inför hennes ögon vunnit mer behag än hans slägtinge *Harald Gränske* (hvilken Sigrid lät bränna inne, för att, som hon sade, afvänja Småkonungar från att söka hennes hand). Men Olof, sedan han erhållit hennes samtycke, fordrade att hon skulle döpas, och slog henne, då hon nekade, under skymford i ansigtet med sin handske. Sigrid sade: "det skall blifva din död." Hon förmälde sig sedan, såsom nämndt är, med Konung Sven i Danmark, hvars syster gaf sin hand åt Olof Tryggvason. Denne, efter några år, beslöt att göra ett tåg till Venderna i Pommern, för att, enligt sin gemåls önskan, återvinna de egendomar, hon förr der ägt. Sigrid Storråda bemedlade då ett förbund emellan sin man Konung Sven i Danmark, sin son Konung Olof i Sverige och den Norrske Jarlen Håkans söner; de skulle med gemensam makt angripa Olof Tryggvason på återresan. En stor flotta samlades, som de förbundne förstarne personligen anförde. Olof Tryggvason, oförmodadt omringad, öfvermannades efter det mest förtviflade motstånd. Han sjelf störtade sig i hafvet, för att ej falla i sina fienders händer, och blef ej mera sedd. Detta sjöslag stod nära ön Svolder vid Pommerska kusten 4) år 1000. Norrige deltes emel-

3) Ibid., p. 170.
4) Troligen ön *Ruden*.

lan segervinnarna, som deraf förlänte största delen åt Håkan Jarls söner.

Olof Skötkonung är förste Konung, som christen var i Sverige (heter det i Konungalängden vid gamla Vestgötalagen) och döptes i källan vid Husaby (i Vestergötland) af den helige Biskop *Sigfrid*. Christne lärare hade tid efter annan besökt Sverige, dels Danskar, utsände af de Bremiska Ärkebiskoparna, dels Engelsmän, drifna af frivilligt nit. Sigfrid var från England inkallad af Olof Skötkonung, hvilken troligen fått benägenhet för Christendomen under sitt vistande i Danmark med sin fader, som sjelf der emottagit dopet, ehuru han sedermera afföll 5). Den nyssnämnde Nordens *andre* Apostel (ty näst Anscharius förtjenar Sigfrid detta namn) helgade en lång lefnad helt och hållet åt Christendomens förkunnande bland Svenskar och Norrmän 6), och dog vid hög ålder i Verend uti Småland, hvarest han vid sin ankomst först hade planterat korset 7). Olof Skötkonungs dop har skett före år 1000. Att han var christen innan slaget vid Svolder är tydligt af den uppgift hos Adam af Bremen, att då *Sven Tveskjägg* återfick af Olof Skötkonung sitt rike, detta begifvande åtföljdes af ett fördrag mellan Konungarne, hvarigenom Sven, hittills Christendomens fiende, förband sig att bidraga till christna lärans utbredande 8). Dennes blodiga

---

5) Denna underrättelse hade *Adam af Bremen* fått af Konungen i Danmark: "*Hericum*, post susceptam christianitatem denuo relapsum fuisse."

6) *Sigafridus*, qui et apud Svedos et Nordmannos juxta prædicavit. Isque duravit usque ad nostram ætatem. Ibid. Han lefde således intill Adams af Bremen tid.

7) Historia S. Sigfridi (skrifven år 1205). Script. Rer. Suec. Med. Ævi, T. II, p. 344.

8) *Olaph.*, qui post obitum patris sui *Herici* regnum super Sveones accipit, cum exercitu superveniens in-

bedrifter i England, der Danskarnes långvariga härjningar sluteligen ledde till landets underkufvande, svarade föga mot dessa förbindelser. Men det goda förståndet med Sverige fortfor. I de Engelska krigen nämnas Svenskar såsom deltagande. Då Svens son *Knut* företog sitt första tåg till England, var Olof Skötkonung hans bundsförvandt, och utländska krönikor omtala en Svensk Konung såsom Knut följaktig; ehuru hans namn är okändt för våra inhemska häfder 9).

En långvarig ofred med Norrige förbittrade deremot Olof Skötkonungs lif och regering. *Olof Haraldsson*, sedermera så bekant under namnet *den Helige*, äfven en ättling af Harald Hårfager, hade, såsom vanligen Nordiske konungasöner, tillbragt sin ungdom i Vikingafärder, hvilka äfven förde honom till Sverige, der han en gång, i Mälaren af Olof Skötkonung innesluten, säges ha undankommit derigenom, att han gräfde sig ut och gaf denna sjö ett nytt utlopp. Efter att ha deltagit i de Engelska krigen, återkom han till sitt fädernesland, fick anhang, blef Konung och gjorde i Norrige slut på Svenskarnas och Danskarnas öfvervälde. Olof Skötkonung,

---

felicem *Svein* iterum a regno expulit et Daniam obtinuit — restituitque eum *Olaph* in regnum suum, eo quod matrem suam habuerit uxorem. Feceruntque pactum ad invicem firmissimum, ut christianitatem in regno suo plantatam retinerent et in exteras nationes effunderent. *Adam. Brem.*, L. II. c. 29.

9) An. 1014. *Svanus* Tyrannus post innumerabilia et crudelia mala, quæ vel in Anglia vel in aliis terris gesserat — — miserabili morte vitam finivit. *Simeon Dunelmensis* hos *Twysden*, Hist. Angl. Script. — *Sveno* tumulato *Chnutus* filius magna cum classe, adductis secum *Lachiman* Rege Svecorum et *Olao* Rege Noricorum — Thamisium intravit. *Leges Edwardi* och den efterföljande Krönikan hos *Wilkins*. Denne *Lachiman* var kanhända en Svensk *Lagman*.

för stolt att gifva efter, tog likväl inga säkerhetsmått att freda sina egna gränser, och folkets derigenom väckta missnöje kom sluteligen till utbrott på Allshärjartinget i Uppsala, dit Norrske sändebud anlände i sällskap med Vestgöta-Jarlen Ragvald, för att erbjuda fred och tillika söka för Norriges Konung en brud vid Svenska hofvet. Vi berätta det följande efter Konungasagorna.

I Sverige, säger Snorre Sturleson, var det gammal landssed under hedendomen, att hufvudoffret skulle vara i Uppsala i *Göje*-månad. Det är alla Svears ting, der de offra sin Konung till frid och seger, samt tillika marknad och köpstämma. Men sedan Christendomen inkom i Sverige och Konungarne upphörde att sitta i Uppsala, hölls der icke dess mindre Ting och marknad vid Kyndelsmässan. Sveavälde innefattar många landskaper, och hvarje landskap har sitt lagting och sin lag i många stycken, och för hvarje lag är en Lagman, den förnämste bland bönderna. Han svarar för alla, då Konung, Jarl eller Biskop hålla ting med folket: honom följa de alle, så att de store knappt våga komma på tinget utan Lagmannens och böndernas tillstånd. Den förnämste af Sveriges Lagmän är Lagmannen i Tiundaland. Denne het nu *Thorgny*, ett namn, hvilket, liksom sjelfva ämbetet, länge funnits i hans slägt. Han var hållen för den visaste man i Svea rike, och var Ragvald Jarls fosterfader; hvarföre Jarlen först begaf sig till honom med de Norrska sändebuden. — De kommo till hans gård. Der voro stora och kostliga hus. I stugan satt en gammal man i högsätet, hvars like i reslighet de ej sett. Hans skägg var så sidt, att det låg ned på hans knän. Det var Thorgny. Jarlen gick inför honom och hälsade, blef väl undfägnad och yppade sitt eget och de Norrska sändebudens ärende, men tillika sin fruktan, att det af Konungen med onåd

torde upptagas, emedan Olof Skötkonung ej tålte höra talas om den Norrska Olof. Thorgny sade: "sällsamt förhållen j eder, j som bären Tignarnamn. Hvarföre betänkte du ej bättre, innan du företog denna resan, att du har för ringa makt att tala emot vår Konung Olof. Mig tyckes derföre ej mindre ära att räknas bland bönder, men äga ordet fritt, fast Konungen är när." — Han följde de utskickade till Allshärjar-tinget i Upsala. — Den första dagen, när tinget var satt, såg man der Konung Olof på sin stol och hans hof rundt omkring honom. Gent öfver på andra sidan tinget suto Ragvald Jarl och Thorgny, omgifne af Jarlens hof och Thorgnys hustjenare, bakom stod Allmogen rundt omkring, somlige på de närgränsande högarna, för att se och höra huru allt tillgick. Sedan nu Konungens angelägenheter efter sedvanan voro först på tinget afhandlade, uppstod det Norrska sändebudet och framförde med hög röst sitt ärende, men Konungen rusade upp från sin stol och afbröt med vrede talet. Ragvald Jarl framställde å Vestgöternas vägnar samma önskan om förlikning med Norrige, men blef ej bättre emottagen. Derpå vardt en stunds tystnad. — Då stod Thorgny upp och med honom reste sig alle bönderne och blef först ett stort vapenbrak och gny af folkets myckenhet. När ljud gafs, talade Thorgny: "Annorlunda äro nu Svea Konungar till sinnes, än de förr varit. Thorgny, min farfader, kunde väl minnas Erik Emundsson Uppsala-Konung, och visste det om honom att berätta, att då han var i sin lättaste ålder, då drog han i härnad hvar sommar, och lade under sig Finland, Kyrialand, Estland, Kurland och Österländerna vidtomkring, der man ännu ser jordborgar och andra stora verk efter honom; dock var han ej så högdragen, att han ej skulle lida deras tal, som hade något att för honom framställa.

Min fader Thorgny var med Konung Björn en lång tid; ty visste han väl om hans seder; och i hans dagar stod riket vid god makt, utan brist, och han var vänlig mot sine män. Sjelf hafver jag väl Konung Erik Segersäll i minne; ty jag var med honom i många härfärder. Han ökte Sveriges rike och värjde det hårdligen; dock var godt att med honom komma till tals. Men denne Konung, som nu är, låter ingen tala med sig, och vill intet höra, utan det allenast, som honom behagar, hvilket han med all häftighet drifver. Men sina skattländer låter han sig undangå genom sorglöshet, och vill icke dessmindre beherrska Norrige, som ingen Svensk Konung förr begärt, hvarföre mången man måste sitta i oro. Derföre vilje vi bönder, att Du, Konung Olof, gör frid med Norriges Konung och gifver honom din dotter *Ingegerd* till äkta. Vill Du återvinna de riken i öster, som dina fränder och föräldrar der ägt, så vilje vi alle följa dig dertill. Men vill Du ej akta på vårt tal, så skole vi öfverfalla Dig och dräpa Dig, och tåla ej olag eller ofrid utaf Dig. Ty så hafva våre fäder gjort före oss, då de störte fem Konungar i en källa, som voro uppblåste af öfvermod, såsom Du. Säg nu strax hvad du väljer." — Då gjorde folket åter stort vapenbrak och gny. Men Konungen stod upp och sade sig samtycka till deras begäran, tilläggande, att så hade alla Sveakonungar gjort, att de låtit bönderna råda med sig.

Att löftet ej uppfylldes, hade nära medfört de följder, hvarmed detta tal hotade. Bönderne voro redan samlade och rådslogo om Konungens afsättande, emedan han brutit *Allshärjardom* eller ett allmänt folkets beslut. Vestgötarnes Lagman yrkade, att man borde helt och hållet gå ifrån det gamla konungahuset. Några Uppsvea-höfdingar, som blifvit Olof trogne, vände denna omstän-

dighet till hans fördel. De sammanträdde med de öfriga höfdingar och sade: "Är det nu dertill kommet, att Olof, Erik Segersälls son, skall sättas från riket, så synes oss, såsom hade vi Uppsvear mest att derutinnan säga; ty så hafver alltid varit, att hvad Uppsvea-höfdingar sinsemellan stadfäst, det ha de öfrige landskapers invånare samtyckt, och icke behöfde våra fäder tigga råd af Vestgötarna om hvem som skulle styra Svea rike." Derpå ledde de fram Konungens unga son ibland folket. Han hade i dopet blifvit kallad *Jacob*, hvilket namn behagade Svenskarna illa; ty aldrig, sade de, hade någon Konung i Sverige hetat Jacob. De kallade honom nu *Anund* och togo honom till sin Konung, och skulle han stå på böndernas bästa, om fadren ej ville rätta sig efter dem. Ty den gamle Konungen bibehölls äfven vid regeringen med vilkor, att han uppfylde sina löften. Men den till Norrige lofvade Svenska konungadottren Ingegerd hade redan blifvit förmäld med Ryska Storförsten Jaroslaw 10) och hennes syster Astrid hade, ehuru mot sin faders vilja, i stället gifvit sin hand åt Norrska Konungen; så att endast freden med Norrige återstod att afsluta. Den afhandlades på ett personligt möte emellan båda Konungarna i *Kunghäll*. Tvenne år derefter dog Olof Skötkonung — såsom Konungasagorna förmäla — när Olof Haraldsson hade sju år varit Konung i Norrige. Detta bestämmer året 1024 till Olof Skötkonungs dödsår. Han hade afstått Danmark till sin stjuffader, måste lemna eröfringarna i Norrige till sin måg och förebråddes att ha låtit Sveriges östra skattländer gå för-

10) Hennes grafvård finnes än i Sophiekyrkan i Novgorod med en, ehuru nyare, inskrift, och dödsåret 1051. Anund Jacob var hennes kötslige bror, Astrid deremot hennes halfsyster och född af en Vendisk mor.

lorade. Deremot gåfvo sig de Norrske nybyggarne i Jämtland och Helsingland under Svensk lydnad. — Olof Skötkonung, ehuru christen, har älskat den gamla hedniska skaldekonsten. I hans hof omtalas ej mindre än fyra skalder, och ännu finnes berättelsen om en poetisk täflan emellan tvenne af dem inför Konungen.

Anund Jacob var nu ensam Konung. Den del han tog i Danmarks och Norriges angelägenheter är hvad af hans regering är mest bekant. Med sin svåger Olof i Norrige var han troget förbunden, och tog hans försvar mot den mäktiga Konung Knut, nu både Danmarks och Englands herre, men som ej heller glömt sina anspråk på Norrige, hvilka blefvo så mycket farligare, som Olofs våldsamma nitälskan för Christendomen och stränga straff mot det i Norrige mer än annorstädes inhemska sjöröfveriet, hade skaffat honom många och mäktiga fiender. Han måste sluteligen fly ur sitt rike (hvilket Knut tog i besittning) och återkom för att i slaget vid *Stiklarstad* förlora lifvet mot sina fordna undersåter, som snart derefter, gemensamt med hela Norden, i honom vördade ett helgon. Hans son, *Magnus den gode*, återkallad från Ryssland, der han blifvit uppfostrad, uppsteg med Svensk hjelp på sin faders thron och blef sluteligen genom en besynnerlig lyckans vexling äfven Danmarks Konung efter Knuts och hans söners död. Af den mäktige Knuts slägt var nu endast *Sven* öfrig, hans syster *Estrids* son, som länge vistades i Sverige, och understöddes härifrån i sina anspråk på Danmark, hvilket sluteligen tillföll honom efter Magni död. Af Sven Estridssons berättelser kände Adam af Bremen *Anund Jacob*, och säger att ingen Konung varit så älskad af Svenska folket. Likväl vittnar den gamla Konungalängden vid Vestgötalagen, att han

han var sträng i sina domar. Han kallades *Kolbränna*, emedan han lät bränna missdådares hus: ett straff, som ej blott brukades i Norden, utan äfven hos Norrmännerna i Frankrike för brott, som medförde fridlöshet eller landsflykt 1). Året då Konung Anund Jacob dött, är ej med säkerhet bekant. Att han öfverlefvat år 1036, hvilket flere senare historieskrifvare, i anledning af ett missförstådt ställe i Konungasagorna, antaga för hans dödsår, är ostridigt. Adam af Bremen säger, att Konung Anund Jacob i Sverige dog, sedan Grefve Godwins söner kommit till högsta makten i England, under det Konung Edward af konungamakten der blott ägde namnet. Den fred, hvarigenom Godwin och hans söner tvungo denna Konung att återinsätta dem i sina värdigheter, slöts år 1052, hvarefter fadern följande året afled 2). Vid denna tid infaller således slutet af Anund Jacobs regering och lefnad.

Edmund, Gammal kallad, emedan han först i sin ålder blef Konung, efterträdde sin bror. Han var den äldre brodern; men hade blifvit eftersatt för den yngre, emedan denne var af äkta börd, Edmund deremot född af en i krig röfvad mor, en Vendisk höfdings dotter, som kallas Konungens tjensteqvinna. Edmund hade blifvit uppfostrad utom landet hos sin mors fränder, och frågade föga efter Christendomen 3). Missväxt plågade i hans dagar landet 4), hvarföre Svenskarne brukade göra sina Konungar ansvariga.

---

1) *Du Fresne*, Glossarium, v. condemnare.
2) *Simeon Dunelmensis* ad an. 1052. Historia Archiepiscoporum Bremensium uppger året 1051 såsom Anund Jacobs dödsår.
3) Heimskringla. Olof den Heliges Saga, c. 89.
4) *Adam. Brem.*, L. III, c. 17.

Den gamla konungalängden vid Vestgötalagen kallar honom den *Slemme* 5) och anklagar honom för hårdhet och girighet. Honom tillskrifva äfven våra krönikor vanhedern af den gränseläggning, hvarigenom Skåne, Halland och Blekinge (af hvilka det sista af ålder hörde till Sverige och de bägge förstnämnda af Erik Segersäll hade blifvit eröfrade) afsöndrades från Sveriges rike 6). "Edmund regerade kort," — heter det i tillägget till Hervararsaga, — "i hans tid höllo de Svenske illa Christendomen och efter hans död gick riket ur den gamla konungaätten." Han hade en son vid namn *Anund*, som omkom på ett tåg mot Qvenerna, hvilka genom källornas förgiftande skola ha förstört hela den emot dem utsända krigshären 7). När Emund Gammal dog är okändt. Han var den siste och den tolfte 8) i ordningen af de gamla från *Sigurd Ring* på manliga sidan härstammande *Upsala-Konungar*, hvilkas ätt äfven kallas *Uppsvea-ätten* — "vördad, (sade en hedning till Olof Skötkonung) framför andra i Nordlanden, emedan den var kommen af Gudarna sjelfva: och länge hade de låtit sig vårda om sin ätt, fast nu månge hade affallit från den gamla tron" 9).

---

5) Likaså *Adam af Bremen:* "Edmund Gamul Pessimus."

6) Berättelsen gör honom likväl vid denna förrättning samtida med Konung *Sven Tveskiägg* i Dannemark, och den skulle således tillhöra *Olof Skötkonungs* regering i Sverige, i fall ej *Sven Tveskiägg* med *Sven Estridsson* blifvit förblandad. Den så kallade *Agapeti* Bulla, i hvilken denna gränsereglering är införd, vanstäld och förfalskad, med föregifven Påfvelig stadfästelse och årtalet 954, är bevisligen understucken.

7) *Adam. Brem.*

8) *Olof Skötkonung* räknar sig sjelf för den *tionde*. Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 71.

9) Ibid., c. 96.

Hvarje ny lära bär i sig fröet till strid, och i Norden hade fridens egen Religion utan tvifvel det hårdaste arbetet. Den qväfde det oupphörliga krigstillstånd, som i det Nordiska lefnadssättet hade så djupa rötter; men detta länge närda, hittills mest utåt riktade onda kastade sig i stället inåt och födde borgerliga krig. Christendomen upplöste dessutom sjelfva bandet i den gamla författningen. Då Olof Skötkonung såsom christen ej mer ville heta *Upsala-Konung* 2), emedan denna titel innebar föreståndarskapet för de hedniska offren, förlorade han sitt anseende hos *Uppsvearna*, som ännu mest voro hedningar; och den nya titeln af *Sveakonung* synes ej heller ha behagat *Göterna*, ibland hvilka de Christne voro talrikast. Den långa ofreden med Olof den Helige och Norrige bragte missnöjet till utbrott. Det var *Vestgötarnas* Lagman, som då vågade föreslå på Tinget i Upsala, att man borde gå ifrån den gamla konungaslägten, och som, då detta förslag ej kunde genomdrifvas, utropade: "J *Uppsvear* hafven makt att denna gången råda; men det säger jag eder, som framdeles går i fullbordan, att de, som nu ej vilja höra talas om annat, än att konungadömet i Svithiod skall blifva vid den gamla ätten, de skole sjelfve lefva den dag, då den med deras samtycke går i en annan ätt, och skall det bättre lyckas." Denna förutsägelse se vi uppfyllas; och det nya Konungahuset är en *Vestgötaslägt*.

Stenkil, som nu upphöjdes på thronen, stod likväl på flera sätt i skyldskap med den gamla konungaätten. Hans far Ragvald, Jarl i Vestergötland, var syskonbarn med Olof Skötkonung.

2) Enligt tillägget till Hervarar-Saga ombytte Olof Skötkonung sin titel till *Sveakonung*.

Sjelf var Stenkil måg till Anund Jacob och Edmund Gammals styfson. Ragvald Jarl hade tvenne gånger varit gift, först med Konung Olof Tryggvasons syster *Ingeborg*, med hvilken han hade sönerna *Ulf* och *Ejlif*, (hvilka omtalas såsom anförare i kriget emellan Konung Anund Jacob och Knut den Rike i Danmark) sedan med *Astrid*, äfven af kunglig börd från det Norrska Halogaland, hvilken födde honom sonen *Stenkil*, och i senare giftet var förmäld med Konung Edmund Gammal. Stenkil, som kallas en mäktig och ättstor Jarl i Svithiod, utmärkte sig redan under sin företrädares regering såsom en nitisk Christen. Hans val till Konung är det första tecknet till det christna partiets afgjorda öfvervigt; liksom uttrycken i den gamla konungalängden, "att han älskade Vestgötar framför alla de män i hans rike voro, och att Vestgötarne gläddes af honom, så länge han lefde," visa i hvilken del af landet denna de Christnas öfvervigt var mest befästad. Hufvudsätet för Christendomen var Vestergötland redan från Olof Skötkonungs tid. Här emottog denne Konung dopet, här stiftade han i Skara det första Biskopssäte, och då hedningarne förelade honom att välja hvilket han ville af Sveriges landskaper för att idka *sin* gudstjenst, emot det, att han skulle lemna *deras* ostörd, och ingen tvinga till Christendomen, valde han Vestergötland. — Genom iakttagandet af denna gamla öfverenskommelse bibehöll sig äfven Stenkil på thronen. Redan Olof Skötkonung hade velat förstöra afgudatemplet i Upsala; men genom förenämnda offentliga beslut derifrån blifvit hindrad. Då de christne lärarne nu åter yrkade derpå, svarade Stenkil: "det skulle för dem blott ha döden och för honom förlusten af riket till följd; man skulle fördrifva honom, såsom den der infört missgerningsmän i landet, och hedendomen åter bli herr-

skande" 3). Sammanhanget visar, att invånarne i öfra Sverige i synnerhet väckte dessa farhågor; ty om samma lärare, Biskopparne *Adelvard* den yngre i Skara, samt *Egino* i Lund berättas, att de öfverallt bland Göterna utan fara förstörde afgudabilderna. Märkligt är ock, att i det för öfrigt obetydliga kriget med Norrige i Stenkils tid endast Göterna nämnas såsom deltagande. Stenkil dog, säges det, vid samma tid, som den Norrske Konungen Harald Hårdråde föll i England 4), hvilket skedde år 1066, kort innan Wilhelm Eröfraren genom slaget vid Hastings blef Englands herre.

Ett stort borgerligt krig har nu i Sverige utbrustit. "Efter den christligaste Konung Stenkils död," säger Adam af Bremen, "ha tvenne Konungar med namnet *Erik* täflat om riket, och i kriget dem emellan berättas alla de förnämste bland Svenskarna ha fallit, så väl som Konungarne sjelfve. Då sålunda all konungslig slägt föröddes, blef både Rikets tillstånd förändradt och Christendomen så oroad, att inge Biskoppar vågade sig till Sverige af fruktan för förföljelser. Endast Biskoppen i Skåne vårdade sig om Göternas församlingar." — En enda Svensk höfdinge nämnes såsom Christendomens försvarare. Det är all den underrättelse oss blifvit lemnad om dessa inhemska oroligheter; men den förtjenar så mycket mer uppmärksamhet, som den är meddelad af nästan det enda samtida vittne, som vi från dessa tider äga att åberopa. Hvilka dessa täflande Konungar varit, som i sitt fall med sig dragit Sveriges förnämsta män, är för öfrigt fullkomligen obekant. Att de tillhört det gamla regerande huset, kan slutas deraf, att med dem konungaätten säges vara slock-

3) *Adam Brem.*
4) Tillägget till Hervararsaga. Heimskr. Magni Barfots Saga, c. 13.

nad; hvilket ej kan gälla om Stenkils hus, då han lemnade tvenne söner, hvilka äfven framdeles uppstego på thronen. Vi se det första häftiga utbrottet af dessa borgerliga krig, som under en lång tid sedermera ofta skulle förnyas, och äfven i deras fortgång äro till sina närmare orsaker blott ofullständigt kända. Men de stora, allmänna orsakerna falla i ögonen: det är Hedendomens och Christendomens sista strider; det är, sedan det på den gamla religionen grundade riksförbundet upplöstes, striden om riket emellan stammarna. Att det nämnda kriget blifvit fördt emellan Hedningar och Christna, kan slutas af hvad Christendomen säges ha lidit; men att det tillika var ett krig emot det nya konungahuset, synes deraf, att enligt en annan, äfven samtida underrättelse, sedan de täflande Konungarne genom inbördes vapen fallit, bägge Stenkils söner blifvit, den ene efter den andre, på thronen upphöjde och åter fördrifna, hvarefter en vid namn *Håkan* valdes till Konung 5).

Äfven Snorre Sturleson nämner denne Håkan efter Stenkil. Den gamla Konungalängden vid Vestgötalagen sätter honom deremot före Stenkil och kallar honom *Håkan Röde*, men vet för öfrigt ej mer om honom att förmäla, än att han i tretton vintrar varit Konung och dött på samma ort i Vestergötland, der han blifvit född. Troligen har han i detta landskap ägt Konungs namn och värdighet på samma tid, som de inre oroligheterna delte det öfriga riket; då både dessa och Håkans trettonåriga regering infalla emellan åren

---

5) Scholiasten till *Adam af Bremen* Hist. Eccl. L. IV. c. 15. Han kallar dem *Halstein* och *Anunder*, hvilket sista är i stället för *Ingemunder*, såsom Konung *Inge* den Äldre äfven nämnes. — Att författaren med honom var samtida, säger han sjelf.

1066 och **1081**. Det förra är Stenkils dödsår; och vid det senare finna vi redan *Inge* och *Halstan*, Stenkils söner, samfällt regerande; ty de äro utan tvifvel de *Vestgötarnas Konungar*, hvilka på denna tid Påfven Gregorius VII i en skrifvelse uppmuntrar till vård om Christendomen och undergifvenhet för Kyrkan 6).

Inge, som äfven kallas *Ingemunder* och *Anunder*, säges ha blifvit inkallad från *Ryssland*. — Allt sedan Ryska rikets stiftande genom *Vareger* innehålla, under mer än tvenne sekler, både Ryska och Skandinaviska Annaler mångfaldiga bevis på våra förfäders nära gemenskap med Ryssland. Ryske Storförsten *Wladimir* (i nordiska konungasagorna *Waldemar*) *den Store*, sökte och fann i Konung Erik Segersälls tid (omkring **980**) hjelp på andra sidan hafvet hos Varegerna; och behöfdes ett ytterligare bevis derpå, att desse Ryske *Vareger* äro de samme, som af deras tjenst vid lifvakten i Constantinopel kallas *Väringar*, så finnes det deruti, att *Wladimir*, som, sedan han vunnit sitt ändamål, sökte göra sig ledig från sina farliga hjelpare, verkligen förmådde dem att begifva sig till *Constantinopel*, men på samma tid anhöll hos Grekiska Kejsaren, att han ej måtte tillåta dem återvända till Ryssland 7). Med bistånd af Vareger befästade Wladimirs son *Jaroslav* sedermera sin thron och sökte sig en *Varegisk* Prinsessa, Olof Skötkonungs dotter, till gemål. Med henne öfvergick till Ryssland Svenske Jarlen *Ragvald*, Konung Stenkils far. Både *Ragvald* och hans son *Ejlif Jarl* nämnas såsom Ryske höfdingar 8); och hos dem har Inge Sten-

6) *Celse* Apparatus ad Hist. Sviog. Sectio Prima Bullarii, p. 23.
7) *Karamsin* efter *Nestor*.
8) Heimskr. Olof den Heliges Saga; c. 95. Harald Hårdrådes Saga, c. 2.

kilsson, sedermera Sveriges Konung, tillbragt en del af sin ungdom.

Sedan han kommit i besittning af thronen, utbröt i öfra Sverige snart missnöjet ånyo. Så säges i tillägget till Hervararsaga: "Inge het Stenkils son, hvilken Svearne togo till Konung näst efter Stenkil 9). Inge var länge Konung och var vänsäll och god christen. Han utödde afgudaoffren i Svithiod och böd allt folk christnas; men Svearne hade stort förtroende till hedniska gudar och höllo vid sin gamla sed. — Svearne tyckte att Konung Inge bröt gammal landslag emot dem, då han åtalade mycket, som Konung Stenkil låtit äga bestånd. Vid ett Ting, som Svearne höllo med Konung Inge, förelade de honom två vilkor, antingen han ville hålla vid gamla lagen eller afstå konungadömet. Inge svarade och sade sig ej vilja förkasta den tro, som rättast vore: då skriade Svearne, kastade sten på honom och drefvo honom från Tinget. — *Sven*, Konungens svåger, — den mäktigaste man i Svithiod — stadnade efter honom på Tinget. Han tillböd Svearna att uppehålla offren, om de ville gifva honom konungadömet. Dertill jakade de alle. Då blef Sven tagen till Konung öfver allt Svithiod. En häst blef framledd på Tinget, huggen i stycken, skiftad till offermåltid, och offerträdet (gudabilden) bestruken med blodet. Då förkastade alle Svear åter Christendomen, och begynte offra och bortdrefvo Konung Inge, som begaf sig till *Vestergötland*. *Blotsven* 10) var

9) Denna berättelse, som slutar med *Halstans* söner, och således är skrifven ej långt efter dessa händelser, känner alldeles ej *Håkan* såsom Konung, ehuru konungasagorna i förbigående omtala honom såsom Stenkils efterträdare. Troligen var han aldrig erkänd af Svearne.

10) *Blotsven* af *blota* offra.

i tre vintrar Konung öfver Svearna. Derefter drog Konung Inge med sina hofmän och en krigsskara, ehuru han blott hade litet folk, öster ut till *Småland*, derifrån till *Östergötland* och så in i *Svithiod*. Han for både dag och natt, och kom oförmodadt öfver *Sven* en morgon, omringade huset, tände eld derpå och brände folket inne. — Sven kom ut och blef der dräpen. Inge tog då konungadömet ånyo öfver Svearna, återupprättade Christendomen, och förestod riket till döddagar, och vardt sotdöd. *Halstein* var äfven Konung Stenkils son och var Konung tillika med sin broder Konung Inge." — Det är utan tvifvel af denna berättelse, som nyare författare tagit sig anledning att tillskrifva Konung Inge afgudatemplets i Upsala förstöring; ehuru de gamle ingenting nämna derom.

Inge förde krig med Norrske Konungen *Magnus Barfot* 1), som fordrade landet emellan sjön Venern, Götaelf och hafvet såsom Norriges tillhörighet, men måste afstå från dessa anspråk. På ett personligt möte, emellan alla tre Nordens Konungar (Danske Konungen *Erik Ejegod* var äfven närvarande), afslöts freden i Konghäll år 1101 2). Förlikningen stadfästes genom giftermål emellan Magnus och Inges dotter *Margareta*, som deraf kallades *Fridkulla* (fridsjungfrun). En annan Inges dotter *Christina* har blifvit förmäld med en Rysk Storförste 3). Hur länge Konung Inge sedan lefvat är obekant 4). Troligen hade Jemt-

1) Så kallad, emedan han på sina krigståg till Skotland antagit de Skotska Högländarnes drägt.

2) Se Chronologien till III Tomen af Konungasagorna, Köpenhamnska Upplagan.

3) *Mstislav*. Konungasagorna kalla honom *Harald*. Ryska Annaler innehålla, att Mstislavs gemål Christina dog år 1122.

4) Hans grafsten i Warnhems Klosterkyrka i Vester-

Konungarnas affall till Norrige år 1111 ej blifvit lemnadt obeifradt, om det skedt under hans regering. Konungasagorna kalla honom en god och mäktig Konung, den störste och starkaste bland männer. Uppsvearne gjorde uppror emot honom, klagande att han ej höll landets gamla lag. Vestgötarne säga, att han styrde Sverige med mandom och aldrig bröt den lag, som vidtagen var i hvarje landskap 5). Det är olika vitsord af hedningar och Christna. Hans broder *Halstan* har öfverlefvat honom, och efterträddes af *sina* söner, hvaraf är troligt, att den son, som några underrättelser tillskrifva Inge, före fadren gått ur tiden.

Halstans söner, samkonungar efter sin far och farbroder, hette *Philipp* och *Inge*, och ha åt Historien endast lemnat sina namn. Den förre dog 1118 6). Den senares dödsår är obekant; men år 1129 hade han redan en efterträdare. Att han sluteligen varit föremål för hemliga stämplingar, synes af hans dödssätt. Han dog af gift, "förgjord genom en ond dryck," såsom det heter. Han var den siste af sin slägt på manliga linien, och med honom utgick Stenkils hus, om hvilket konungalängden vid Vestgötalagen säger, att Sveriges rike for ständigt väl, så länge det herrskade.

På qvinnosidan funnos ännu afkomlingar af denna slägt innom Danska konungahuset genom Margareta Fridkulla, Konung Inge den äldres dotter, som efter ett kort och barnlöst äktenskap med den Norrska Konungen, sin första gemål, sedermera hade förmält sig med Konung Nils Svensson i Danmark och födt honom sonen *Magnus*. Denne Prins, af förrädisk åminnelse, hade,

---

götland med det diktade dödsåret 1064 är från senare tider.

5) Konungalängden vid Vestgötalagen.

6) *Are Frode* Schedæ.

genom sin mors arfvegods och sin härkomst från Stenkilska huset, i Vestergötland förvärfvat nog inflytelse att efter Inges död blifva vald till Konung, men hvilket val på det högsta har uppretat Svearna. *Saxo*, som skref mot slutet af samma århundrade och om dessa tider är ett fullgiltigt vittne, säger: "*Göterne* 7), som vågade tillbjuda *Magnus* högsta makten, med förbigående af *Svearna*, hvilka derom ägde helt och hållet att förordna, sökte höja sin egen värdighet på bekostnad af de andras företräde. Men *Svearne*, föraktande deras myndighet, ha ej tillåtit sitt folks företrädesrätt nedsättas genom ett mindre ansedt folks afvund. Med ögat fästadt på skuggan af sin gamla makt, förklarade de den i förväg inkräktade konungatiteln för ogiltig och valde sjelfve en ny Konung, hvilken likväl genast af *Göterna* blef ihjelslagen, och genom sin död lemnade riket öppet för Magnus." — Hvilken denne Konung har varit, derom upplysa oss de gamla konungalängderna, som efter *Inge* den Yngre omtala Konung *Ragvald*, kallad *Knaphöfde*, om hvilken säges, att han, djerf och högmodig, kom till Vestgötarnas Ting, men utan gisslan och ej såsom lagen föreskref, hvarföre de slogo honom ihjel för den sidvördnad, som han derigenom beviste alla Vestgötar. Det skedde år 1129 8). Han var en son af *Olof Näskonung*, som äfven uppföres såsom sjelfständig regent, och således, oaktadt Stenkilska husets välde, måste ha herrskat i någon del af riket. Den Danske Prinsen synes knapt ha hunnit tillträda regeringen. Han mördade sitt syskonebarn, den efter döden helig hållna *Knut La-*

7) L. XIII.
8) Af de bägge årtal 1130 och 1139, som anföras för denna händelse, är det sista utan tvifvel en missskrifning för 1129.

år 1131, och stupade tre år derefter i det ...rdes krig, som i Danmark blef en följd af detta mord. Men redan 1133 hade ett nytt val skedt i Sverige, hvarigenom *Sverker* blef Konung.

Med öfvergåendet af *Blotsvens* slägt till Christendomen hade emellertid hedningarne förlorat sitt sista stöd. Denne Inge den äldres hedniske motkonung hade en son *Kol*, som, oaktadt fadrens olycksöde, efter någon tids förlopp har kommit till väldet i öfra Sverige; ty han uppföres såsom Konung med tillägg, att *Svearne* äfven kallade honom *Erik Årsäll*, dermed betecknande hans lycka i god årsvext. Denne Blotsvens son, som på sin ålderdom skall blifvit christen och dödt i Östergötland 9), var, enligt de sannolikaste underrättelser, fader till *Sverker*, hvilken, af fruktan för en utländsk regent 10), först af *Östgötarna* har blifvit upphöjd på thronen. *Vestgötarne* ha dröjt att erkänna honom och någon tid varit utan Konung; ty det heter om dem efter Ragvalds död: "då styrde god Lagman och Landets Höfdingar Vestergötland, och voro de alle trogne sitt land." — De första Kloster anlades i Sverige i Konung Sverkers tid. De äldsta voro *Alvastra*, *Nydala*, *Warnhem*. Munkar sändes af *S. Bernhard* från Clairvaux i Frankrike; de hade i början att kämpa med stora svårigheter 1). En Påfvelig Legat, Cardinalen *Nicolaus Albanensis*, sedermera sjelf Påfve under namn af *Adrianus IV*, besökte på denna tid Norden, och kom år 1152 äfven till Sverige. En afgift till

---

9) *Kaga* Kyrka skall enligt en tradition i landet af honom vara uppbyggd. — Han kallas ock *Kornuba* eller *Kornike*, hvilket senare troligen är corrumperadt af *Kornrike*, detsamma som *Årsäll*.

10) *Saxo*.

1) Jfr. *Langebek* Script. Rer. Dan., T. IV, p. 458.

Rom under namn af S. Peters Penning infördes. Vapnens allmänneliga och ständiga bruk förböds. Legaten ämnade äfven ge Sverige en Ärkebiskop, liksom han tillsatt en sådan i Norrige (Danska riket hade en Ärkebiskop i Lund sedan år 1103); men *Svears* och *Göters* oenighet, som äfven vid detta tillfälle utbrast både i fråga om personen och stället, föranledde uppskof 2). Sverker var en okrigisk Konung och upplefde i sin ålder flera oroligheter. Hans son *Johan*, som gjort sig förhatlig genom sina utsväfningar och vållat ett krig med Danmark, blef af det uppretade folket dödad. Bönderne i Småland afslogo Danskarnas infall. Konung Sverker blef mördad af sin stalldräng på vägen till Kyrkan Juldagen år 1155.

Vi äro vid *Erik den Heliges* tid, som först såg Christendomen i det öfra Sverige stadgad; och vi kasta nu en blick tillbaka på dess långsamma framsteg. Ordentliga lärare fick först Götarike, der *Skara* och *Linköping* tidigt blefvo Biskopssäten. Hvad ännu längre tillbaka för Christendomens utbredande i Svearike hade skedt, var mest inskränkt till Birca. Under det Christendomen bland Göterna blef herrskande, fortforo länge de gamla offren i Uppsala, och de förste Christne måste köpa sig frie från skyldigheten att besöka och underhålla dem 3). Genom ett offentligt beslut voro allt sedan Olof Skötkonungs tid bägge religionerna lagligt erkända: detta fortfor att gälla under hans söner: det måste ännu bekräftas af Stenkil. Med det borgerliga kriget efter hans död upphörde denna fred eller detta långvariga stillestånd, och att förhållandet var förändradt synes bäst genom Inge den äldres försök att utrota offren, Svearnas derpå följande upp-

2) *Saxo*, L. XIV.
3) *Adam. Brem.* De Situ Dan.

ror och framträdandet af hedniska motkonungar 4).

Dessa rörelser sträckte sig äfven till Götarike och det öfriga Norden. Konungarne *Sigurd* i Norrige och *Nils* i Danmark öfverenskommo år 1123 om ett korståg mot hedningarna i Småland, som likväl ensamt utfördes af den förstnämnda; och Danske Prinsen *Magnus Nilsson*, densamme, som sedan lät kalla sig Göternas Konung, berömde sig af att i Svenska skären ha plundrat ett *Thors* tempel, hvarföre Svearne också afskydde honom såsom Helgerånare 5). Emellertid vann Christendomen äfven hos Svearna allt mer insteg genom enskilda, frivilliga lärares nit; och nästan hvarje af det öfra Sveriges landskaper hade ägt sin Apostel. Så vördade Vestmanlänningarne *S. David*, Södermanlänningarne *S. Botvid* och *S. Æskill*, Norrlänningarne *S. Stephan*. De fleste voro Engelsmän: alle, utom den förstnämnde, dogo martyrdöden. Småningom aflades offren. Christna Kyrkor uppstodo på de fordna offerplatserna 6): Christna högtider intogo de hedniskas rum och nästan på samma tider 7); och då slu-

4) Den tiden voro vidt omkring i Sveavälde många hedningar och många illa Christne, emedan några Konungar förkastade Christendomen och uppehöllo offren, såsom *Blotsven* och *Erik Årsäll*. Heimskr. Sigurd Jorsalafarares Saga, c. 27.

5) *Saxo*, L. XIII.

6) Det låg ej i Catholicismens anda att förstöra de gamla afgudahusen. Tvertom gaf Påfven *Gregorius den Store* den föreskrift vid Christendomens införande i England: "att afgudatemplen ej borde förstöras, utan *helgas* och invigas till christna kyrkor, sedan afgudabilderna blifvit förstörda." *Henr. Huntingdon*, Hist., L. III.

7) Om *Sigurd Thorsson*, en rik Norrman, heter det: "Han hade den sed, medan hedendomen varade, att hålla tre årliga offer: ett vid vinterns begynnelse, det an-

teligen de gamla *Folklanden*, i hvilka hedendomen hade haft sitt hufvudsäte, blifvit christna, öfverförde de på den nya religionen sina gamla rättigheter och valde nu sjelfva för hela riket en *christen* Konung. Så skedde, att Uppsvearne "satte på Konungsstolen vid Upsala" *Erik*, efter döden kallad *den Helige*, ehuru Östgöterne valde Sverkers son *Carl* till Konung.

Eriks far het *Jedward*, "en god och rik bonde," säger den gamla Svenska Krönikan 8). Hans mor *Cecilia* var en syster till Konung *Erik Årsäll*. Sjelf var han förmäld med *Christina*, en dotter af den *yngre*, eller, såsom andre säga, en dotterdotter af den *äldre* Konung *Inge*. Tre ändamål har den helige Konung Erik sig föresatt, — berättar den gamla Legenden om honom — att bygga kyrkor och förbättra gudstjensten, att styra folket med lag och rättvisa, samt att nederlägga trons och rikets fiender. — Christendomens befästande i det öfra Sverige har otvifvelaktigt varit hans verk. Före honom fanns vid sjelfva Uppsala hvarken Prester eller fullbyggd kyrka, hvarföre han först och främst fullbordade kyrkan, "som nu kallas *Gamla Upsala*, och förordnade Klerker att der förestå gudstjensten" 9).

---

dra om midvintern, det tredje mot sommaren. Men sedan han tog vid Christendomen, då behöll han den vidtagna seden med gästabuden. Om hösten höll han höstgille med sina vänner, om vintern hade han julgille och böd många män: det tredje gillet höll han vid Påsk och hade hos sig mycket folk." Heimskr. Olof den Heliges Saga, c. 123. — Konung Håkan den gode i Norrige hade flyttat den *hedniska Julen*, förut firad *midvintersnatten*, som ock kallades *Hökenatten* (i början af Februari enligt Hervararsaga) till den christna Jultiden. Håkan den Godes Saga, c. 15.

8) Script. Rer. Suec., T. I, p. 246.

9) S. Eriks Lefverne. Script. Rer. Suec., T. II, p. 273.

En gammal konungalängd kallar honom *Erik Laggifvare;* och Svenska Hustrurs rättigheter — "till heders- och husfrudöme, till lås och nycklar, till halfva säng och laga treding i boet" — såsom Uplandslagen uttrycker sig, sägas vara dem gifna enligt den helige Konung Eriks lag. — Mot de hedniska Finnarna, hvilkas sjöröfveri oroade Svenska kusterna, företog han ett korståg, och grundlade genom Christendomen, samt troligen äfven genom öfverflyttande af Svenska nybyggen, den sedermera så långvariga förbindelsen emellan Sverige och Finland. Den helige *Henrik*, den förste Biskop i Upsala, om hvars verksamhet för Christendomen Historien vet något att förmäla, var Konungen följaktig på detta tåg, blef Finnarnas förste Apostel och fann ibland dem martyrdöden. Slutligen blef Konung Erik oförmodadt öfverfallen i Uppsala af Danska Prinsen *Magnus Henriksson.* Det var under gudstjensten. Konungen hörde ut messan, gick derpå emot fienden och föll, genomborrad af många stygn, efter ett kort, men tappert motstånd, vid *Östra Aros* eller det nu varande Upsala, d. 18 Maj 1160. — Hans dygder och stränga lefnadssätt gjorde att han efter döden blef ansedd helig. Han vördades såsom Sveriges Skyddshelgon, hans fana fördes i fält emot rikets fiender, hans dödsdag firades årligen öfver hela riket, Stockholms Stad förer hans bild i sitt vapen och Upsala Domkyrka förvarar ännu hans fordom dyrkade reliquier. Af Kyrkan har han aldrig blifvit kanoniserad; ehuru hundrade år efter hans död, vid underrättelsen om den vördnad, folket fortfor att egna hans minne, vallfarter till hans graf äfven från Rom uppmuntrades. Närmare hans egen tid var

Ro-

Af berättelsen om hans död synes att han äfven byggt kyrka vid det nu varande Upsala.

Romerska hofvet honom icke bevåget. I ett Påfveligt bref af år 1208 framställes hela hans slägt såsom våldskräktare af riket emot det rättmätiga Sverkerska huset. De gamla underrättelserna tillskrifva honom enstämmigt en tioårig regering. Han har således blifvit upphöjd på thronen 1150, fem år före Sverkers död, och hans välde har i början ej sträckt sig längre än till det egentliga Svearike. Af Göterna har han endast till en tid varit erkänd; ty de hade ej blott utkorat Sverkers son Carl till Konung, utan denne berättas äfven verkeligen ha kommit i besittning af regeringen tvenne år före Erik den Heliges död 10), i hvilken han framställes såsom medbrottslig.

Den Danske Prinsen *Magnus Henriksson* härstammade genom sin mor, som var Konung *Inge den äldres* sondotter, från Stenkilska huset och var derigenom delägare i dessa den Danska konungaslägten tillfallna arfvegods i Vestergötland, hvilka, enligt *Saxo*, gåfvo anledning till så mycken oenighet. Det säges uttryckeligen att Magnus Henriksson, i följe af sitt möderne, gjorde anspråk på riket och att han hade ett mäktigt inhemskt understöd. Betänker man, att han redan genom sin härkomst hade närmast anspråk på Vestgötarnes tillgifvenhet, och att desse af samma anledning redan förut kallat en Dansk Prins till thronen, så se vi här sannolikt sista försöket till Vestgöta-Dynastiens återupprättande. *Magnus Henriksson*, som också anklagas för den gamle Konung Sverkers mord 1), blef verkligen utropad för Konung, och konungalängden vid Vestgötalagen uppförer honom såsom den *fjortonde* af Sveriges christna Konungar. Han har ej

10) Chronica *Erici Olai.*
1) *Saxo*, L. XIV.

länge njutit sin nya värdighet. Folket uppreste sig emot honom. Äfven *Carl Sverkersson* vände emot honom sina vapen. Magnus blef öfvervunnen och slagen år 1161. *Knut*, Erik den Heliges son, måste fly till Norrige, der tvenne hans systrar sedermera blefvo gifta. 2). Denne Knut har äfven haft en bror *Philipp* 3), som endast är till namnet känd.

Carl Sverkersson är den förste, som finnes vara nämnd *Svears och Göters* Konung 4). Han är äfven, så vidt man vet, den förste Svenske Konung med namnet *Carl*. Det är *Johannis Magni* fabelaktiga, och till en del diktade konungalängd för äldre tider, som gjort Carl Sverkersson till den *sjunde* af sitt namn bland Sveriges Konungar, hvilket sedermera af bruket blifvit helgadt 5). Under denna Konung Carls regering fick Sverige sin egen Ärkebiskop i Upsala år 1163. Biskopar i *Skara, Linköping, Strengnäs, Vesterås* — snart äfven i *Vexiö* och *Åbo* — nämnas såsom lydande under honom: sjelf skulle han likväl lyda under Ärkebiskopen i Lund, som förde titeln af *Primas Sueciæ*. Detta företräde bestriddes sedermera och upphörde sluteligen. Påfveliga bref till Ärkebiskoparna och deras Lydbiskopar begynna sprida ljus öfver Svenska Kyr-

---

2) Den ena, Margareta, med Norrske Konungen Sverre år 1185.

3) *Liljegren*, Svenskt Diplomatarium, p. 95.

4) I ett bref från Påfven Alexander III år 1161.

5) Liksom äfven, att Erik den Helige kallas *Erik den nionde;* ehuru detta, om man räknar alla hedniska Konungar af detta namn, skulle kunna i det närmaste rättfärdigas. — Sjelf var han den förste *christne* Konung af sitt namn, hvarföre hans soneson i de gamla kronologierna och konungalängderna heter *Ericus Secundus*, och dennes s. n *Erik Eriksson* vanligen sjelf kallar sig *Ericus tertius*.

kans tillstånd. Det klagas, att verldslige personer efter behag eller för penningar och utan de andeliga myndigheternas samtycke tillsätta prester, stundom förrymda munkar, mandråpare och andra brottslingar, att de, särdeles under ledigheterna, tillegna sig Kyrkornas inkomster, uppbryta och plundra dem, att de draga de andeliga inför verldslig domstol, och der underkasta dem enviget eller profvet med glödande jern eller sjudande vatten, eller, om de icke infinna sig, *uppbränna* deras hus. Upprepade påminnelser visa, att anledningarna till dessa klagomål länge fortforo, och i synnerhet gåfvo testamenten till kyrkor och kloster ett tvisteämne, som aldrig upphörde. Påfven Alexander III hade sjelf förordnat, att ingen kunde på detta sätt bortgifva hela sin egendom, utan endast en hufvudlott. Arfvingarne fordrade, att ingenting kunde bortskänkas utan deras begifvande. Tionden påböds, och finnes innom seklets slut vara införd; dock klagas ännu år 1232, att man efter behag undandrog sig den. Man ser att christliga äktenskap ännu voro långt ifrån allmänna, att giftermål ingingos och upplöstes "på hedningarnas barbariska vis," och att den hedniska seden med barns utsättande ej hade upphört. Man erfar tillika, att de förste klosterbröder brukade jorden med egna händer, att de införde trädgårdsskötsel, byggde vattenqvarnar, kokade salt, upptogo grufvor. Att göra bro och väg ansågs för christeliga verk, och Biskopar föregingo i sådant afseende med exempel.

Carl Sverkersson, om hvilken det heter, att han styrde riket med klokhet och god vilja, blef slagen på Visingsö år 1167 af *Knut*, Erik den Heliges son, som återkom från Norrige efter en treårig landsflykt. Ett inbördes krig följde, i hvilket *Köl* och *Burislev*, Carls brorssöner, "den

ene efter den andre hafva vordet uppsatte för Konungar emot Konung Knut; men han öfvervann och drap dem båda." — "Och är nog till troende, att Knut hafver haft dem af *Upland* med sig, som hade tagit hans fader till Konung, och Konung Carls slägt, som stod honom emot, har haft *Östgöterna* och tilläfventyrs flere landsändar med sig." — Så yttrar sig *Olaus Petri* om dessa inre oroligheter. I konungalängden vid Vestgötalagen säges om Knut Eriksson, att han vann Sverige med svärd och tog af daga tre Konungar och hade många strider alltid med seger, tills han fick riket med ro: sedan var han en god Konung, och har regerat i tre och tjugu år. — Denna regeringstid måtte då räknas, ej från Carl Sverkerssons död, utan från slutet af det inbördes kriget, som således har varat i fem år. Ty Konung Knut Eriksson dog, enligt de trovärdigaste uppgifter, om hösten år 1195 6). Med en inhemsk gemål hade han fyra söner.

Ehuru den aflidne Konungen i sin lifstid låtit en af sina söner hyllas till sin efterträdare 7), blef icke dess mindre *Sverker II,* Carls son, som vid sin faders fall späd fördes till Danmark, och derifrån understöddes, nu upphöjd på thronen. År 1200, i sitt fjerde regeringsår, har denne Konung befriat de andeliga från verldslig domstol och kyrkans jord och gårdar från all konungslig tunga. Vid år 1205 omtala de korta kronologier, som oftast äro de enda källorna för denna tids historia, det så kallade *dråpet* vid *Eljarås* i Vestergötland, der alle Knut Erikssons söner, utom en, som flydde, blifvit dödade. Andre kalla det *kriget* vid *Eljarås.* Ett Påfveligt bref

6) Ett bref af denne Konung år 1199, som åberopas af *Lagerbring*, har bevisligen ett oriktigt årtal.
7) *Celse*, Bullarium, p. 45.

af år 1208 upptager en berättelse om förloppet, enligt hvilken Knuts söner uppreste sig emot Sverker, tre förlorade lifvet i en drabbning, och den fjerde flydde, men efter någon tid lyckades att fördrifva Konungen ur riket. Sverker tog sin tillflykt till Danmark, återkom med en här, men blef efter ett stort nederlag vid *Lena* i Vestergötland år 1208 åter flyktig. Minnet af denna blodiga dag bibehöll sig länge och har ännu på stället ej slocknat. Barnabarnsbarn talade derom, säga Svenska krönikor. En Norrsk berättelse låter *Odens* ande (för sista gången) vara närvarande i detta slag 8). Munkverser fira det såsom en seger öfver ett dubbelt antal Danskar. En gammal Dansk folkvisa vill veta, att öfvermakten var på de Svenskes sida, och att af åttatusen från Danmark utgångne män blott fem och femtio kommo åter, men framställer striden tillika såsom ett borgerligt krig, i hvilket närmaste fränder buro vapen emot hvarandra. Segern tillskrifves de *Upländska Bönderna;* och en Svensk krönika innehåller, att Uppsvearne fattat ett djupt hat till Konung Sverker för det öde, som öfvergick Konung Knuts söner 9). Götiska vitsord intyga tvertom, att Sverker lemnade ett älskadt minne 10). Han försökte ännu en gång att återtaga sin krona, men förlorade lifvet i en ny drabbning vid Gestilren uti samma landsort år 1210. Hans egne slägtingar *Folkungarne* sägas ha dödat honom. Hans andra gemål Ingrid var af denna mäktiga slägt, och en dotter åt Svenska Jarlen Birger Brosa. Sverker hade med henne en dotter *Helena* (om hvars borttröfvande ur Vreta kloster en Svensk folkvisa berättar), samt en son *Johan*, som ännu var späd vid fadrens död.

---

8) Konung Inge Bardssons Saga, c. 20.
9) Chronica *Erici Olai*.
10) Konungalängden vid Vestgötalagen.

Erik Knutsson hade under sin landsflykt uppehållit sig hos sina fränder i Norrige, och blef genom segern öfver sin medtäflare regerande. Han har sökt gifva sin värdighet en ny helgd; ty han är den förste Svenske Konung, som nämnes *krönt*. Att han ökat de andeligas friheter, ses af hans bref för *Risberga* kloster år 1212, att det af sina underlydande äfven skulle få uppbära Konungens andel i sakören. Försoningen med Danmark firades på bröllopet emellan Konung *Erik* och Danska Konungen *Waldemar II:s* syster *Rikissa*. — Ännu saknades i Sverige beqvämligheter, som redan i Danmark voro införda. Den på Svensk strand anlända Danska Prinsessan klagar, att hon måste stiga till häst, och ej får vagn och körsven såsom i sin faders land. De Svenska Fruar svara: "J fören oss ej hit några Jutska seder" 1). Konung *Erik Knutsson* kallas en god *årkonung* för de ymniga skördar, som utmärkte hans sjuåriga, fredliga regering. Han dog år 1216. Sonen Erik föddes först efter fadrens död.

Då valde de Svenske Prelater och Store *Johan*, Konung Sverkers son, ehuru ännu ett barn, till Konung. Han kallas den *unge*, äfven den *fromme*. På sin kröningsdag frikallade han ytterligare kyrkans gods och egendom från all konungslig utskyld, och gaf Biskoparna rätt till alla böter af kyrkans landtbor, samt bekräftade detta genom ett eget bref år 1219, i sitt tredje regeringsår, "emedan" — såsom det heter — "allt ifrån vår första faders brott allt menniskominne är ostadigt och förgängeligt utan brefvens odödeliga bevisning." — Mot det Svenska konungavalet har Konung *Waldemar* i Danmark vädjat till Påfven med åberopande af sin systersons, den

1) Se Folkvisan hos *Peder Syr*, s. 212, som hänföres till dessa tider.

späde Prins *Eriks, ärfteliga* rätt till thronen framför *Johan* 2). Då man å andra sidan hör Prinsarne af Sverkers hus i deras egna bref kalla sig *Arfkonungar* till Sveriges rike 3), och ser de täta, inbördes krigen, hvilka sluteligen endast uteblifva, emedan de täflandes späda ålder ej tillåta dem uppträda såsom anförare, så är det omöjligt att i Sverkerska och Erikska ätternas så kallade *Riksbyte* igenkänna något annat fördrag, än det som skiftas genom vapen och skrifves med blod.

Sedan *Johan*, den siste af Sverkerska huset, dött år 1222, blef den unge *Erik Eriksson*, kallad *Halte* och *Läspe*, verkeligen upphöjd på thronen, hvars besittning likväl skulle bli föga lugnare, fast den ätt, som så länge stridt med hans egen, nu var nedstigen i grafven. Striderna emellan det Götiska och det Svenska konungahuset hade småningom afnött de gamla stamskillnaderna innom folket, men derjemte kraftigt bidragit att på konungamaktens bekostnad upphöja de inhemska stora, hvilkas vexande myndighet äfven skönjes deraf, att de i Påfveliga bref särskildt tilltalas såsom *Sveriges Herrar* och *Förstar* 4).

I synnerhet uppsteg en slägt till ett stort inflytande, *Folkunga-ätten*, med anor från hedendomen, nära befryndad med alla tre Nordens Konungahus, samt ifrån och med *Birger Brosa*, som dog år 1202, i besittning af Jarl-embetet i Sverige. Ty den gamla försteliga värdigheten af *Jarl* hade nu blifvit den förnämsta tjensten vid hofvet och med detsamma i riksstyrelsen. Dess innehafvare kallas *Svenskarnes Jarl, Svears* och

2) *Celse*, Bullarium, p. 56.
3) Så kallar sig Konung Sverker II: Ego Swerco, filius Karoli regis, rex Sweorum ejusdem regni monarchiam dei gracia hereditario jure assecutus.
4) Proceres Sveciæ, Magnates, Principes.

Göters Jarl 5), *Hertig i Sverige med Guds Nåde* 6), — nämnes i offentliga handlingar näst efter Konungen, och skulle, såsom fordom en dylik hög ämbetsman hos Frankerna, snart intaga Konungens makt och plats. — Af denna slägt var *Knut Johansson, kallad den Långe,* förmäld med Konungens syster, samt genom natursgåfvor och förbindelser nog betydande, att mot en minderårig Konung göra anspråk på thronen. De gamle kalla honom Folkunge-konungen. Han uppreste sig, och med honom "all den Folkunga-rote," säger Rimkrönikan, och har verkeligen innehaft thronen ifrån slaget vid *Alvastra* 7) år 1229 — hvarefter den unge Erik måste fly till Danmark — tills år 1234, då segern vid *Sparsätra,* vunnen af den återvändande Konungens parti, gjorde slut på inkräktarens lif och välde. Erik blef efter sin medtäflares död åter Konung, ehuru han i styrelsen mindre förmådde än Folkungen *Ulf Fasi* 8), som hade varit Jarl hos sin slägtinge Knut och förblef det hos Erik. *Holmgeir,* Knuts son, flydde till Gestrikland och bibehöll sig emot Konungen i norra delen af riket. Ännu år 1248 omtalar en Påfvelig Legat, som detta år besökte Sverige, det inbördes kriget emellan Konungen och några af de stora såsom fortfarande, och det slutades, till en del genom Legatens egen bemedling detta år, sedan den uppröriske *Holmgeir* (som icke dess mindre räknas ibland Sveriges Helgon), blifvit fången och halshuggen.

Den nämnde Påfvelige Legaten var Cardinalen *Wilhelm,* Biskop i Sabina, som infunnit

---

5) Dux Sveorum — Dux Sveorum et Gothorum.
6) I ett Svenskt Diplom af år 1248.
7) Urkunderna ha *Oluström* och *Alvastrum*, som tydeligen är det samma.
8) Jfr. Konung Håkan Håkanssons Saga, c. 259.

sig för att ordna den Svenska Kyrkans angelägenheter. De första Svenska Kyrkolagar bildades efter den republikanska anda, som rådde i den gamla politiska författningen, och voro ej derutinnan synnerligen stridande mot den äldre Catholicismens bruk, innan den vexande Hierarkien fordrade Kyrkans söndring från Staten 9). Presten var i Sverige en folkets ämbetsman, vald af menigheten med Biskopens vilja. Biskopen valdes sjelf af folket och insattes, med öfverlemnande af staf och ring, i sitt ämbete af Konungen. Men om Kyrkan derigenom närmare införlifvades med Staten, så blef den i en våldsam tid också derigenom mer delaktig i det verldsliga samhällets oordningar. Derföre då Påfvarne klaga öfver det Svenska folkets "otamda hårdhet," gälla dessa klagomål i sjelfva verket ej mindre de andeliga sjelfva än de verldsliga. Ty man hör de förra lika med de senare beskyllas för dråp, våldsamheter, oordentliga och lastbara seder. Presterne, som borde afhålla sig från verldslig domstol, uppträda sjelfve såsom sakförare för andra vid Tingen 10); i stället för att skydda Kyrkans egendom, tillegna de sig den och lemna den åt sina barn såsom arf, hvarföre prestsöner ofta sökte och lyckades i att efterträda sina fäder i ämbetet. Bristen på prester gjorde att man ej var nogräknad i valet; ty, under det man i den öfra delen af riket hade allt för få kyrkor, var deras antal i Vestergötland redan så stort, att de smärres sam-

9) Antiquiores Canones habent, quod consensus honoratiorum in civitate requirendus et admittendus sit in electionibus Episcoporum. — Disputatum est de illo Canone acriter postea. *Celse* Bullarium, p. 37.

10) Detta förbjudes vid straff och bannlysning genom ett Påfven Gregorii IX:s bref af år 1234 till Biskopen i Skara.

manbyggande år 1234 förordnades 1). För rättigheten att träda i äktenskap åberopade Svenska Presterskapet en gammal Påfvelig tillåtelse 2). Vid upproret i Skåne år 1180 var ibland Allmogens påståenden, att deras Prester skulle få gifta sig. De andelige, med hvilkas giftermål man ej ville öfverse, ingingo i stället merendels oordentliga förbindelser; och då Biskoparne ifrade emot allt detta, finner man till och med föreningar bland presterna att ej lyda, med utsatta böter för den, som söndrade sig från sina medbröder. Dertill kommo det lägre Presterskapets klagomål öfver tungan af de kostsamma Biskopsvisitationerna, samt oenigheten emellan särskilda klasser af andeliga; ty en märkbar fiendtlighet herrskar hos det vanliga Presterskapet emot Klosterbröderna, hvilkas antal nu äfven i Sverige förökades med Franciscaner och Dominicaner, eller så kallade *Grå-* och *Svartbröder.*

Vid det af Cardinalen sammankallade Kyrkomötet i Skenninge år 1248, som äfven besöktes af Jarlen och flera verldsliga Herrar, förböds och afskaffades de Svenska Presternas giftermål vid straff af bannlysning, den Canoniska lagens studium anbefalltes, och i följe af dess föreskrifter skulle Biskopsvalen, med uteslutande af all verldslig inflytelse, ske af Dom-Kapitlen, hvarföre sådana, der de ej redan funnos, borde inrättas vid alla Biskopssäten. Såsom vanligt svarade ej verkställigheten mot bokstafven. Tio år derefter klagas ännu att förordningen angående Domkapitlen varit utan frukt; ehuru man småningom ser dem bildas och Domherrarne förses med inkomster. Huru förbudet mot Presternas giftermål iakttogs, märkes deraf, att länge efter Skenninge

1) Diplomatarium Svec.
2) Påfven säger sig ej veta deraf.

möte Landsskapslagarna bibehålla sina stadganden angående Prestesöners och Biskopssöners arf. För öfrigt har detta förbud haft den följd, att en Påfvelig Bulla måste mildra straffet emot Presternas oordentliga förbindelser.

Birger Jarl, den yngre, som år 1248 upphöjdes till denna värdighet, (liksom sin företrädare *Ulf* en Folkunge), var förmäld med en syster af Konung Erik. Huru stor hans makt var, synes af den Påfliga Legatens ord: "Genom honom styres hela detta landet." Efter Skenninge Möte och återställandet af sämjan med Norrige, som för längre tid tillbaka varit störd genom Vermlänningarnas ej ovanliga deltagande i de Norrska oroligheterna, och ett deraf föranledt Norrskt infall i Vermland, satte sig Jarlen i spetsen för ett korståg mot de till hedendomen återfallna Tavasterna i Finland, som emot de der boende christna utöfvade rysliga grymheter och, i förening med Kareler och Ester, äfven ofta anföllo Svenska kusterna. Birger besegrade Tavasterna och tvang dem till christendom, anlade Tavastehus och öfverförde christna nybyggare till landet. Man tillskrifver Birger Jarl den *Österbotniska* kolonien af Svenskar i Finland, liksom Erik den Helige den *Nyländska*. Rimkrönikan förmenar, att det nu christnade Tavastland tillförne hört under Ryssarna. Visst är, att nyss före eller under detta Finska krig Svenskarne äfven gjorde ett infall i Ryssland 3); men blefvo, såsom Ryska Annaler förmäla, tillbakaslagna af Storförsten *Alexander Newsky,* som sjelf skall ha sårat Birger i striden 4), i hvilken äfven en Jarlens son — möjligen

3) Bref från Påfven uppmana både till korståg emot de från Christendomen affälliga Tavasterna och emot "de otrogna Ryssarna," för hvilkas anfall de Christna i Finland voro utsatta.

4) Jfr. *Karamsin.*

hans naturlige son *Guttorm* — nämnes såsom närvarande.

Konung *Erik Eriksson* dog d. 2 Febr. år 1250: en alfvarsam och rättvis herre säga de Gamle, men föga skickad till krigiska öfningar. Sedan 1243 var han förmäld med *Catharina*, dotter af Folkungen *Sune Folkesson*, och dotterdotter af Konung Sverker II. Hon gaf sin gemål inga arfvingar och gick efter hans död i kloster. Hundrade år sedan Erik den Helige blifvit vald till Konung, slocknade med Konung Erik Eriksson hans ätt på Svenska thronen 5).

5) *Erici Olai* Chronica.

FJERDE KAPITLET.

Folkungarne.

Birger Jarl och hans söner. — Konung Birger och hans bröder. — Magnus Eriksson med sina söner.

FJERDE KAPITLET.

Folkungarne.

Birger Jarl och hans söner. — Konung Birger och hans bröder. — Magnus Eriksson med sina söner.

Den mäktiga slägt, som nu upphöjes på thronen, utmärker en ny tidpunkt både för Konungamakten och de storas välde. Bägge förstärkas på folkets bekostnad, men öfverensstämma blott i ett, att hålla mängden under tygeln; hvarföre sjelfsvåldets tidehvarf för de mäktiga blir Lagstiftningens tidehvarf för folket. I bokstafven visar oss denna lagstiftning den gamla stam- och förbundsförfattningen af Konungarna bekräftad, men öfver densamma bilda sig tvenne privilegierade stånd, i sina mest betydande medlemmar höjda öfver lagen, i rådslag och handling företrädande folkets ställe. Dermed ha ock folkets fordna strider flyttat sig ett steg högre upp, och föras emellan dessa lagstiftare sjelfva. — Vi se byggmästarne, sedan de fört huset i höjden, störta hvarandra utför murarna.

Lagar, med sådana hågkomster, äro för öfrigt ej de enda minnesmärken denna tidsålder oss

lemnat. Hufvudkällan för Sveriges Historia under medeltidens senare period — *den stora Rimkrönikan* — begynner med Folkungarnas uppror mot Konung *Erik Eriksson*, och är ett verk af flera med händelserna nära samtida, mestadels obekanta författare, af hvilka den äldste lefvat vid år 1319. Den yppersta skrift, som den Svenska Medeltiden frambragt, den så kallade *Konunga- och Höfdinga-Styrelsen* 1), af moraliskt och politiskt innehåll, hör äfven till Folkungaslägtens regeringstid. Den okände författaren har, såsom flera Svenskar på denna tid, troligen gjort sina studier i Paris 2), der *Ægidii Romani* afhandling *de regimine Principum* 3), (författad, såsom det säges, för Konung *Philipp den sköne* i Frankrike), har blifvit hans mönster. Dock har han mycket sjelfständigt. Han synes ha skrifvit under en Konung, som ännu var barn (troligen under *Magni Erikssons* minderårighet), är, ehuru sannolikt andelig, likväl ingen ifrare för Kyrkans verldsliga makt, och har af valrikets vådor och fåväldets tygellöshet lärt att försvara den ärfteliga thronen och en genom lagen och folket stark Konungamakt. Språket i hela sin gamla enfald och kraft är förträffligt, och genom sin ålder bästa beviset på arbetets äkthet. Den store *Gustaf Adolf*, på hvars befallning det först utgafs, älskade denna lilla bok så högt, att han önskade den använd i sin dotters uppfostran och ämnade låta

1) *Um Styrilse Konunga- ock Höfdinga.* Först utg. af *Joh. Bureus* 1634.

2) Ett bref från Ärkebiskop *Johannes* i Upsala af år 1291 innehåller reglor för de i Paris studerande Svenskar, hvilka der innehade ett eget, till detta ändamål testamenteradt hus, och till sitt understöd njöto en del af tionden från Upsala Stift.

3) Den Upplaga jag rådfrågat, tryckt i Leyden 1630 i 12:o, är utgifven under namnet af *Thomas Aquinas.*

låta den föreläsas i rikets scholor: — Största delen af våra gamla *Folkvisor* äro äfven från denna tid. Det var Ridderskapets tidsålder i Sverige. Dermed kommo ock Riddare-romanerne till Norden; och sådana finnas ännu på Svenska språket, hvilkas originaler i det Tyska och Fransyska gått förlorade 4).

Birger Jarl, redan i Erik Erikssons sista tider i verklig besittning af högsta makten, var frånvarande på korståget till Finland, då thronledigheten inträffade. Den fylldes skyndsamt på det sätt, att Jarlens äldste son, den unge *Waldemar*, utropades till Konung, mest genom den mäktiga Riddersmannen Herr *Ivar Blå* till *Gröneborg*, som derigenom synes ha velat förekomma ett borgerligt krig. Att upphöja Waldemar på thronen, var att öfverlemna regeringen åt fadren. Likväl visade Birger, återkommen med hären, sig missnöjd och frågade med vrede, hvem som hade vågat tillsätta en Konung. Det har jag vågat, svarade Herr Ivar, och är du ej dermed belåten, så veta vi nog hvar en Konung sitter. Jarlen teg en stund och utbrast sluteligen: Hvem viljen J då skall Konung vara? Under den kjortel 5) jag bär, sade Herr Ivar, skulle man väl ock kunna finna en Konung. Dermed lät Birger Jarl sig nöja. Waldemar kröntes i Linköping år 1251, ännu ett barn, och med sina bröder under tuktomästares vård.

4) Såsom den Svenska Sagan om *Thidrik af Bern* (skiljaktig från den Isländska) och den Poetiska Romanen *Hertig Fredrik af Normandie*, utgifven i Tidskriften *Iduna*, 9, 10 H.H.

5) Betyder här *Tröja*. *Kjortel* bruktes i gamla tider både om mans- och qvinnskläder. Derföre talas i Konung Carl Knutssons stadga af år 1450 om *Manna-kjortel* och *Qvinno-kjortel*.

Verklige medtäflare om makten skulle Jarlen finna blott innom sin egen slägt. På den tiden, heter det, voro Folkungarne mäktige till allt det ondt var och ströfvade med sina beväpnade flockar kring landet, såsom röfvare snarare än adelsmän 6). De Norrska Konungasagorna berätta, att i Sverige mycken oenighet uppstått i anledning af Konungavalet, emedan flere ansågo sig lika berättigade till riket. Hufvudmän för de missnöjda voro: *Philipp*, en son åt den under förra regeringen störtade Folkungakonungen — *Knut*, en son åt den mäktiga *Magnus Brok* och dotterson åt Konung *Erik Knutsson*, — ännu en annan *Philipp*, förnämste rådgifvare åt den år 1248 på Birger Jarls befallning halshuggne *Holmgeir*, — sluteligen den unge, tappre *Carl Ulfsson*, hvars fader före Birger var Sveriges Jarl. De voro alle Folkungar, de tvenne förstnämnde gjorde anspråk på kronan: den siste kallas den mäktigaste af Birgers fiender, ehuru han ej deltog i sina fränders uppror. *Philipp* och *Knut* sökte hjelp utom riket, först i Norrige förgäfves, sedan med bättre lycka i Danmark och Tyskland, hvarifrån de återförde värfvadt krigsfolk, och drogo in i öfra Sverige, der de måste ha räknat sina mesta anhängare, efter *Uppläningar* i synnerhet nämnas i deras här. Jarlen mötte dem vid Herrevadsbro i Vestmanland och erböd frid och förlikning. Anförarne gingo till underhandling vapenlöse öfver bron. Jarlen lät gripa dem och slå af deras hufvuden. Så berättar Rimkrönikan, och Norrska Konungasagorna instämma dermed, tilläggande att Jarlen för denna gerning blef mycket tadlad 7). Dessa tidningar nådde *Carl Ulfsson* i Norrige, dit han

6) Rimkrönikan. *Johannes Magnus*, Goth. Sveonumque Historia.

7) Konung Håkan Håkanssons Saga, c. 300.

fört Birgers dotter till förmälning med Konung Håkans äldsta son. Hemkommen och fruktande Jarlens försåt, lemnade han riket och stupade på ett korståg emot Lithauerna. Från den tiden vågade i Sverige ingen uppsätta sig mot Birger Jarl.

År 1255 begärde och erhöll Jarlen Påfvelig tillåtelse att, jemte Waldemar, äfven tilldela sina öfriga söner vissa delar af riket, hvilket, såsom det heter, vore honom, Svenskarnas Hertig, lagligen tillfallet. Han ville derigenom upphöja de sina öfver alla medtäflare. Han lyckades deri; men kastade ock tvedrägtsfacklan innom sitt eget hus. Hans första gemål, som skänkt honom de fyra söner, hvilkas oenighet utbrast öfver fadrens graf, hade dött år 1254. Birger ingick nytt gifte med *Mechtild*, enka efter brodermördaren Konung *Abel* i Danmark, och hade äfven der sökt en brud för sin son Waldemar i dottren af den mördade Konung *Erik Plogpenning*. Den genom sin skönhet utmärkte Waldemar, nu i sitt tjugonde år, firade praktfullt sitt bröllop med Danska Prinsessan *Sophia* i Jönköping år 1262. Då gaf Birger Jarl den lag, att syster skulle ärfva hälften mot broder 8); ty förr ärfde blott syster, om broder ej fanns; i annat fall hette det: *gånge hatt till och hufva ifrån* 9). Han införde ock den allmänna landsfreden, som kallades *Edsöret*, emedan "den fästes med Konungens *ed* och alle de

8) Skillnaden i arf *före* och *efter* denna tid utmärker Östgötalagen (Ærfd. B., Fl. 2) med uttrycken: "at hava ærft i nyiu laghum" — eller: i gamblu laghum." Den gamla arfsrätten bibehålles i den äldre Vestgöta- och Dalslagen.

9) Östgötalagen brukar denna formel om manliga liniens företräde i arfsanspråk.

M 2

förnämste mäns i riket" 9). Derigenom stadgades med skärpta straff *Hemfrid, Qvinnofrid, Kyrkofrid* och *Tingsfrid*, samt förbud emot *orätt hämnd*. Längre sträckte sig ej ännu lagens välde. Hvem som bröt Edsöret, skulle dömmas fridlös öfver allt riket, hade förverkat allt hvad han ägde "ofvan jord," och kunde ej utan målsägandens förbön få förlika sitt brott genom böter. Till Birger Jarls lagstiftning hörer äfven aflysningen af *jernbörden*, eller profvet med glödande jern såsom lagligt bevis, samt förbudet mot *gåfträlar*, (så kallades de, som gåfvo sig i sjelfvillig träldom), samt flera andra stadganden, hvilka i synnerhet Östgötalagen förvarat.

Anläggningen af *Stockholms Stad* tillskrifves ock Birger; ehuru stället hade begynt bebyggas, alltsedan Finske sjöröfvare år 1187 förstörde Sigtuna. Den lilla ön, som innefattade den första staden, emellan Mälarns bägge utlopp, blef nu befästad 10), till värn mot Finnarnas sjöröfveri, som ännu denna tid var så fruktansvärdt, att en Påfvelig Bulla år 1259 uppmanar Sveriges och Danmarks Konungar till gemensamma bemödanden mot hedningarnas härjningar på Svenska kusterna. "Stockholm var lås för Mälarns sjö," säger Rimkrönikan, hvars förste författare omkring dess stränder redan räknar sju städer. Om städernas uppkomst vittna flera handelsfördrag. Med Lübeck och Hamburg stadgades ömsesidig handelsfrihet, hvilken, ej långt derefter, äfven

---

9) Så yttrar sig Konung Magnus Ladulås i sin stadfästelse på sin faders fredslagar. *Edsöre* betyder Ed.

10) Med torn och murar, säger *Olaus Petri*. Men dessa murar ha varit af *trä*, liksom de, med hvilka staden ännu år 1317 omgafs, såsom synes af en anteckning i Script. Rer. Svec., T. I, sect. 1, p. 56.

utsträcktes till Riga. I förnyelsen af fördraget med Lübeck åberopas det gamla förbund, som varit emellan Sverige och de Tyska städerna allt sedan Konung Knut Erikssons tid. Birger sökte äfven att stifta förbindelser med England. I Danmarks och Norriges stridigheter var han en aktad medlare och gaf en Rysk Storförste fristad i sitt hof 1). — Birger Jarl, Konung utan namnet, den siste och den mäktigaste af de Svenska Jarlar, dog d. 21 Oct. 1266, saknad efter döden, ehvad också hos honom i lifvet blifvit tadladt. Gammal och ung sörjde honom, heter det, och Qvinnorna, hvilkas rätt och frid han skyddat, bådo för hans själ.

Waldemar tillträdde nu först verkeligen regeringen, men med det samma skulle äfven de delar af riket, som fadren bestämt åt hans bröder, tillfalla dem. *Magnus* fick Södermanland med Nyköpings Slott, och nämnes i Waldemars tid ensam bland bröderna Hertig. *Erik*, hvars län ej finnes uppgifvet, förer först Hertiglig titel sedan Magnus uppstigit på thronen, men dog kort derefter 1275. *Bengt*, den yngste, egnade sig åt det andeliga ståndet, kallas under Magni regering sin broders Canceller, blef 1284 Hertig i Finland och tvenne år derefter Biskop i Linköping, i hvilken värdighet han dog år 1291. Han var mild och älskad, och sökte förgäfves bibehålla enigheten emellan sina bröder 2). De bägge äldre blefvo snart oense med Konungen. Waldemar tänkte blott på sina nöjen. Drottningen hånade sina svågrar. *Erik* kallade hon för sin obe-

---

1) *Andrei Jarosslawitsch*, Alexander Newskys broder. Jfr. *Karamsin*.

2) Det fanns dessutom en naturlig son af Birger Jarl, *Guttorm*, som dog 1284, och är troligen den, som hos *Karamsin* nämnes såsom Jarlen följaktig i slaget mot Ryssarna i Konung Erik Erikssons tid.

tydlighet *Erik Alsintet*. Han förde sina klagomål till Norrige. *Magnus*, som var mager med dunkel hy, fick heta *Kättilbotaren*. Men han höll ett vida mer lysande hof än Konungen och hans talrike hofmän glänste i alla ridderliga öfningar. En kärlekshandel bragte sluteligen Waldemar om riket. Hans gemål Sophia, som redan hade gifvit honom flera arfvingar 3), emottog år 1273 ett besök af sin syster *Jutta*, som lemnat sitt kloster och kom till Svenska hofvet, skön, "som en engel från himmelrik," säger Rimkrönikan. En brottslig förtrolighet med Konungen, hvaraf ett barn blef frukten 4), införde oenighet i hans hus, nedsatte honom i folkets ögon och ådrog honom kyrkans näpst. Man ser att han måst försona sitt brott med en vallfart till Rom. Ty den Bulla af d. 9 Januari 1274 5), hvarigenom Påfven förbjuder att välja en annan Konung i Sverige, synes af Waldemar under denna resa vara utverkad. Bref af *Magnus* med konungslig titel finnas först från början af år 1275, men då han i ett senare bref nämner 1285 för sitt tolfte regeringsår, så synes att han deri inberäknar sitt regentskap under Waldemars frånvarelse. Också har han funnits föga villig att afträda makten till Konungen efter dennes återkomst. En sammankomst emellan alla fyra bröderna om sommaren år 1274,

3) Nemligen sonen *Erik* (en äldre af samma namn hade dött 1268), samt döttrarna *Richissa* och *Marina*, af hvilka den förra blef förmäld med Hertig *Primislaus* af Kalisch, sedermera Konung i Polen, den senare, om hvars giftermål en romantisk tradition finnes (Jfr. Script. Rer. Svec., T. I, Sect. 2, p. 12) med Gref *Rudolf* af Diepholt. Ännu en dotter *Margareta* blef Nunna i Skenninge Kloster, enligt *Ericus Olai*.

4) En son, andra säga en dotter.

5) *Celse*. Bullarium.

der den yngste förgäfves tillböd sig att afstå sin del af riket för enighetens bibehållande, aflopp fruktlöst. Följande året utbröt det inbördes kriget. *Magnus* och *Erik* slöto förbund med Konung *Erik Glipping* i Danmark, som mot löfte om 6000 mark silfver understödde dem med krigsfolk. Vid Hofva i Vestergötland var dem Konungens här, bestående mest af uppbådad allmoge, till mötes, för att försvara ingången till skogen *Tiveden*. Waldemar med sitt hof hade dröjt midt på skogen vid *Ramundeboda*, och öfverlemnade sig åt en fullkomlig säkerhet. Konungen sof, säges det, Drottningen spelte schack och skämtade öfver Hertig Magnus, då ett blodigt bud förkunnade härens nederlag och flykt. Waldemar med sin gemål och sin treåriga son flydde genom Vermlands skogar till Norrige. Han återkom, blef fången och måste emottaga de vilkor Magnus föreskref, hvarigenom ännu Göta rike honom lemnades. Magnus kröntes år 1279 i Upsala, dit Ärke-Biskopsstolen nu från Gamla Upsala blifvit flyttad. Waldemar sökte väl genom Norrsk bemedling, och, då Konungen i Danmark öfvergick på hans sida, äfven med Dansk hjelp återvinna sin makt, men gaf snart allt förloradt och tröstade sig med en ny älskarinna. En gammal anteckning säger: "år 1279 öfverlät Konung Waldemar sin del af riket i sin broders Konung Magni händer, och begaf sig till Danmark för en viss Christinas skull." Vi se honom öfvergifva sin gemål och taga ännu tid efter annan tre hustrur, förnya mer än en gång både sina anspråk på riket och sin afsägelse, samt sluteligen sättas i fängsligt förvar på Nyköpings Slott år 1288. Hans fängelse var ej hårdt 6), och blef efter Magni död ännu mildare; men

6) Nyss före Magni död har han som vittne underskrifvit ett Konungens bref.

hans son *Erik* blef då gripen och måste dela fädrens öde. Waldemar dog uti fängelset år 1302 7). Sonen befriades då, uppehöll sig någon tid i Norrige, kallas i Norrska handlingar Hertig 8), men var vid år 1322 en af Konung Magni Erikssons rådsherrar.

Magnus hade blifvit först upphöjd på thronen genom *Uppländningarna*, i Rimkrönikan ett allmänt namn på invånarne i det egenteliga Sverige, hvilka hvarken synas ha glömt sin gamla rätt att till- och afsätta Konungar, eller sin gamla oroliga stridbarhet, hvarföre man ock finner dem under vapen i alla Folkungarnes uppror. Äfven Magnus hade, såsom sin far, ett sådant att bekämpa, sedan han fått slut på kriget med Danmark, som blott sträckte sig till ömsesidiga härjningar. Den nåd och det förtroende, han visade utlänningar framför landets barn, kunde Uppsvearne ej tåla; i synnerhet som denna ynnest ej sällan betaltes med otacksamhet. *Peder Porse*, en landsflyktig Dansk, som förvärfvat sig Magni ynnest, tog, för betalningen af en skuld, Konungen sjelf fången på det slott, han honom förlänat. Det säges att Konungen icke dess mindre förblifvit honom bevågen. *Ingemar Nilsson*, en annan Dansk Riddare, som Konungen gynnade och hade förmält med sin fränka *Helena*, var ett föremål för allmänna hatet. Folkungarne framträda åter och skrida från hotelser till våldsamheter. År 1278 ihjelslogo de Ingemar Nilsson, tillfån-

---

7) Script. Rer. Svec., T. I, s. 1, p. 29.

8) *Suhm*, Historie af Danmark, T. XI, p. 678. Man har orätt gjort honom till Hofcaplan hos Konung Håkan Magnusson i Norrige. Orden: *Magister capellarum nostrarum*, som i underskrifterna till det af Suhm l. c., p. 618, anförda Diplomet står näst efter: *Dominus Ericus Waldemari quondam Regis Sveorum filius*, utmärka en annan person.

gatogo Konungens svärfar, Grefve *Gerhard* af Holsten, som kommit att besöka sin dotter, tvungo Drottningen att fly i ett kloster, belägrade Jönköping och syntes ej obenägne att åter uppsätta Waldemar på thronen. Faran var så stor, att Magnus måste taga sin tillflykt till förställning. Genom smicker och löften blidkades de upproriska. Bref och afhandlingar från denna tid vittna om Konungens skenbara förtrolighet med *Birger Philipsson*, en af anförarna. Konungen gästade hos dem, och böd dem sjelf till sig på *Gälaquist* Kungsgård vid Skara. Här, der mordet på Konungens gunstling hade skedt, blefvo de nu fängslade. De affördes till Stockholm, der fyra af hufvudmännen halshöggos år 1280. Månge andre förlorade lif och gods. Med förundran finner man den Romerska Majestätslagen (Lex Julia Majestatis) emot de upproriska åberopad 9). — Det var det tredje och sista Folkungarnas uppror under tre på hvarannan följande regeringar. Man hör ej sedan af detta så länge fruktade namn; ehuru, utom den gren, som intagit thronen, man känner att betydande medlemmar af slägten öfverlefvat den sista olyckan. Det synes bevisa att Folkunganamnet sluteligen mest var ett parti-namn, utmärkande det mäktigaste af de krigiska förbund och följen, som de långa borgerliga krigen af sig alstrat. Märkeligt är att Konungen sedermera, i Skenninge-stadga år 1285, vid strängaste straff förbjuder partiföreningar, eller "lönliga samband" helst mellan Adeln, såsom ett inrotadt ondt, hvaraf riket länge haft en svår erfarenhet. Hvem som med skrift, ed eller på hvad sätt som helst i en sådan förening ingick, hans gods skulle sköflas

---

9) In legem Juliam Majestatis inciderunt. Bref af Konungens broder *Bengt* d. 25 Juli 1282.

och han sjelf vara fridlös evärdeligen, om ej Konungens nåd mellankom.

I allmänhet sprida de nu, efter inre oroligheternas stillande, vidtagna författningar ett stort ljus öfver landets tillstånd. Man har kanhända allt för mycket ansett dem såsom en till grundsatserna ny lagstiftning; då de snarare äro ett ordnande af redan bestående förhållanden, och just derföre lärorika. Gemenligen påstås att Konung Magnus har infört *Herredagarna*, och derigenom betagit folket sin lagstiftande rätt, såsom den öfvades på de gamla *Alsherjartingen*. Men dessa hade mestadels upphört med de gamla offren och kunde ej såsom riksdagar upplifvas, så länge man stridde om religionen och riket. Under stridiga val och täflande Konungahus hade redan den verkliga folksmakten långt för detta öfvergått i de storas händer. Omgifna af krigiska skaror, emellan hvilka en skymf, ett ord kunde förorsaka dödlig fejd (såsom ses af Magni förbud mot oqvädinsord), nyttjade de sina följen till inbördes strid, sitt inflytande öfver Allmogen till uppror. Sådana faror hotade i synnerhet, då Konungen "sammankallade sitt rike till något samtal;" hvarförutan den stora mängd, som då samlades och fordrade att lefva på Konungens bekostnad, förorsakade dröjsmål och dryg kostnad. Så förstå vi Konung Magni stränga föreskrift om *allmän fred* i hvar landsort, dit Konungen kom att hålla stämma, om upphörande af all dödlig fiendskap emellan alla, "ehuru högborne de måtte vara," under denna tid, ja afläggandet af alla stridsvapen vid straff af egendoms förlust och evärdelig fridlöshet; så förklaras hans förbud att vid sådana tillfällen infinna sig okallad, eller med större följe, än Konungen föreskref; så den lagstiftning han tillegnade sig "med sitt råd och sina goda män," uti åtskilliga mål, "som förut ej voro i lag gömde

eller satte" 10). För tiden var detta en förbättring och blef äfven så af folket ansedt. Ty det var genom denna makt, som Konungen gaf sin faders *fredslagar* ny kraft, tog i sitt särskildta beskydd *enkor, faderlösa barn* och *gamla män*, särdeles dem, som hade varit i hans tjenst, samt förböd *våldgästning* hos Allmogen eller "den osed, som länge varit hafver, att alle, som i riket färdas, om de äro aldrig så rike, vilja hafva kost utan penningar, och förtära på en liten stund hvad den fattige länge har arbetat för" 1); hvarföre ock dessa lagar och den stränghet, hvarmed de i hans tid handhafdes, förvärfvade Konung Magnus tillnamnet *Ladulås;* emedan han var lås för bondens lada. "Och är detta namnet *Ladulås,*" — säger *Olaus Petri* i sin Svenska Krönika — "ett ärligt namn, det Konung Magnus hafver haft större heder och pris af, än om han hade vordet kallad en Romersk Kejsare. Ty de finnas icke många i verlden, som kunna kallas *Ladulås: Ladubrott* hafver alltid i verlden varit mera allmänt."

Man behöfver glömma att de begge store regenter, som stiftade fredslagarna i Sverige, sjelfve hade händerna fläckade med förrädiskt gjutet blod: liksom Magnus sjelf synes ha glömt sin åtkomst till kronan, då han af de på Kyrkomötet i Telje år 1279 församlade Andeliga utverkade den förklaring, att hvilken som hädanefter våldförde en krönt Svensk Konung, skulle vara förfallen till bannlysning och aldrig kunna erkännas såsom laglig regent. Ostridigt utmärkes ock

---

10) De anförda orden äro ur Skenninge stadga år 1285.

1) Alsnö-stadga samma år. I hvarje by skulle tillsättas en rättare att skaffa mot betalning vägfarande man underhåll. Häst måtte ingen taga utan Konungens bref; Biskoparnes och Adelns gårdar befrias från all gästning.

hans tid genom nya begrepp om konungslig rätt och makt; och detta är så synbart i alla riktningar, att man med någon sannolikhet långt efteråt kunnat pådikta Magnus Ladulås flera författningar i denna anda. Sådant är förhållandet med det så kallade *Helgeandsholms beslut* 2), om hvilket ingen hört talas, förrän en enskild man, för öfrigt beryktad genom sträfvan efter hofgunst, framkom med en berättelse derom. I följe häraf skall år 1282 kronan fått ensam ägande rätt till alla bergverk, alla fiskerier i Sveriges stora vatten och strömmar, alla uppodlingar på oupptagen skog och mark, hvarjemte en allmän skattläggning skall blifvit samtyckt och verkställd, emedan *Upsala Öde* ej mera förslog till Konungens underhåll och de allmänna utgifterna. Berättelsen, fastän genast betviflad, har i vår Historia fått en slags häfd, som dock ej kan gälla mot uttryckliga bevis. Bergverk ha fordom, såsom än i dag bevisligen varit enskild egendom i Sverige 3). På samma sätt fiskerier, t. ex. i de

2) Så kalladt, emedan det skall blifvit samtyckt å ett möte på Helgeandsholmen i Stockholm. Berättelsen framlemnades till det kungliga Canzliet och Räknekammaren af en *Palne Eriksson* (Rosenstråle), en af Konung Johan III:s ögontjenare. I en påskrift af en samtida hand å documentet kallas han "en hufvudljugare," samt sjelfva berättelsen: "*Palne Erikssons* drömde undervisning."

3) Jfr. 1485 års stadga om hvad fördel *Kronan* skulle hafva och hvad rätt *äganden* af *Bergverk*. Upptogs en grufva på skattejord, skulle ägaren deraf gifva "tionde och rättighet till Kronan, *som härtill af annor Berg vant är.*" Vore det å frälsejord, förföll äfven afgiften till Kronan. Att allt Kopparberget (utom hvad Biskoppen i Vesterås der ägde) år 1396 förklarades skola tillhöra Kronan, är riktadt emot Riks-Drotsen Bo Jonssons arfvingar, som som deraf innehade största delen, och synes dessutom knappast ha gått i verkställighet. Ännu i Ko-

stora Norrländska floderna 4); ehuru man också finner Konungarne i besittning af sådan egendom. Med Allmänningskogar är förhållandet det samma. De förekomma i Landskapslagarna såsom menigheternas egendom; ehuru *Allmänning* äfven någon gång nämnes såsom Konungen tillhörig 5), och der ingen egendomsrätt fanns, Kronan naturligen tilldelade eller bekräftade en sådan, såsom redan under Folkunga-tiden synes, genom kungliga förordnanden om de stora öde landsträckorna omkring den öfra delen af Botniska viken. Och hvad den allmänna skattläggningen beträffar, så är den indelning af jorden, efter hvilken den nu först säges ha skett 6), lika säkert äldre, som det är ostridigt att skatter funnos före Magni Ladulåses tid. Ursprungligen bevillningar för de gamla årliga offrens underhåll, och vid Konungarnas fordom merendels årliga krigståg, samt resor på gästning kring landet, hade flera dels af jord, dels af personer för tillfället utgående bidrag, under åtskilliga namn i olika landskaper småningom antagit natur af beständiga skatter. Till all ny skatt fordrades folkets samtycke; ehuru många missbruk dervid ägde rum just under denna tid, såsom ses af Magni

---

nung Carl IX:s tid ägde Kronan blott en fjerdedel af Falu grufva.

4) Konung Birger Magnussons stadga om Helsingarnas tionde af lax-, sill- och skälfisket, år 1297, förutsätter ingen Kronans ägande-rätt till fiskerierna.

5) *Allmänning* omtalas såsom konungs egendom i Östgötalagen (Egnas. I, 2.).

6) Såsom myntet räknades efter *mark, öre, örtug*, så äfven den uppodlade jorden efter *markland, öresland, örtugsland*. — En annan indelning efter *Áttingar* (hvadan *Attungsakir*) förekommer särdeles i Götarike, men äfven uti Upland i ett bref af år 1200. Diplom. Svec. I.

förbud för sina Länsmän att upptaga gårder mot Allmogens vilja, och hans egen ursäkt till Helsingarna för flera utomordentliga pålagor, hvilka de hade betalt "af gunst, ej af plikt" och hvilka han "ödmjukligen för Guds skuld beder de måtte skonsamt bedömma och tillgifva, men deremot ihågkomma, om han något godt i sina dagar uträttat hade" 7). Samme Konung ansåg likväl kronoutlagorna för sin enskilda egendom och ger anvisning på dem för utgörandet af de rika gåfvor, hvarmed han i sitt testamente betänkte kyrkor och kloster. Det är egenteligen ett falskt begrepp om Svensk skattejords natur, som gifvit det förmenta Helgeandsholms beslut sin vigt. Man ser af ålder Nybyggare på Allmänningsjord genom skatt till Kronan förvärfva ett offentligt erkännande af sin egendomsrätt; och man har deraf slutat, att Kronan alltid var ägare af grunden, ehuru, om Allmänningen förut tillhörde vissa menigheter, skatten till Kronan, såsom gamla derom förda rättegångar visa, var ett sätt, hvarigenom Nybyggaren befriade sig ur den afhängighet, hvari han förut stod till dessa menigheter 8). Från denna slutsats var blott ett steg till en annan, att nemligen skattskyldighet i allmänhet var oförenlig med full ägande-rätt till jorden, eller att denna sista alltid tillhörde den, som emottog skatten; och äfven denna mening har någon gång i Sverige både blifvit yrkad och segerrikt vederlagd 9).

---

7) Quare vobis universis ac singulis humiliter in domino supplicamus, quatenus in hoc velitis nobis parcere, et sic vestris de cordibus omnino dimittere, ut non nobis hoc coram summi judicis oculis imputetur.

8) En hel socken, *Skog* i södra Helsingland, uppstod på detta sätt genom en dom af år 1342, som tillade åboerne sjelfständig ägande-rätt.

9) *Edward Ehrensten* (sedermera Kungliga Rådet) skref

I sig sjelf är den oförenlig med Svensk Statsrätt, hvilken ej känner de begrepp, som i andra länder uppstodo ur ett på eröfring grundadt Länsväsende 10). För Sverige har detta alltid varit främmande; hvarföre dess förhållanden med sådana länders också blott ha en ytlig likhet. Och detta gäller i synnerhet om skillnaden emellan *frälse* och *ofrälse*, som ostridigt skarpare uppdrogs under Magnus Ladulås, men endast utmärkte *skattfrihet* och *skattskyldighet* till kronan, den senare, ej mindre än den förra, åtföljd ej blott af personlig frihet, utan äfven af full egande-rätt till jorden.

Magnus har fullkomnat det *andeliga frälset* i Sverige, och gifvit det *verldsliga* eller *adeliga frälset* det första privilegium; ehuru detta privilegium i sin uppkomst mindre var beräknadt på att öka Adelns än Kronans makt. Egenteligen kan man beteckna det såsom ett försök att förvandla all Adel i *tjenstadel* eller göra tjenst till vilkor för adelig frihet. Skattfrihet tillhörde utan tvifvel af ålder de så kallade "Konungens män," som, för att nyttja Magni egna ord, "honom med råd och hjelp följde, och derföre voro värde mera ära." Merendels voro de tillika män af börd; åtminstone kunde ingen utom en friboren ernå äran af att vara en Konungens vapenkamrat. Men i sig sjelf var en sådan adel personlig, ej ärftelig.

---

i Drottning Christinas sista regeringsår det förträffliga .Beviset mot Adelns rättighet öfver förlänad skattejord. Tr. i Sthm 1769.

10) Så blef hvad hos Angelsaxerna kallas *Folkland* (till skillnad från den jord, som innehades under förläning) med tiden kallad *Terra Regia* eller kronojord; och ifrån den Norrmanniska eröfringen af England insmög sig i Engelska lagarna den falska åsigt, att Konungen ursprungligen ägde hela landet *jure coronae*.

Det fanns utom den samma en af allmänna meningen erkänd bördsadel, före alla privilegier och mäktig nog att umbära dem; ehuru man tidigt märker Konungarnas bemödande att förvandla den till hof- och tjenst-adel. Det är medlemmarne af denna gamla adel, ursprungligen härstammande från kungliga eller med konungahusen befryndade slägter, som i denna tidens handlingar kallas "de store" 1) — "rikets friherrar och adel" 2) — "hög- och välborne män." Äfven desse voro omgifne af ett krigiskt hof, som under inre oroligheter hade ökats, mätte sin frihet efter sin makt, och saknade troligen lika litet vilja som förmåga att undandraga sig skatter. Att den "större ära," som hoftjenst medförde, ej endast var inskränkt till Konungarnas hof, ses af det högre värde, som lagarna sätta på en hofmans lif, äfven om han var i Jarls, Biskops eller i en sådan Herremans tjenst, som minst underhöll fyrtio hoftjenare i sitt hus 3). Då Magnus medgaf frihet från konungslig utskyld "åt alla dem, som tjente till häst, i hvars tjenst de ock voro" 4), märker man tydligen afsigten dels att åt Kronan förvärfva dessa krigareföljen, som nu utmärkte sig genom den dyrare, mer lysande tjensten till häst, dels att i allmänhet stadga tjenst såsom vilkor för adelig frihet. Så uppkom den adeliga *rusttjensten* 5), hvari-

---

1) *Magnates*, *Majores*, i gamla bref. — *Iviherra* (Öfverherrar) i Östgötalagen.

2) *Barones Sveciæ*, *Nobiles* hos *Ericus Olai*.

3) Östgötalagen, Drap. B. 14. Hvad som betaltes utöfver vanlig mansbot (såsom för fri man), kallades i dessa fall *Thukkabot*, emedan derigenom den *skymf* (Thukka), som var tillfogad hoftjenarens herre, särskildt skulle försonas.

4) Alsnö-stadga 1285.

5) *Ros* eller *Rus* betyder i gamla Svenskan *Häst*, deraf Rostjenst eller Rusttjenst.

hvarigenom hvar och en, som på egen utrustning tjente till häst mot rikets fiender, förvärfvade frälse för sig och sitt gods, enligt närmare bestämmelser, som i följden tillades. Det kallades att "tjena för frälst," i motsats emot: "att göra skatt och skuld såsom bonde." Äfven Bonden kunde förvärfva frälse genom sådan tjenst, och mången bonde har gjort det: liksom äfven Riddaren, enligt lagens bokstaf, kunde förlora sitt frälse genom underlåten tjenst 6). Riddare-värdigheten, som Magnus bland Svenska regenter först finnes sjelf ha utdelat, hade äfven i Sverige blifvit en personlig utmärkelse bland Adeln, hvars hela indelning från denna tid påminner om Chevaleriets mönster. I offentliga handlingar nämnas alltid *Riddarne* (näst Biskoparna) främst och kallas äfven ensamme *Herremän;* dernäst *Väpnare* eller *Svenar af Vapen,* enligt ordalydelsen den *tjenande* Adeln 7). Bägge innefattades under benämningen: "välborne män," hvilken deremot ej synes utsträckt till blotta *Frälsemän,* som genom rusttjenst förvärfvat skattfrihet.

Sedan det borgerliga kriget och ofreden med Danmark var Magni regering lugn. Han njöt ett stort anseende hos sina grannar och stod i förbund med flera Tyska Förstar 8). I tvisten emellan Norrige och Hansestäderna, i hvilken "Tyskarne i Visby" nämnas i lika sjelfständig egenskap, som de öfrige parter, var Magnus skiljeman, men återställde, sedan han år 1288 stillat striden emellan

---

6) Jfr. Konung *Magni Erikssons* stadga af år 1345.
7) *Sven* betyder tjenare.
8) Markgrefvarne af Brandenburg *Otto, Conrad* och *Johan,* hvilka liksom Grefve *Gerhard* af Holsten och Schauenburg förbundit sig att vid behof göra honom bistånd. Den senare njöt derföre årligen 600 *mark i penningar,* hvilka enligt *Olaus Petri* denna tid svarade emot 200 *mark Silfver.*

Gottlandsbönderna och Visby-borgarne, Sveriges gamla herravälde öfver Gottland. Hans hof var lysande och en skådeplats för ridderliga öfningar. *Marsk* och *Drots*, hofsysslor, som af ålder omtalas, blefvo från denna tid så betydande, att deras innehafvare återkalla de gamla Jarlarnas makt. I sin tid höll Magnus de stora i tygeln. De mäktige *Algotsönerne*, af hvilka en hade röfvat sig hustru, måste plikta med landsflykt, fängelse eller lifvet. I frikostighet mot Kyrkan har ingen på Svenska thronen öfverträffat honom, hvarföre man ock någon gång hör honom kallas den helige Konung Magnus. Han har stiftat fem kloster. Af hans år 1285 upprättade testamente finner man att han äfven gjort löfte om ett korståg till det heliga landet, för hvars befrielse en egen tionde-afgift under fem år blef genom Påfliga utskickade uppburen. — I sitt år 1276 ingångna äktenskap med *Hedvig* af Holsten, som öfverlefde honom, hade han sju barn, af hvilka en son och en dotter hade dött i späda år och de öfriga vid fadrens frånfälle ännu ej hunnit ur barndomsåldern. Tre söner, *Birger*, *Erik* och *Waldemar*, af hvilka den förstnämnde redan i fadrens lifstid förer Konungslig, den andre Hertiglig titel, skulle framdeles strida om riket. Af döttrarna blef *Rikissa* redan såsom barn af Konungen med stor högtidlighet gifven in i det af honom stiftade S. Claræ Kloster i Stockholm, *Ingeborg* år 1296 förmäld med Konung *Erik Menved* i Danmark, der hon lemnade ett älskadt minne. — Då Magnus kände sitt slut nalkas, sammankallade han sina stora, anbefallte dem sina barn, förordnade Marsken *Torkel Knutsson* till sina söners förmyndare och dog på Wisingsö d. 18 Dec. 1290. Han begrafdes i den lägerstad, som han i Franciskaner-klostret i Stockholm med denna önskan åt sig sjelf hade helgat: "att hans minne ej måtte förgå med klockljudet öfver hans graf."

Birger, som redan år 1284 vid tre års ålder hade blifvit vald till sin faders efterträdare, uppsteg nu på thronen och *Torkel Knutsson* tillträdde sitt regentskap. Detta, för hvilket Marsken har förväfvat ett så berömligt minne, att Rimkrönikan derom säger: "då stod i Sverige så väl till, att sent skall det blifva bättre," begyntes med en allmän olycka af hungersnöd och en stor dödlighet, hvaraf i synnerhet året 1291 var utmärkt. — Torkel Knutsson har i Finland fullbordat Erik den Heliges och Birger Jarls verk, genom införande af Christendom och Svensk underdånighet i den östliga delen af landet, hvarifrån de hedniske Kareler ännu alltid utgingo på sina af de rysligaste grymheter utmärkte härjningar 9). Under ett år 1293 företaget korståg blefvo Karelarne besegrade, skattskyldige och åter till namnet christne 10); *Wiborg* anlades för att försäkra denna eröfring, hvarigenom Svenskarne kommo i omedelbar beröring med Ryssland. Också medförde detta Finka korståg äfven ett Ryskt krig, hvarunder Svenskarne vunno och befästade *Kexholm*, hvilket likväl gick åter förloradt, likasom några år derefter det af Marsken sjelf anlaggda *Landskrona*.

---

9) I ett Konung Birgers bref till Lübeck och flera Hansestäder, hvari det gamla förbudet att till Finnarna utföra vapen förnyades, säges, att Karelerne skonade hvarken kön, ålder eller stånd, och plågade sina fångar med att flå dem lefvande och rycka ut deras inelfvor. Dylika rysligheter (hvarom se *Gregorii IX:s* bref år 1237) hade äfven föranledt Birger Jarls korståg emot Tavasterna.

10) Ryssarne påstå sig ha döpt dem förut, år 1227, enligt *Karamsin*. För öfrigt säger redan Påfven *Alexander III:* "att Finnarne lofvade bli christne, så snart en främmande krigshär hotade, men att de, då fienden bortgått, förnekade Christendomen och grymt förföljde dess lärare.

Ännu fanns i Sverige ingen under kunglig myndighet samlad och stadfästad Lagbok. De i särskilda landskaper gällande rätts-sedvänjor, af hvilka våra gamla Landskapslagar uppstått, bekräftades väl i allmänhet af hvarje Konung, då han, efter valet vid *Mora Sten*, gjorde sin *Eriksgata* eller den vanliga hyllningsresan genom landet; men omsorgen om lagarnas förvarande var öfverlemnadt åt Lagmännen, hvilkas pligt man finner det ha varit, att årligen inför folket kungöra dem 1). De synas i äldsta tider ha bestått uti korta minnesreglor i forntidens versslag, såsom det i vårt gamla lagspråk så ofta förekommande bokstafsrimmet visar; och en samling af sådana lagreglor utmärktes äfven genom namnet *Flockr*, som betyder en samling af verser. Då Lagmännens kall uttryckeligen säges ha varit att *göra och framföra lagen* 2), och man likväl ej kan tillskrifva dem någon rättighet att sjelfve stifta nya lagar, så måtte detta så förstås, att det från början tillhört dem att ej blott framför andra ihågkomma rätts-reglorna, utan äfven ge dem den för minnet mest lämpeliga form, samt sålunda framsäga dem för folket. Derföre är *tal* och ej *skrift* uttrycket för den första Lagstiftning. Lagen är en sagd lag, *lagsaga* 3), och den äldste Lagstiftare en poet i lagstil, *Lagayrkir*. En sådan har i hedendomen,

---

1) *Legislatores regni* annis singulis tenentur coram populo *legem consuetudinis* publicare. Bref från Påfven *Innocentius III* till de Svenska Biskopar af d. 6 Mars 1206; hvari Påfven klagar, att Lagmännen vid sådana tillfällen äfven förbödo gåfvor till kyrkan på dödssängen utan arfvingarnas samtycke. Allt detta hade Konung *Sverker II* låtit säga honom.

2) Se Catalogen af Vestgöta-Lagmän efter Vestgöta-Lagen.

3) Så kallas *Wigers* Lag i Företalet till Uplandslagen

enligt företalet till Uplandslagen, *Wiger Spa* 4) varit. Hans Lag nämnes *Wigers Flockar*, och ligger till grund för Uplandslagen 5); liksom den hedniske *Lumbs* lag hade varit uppränningen till Vestgötalagen. Sent öfvergingo Lagarna från minnet till egentelig skrift. Ty säkert är, att hvad i Norden efter Christendomens införande hette: "att komma lag i *skrift*," ej har afseende på *runorna*, ehuru dessa äfven förut nyttjades till korta inskrifter i sten och trä, utan på det nu brukeliga genom de Andeliga införda skrifsättet. Christendomen blef sjelf föremål för en ny lagstiftning, som tog främsta rummet: ty "med Christendomen blef Christus först i våra lagar," heter det i Vestgötalagen. Så uppkom den så kallade *Kristnabalken* eller *Kyrkobalken* i lagarna; och med *Edsöret*, eller den allmänna landsfreden, blefvo äfven de deraf härflytande stadgar för dem alla gemensamma 6). Enskilda förändringar hade dessutom af *Erik den Helige*, *Knut Eriksson*, *Erik Eriksson*, *Birger Jarl* och *Magnus Ladulås* blifvit införda. Emellertid funnos ännu lagarna mest i "strödda flockar 7)," utan annan ordning än den serskilda uppteckknare för sitt eget behof gifvit dem, tills år 1295 *Uplands-Lagen* af

---

4) *Spa* troligen i stället för *Spámadr*, spåman, *vates*.
5) Hvad i den tryckta Uplandslagens företal om *Wiger Spa* tillägges: — "att han var utsändir af *Ingjald*, Svea-Konunge" — finnes enligt en af Hr Doctor *Schlyter* benäget meddelad upplysning, *icke* i någon handskrift. Likväl har denna nyare tillsats gifvit anledning att börja Svenska Laghistorien redan med ett Lagverk i Konung Ingjald Illrådas tid.
6) Sammanfattade i en så kallad *Edsöresbalk* eller *Konungabalk*. *Balk*, egenteligen bjelke, betyder ock i allmänhet *afdelning*. Deraf Lagarnas indelning i *Balkar*, hvilka åter innefattade flera *Flockar*.
7) Se Konung Birgers stadfästelse på Uplandslagen.

Lagmannen i Tiundaland, *Birger Pedersson* 8) till Finsta, med en *Tolfmanna-Nämnd* ur alla tre folklanden blef öfversedd och förbättrad. Lagen i sitt nya skick blef *"lyst"* eller kungjord på tingen, af "alla män samtyckt" och derefter af Konung Birger skrifteligen stadfästad. Att Lagmannen i denna stadfästelse kallas "Konungens Tro-tjensteman," visar att Lagmännen ifrån folkets män blifvit Konungens. De äro nu mera medlemmar af Konungens Råd.

År 1298 stod Konung Birgers bröllop med Danska Prinsessan *Märta*, ifrån barndomen hans trolofvade brud och uppfostrad vid Svenska hofvet, och 1302 firades det kungliga parets kröning, samt tillika Hertig *Waldemars* förmälning med Marskens dotter. Landets tillstånd var blomstrande, och glädjen öfver enigheten emellan de tre bröderna allmän. Men följande året, då Marsken nedlade förmyndareskapet, och Hertigarne skulle tillträda de Hertigdömen, hvilka Magnus Ladulås dem hade bestämt 9), "begynte de ihågkomma, huru deras fader, sjelf Hertig, hade afsatt sin broder Waldemar, och höllo råd med andra derom" 10). Konungen utbad sig *Torkel Knutssons* ytterligare tjenst. De andre satte Herr *Ambjörn Sixtensson* (Sparre), Hertig Eriks Drots, i spetsen för sina angelägenheter. De store delte sig i partier på båda sidor, och den oenighet föddes, som skulle få en så ryslig utgång. De Andelige voro i synnerhet missnöjde öfver Marskens bibehållna inflytande. Kriget med Kareler och Ryssar, den

8) Af samma slägt, som sedermera kallades *Brahe*.
9) *Erik* kallas redan i fadrens tid *Svearnas Hertig*, som svarade mot gamla Jarltitlen. Han hade och sin faders Hertigdöme *Södermanland*, och dertill en del af Upland. *Waldemar* nämnes sedan 1302 *Hertig af Finland*.
10) *Erici Olai* ord.

prakt och kostnad, hvarmed giftermålen inom det kungliga huset hade blifvit firade, underhållet af flera hof, ibland hvilka Marskens eget, efter hans senare förmälning med en Tysk Riksgrefvinna 1), ej synes ha varit det minst lysande, hade föranledt nya gärder och skatter, från hvilka ej de Andelige efter vanligheten blifvit undantagne. Äfven en del af Tionden indrogs, och Konungen var i begrepp att på Torkel Knutssons inrådan låta fängsla de motspänstige Prelaterna. — Biskopen i Vesterås, Marskens fordne medhjelpare i det Finska korståget, flydde till Norrige. Ännu samma år blef likväl både med Hertigarnes, Biskoparnes och Adelns bifall Birgers späda son *Magnus* försäkrad om thronföljden. Konungen förband sig genom öppna bref, att aldrig skilja sig ifrån Marsken och aldrig föredraga honom någon annan. År 1304 utbröt oenigheten emellan bröderna. Hertigarne måste afge en försäkran, att ej utan Konungens tillstånd lemna riket, ej komma i hans närvaro okallade, eller med större följe än han sjelf bestämde, samt aldrig stämpla emot honom, hans gemål eller barn. Kort derpå stämdes de till Konungen. Endast Erik vågade infinna sig. Flera anklagelsepunkter upplästes, hvarefter Konungen med vrede befallte honom gå ur sin åsyn, och snart derefter dömde bägge sina bröder landsflyktige. Ett inbördes krig följde, hvarunder Hertigarne understöddes från Norrige och rikets vestra landskaper sköflades; tills år 1305 en förlikning ingicks, för hvilken Torkel Knutsson blef offret. Då han i Konungens och Hertigarnas närvaro fängslades, sade han till Birger: "Blygd hafven J häraf Herre Konung, så länge j lefven." Kastad på en häst, fördes han med fötterna sammanlästa under hästbuken genom natt och dag till Stockholm, der

1) *Hedvig*, dotter af *Otto II*, Grefve till Ravensborg.

hans hufvud föll under bödelsyxan d. 6 Febr. 1306. — Hertig Waldemar försköt hans dotter, under förevänning, att de voro i andelig slägtskap, emedan fadren burit Hertigen till dopet.

Åtta månader voro knapt förflutna efter Torkel Knutssons död, innan Konung Birger var sina bröders fånge. Vid ett vänskapligt besök på *Håtuna* Kungsgård i Upland, dit de medfört hemligen beväpnade följeslagare, öfverföllo de Konungen och fängslade honom med gemål och barn. Endast Kronprinsen Magnus undkom, buren på armarna af en trogen tjenare, som förde honom till Danmark och satte honom i Konung *Erik Menveds* knä. Genom dubbelt svågerlag med Birger förbunden, gjorde den Danske Konungen hans sak till sin egen, och anföll Hertigarna; i följe hvaraf Birger, som emellertid sutit fången på Nyköpings slott, väl blef frigifven år 1308, förklarande sig nöjd med den del af riket Hertigarne ville honom lemna, men begaf sig genast till Danmark, återkom med sin svåger i spetsen för en Dansk här och framträngde ända till Nyköping, som belägrades. Hertig Erik hade emellertid kommit i missämja med Konung Håkan i Norrige angående Norra Halland, och kriget var redan börjadt äfven från denna sida, då vid sammankomsten i Helsingborg år 1310, i alla tre Konungarnas, de Svenska Hertigarnas och flera Förstars närvaro, en förlikning slöts, genom hvilken riket verkeligen deltes emellan Birger och hans bröder, som väl skulle erkänna honom för sin länsherre, men för öfrigt vara sjelfrådande i sina Hertigdömen. Ej långt derefter blef den ännu en gång utbrytande misshälligheten med Norrige åter bilagd, då Hertig Erik hemförde såsom brud en dotter, Hertig Waldemar en brorsdotter af Norrska Konungen Håkan 2), med högtidlig-

2) De hette bägge *Ingeborg*.

heter, hvilkas samtida beskrifning påminner om all riddareålderns prakt. "Men" — säger *Ericus Olai* i sin Krönika — "desse Hertigar, som riket med våld sig tillegnat, hafva på mångfaldigt sätt varit en plåga för landet med krig och härjande, med odrägelig gästning eller snarare fiendtelig framfart af dem och deras ständigt kringtågande skaror och med de svåraste skatter, så att bonden stundom måste betala gärder tre gånger om året till en marks värde (hvilket för hvarje gång var dubbla värdet af hans ko) 3), hvarföre, om de ock kallas gifmilde och präktige, de varit det med de fattiges största elände." Likväl synas de stått mindre illa hos folket än Konungen; Helsingarne fördrefvo hans fogde, Gottlänningarne togo honom sjelf en gång till fånga, Smålänningarne valde en egen Konung, hvilken Birger i följden lyckades att låta döda.

Så förflöto flera år, under allmän nöd, ökad af missvext och farsoter, men utan uppenbara fiendtligheter emellan bröderna. — Mot slutet af år 1317 tog Hertig Waldemar, på en resa från Öland till Stockholm, vägen åt Nyköping, der Birger vanligen höll sitt hof, och syntes så hjertligt välkommen hos Konung och Drottning, att han lofvade att å nyo besöka dem, och äfven förmå sin broder att göra sig sällskap. Hertigarne kommo verkligen, ehuru på vägen varnade att ej lemna sig bägge på en gång i Konungens händer; och det glada emottagandet aflägsnade så alla misstankar, att de tilläto allt sitt folk inqvarteras i staden, under det de sjelfve qvarblefvo på slottet. Då de tunge af vinet gått till hvila, lät Konung Birger sent i natten väpna sina män och befallte att Hertigarne skulle fängslas. Sven-

3) Laga värdet för en ko i den år 1296 stadfästade Uplandslagen är en half mark; likväl hade myntvärdet sedan fallit.

ske Riddare, som nekade att utföra befallningen, blefvo sjelfve lagde i bojor. Andre funnos mera villige, mest utlänningar, af hvilka en mängd tjente i alla dessa Prinsars hof. Hertigarne blefvo gripne och bundne. Konungen kom sjelf tillstädes "med stirrande ögon och svåra vred," frågande sina bröder: "om de mindes *Håtuna*-leken." De kastades i slottstornet och smiddes i jern. Då rofvet efter dem och deras på samma tid i staden fängslade följeslagare skiftades, har Konungen, liksom förryckt 4), klappat händerna, välsignat sin Drottnings råd och utropat: "nu har jag Sverige i min hand."

Ifrån medlet af December 1317, då detta hände, tillbragte Hertigarne omkring fyra månader i fängelset 5), tills Birger, ännu mer förgrymmad af det på alla sidor vexande upproret, lät tillsluta fångtornet, kasta nycklarne i strömmen och flyende lemnade sina bröder att dö af hunger. Deras qval har likväl ej varit utan vittnen. Det berättas, att Erik, förut slagen och sårad, lefvat blott i tre, men Waldemar i elfva dagar. Den förre var några och trettio år, den senare yngre. Deras grufliga öde har i Norden gjort det djupaste intryck. Den i Danmark, Sverige och på

---

4) "Rätt som han vore en *Amblode*," heter det i Rimkrönikan, hvilket *Ihre* endast genom sammanhanget tror sig kunna förklara genom *svagsint*. Men detta *Amblode* är utan tvifvel Saxos *Amlethus*, eller såsom han ock kallas *Amblethus*, den sedermera genom *Shakespeare* odödlige *Hamlet*, och stället visar, huru allmänt känd i Sverige på denna tid Sagan om denna Danska Prins var.

5) Deras testamente är af d. 18 Januari 1318. I ett Diplom af d. 18 April samma år omtalas de såsom fångne, men lefvande. I ett annat af d. 6 Maj kalla sig Hertiginnorna för deras *efterlefverskor*. Emellan d. 18 April och d. 6 Maj 1318 inträffar således Hertigarnas död.

Island bekanta folkvisan om deras död tillskrifver den Drotsen *Johan Brunkes* förräderi. Samtida underrättelser prisa dem, och upphöja i synnerhet "den milde Hertig Eriks" skönhet och ridderlighet. Man har ej haft hjerta att tadla så olyckliga offer, och de ha njutit den belöning att deras fel dött med dem, och endast deras dygder i folkets minne öfverlefvat.

Redan vid första nyheten om Hertigarnes fängslande grepo deras anhängare till vapen. Flere landsorters invånare reste sig för att befria dem och Norrige rustade sig till deras hjelp. Stockholm tillslöt för Konungen sina portar, och han måste fly från Nyköping, som belägrades. Den kungliga besättningen på slottet lät utsätta de döda Hertigarnas kroppar på bårar höljda af gyllenduk utom slottsporten, för att öfvertyga de belägrande, att de, för hvilka de stridde, ej mer funnos i lifvet. Det ökade blott förbittringen. Slottet blef intaget och i grund förstördt. Förgäfves sökte Birger att genom beviljade förmåner vinna de Andeliga och att genom det krigsfolk, hans son förde från Danmark, göra motstånd. Efter ett kort å hans sida endast genom nya trolösheter utmärkt inbördes krig, måste han med sin gemål och tvenne döttrar 6) söka en fristad först på Gottland, sedan i Danmark. Kronprinsen *Magnus* blef, efter ett tappert försvar, tvungen att öfverlemna sig och *Stegeborgs* slott i sina fienders händer. I ett förtvifladt försök att undsätta honom blef Drotsen *Johan Brunke* fången, och derpå, jemte trenne andre medhjelpare i Hertigarnas mord, halshuggen och steglad på sandbacken å Norrmalm i Stockholm, hvilken deraf än bär namnet *Brunkeberg*. Två år derefter d. 28 Oct. 1320 afrättades med svärd i Stockholm den fordne, utko-

6) *Agnes* och *Catharina*.

rade thronarfvingen, Prins *Magnus Birgersson*, i sitt tjugonde år, oaktadt han var oskyldig i fadrens missgerning och genom dagtingan försäkrad om sitt lif. Sorgen deröfver förde den landsflyktige Konung *Birger* i grafven följande året. Så var hämnden ej mindre gruflig än brottet. Med rätta ha de gamle sagt, att sedan Sverige byggdes, knappt olyckligare tider funnits, än under den brödrastrid, som förödde Konung Magni Ladulåses hus.

Ett tre års gammalt barn visar sig för oss öfrigt på denna brandplats af ömsesidig förstörelse, men blir hälsadt för Konung öfver tvenne riken. Midsommarsdagen år 1319 sammanträdde Rikets Store, Biskoparne, Adeln, Borgare från städerna (hvilkas deltagande i allmänna angelägenheter nu först omtalas) 7), samt fyra Bönder från hvarje härad till nytt Konungaval i Upsala. Inför det på ängen vid *Mora Sten* församlade folket framträdde *Mats Kettilmundsson*, under de föregående krigen utmärkt genom den mest ridderliga tapperhet, senast hufvudanförare för Hertigarnas parti och redan föregående året af de stora vald till Riksföreståndare. På sina armar bar han *Magnus*, Hertig *Eriks* efterlemnade son, som föreslogs och utropades till Konung, och vid samma tid erhöll den Norrska Kronan genom arf efter sin Morfader, Konung *Håkan*, som ej långt förut utan manliga arfvingar gick ur tiden. Rådsherrar afsändes till Norrige, att "på alla Svenske mäns vägnar" bifalla det Magnus äfven upphöjdes på Norriges thron. En minderårighets-regering inrättades i hvardera riket. Den varade i Sverige till 1333, berömmes i krönikorna, återgaf folket freden 8), utvidgade rikets gränsor

---

7) Af *Ericus Olai*. Rimkrönikan nämner dem ej.
8) Kriget med Danmark för Birgers skull slutades med hans svågers, Konung Erik Menveds, död år 1319.

genom Skånes lösen och vårdade till en början äfven allmogens rätt. I sjelfva verket har den stadgat de storas välde, och ifrån denna tid styres Sverige öfver hundrade år mest genom aristokratiska föreningar.

Redan samma dag, som det nya konungavalet skedde, förbinda sig de förnämste andelige och verldslige Herrar, samt Lagmännen, att med råd och dåd understödja Konungens Drots, *Mats Kettilmundsson*, eller den, som i hans ställe kunde blifva förordnad att rikets styrelse förestå, tills Konungen komme till myndiga år. Deremot lofvades folket, att inga egenmäktiga skatter, hvarmed några af de förra Konungar och Furstar brutit emot rikets gamla rätt, mera skulle åläggas, utan alla i gemen bibehållas vid deras fordna friheter. Fordrade rikets försvar eller nytta någon ny skatt, skulle sådant genom de förbundna Herrarna tillkännagifvas för folket. Den borde, om den samtycktes, af Herrarnas ombud tillika med tvenne bönder i hvarje landskap uppbäras och endast till det uppgifna ändamålet användas. Ännu tydligare framträder egentliga beskaffenheten af dessa sammansättningar i den följande föreningen i Skara år 1322. Trettiofem andelige och verldslige Herrar förbinda sig här att styra riket så, att de det inför Gud och Konungen kunde ansvara: de lofva att försvara hvarandra såsom bröder, underkasta sina inbördes tvistigheter förbundets dom, och ej genom några medel låta sig derifrån söndras. Denna förening, som sprider ljus öfver de äldre Herremans-förbund, som Konung Magnus Ladulås vid svårt straff förböd, är tillika i andra afseenden märkvärdig. Den är en försoning emellan de fordna Konungsliga och Hertig-

---

På Ryska gränsen föreföllo några krigsrörelser 1322, men bilades genom en fred samma år.

liga partierna 9), och den innehåller tillika en gemensam förpliktelse att motarbeta Utlänningars inflytande. Detta sista förbehåll, i allmänhet föranledt derigenom, att många sådane allt sedan Magni Laduåses tid förvärfvat ynnest vid hofvet och varit verksamme i de inre oroligheterna, var likväl i synnerhet riktad emot den bevågenhet, hvarmed den unga Konungens mor hedrade en mäktig främling, *Knut Porse*, som af Konung Christofer II blifvit upphöjd till Hertiglig värdighet och innehade södra Halland. Förvisad riket i den förlikning, som Hertiginnan ingick med de förbundna Herrarna 1326, erhöll han följande året icke dess mindre hennes hand. Bägge förlorade derigenom allt inflytande i Sverige och döden satte kort derefter en gräns för Hertigens ärelystnad. I det innom sig söndrade, styckade Danmark herrskade på denna tid de Holstenske Grefvarne egenmäktigt. *Skåningarne*, otålige vid deras förtryck, uppreste sig, ihjelslogo eller fördrefvo Holstenarna och underkastade sig med invånarna i *Bleking* och södra *Halland* 10) Svensk lydnad i början af året 1332. Men afköpandet af Grefve *Johans* af Holsten anspråk på dessa landskaper, med betalningen af andra på dem häftande skulder, utgjorde en så dryg summa, att för dess sammanbringande Svenska regeringen nödgades utskrifva nya skatter, använda tionden, samt pantsätta en stor del af Kronans inkomster.

Magnus Eriksson, som nu kallar sig *Sveriges*, *Norriges* och *Skånes* Konung, tillträdde

---

9) Hvarföre *Knut Jonsson* nu finnes ha blifvit upphöjd till värdigheten af Konungens Drots. Han hade förut beklädt detta ämbete hos Konung Birger, och var en af dem, som nekade att deltaga i Hertigarnes fängslande.

10) Den norra delen hade redan genom Hertig Erik kommit till Sverige.

1333 i sitt adertonde år sjelf styrelsen, och red tvenne år derefter sin Eriksgata, då han "till Guds och Jungfru Marias ära, samt till ro för sin faders och farbroders själar," förklarade, att ingen af Christna föräldrar född hädanefter skulle vara eller heta *träl*. År 1336 kröntes *Magnus* tillika med sin gemål *Blanca*, Grefvinna af Namur, och samma år har *Mats Kettilmundsson* gått ur tiden 1), i hvilken Konungen säges ha förlorat sin förnämsta rådgifvare och sitt bästa stöd. *Nils Ambjörnsson* 2) utnämndes till Drots med nästan oinskränkt myndighet. Konungen förband sig ej blott sjelf att försvara honom och alla hans medhållare, utan tjugutre Herrar och äfven Konungens syster *Euphemia* underskrefvo en dylik försäkran. Upprepade förordningar emot landsfredens brytande och beväpnade flockars färd och plundring i landet, och Konungens egna klagomål, att ingen rättar sig efter honom, han må bedja, råda eller hota, visa de storas sjelfrådighet, och huru de höllo de lagar, som de stiftade.

Ty äfven denna regering har i afseende på lagstiftningen flera minnesmärken att uppvisa. — Ännu under minderårigheten blef *Södermannalagen* öfversedd och förbättrad, samt erhöll år 1327 konungslig stadfästelse till alla delar, med undantag af hvad som rörde gåfvor och testamenten till Kyrkan, hvarom uttryckligen anmärkes, att de andelige och verldslige ej kunnat komma

---

1) De enda bägge gamla Chronologier, som nämna hans dödsår, ha 1326, hvilket sannolikt är en misskrifning för 1336; helst hans afslutande af Konungens giftermål, som skedde 1335, i Rimkrönikan nämnes såsom Mats Kettilmundssons sista offentliga handling.

2) Son åt den förr nämnda Drotsen *Ambjörn Sixtensson Sparre*. Sonen upptog sitt södernevapen: *Oxenstjerna*.

öfverens. Samma hinder mötte, då tjugu år derefter en allmän Landslag, i stället för de särskilda Landskapslagarna, verkeligen hunnit utarbetas. De andelige protesterade på Herredagen i Örebro år 1347 och hela ärendet förblef hvilande; men Konung Magni Erikssons Landslag har, med undantag af Kyrkobalken, icke dess mindre kommit i bruk och gjort sig gällande.

På mötet i Wardberg år 1343, der Konung *Magnus*, Konung *Waldemar* i Danmark, Sveriges och Norriges Råd, samt Fullmägtige från de nyvärfvade Svenska provinserna, voro församlade, förklarades Magni yngre son *Håkan* för Norriges Konung och den äldre *Erik* för thronföljare i Sverige. Skånes, Hallands och Blekings förening med Sverige bekräftades och Konung Waldemar afstod fullkomligt från alla anspråk på dessa länder.

Hittills hade Magni regering nästan helt och hållet varit fredlig. Likväl trycktes folket af så hårda skatter, att Konungen, som erkänner att månge derföre måst öfvergifva sina hemman, år 1346 beviljar sex års skattfrihet åt dem, som ville vända tillbaka och åter odla sin jord. I en af de offentliga ursäkter, som han i ödmjuka ordalag lät utgå, skjuter han skulden på Skånes lösen; men man tillskref den ännu mer hans vårdslöshet att låta Kronan afhändas hvad henne med rätta tillhörde, hans slöseri och hans lastbara kärlek för unga gunstlingar, som ådrog honom det vedervärdiga tillnamnet *Smek*. Hans seder voro en allmän förargelse. Samtida straffa honom derför, i synnerhet hans berömda Fränka, den *Heliga Brigitta*, som förutsade honom hans öde och kallar honom i förstånd ett barn, hvaremot han kallar hennes uppenbarelser för drömmar. Redan under minderårigheten hade ett betydeligt lån af

Tionden

Tionden blifvit beviljadt till utförande af kriget emot de otrogna Ryssarna, hvilka Påfvarne sjelfve ej mindre än de Svenska krönikorna kalla *hedningar*. För att uppfylla denna förpliktelse, och, såsom det synes, upphjelpa sitt sjunkande rykte, företog Magnus år 1348 i egen person ett stort och kostsamt krigståg mot Ryssland, gaf Ryssarna valet emellan döden och Påfven, och lät, såsom Rimkrönikan säger, "raka och döpa" så många, han kunde öfverkomma. Men Ryssarne visade snart, tillägges det, att "skäggen voro vexte igen å nyo." De inneslöto Konungen och hans här, så att han med möda och stor förlust undkom. Grefve Henrik af Holsten, som varit honom följaktig, måste betalas med förläningar; det utländska krigsfolket, som fordrade sin sold, plundrade i landet; nya för krigskostnaden beviljade lån af Kyrkan 3), som i tio år stodo obetalda, ådrogo Konungen en bannlysning; och till riket nalkades den förskräckliga pest, hvilken i medlet af detta århundrade från Indiens yttersta gränsor förhärjande gick öfver verlden.

Till Bergen i Norrige hade pesten kommit från London med ett skepp, hvars hela besättning var utdöd, och hvars last man oförsigtigtvis förde i land. Från Norrige, der knapt tredjedelen af menniskorna säges ha blifvit öfrig, spriddes den till Sverige och har i synnerhet rasat 1350. Detta år var utmärkt genom en stor torrka 4) och äfven följande året finnes antecknadt såsom ett missvextår 5). Sjukdomen, som

---

3) Af de beräkningar, som Påfveliga kammaren gör på beloppet af dessa lån i silfver (Se v. *Celse* Bullarium, I, pp. 109, 127), ser man, att *en* mark silfver denna tid svarade mot ungefär *fem* marker i Svenska penningar.

4) *Suhm*, Histor. af Danmark. T. XIII, p. 240.

5) Script. Rer. Suec., T. I, s. 1, p. 29.

yttrade sig med stygn, blodspottning och bölder, dödade hastigt både menniskor och kreatur. Många trakter ödelades helt och hållet 6). Kyrkor återfunnos efter lång tid i skogarna, såsom sägen är om Ekeshärads Kyrka i Vermland. I Vermlands Bergslag skall blott en yngling och två flickor ha öfverlefvat. I Upland återstod knapt sjettedelen af befolkningen 7). Till det vestliga Ryssland kom sjukdomen om våren 1352, utbröt sedermera i detta land under ett helt århundrade ofta å nyo och kändes äfven mer än en gång i det öfriga Norden. I Sverige yppades denna eller en annan pestartad sjukdom å nyo år 1360, och har i synnerhet angripit de unga 8): hvarföre den då kallas *Barnadöden.* I allmänhet betecknas sjukdomen med namnet *Stordöden* eller *Digerdöden.* — Man har ännu en förordning af Konung Magnus Eriksson om offentliga bot- och bönedagar för denna pest år 1350. Konungen säger deri, att meste parten af folket i de land, som i vester ligga från hans riken, i denna bråda död blifvit bortryckte, att samme död nu står omkring allt Norrige och Halland, och nalkas till Sverige med så stor häftighet, att det förspörjes, huru som folket faller ned dödt i sådan mängd, att ej de lefvande förmå begrafva de döda.

Det var midt under sådana olyckor som Magni yngre son *Håkan* år 1350 verkeligen tillträd-

6) *Ramus* berättar efter en gammal sägen (Norges Beskrivelse, s. 166) att *Justedalen* i Bergens Stift blef nu först bebygd genom folk, som flydde för smittan. Alle dödde bort, utom en liten flicka, hvilken i ensamheten blef vild som en fogel och derföre, när hon upptäcktes, fick namn af *Ripa.* Hon blef gift och hennes efterkommande kallades sedan *Ripeslägten.*

7) Vix sexta pars hominum remansit. Script. Rer. Suec. l. c.

8) Ibid. 1361 omtalas den å nyo i Danmark.

de regeringen öfver större delen af Norrige; och vid samma tid blef den äldre brodern *Erik* af de missnöjda i Sverige upphöjd på thronen. Ett inbördes krig utbröt emellan fader och son, eller rättare emellan den senare och *Bengt Algotsson*, en af Konungens unga gunstlingar, som på samma gång förstått att förvärfva sig Drottningens nåd, och derigenom blifvit Hertig och den mäktigaste man i riket. Det slutades med gunstlingens landsflykt, och Magnus afträdde nu sjelf till sin son en del af riket jemte de nyförvärfvade landskaperna, hvilka man misstänkte den gamle Konungen att för Dansk hjelp vilja afstå. Konung *Waldemar* bröt också in i Skåne såsom *Magni* bundsförvandt, och kriget skulle åter uppläga mellan fader och son, då den senare hastigt afled 1359. Erik har sjelf på dödssängen yttrat, att han kände sig förgifven af sin moders hand 9). Isländska Annaler förmäla åter, att den unge Konungen med sin gemål 10) och tvenne barn blifvit offer för pesten. Efter Eriks död blef Magnus å nyo erkänd för Konung, med vilkor att gunstlingen ej skulle återkallas, hvilket likväl skedde 1); hvarjemte Skåne, Halland och Blekinge år 1360 verkligen afträddes till Danmark mot löfte om bistånd mot Svenska Rådet. På samma tid, som ryktet härom spridde den yttersta förbittring mot Konungen bland folket 2), blef Öland af Danska Konungen, som Magnus kallar "sin vän," härjadt, Gottland, efter tre af landtfolket och Visby-borgarne förlo-

---

9) Rimkrönikan.
10) *Beatrix* af Brandenburg. Jfr. *Torfæus*, Hist. Norv., T. IV, p. 184.
1) Bengt Algotsson blef då ihjelslagen.
2) Rimkrönikan säger, att unge och gamle spottade åt honom, kastade efter honom med rutten kål och sjöngo visor om honom.

rade träffningar intaget, och Visby så sköfladt, att staden aldrig mer kom till sitt förra välstånd.

Då förmådde Svenska Rådet den yngre sonen, Konung *Håkan* i Norrige, att taga sin fader Konung Magnus till fånga (1361), samt upphäfva sin trolofning med den sedermera så namnkunniga *Margareta*, Konung Waldemars dotter, hvaremot Elisabeth, Grefve Henriks af Holsten syster, utsågs till hans gemål. Den nya bruden, under öfverfarten stormdrifven till Danmark, qvarhölls der; Håkan, nu vald äfven till Sveriges Konung, försonte sig likväl med sin far och fullbordade det förr beslutna giftermålet med Margareta; hvarefter Magnus dref fyra och tjugu de mäktigaste Svenska Herrar i landsflykt. De begåfvo sig till Tyskland och erbödo Svenska kronan åt *Albrekt* af Meklenburg, en son af *Euphemia*, Konung Magni syster. En flotta öfverförde honom och de förvista Herrarna till Sverige. Den 30 Nov. 1363 valdes *Albrekt* till Sveriges Konung i Stockholm och hyllades följande året vid Mora Sten. Både Magnus och hans son Håkan förklarades kronan förlustige. De förlorade slagtningen vid Enköping 1365. Magnus blef fången, och kom först 1371 genom freden med Norrige på fri fot. Han fick då vissa inkomster från Sverige sig anslagna, framlefde sina öfriga dagar hos sin son, och drunknade nära Bergen i Norrige år 1374. Norrmännen, ibland hvilka hans regering var lugn (om man undantager några oroligheter år 1339), ha kallat honom "Magnus, den gode." Så slutade Folkunga-ättens välde i Sverige.

FEMTE KAPITLET.

Främmande Konungar.
Unionen till Sturarna.

Albrekt af Meklenburg. — Margareta och Erik af Pommern. — (Engelbrekt.) — Christopher af Bayern. — Carl Knutsson emot Christian af Oldenburg.

FEMTE KAPITLET.

Främmande Konungar.
Unionen till Sturarna.

Albrekt af Meklenburg. — Margareta och Erik af Pommern. — (Engelbrekt.) — Christopher af Bayern. — Carl Knutsson emot Christian af Oldenburg.

I verkligheten var nu Konungens plats i Svenska Samhället förlorad. Till namnet är den qvar; och de Store, som ej unnade den åt hvarandra, införde främmande Konungar i landet. Men Främlingars välde gör äfven en sådan Konung som *Magnus Eriksson* saknad, och långt efter hans död hör man ännu hans regering motsättas Utlänningarnas tyranni. Om thronen och riket besluta de mäktige efter tillfälliga intressen; och genom sådana knytes äfven de tre Nordiska rikenas bekanta förening: en händelse, som ser ut som en tanke. Men hvad en sådan förening var eller kunde blifva, derom förmärkes ingen slags aning hvarken hos stiftarna eller någon annan; hvarföre ock den yttre föreningen födde inre söndring, och Unionen blott är ett stort namn, som

gått förbi utan begrepp. — Historiens källor flyta rikare i denna grumlade tid. Den *stora Rimkrönikans* framställning blir fullständigare. *Ericus Olai* 1) i sin Latinska, bröderne *Olaus* och *Laurentius Petri* i sina Svenska Krönikor 2), äro i synnerhet för Unions-tiden, som till en del var deras egen, upplysande; och äfven *Johannes Magnus*, ehuru mycket han diktat om äldre tider, kan, för de senare, med varsamhet rådfrågad, gagna. Hans broders, *Olai Magni*, arbete är för kännedomen om de gamla sederna af vigt 3).

Albrekt blef med segern öfver sin motståndare ej herre öfver riket. Den gamle Magnus hade ännu under sin fångenskap ett stort parti. Befälhafvarne på de flesta rikets slott förblefvo honom i flera år trogne. Det företräde och den frikostighet Albrekt visade sina Tyska landsmän, de våldsamheter dessa tilläto sig i landet, uppretade så folket, att Uppsvearne i ett offentligt bref till Götalands inbyggare eller dem, som bo nedanför den stora skogen, med klagan öfver det

---

1) Chronica *Erici Olai* i Script. Rer. Svec., T. II, går till år 1464. Författaren, Domprost och Theol. Professor i Upsala, dog 1486.

2) Först tryckta i Script. Rer. Svec., T. I, II, gå till Blodbadet i Stockholm 1520. *Laurentii Petri* Krönika är ett sammandrag af broderns med uteslutande af de ställen, som Konung Gustaf I funnit anstötliga, och med tillägg af de utländska Göters Konungar och bedrifter, m. m., hvarom *Johannes Magnus* vidlyftigt ordat, men hvilka *Olaus Petri*, till Konungens missnöje, hade förbigått.

3) *Johannis Magni* Gothorum Sveonumque Historia, eller (såsom titeln lyder i första Upplagan) Historia de omnibus Gothorum Sveonumque regibus etc. utkom i Rom 1554 genom brodren *Olai Magni* försorg, hvilken sjelf följande året der utgaf sin egen Historia de Gentibus Septentrionalibus, earumque diversis statibus, conditionibus, moribus etc.

förtryck och den träldom de lida af Konung Albrekt och Tyskarna, uppsäga honom, såsom en menedare och förrädare, all tro och lydnad, och uppmana alla att åter vända sig till den goda och ärliga Herren, Konung Magnus, och förlossa honom ur hans fångenskap. "Vilja Rikets Råd," tillägga de, "vara oss behjelpelige, så bedje vi derom gerna, hvarom ej, så är skulden deras, men skadan både deras och vår." Utländska begrepp om Allmogens ofrihet hos Konungen och hans omgifning tyckes i synnerhet ha födt denna bitterhet hos folket, och gjort det ännu otåligare för främlingarnas öfvermodiga framfarande, hvarom de gamla Svenska rimmen, som kallas: "en lustig liknelse om Konung Albrekt och Sverge" 4) lemna oss en så liflig målning; och den mängd Tyskar, som denna tid omtalas såsom medlemmar af Rådet och befälhafvare på Kronans slott, bestyrker att klagomålen ej varit utan grund. — Sådan var sinnesstämningen; under det man på en gång hade ett inbördes krig och krig med Norrige och Danmark. De mäktige Hansestäderne, Albrekts bundsförvandter, tvingade väl de yttre fienderna till fred; men då Konung Håkan genom underhandlingar förgäfves sökt utverka sin faders befrielse, bröt han å nyo in i Sverige och framträngde ända till Stockholm, som belägrades. I denna nöd återstod för *Albrekt* ej annat medel än att helt och hållet underkasta sig Rådet. Den fullmakt, genom hvilken Konungen år 1369 satte *Bo Jonsson* (Grip), såsom "sin väldiga ämbetsman," öfver sitt hof, sina hus och gårdar, sina inkomster, sina fogdar och tjenare, äfven med rätt att straffa till lifvet, gaf denna i alla dessa afseenden samma myndighet som Konungen sjelf. I den förening, som med Rådet slöts den 9 Aug. 1371,

4) Script. Rer. Svec., T. I, Sect. 2, p. 210.

erkänner Konungen, att hans Befallningshafvande emot hans vilja föröfvat stort öfvervåld mot rikets inbyggare af alla stånd, hvarföre han nu öfverlemnar alla rikets slott och fästen med underlydande län åt Rådet, som ägde att gifva dem åt inländska män i förvaring. Ledigheter innom Rådet skulle det sjelf äga att besätta och ingen utlänning i det samma kunna få upptagas. Så kom hela regeringen till Rådet, nu så mycket mäktigare, som den stora döden hade samlat en utomordentlig rikedom på få händer. En rikare Svensk man än Riksdrotsen *Bo Jonsson* har ej funnits. Utom en ofantlig enskild förmögenhet innehade han hela Finland och större delen af Sverige med rikets förnämsta slott och Upsala ödes gods såsom pant för gjorda lån till Kronan. Också säger en gammal anteckning, att han styrde landet efter sin vink. Hvad han och hans likar kunde tillåta sig synes deraf, att Riddaren *Mats Gustafsson* mördade Biskop *Gotskalch* i Linköping år 1372 för en tvist om några gods, och *Bo Jonsson* sjelf år 1381, under en enskild fejd med Riddaren *Carl Nilsson* (Färla), förföljde honom in i Franciskanerkyrkan i Stockholm, och der för högaltaret högg honom i stycken. Med sådana seder hos de mäktiga kan den anmärkning vara öfverflödig, att de med Konung Albrekt år 1375 å nyo bekräftade *Landsfreden* i Sverige 5).

Olyckliga försök att åter eröfra Skåne ökade Konungens behof, föranledde nya tillgrepp, äfven af Kyrkans egendom, och dessa åter nya förlikningar, hvilka å Konungens sida slutade med en allt fullkomligare afhängighet; tills han efter *Bo Jonssons* död år 1386 vågade offentligen bryta med de Stora, tillegna sig, såsom det säges, en tredjedel af de andelige och verldslige Her-

5) På tre år, heter det.

rars gods 6), och genast skrida till våldsam verkställighet af denna fordran. Sådan är Rimkrönikans poetiska berättelse, hvilken man tagit efter orden eller så förklarat, att Konungen till Kronan skall indragit tredjedelen af det andeliga och verldsliga *frälset* i riket, ehuru ett sådant försök äfven hos en så obetänksam Förste som Albrekt är otroligt, och andra underrättelser dessutom visa, att här egenteligen var fråga om *Kronans* egendom. Ty en samtida anteckning innehåller: "att sedan *Bo Jonsson*, Svea Rikes Drots, hade aflidit, uppstod oenighet emellan Ridderskapet och Adeln i Sverige och Konung Albrekt; emedan Konungen lagligen af dem återfordrade en del af *Kronogodsen*, som de och deras förfäder från lång tid tillbaka under krigen sig tillegnat, hvaröfver Adeln i riket vredgades och begynte sammansvärja sig mot Konungen, förebärandes, att han ville tillröfva sig deras *arfvegods* och skänka dem åt sina Tyskar" 7).

Det var egenteligen mot Bo Jonssons arfvingar som denna räfst var riktad. Men den var tillräcklig att tända det borgerliga kriget; och vi se nu verkställarne af denna mäktiga mans sista vilja bortskänka Sveriges Krona, och derigenom bereda *Unionen* af Nordens tre riken. Konung *Waldemar* i Danmark hade dödt år 1375, Ko-

---

6) "Hvar tredje gård the sjelfva äga."

7) Post cujus mortem Milites et Optimates Suecie cum Rege Alberto discordare ceperunt, eo quod idem Rex ab ipsis quandam partem bonorum Regalium, quam ipsi a multis retroactis temporibus ac progenitores eorum tempore guerrarum sibi usurpaverant, juridice exigebat, quod quidem predicti nobiles indigne ferentes contra Regem conspirare ceperunt, allegando quod Rex patrimonia ipsorum vellet diripere ac Theutonicis suis elargiri. Script. Rer. Svec., T. I, Chronologia XIV.

nung *Håkan* i Norrige 1380. *Olof*, Håkans son med Margareta, efter sin fader och morfader både Norriges och Danmarks Konung, dog ung 1387, den siste manlige ättlingen af den kungliga Folkungaslägten, hvarföre han äfven kallade sig rätt arfvinge till Sverige. Efter hans död förklarades *Margareta* i Danmark för regentinna, i Norrige för regerande Drottning och emottog samma år anbudet af Svenska kronan genom Exsecutorerna af Bo Jonssons testamente 8), som innehade rikets förnämsta slott och fästen. Att de handlat egenmäktigt var intet hinder. Det allmänna missnöjet i Sverige gaf dem medhållare, Margareta understöd och hjelptroppar; och *Albrekts* öde afgjordes d. 21 Sept. 1389 9) i slaget vid Falköping, der han sjelf och hans son *Erik*, med flera Tyska Förstar och Riddare, blefvo fångne. Denna seger öfver *Albrekt*, som öppnade riket för *Margareta*, vanns af Svenska Riksmarsken *Erik Kjellson* 10). — *Margareta*, till hämnd för det skryt och skämt Albrekt på hennes bekostnad hade tillåtit sig, emottog honom hånligt, lät klä-

---

8) Hans testamente finnes i *Hadorphs* upplaga af den genom *Bo Jonssons* försorg på Svenska rim från Latinet öfversatta *Alexandri Magni Historie* (Wisingsborg, 1672). Man finner honom i senare tider äfven någon gång anförd såsom författare till denna rimade öfversättning; men sjelf var Bo Jonsson ej starkare i Latinet, än att han i sitt på Svenska uppsatta Testamente kallar de der nämnda verkställarna af sin sista vilja för *Exsecutoribus* i alla casus.

9) Vanligen angifves d. 24 Febr., som är S. Mathiæ dag om våren. Men Rimkrönikan säger *S. Mattis* (Mathæi) *dag på hösten*, som är d. 21 Sept. Rimkrönikan har för öfrigt det oriktiga årtalet 1388.

10) Han räknas af våra senare häfdatecknare till *Wasa*-slägten, men förde ej denna ätts vapen, och kallas *Puke* i Diarium Wadstenense.

da honom i en narrkåpa 1) och kasta far och son i tornet på Lindholms slott i Skåne; der de suto på sjunde året.

Under hela denna tid lemnades Sverige till pris för alla partihatets och krigets rysligheter, nästan utan annat spår till regering, än de skatter Margareta lät utskrifva. Hufvudstaden och flera af rikets slott innehades af Tyskarna, som derifrån genomströfvade landet med plundring och brand. I Stockholm, der ett gammalt hat rådde emellan Tyskar och Svenskar, hvars utbrott Konung Albrekt med möda återhållit, blef det Svenska borgerskapet förrädiskt öfverfallet af de förra. En för tolf år tillbaka författad dödslista på sjuttio de förnämsta Svenska borgare upplästes. De, hvilka ännu funnos qvar utaf de utsedda offren, blefvo gripne, fängslade, till en del pinade under trädsågar, slutligen invräkte i ett gammalt hus och lefvande innebrände.

Städerna Wismar och Rostock samt Hertigarne af Meklenburg antogo sig Albrekts sak, undsatte Stockholm och lemnade i sina hamnar fristad för alla dem, som ville göra de Nordiska kusterna till föremål för sin roflystnad. Desse kapare 2) blefvo stammen för de sjöröfvareskaror, som sedan länge oroade Östersjön. Flere af rikets städer lades i aska. Innom landet höllo somlige med Albrekt, andre med Margareta. Landet plågades äfven af missvext, såsom år 1391, då det klagas "att intet vexte på jorden och det lilla,

---

1) Sie liess ihm auch ein Cappe schneide
Hatte funfzehn Ellen in die Weite
Der Timpel wohl neunzehn Ellen langk.
Meklenburgische Reimchronik hos *Beehr*, Rer. Mecleburgiarum Lib. II, c. 7.

2) De kallades *Vitalianer* eller *Fetaliebröder*, emedan alle idkade sjöröfveriet under förevändning att proviantera det belägrade Stockholm.

som vexte, blef borttaget genom rof och våldgästning, så att väl hundrade landbönder kunde finnas, som ej ägde tillsammans en spann korn eller ett lass hö" 3). Adeln förskansade sig på sina gårdar och så många små röfvarefästen uppstodo, att man sedermera allmänneligen måste förordna om deras nedbrytande. Då var i Sverige, säger Rimkrönikan, fiender å alla sidor, och son mot fader och broder mot broder. Andre författare klaga, att jorden blef lemnad obrukad och riket nästan förvandladt till en ödemark. Ändteligen återställdes freden genom det fördrag, som år 1395 återgaf Albrekt och hans son friheten. De skulle derföre betala ej mindre än 60,000 mark silfver, hvarföre Hansestäderna gingo i borgen mot pant af Stockholm. Äfven de Meklenburgska fruntimren bidrogo med uppoffringen af deras smycken till att afbörda någon del af denna lösepenning. Återstoden eftergafs sluteligen mot öfverlemnandet af Stockholm till Margareta. — Albrekts son dog på Gottland 1397; fadren afsade sig sina anspråk först fullkomligt år 1405. Han skall ha dött år 1412, men uppgifterna äro olika.

Nu var Sverige tillräckligt nedböjdt att emottaga de vilkor Margareta föreskref. I hennes närvaro blef d. 11 Juli 1396 hennes systerdotters son, Hertig *Erik* af Pommern 4), redan förut förklarad för Danmarks och Norriges tillkommande herrskare, af Svenska Rådet vald äfven till Sveriges Konung och derpå vid Mora sten hyllad. Hvad *Albrekt* förgäfves försökt, blef nu med de Storas eget samtycke stadgadt. Allt hvad de innehade af Kronans gods i pant eller förläning,

3) Linköpings Dom-Capitels bref af detta år.
4) Fadren var Hertig *Wratislaw VII* af Pommern; Modren *Maria*, en dotter af Hertig *Henrik* i Meklenburg (Konung Albrekts bror) och af *Ingeborg*, Drottning Margaretas syster.

sedan "kriget emellan Konung *Magnus* och Rikens män" (1363) begynte, skulle åter indragas, och innehafvarne, i synnerhet *Bo Jonssons* arfvingar, derom innom en viss tid förlika sig med Kronan. Derjemte förklarades, att alla de nya under samma tid uppförda slotten skulle förstöras, i fall ej synnerlig nåd mellankom, all den adeliga frihet, som Konung *Albrekt* så frikostigt utdelat, skulle, om den ej var förvärfvad på de i lag stadgade vilkor, återgå, samt alla Odalbönder, som Adeln lagt under sig, åter skatta till Konungen och Kronan. Den nye Konungen kröntes följande året i *Calmar*, der de förnämste andelige och verldslige Herrar från Danmark, Norrige och Sverige infunnit sig. Och här slöts på Margaretas dag d. 20 Juli 1397 den *Förening*, som för framtiden skulle förbinda de tre Nordens riken under en spira. Vilkoren voro: att evärdelig fred och endrägt skola vara emellan rikena, och Konungavalen hädanefter gemensamma, med företräde för konungasöner, om de finnas; att hvart rike skall styras efter egna lagar, landsflygtige från ett ej lemnas skydd i de andra, och alla vara förbundna till gemensamt försvar, samt intetdera rikets män kunna åberopa sin rätt att ej tjena utom landamäret. Det öfriga angår *Margareta* enskildt. Den korta, ofullständiga föreningsakten, — ett uppenbart hastverk, — är undertecknad af sjutton Herrar, och blef till sitt egenteliga innehåll i Sverige så föga bekant, att ibland Svenska fordringarna af Danmark år 1435 äfven var, att få riktig kunskap om Unionens verkliga lydelse. Det oaktadt känna alla våra egna äldre Krönikor ej den första Unionsaktens innehåll, utan endast senare förnyelser och förändringar af de ursprungliga vilkoren.

Margareta behöll regeringen. *Erik* var blott på sitt sextonde år, då föreningen i Calmar slöts.

Han förmäldes sedermera med *Philippa* af England 5), som tillförde honom en rik brudskatt, och utmärkt, lika mycket af mildhet som förstånd och mod, förvärfvade ett älskadt minne, men med sin gemål lefde ett barnlöst, olyckligt äktenskap, och af honom äfven personligen misshandlades. Såsom *Margaretas* Medregent kan *Erik* anses ifrån år 1401, då han i Sverige gjorde sin Eriksgata. Vid detta tillfälle eftergafs en del af de utomordentliga skatter, som under flera namn förekomma på denna tid. Äfven de öfrigas afskaffande utlofvades af Margareta i ett allmänt bref två år derefter, hvari hon uti ödmjuka ordalag ber om förlåtelse för den tunga, hon måste älägga Allmogen, och skjuter skulden på kriget och sina fogdar.

Icke dess mindre utskrefs ej långt derefter en ny utomordentlig skatt för hvarje eldstad till inlösen af ön Gottland, som Albrekt pantsatt hos de Preussiska Ordensriddarna, och Margareta återköpte, men söndrade från Svenska riket. Då man ser af det nyssnämnda ursäktsbrefvet, att befälhafvarne på Kronans slott höllo bönderna till godtyckligt arbete, inqvarterade sina knektar med deras hästar i bygden, der desse uppförde sig som fiender, samt ålade gärder efter eget behag, och tillika finner, att dessa befallningsmän oftast voro utlänningar eller äfventyrare utan fädernesland, så förstår man folkets oupphörliga klagan.

På

5) Dotter af Konung *Henrik IV*. Trolofvad 1401, förmäld 1406. Förestod regeringen under Konungens utrikes resa och vallfart till den heliga grafven 1423, då hon förbättrade myntet; försvarade Köpenhamn år 1428 mot den förenade Hanseatiska och Holsteinska flottan, medan *Erik* låg gömd i Sorö kloster; dog i Sverige uti Wadstenakloster 1430.

På de Storas gårdar gälde för öfrigt samma lag eller olag som på Konungens. På bägge öfvades samma egna domsrätt öfver hofmän och tjenare 6). Man finner till och med personer af denna klass, hvilka af Adelsmän 7) sjelfve blifvit upphöjde till adelig frihet för sig och sina efterkommande. Att de öfverklagade våldsamheterna ej endast voro utlänningars verk, visar exemplet af *Abraham Brodersson*, hvilken Rimkrönikan, — i allmänhet en vän af Adeln, — väl berömmer för mycken mandom och skicklighet, men som, enligt flera andra samtida intyg, offrade åt sitt tyranni både männers egendom och jungfrurs heder. *Erik* lät år 1410 dömma och afrätta honom, mindre, såsom det synes, af nit för rättvisan, än emedan Riddaren under Schleswigska kriget misslyckats i belägringen af Sonderburgs slott, var genom län både i Danmark och Sverige alltför mäktig, och gunstling hos *Margareta*, som sökte afvända hans straff, stiftade gemensamma själamässor till sitt och hans minne och ej länge öfverlefde honom. Hon dog på ett fartyg utanför Flensburg 1412 (såsom några säga, af pesten, som detta år härjade i Norden), 60 år gammal, prisad i Danmark, äfven i Sverige berömd för klokhet; men i våra Krönikor belastad med allt det hat, som Unionen i följden af sig födde.

Erik af Pommern, såsom han kallas, nu ensam Konung, har uppoffrat större delen af sin långa regeringstid på ett fruktlöst bemödande att

6) Enligt Konung *Magni Erikssons* Gårdsrätt, som *Margareta* och *Erik af Pommern* bekräftade.

7) En sådan rätt utöfvades af *Bo Jonsson* och *Carl Ulfsson* (Sparre) *till Tofta*, af hvilka man har dylika bref. Adelsbref med sköld och vapen har bland Sveriges Konungar *Erik af Pommern* först utfärdat.

försäkra thronföljden åt det Hertigliga Pommerska huset, och på ett krig om Schleswig, som Monarken öfver Norden förde mot de föga mäktiga Grefvarne af Holsten i nära trettio år förgäfves 8). Det förra var utan tvifvel en hufvudorsak, hvarföre Konungen trodde sig böra anförtro slotten i Sverige åt utlänningar: det senare lika eländigt utfördt, som med envishet under flera afbrott och underhandlingar fullföljdt, föranledde beständiga utskrifningar af folk, som till en stor del förgicks i fångenskap och elände, samt nya, högst svåra skatter. Dessa voro så mycket mer tryckande, som de, för att till Danmark utföras, emot vanan utkräfdes mest i reda penningar, och hvarje stad eller härad gjordes ansvarig för ett visst belopp, hvilket man äfven med de våldsammaste och ohyggligaste medel ej försmådde att utprässa. — Oaktadt Konungens försämring af myntet blef detta så sällsynt, att de skattskyldiges egendom bortpantades för en ringa del af värdet. Rättvisan skipades ej mera. Räfst- och Landstingen hade upphört att hållas; de vanliga domaresysslorna besattes ej en gång, eller ock, för inkomsternas skull, med främlingar; "och med sådan rätt de dertill komne äro, sådan rätt hafva de oss ock

---

8) Det fördes angående beläningsrätten till Schleswig, hvilken Holstenarne väl erkände hos Konungen af Danmark, men fordrade det såsom ärfteligt län, hvartill Danmark nekade och sökte bemäktiga sig landet. Tvisten begyntes efter *Gerhards* af Holsten död år 1404 angående förmynderskapet för hans barn, och slutades ej förrän 1435, då Konungen, nödgad af upproret i Sverige, ingick en förlikning med Grefve *Adolf af Holsten*, i hvilken dock hufvudsaken lemnades oafgjord. Samma år slöts freden med de Vendiska städerna Hamburg, Lübeck, Lüneburg, Wismar, som de sista nio åren på Holstens sida deltagit i kriget.

gjort" 9), klaga bönderna. Allt öfverlemnades åt de utländska fogdarna, och dessas beskaffenhet kan bedömmas deraf, att man bland befälhafvarna på de Svenska slotten träffar fyra denna tidens mest beryktade sjöröfvare (en handtering, i hvilken Eriks egen hofprest 10), äfven såsom Ärkebiskop i Upsala, ej blygdes att deltaga), samt att *Jösse Eriksson*, en Dansk man af Adel, bördig från Jutland och i många år Konungens fogde öfver Vestmanland och Dalarna, anklagas att ha pinat bönder med att upphänga dem i rök och spänt hafvande qvinnor för hölass. En gammal Svensk folkvisa berättar dylika rysligheter om den tyranniska Länsmannen på Faxaholm i Helsingland.

På den tiden bodde ej långt från Kopparberget i Dalarna en Bergsman, *Engelbrekt Engelbrektsson* 1), en man af stor själ, ehuruväl till kroppen liten, krigskunnig, emedan han i sin ungdom varit i stora Herrars hof, vältalig och tapper. Han åtog sig att för Konung Erik frambära Dalkarlarnas klagan och begaf sig till Danmark, der han fordrade rättvisa mot fogdens tyranni, erbjudande sig att sjelf gå i fängelse och sätta sitt lif emot den anklagades, om denne ej funnes skyldig. Ett Konungens bref afgick till

9) Se Svenska Allmogens besvär i *Hvitfelds* Danska Krönika. Köpenhamn, 1652. III T., p. 781.

10) *Arendt Clemensen.* "Argare bofver var tha ej präst," säger Rimkrönikan. En föregående Ärkebiskop, *Johannes Jerechini,* utlänning, såsom den nyssnämnde, och liksom denne Capitlet påtrugad, blef afsatt för en mängd uppenbara laster, derefter likväl benådad med *Skalholts* Biskopsstift på Island, der, efter nya af honom begångna nidingsverk, bönderne bundo en sten om hans hals och dränkte honom i *Bruar-å.*

1) *Ingenuus seu libertus* kallar honom Ericus Olai, hvilket i hans språk betyder en *Frälseman.*

Svenska Rådet, i följe hvaraf undersökning skedde, och klagomålen befunnos grundade; men då Rådet inskränkte sig till föreställningar och fogden lemnades i sin tjenst, infann sig genast åter Engelbrekt hos Konungen och fordrade nu straff på den brottslige med så mycken djerfhet, att Erik vred befalte honom aldrig mer komma för sina ögon. Engelbrekt sade: ”än en gång skall jag återkomma.” — Hans landsmän valde honom till anförare och han gick med dem emot Vesterås, som innehades af Jösse Eriksson. Rådet uppträdde väl såsom medlare och förmådde Dalkarlarna tvenne gånger att återgå hem. Men då fogden fortfor att kräfva skatten, samt förblef ostraffad; då hans plats, när han ändteligen aflägsnades, åter fylldes af en fruktad utlänning, reste sig Midsommarsdagen år 1434 alla Dalarna, ”såsom en man,” heter det, och svuro att drifva främlingarna ur landet. Det på en ö i Dalelfven belägna Borganäs slott stormades och brändes. Dalkarlarne tågade in i Vestmanland, hvars Allmoge förenade sig med dem. Till Vesterås, som genast uppgafs, hade Engelbrekt stämt den kringboende Adeln, och uppfordrade dem till bistånd: nekades det, fingo de se sig om för deras egendom och lif. De gingo honom tillhanda.

I Upsala voro Uplänningarne honom till mötes. Här i en ofantlig folksamling framstälde han orsaken och ändamålet af sitt företag, och folket svarade honom med välsignelser. Han talade så högt, att det hördes öfver hela hären, och frågade, om de ville vara behjelplige att lösa riket ur träldom. Alle svarade sig vilja följa honom. Med bifall af den närvarande Adeln eftergaf då Engelbrekt en tredjedel af utlagorna. Hans bud och bref flögo kring landet. Norrlänningar och Österbottningar grepo under *Erik Puke* till vapen. Södermanlänningarne stormade till Grips-

holm, hvarifrån den hatade fogden flydde och sjelf antände slottet. För Stockholms stad slöts ett stillestånd till November månad med Riddaren *Hans Kröpelin*, den ende af de utländske befallningsmännen, som berömmes för rättvisa och mildhet mot folket. Med befälhafvarna på Nyköping och Örebro ingicks en dagtingan, i följe hvaraf dessa städer skulle uppgifvas, om de ej innom sex veckor fingo undsättning. I Vermland och på Dalsland förstörde bönderne fogdarnas borgar. På sin väg till södra delen af riket, mötte Engelbrekt i Vadstena Svenska Rådet, som återkom från Danmark. Han uppmanade dem att med sig återställa rikets gamla rätt och frihet; ifrån den siste Konung *Magni* 2) tid hade Tyranner och ej Konungar regerat Sverige. Rådet åberopade sin ed mot Konungen: han har brutit *sina* eder, svarade Engelbrekt.

"The sagde Nej med en hast
Han grep dem strax vid halsen fast"

och hotade att kasta Biskoparna, som förde ordet, ut till Allmogen 3). Då gaf Rådet efter. En uppsägelse af all tro och lydnad till Konung Erik blef på stället underskrifven, och af Engelbrekt genast till Danmark afsänd. Han delte nu sitt folk i tre skaror och fortsatte tåget söder ut. Med sitt öppna bref förmanade han Upläningarna, att vara Rikets Råd i Stockholm lydige; ty hufvudstaden hade emellertid gått öfver. I sina bref kallar han sig: "Jag Engelbrekt Engelbrektsson med allom minom medhjelparom." I alla landsorter grep fol-

---

2) "Magni Regis ultimi." *Ericus Olai.* De vid utgifvandet af *Olai Petri* Krönika i Script. Rer. Svec. begagnade handskrifter ha *Magnus* eller *Magnus Smek* (icke Magnus Ladulås).

3) Rimkrönikan.

ket till vapen och strömmade till hans fanor. Hans här, om man får tro en senare uppgift 4), skall sluteligen ha stigit till hundratusen man. Öfver tjugu borgar och slott i alla delar af riket blefvo intagna eller förstörda, så mycket lättare, som många endast voro uppförde af trä. Öfver allt fördrefvos de utländska fogdarna; men ingen har blifvit ett offer för folkets hämnd, utom *Jösse Eriksson*, som gömde sig i Wadstena kloster, hvarifrån bönderne två år efter dessa händelser med våld uttogo och afrättade honom, hvarföre de måste betala dryga böter till klostret 5). Hvad som tillhörde Konungen sköflades: enskildt egendom lemnades orörd, och ett allmänt ordspråk sade: att genom Engelbrekt och hans här ingen hade förlorat till en hönas värde 6). Allt gick med en otrolig hastighet. Den 16 Augusti 1434 var uppsägelsebrefvet till Konungen i Wadstena utfärdadt. Innom October månads slut ser man de flesta rikets slott och fästen intagna, Halland dessutom från Danskarna eröfradt, Engelbrekt återvänd till Vesterås och Bondehären hemförlofvad.

I November kom Konungen på kort tid till Stockholm, hvilket föranledde ett nytt uppbåd af Bönderna mot hufvudstaden och en Riksdag i Arboga i början af år 1435, der Engelbrekt enhälligt valdes till *Riksföreståndare*. Från detta ögonblick närma de Store sig åter till Konungen. Saken ställdes på förlikning, hvilken, först öfverenskommen i Halmstad, sedan försäkrad af Danmarks och Norriges Råd, af Konungen personligen be-

---

4) *Johannes Magnus.*

5) *Diarium Wadstenense* vid år 1436, der det säges, att denne tyranniske man var "specialis amicus monasterii et contulit magnum testamentum."

6) *Ericus Olai.*

kräftades vid hans återkomst till Stockholm om hösten samma år. De höga embetena af *Drots* och *Marsk* skulle i Sverige upplifvas, skatterna bestämmas med Rådets samtycke, domare åter tillsättas i landet, de obrände slotten till Konungen upplåtas och, utom *Stockholm, Nyköping* samt *Calmar*, hvilka undantogos, alla förses med inhemska befälhafvare, *Engelbrekt* få Örebro i förläning och Halland till Danmark återlemnas. Den gamle *Christer Nilsson* (Wase) nämndes till Rikets Drots, *Carl Knutsson* (Bonde), den mest lysande af Sveriges unga ädlingar till Riksmarsk; i stället för instruktion, som den senare begärde, bad Konungen honom "ej sträcka fötterna längre än skinnfällen räckte." På Rådets föreställningar svarade han: "att han ej ville vara deras Jaherre." I återresan plundrade han sjelf Svenska kusterna, och ibland hans nya fogdar finne vi åter män, utmärkta genom de rysligaste våldsgerningar 7). Då bemäktigade sig Engelbrekt och Carl Knutsson Stockholms stad, ehuru den Danske fogden ännu försvarade slottet. Vid ett nytt af trettio Herrar företaget Riksföreståndareval erhöll *Carl Knutsson* nästan alla rösterna. Hvarken *Engelbrekt* eller *Puke* dolde sitt missnöje, och bönderne knotade så högt, att Carl Knutsson måste dela makten med den förra, som åter utgick på ett tåg emot de nya fogdarna och Danska gränsen, intog Halland ännu en gång och återkom sjuk till Örebro. I nejden af denna stad bodde *Bengt Stensson* (Natt och Dag), en mäktig Adelsman och anhängare af Konung Erik 8). Med Engelbrekt i uppenbar fiendskap sökte och erhöll han nu af ho-

---

7) Se Rimkrönikans berättelse om den nya fogden på Stegeborg.

8) Han var derföre en bland dem, som Konungen ville nämna till Rikets Drots.

nom lejd till en personlig sammankomst, der en af ömsesidiga borgesmän bekräftad förening ingicks, att de skulle hänskjuta sin tvist under Rådets dom; emellertid skulle frid vara dem emellan, och Engelbrekt emottog vänligt sin fiende såsom gäst, samt beslöt, som det säges, på dennes förslag, att vid afresan till Stockholm, dit han af Rådet var kallad, låta ro sig öfver sjön *Hjelmaren*, helst han ännu var för svag att färdas till häst. Så skedde. Tvenne båtar förde Engelbrekt, hans hustru och några få tjenare en och en half mils väg om aftonen förbi *Göksholm*, (*Bengt Stenssons* slott,) till en ej långt derifrån belägen holme 9), der Engelbrekt beslöt att hvila, och lät upptända eld mot den ännu i slutet af April skarpa nattkylan. En annan båt nalkades till ön, och Engelbrekt, som trodde den medföra en bjudning till Göksholm och för sina följeslagare anmärkte detta såsom ett bevis på ägarens välvilja, lät sjelf anvisa den ankommande en tjenlig landningsplats och vacklade emot honom, stödd på sin krycka. — Ur båten rusade *Måns Bengtsson*, hans nya förmenta väns son, och frågade med häftighet, om han ej för honom skulle äga fred i riket. På Engelbrekts svar, att han ej visste af någon ofred dem emellan, måttar Måns Bengtsson åt honom ett hugg med yxan. Den sjuke afvänder det med kryckan, men det träffar handen. Nya hugg i hals och hufvud sträckte Engelbrekt till marken. Den vilddjurslike mördaren sönderslog hans hufvud, skjöt hans döda kropp full af pilar, lemnade honom i sitt blod och förde hans hustru och följeslagare med sig fångna till slottet. Det var den 27 April år 1436. — De kringboende Bönderne togo Engelbrekts lik och begrafde det först i Mällösa Kyrka, hvarifrån det sedan flyt-

9) Den kallas än *Engelbrektsholmen*.

tades till Örebro. Göksholms fasta slott stormades, men förgäfves, af den uppretade Allmogen, och för mördaren utgick den nya Riksföreståndaren *Carl Knutssons* försvarsbref, att ingen skulle våga oroa eller förebrå honom för hans gerning. — Så slutade *Engelbrekt*, om hvilken en samtida underrättelse säger: "att han i tre år regerade Sverige." Om de mäktige i allmänhet stodo honom emot, så ägde han likväl äfven ibland de ädlaste af dem vänner och beundrare. Den tappre *Broder Svensson* var hans vapenbroder, och Biskop *Thomas* i Strengnäs har beklagat hans död i rim, som man ännu ej utan rörelse läser. Af folket hölls Engelbrekts minne heligt, såsom en martyrs för rikets frihet, och underverk troddes ske vid hans graf 10).

En man hade framför andra sluteligen dragit fördelen af den stora folkrörelse, som han nu sökte tygla, *Carl Knutsson Bonde*. Han var, såsom vi sett, ej grannlaga om medlen, samt hade, äfven efter Engelbrekt, medtäflare nog, som pockade på aristokratiska intressen eller på folkets gunst, eller på bäggedera. Riddaren *Broder Svensson*, en af Rikets Råd, missnöjd att vid utdelningen af länen ha blifvit förbigången, sedan alla slotten nu voro i Riksföreståndarens hand, uppsatte sig emot honom vid Söderköpings Herredag 1436: han blef fängslad och befanns tidigt följande morgonen afrättad. Den vilde och häftige, hos Bönderna allt förmående *Erik Puke* förföljde den nye regenten med hot, försåt, folkuppvigling, krigsförklaring, hvilket allt Carl Knutsson länge fördrog, tills han år 1437 i Vesterås vid en underhandling lät förrädiskt gripa och slå af honom hufvudet. Den gamle, egennyttige Drotsen *Christer Nilsson*, som kallade sin slägtinge *Carl* för

10) Plurimis coruscat miraculis. *Diarium Wadstenense.*

sin kära son och af honom hedrades med fadersnamn, retade sjelf hemligen Dalkarlar och Vermlänningar till nytt uppror och förenade sig sluteligen med Carl Knutssons egen svåger *Nils Stensson*, för att åter inkalla Konung *Erik*, som nu utnämnt den senare till Rikets Marsk. Men upproret qväfdes **1438**, Drotsen blef oförtänkt öfverfallen på sin gård följande året, samt afförd till sin förläning Wiborgs slott i Finland; och den nye Marsken flydde med Konungen tillbaka till Gottland 1), der *Erik*, i sällskap med sin frilla och med sjöröfvare, hvilkas vinst han ej försmådde att dela, tröstade sig öfver förlusten af trenne riken.

Ifrån **1434**, då Engelbrekt uppstod, till slutet af Konung Eriks regering äfven till namnet, ser man innom fem år ej mindre än tio särskilda föreningar, försäkringar, dagtingningar och förbund (utan att ändå räkna Svenska Rådets enskilda), än under Dansk och Norrsk, än under Hanseatisk bemedling, alla angående vilkoren för Konungens återintagande. Det är den slags Diplomatik, som man kunde kalla Unions-älderns tidsfördrif: beständiga kongresser — utsatta, uppskjutna, förnyade, — hvilka på en gång visa svagheten af Unionens band (ehuru den **1438** i Calmar högtidligen förnyades), de Storas intresse att upprätthålla föreningen, och ifrån Carl Knutssons tid alla Svenska Partichefers politik att arbeta för egen makt, så länge det bar sig, och i nödfall skjuta framför sig en Unionskonung. Erik kunde vara så god som någon annan; och man öfvergaf honom derföre först, sedan han öfvergifvit sig sjelf. Danmark och Sverige uppsade honom ändteligen för alltid tro och

---

1) Vid ett nytt infall i Sverige från Gottland blef *Nils Stensson* fången och dog af pesten, hvilken år 1439 säges ha härjat "per totam Sveciam et diversa loca christianitatis." *Diar. Wadsten.*

lydnad år 1439, och Norrmännen, som samma år till hans försvar gjorde ett infall i Sverige, hvilket blef afslaget, låto dervid bero. Erik lefde sedan i tio år på Gottland. Om den nesliga handtering han der dref, sade glädtigt hans efterträdare och systersson: "Min Morbror skall ock lefva." — Sluteligen begaf han sig till sitt fädernesland Pommern, och dog i Rügenwalde 1459, sjuttiofyra år gammal.

Christopher af Bayern, son af Hertig *Johan* i Öfra Pfaltz med *Catharina*, Konung *Eriks* syster, var redan år 1438 af Danska Rådet inkallad. Det skedde efter Eriks sista olyckliga försök att öfverföra thronföljden på Hertig Bogislaus af Pommern, sin farbroders son, hvarvid han hade lofvat Allmogen friheter, som på Seland och Jutland föranledde ett blodigt bonduppror emot Adeln; så att den Danske bonden för denna Konung grep till vapen, sedan den Svenske fördrifvit honom. Christopher, som till en början lät kalla sig *Riksföreståndare* i Danmark, började genast underhandlingar med Svenska och Norrska Rådet. I Sverige ser man partiernas vågor gå fram och tillbaka. Vid ett möte i *Jönköping* emellan Danska och Svenska Fullmägtige om hösten 1439 beslutes, att man skulle förblifva vid Calmare förening, och de Andelige, alltid framför andra, Unionsintresset tillgifne, yttra redan sin benägenhet för Christopher. På en Herredag i *Arboga* i början af 1440 stadgas, att i Sverige aldrig mer skulle väljas en utländsk Konung; och på Valriksdagen d. 4 Oct. samma år blir Christopher af Bayern utkorad, sedan enskilda underhandlingar emellan honom och Carl Knutsson åt den senare försäkrat allt hvad han för det närvarande tilltrodde sig kunna vinna. Han fick Finland i förläning, Öland i pant för sina fordringar och frikallelse från allt ansvar för sin förda styrelse. Det var för Carl

en uppskjuten, ej en förlorad krona. Emellertid berättades allmänneligen att den hade blifvit honom spådd af en helig klosterjungfru; ett spädt barn hade till och med sett den glänsa på hans hufvud i Wadstena kyrka; och vid intåget i Stockholm, der Carls resliga gestalt bortskymde den lilla, tjocka, arm i arm med honom gående, Konungen, sade folket: "Marsken är skönare och bättre värd bära kronan: Ve dem, som så tillställt!" 2) Norrige dröjde. Här hade det lyckats *Erik* att blifva, hvad han förgäfves eftersträfvade i de öfriga rikena, erkänd *Arfkonung;* hvarföre ock Norrmännen för en kort tid grepo till vapen, då han afsattes. Men år 1442 blef Christopher äfven i Norrige hyllad och krönt.

För sin Svenska krona hade denne Konung i så betydlig del att tacka Biskoparna, att Wadstena Dagbok om hans val säger: "det är gjordt efter Prelaternes, Gud gifve ock efter himmelens vilja." Också visade han sig vid sin Kröning och Eriksgata de Andeliga så bevågen, att desse nu tilläto hvad de sedan hundrade år genom sin protest hade hindrat, nemligen antagandet af den *Allmänna Landslagen.* Denna erhöll, med förbehåll af andeliga och verldsliga privilegiers helgd, d. 2 Maj år 1442 Konungens stadfästelse. Ärkebiskopen i Upsala, *Nils Ragwaldsson*, förut bekant såsom Sveriges ombud vid Kyrkomötet i Basel 1434, fick evärdelig rätt till det nu af honom byggda och befästade *Stäkets* slott, hvilket under inre oroligheter sedermera skulle få en olycklig namnkunnighet. Vid sitt besök i Wadstena kloster lät Konungen, ehuru föga denna andakt öfverensstämde med hans lustiga väsende och lättfärdiga seder, sjelf upptaga sig i det heliga brödraskapet, som nu äfven gaf Sverige första exem-

---

2) Rimkrönikan.

plet af en kättare-process. En enfaldig bonde, som kallade sig för den heliga Jungfruns sändebud, hade för Munkarna framställt åtskilliga satser, äfven emot deras eget lefverne, som ådrog honom undersökning och fängelse, tills han, försvagad af långvarig fasta, afsvor sina villomeningar. Den offentliga återkallelsen firades med en högtidlig procession, hvarvid syndaren, naken till medjan, bar i handen ett brinnande ljus och på ryggen en vedbörda, erkännande sig skyldig till bålet, om han återfölle i sina villfarelser.

Carl Knutsson, som af Konungen i början hedrades med faders namn, med Riddarevärdighet, med Riksdrots-ämbetet 3) i Sverige och med bekräftelse samt tillökning på sina förläningar, fann sig likväl snart öfverflödig vid hofvet. Af hans många och mäktiga fiender rörde sig först den gamle Drotsen *Christer Nilsson*. Återkommen från sin förvisning, klagade denne öfver den orätt honom skedt. Carl måste till honom och hans arfvingar afträda en del af Finland. Kort derefter stämdes han sjelf af Konungen till Stockholm och, ehuru han infann sig med tio skepp och femhundrade Riddare och Svenner, vågade man att af honom fordra Åbo, Tavastehus, Öland och Svartsjö; och Carl måste verkeligen återlemna Åbo, hvaremot han behöll det nu genom Christer Nilssons död lediga Wiborg. Dit begaf han sig äfven skyndsamt undan alla de anklagelser, som mot honom höjdes, och måste se sig utesluten ur den regering, som Konungen vid sin bortresa förordnade i Sverige. Den var öfverlemnad åt inhemska Herrar, mest Carls fiender. Af utländska fogdar höres intet, och vid det enda tillfälle, då försök att öfverlåta länen åt främlingar

3) Han nämnes af Konungen *Rikets Drots*, men Krönikorna fortfara att kalla honom *Marsken*.

gjordes, säges Konungen på föreställningar derifrån afstått 4). Deremot var täflan om sådana fördelar så mycket större bland de Svenska Herrarna sjelfva, hvaraf Konungen begagnade sig att på en gång stifta oenighet och vinna penningar; ty länen såldes i hans Kansli till hvar och en, som ville betala, och samma län ofta till flera 5). På samma tid var missvext och hungersnöd i landet. Då Konungen med sin unga gemål, *Dorothea* af Brandenburg 6), år 1446 åter besökte Sverige, klagas, att fem läster korn åtgingo hvart dygn åt Hofstatens hästar, under det Allmogen måste äta bark, hvarföre ock bönderne kallade Christopher för *Barkekonungen*, och med saknad ihågkommo de goda åren under Carl Knutssons styrelse.

På en Herredag i Stockholm, dit äfven Carl från Finland kallades, ingicks förbund med de Lifländska Riddarna att gemensamt angripa Novogorod, och Svenskar skola äfven sedermera deltagit i ett infall öfver Ryska gränsen 7). Tillika beslöts ett tåg mot Gottland, hvarifrån den gamla Konung Eriks sjöröfvare ännu alltid oroade Sveriges handel och kuster. Det stadnade vid ett fredligt besök af Christopher hos sin morbror. I Sverige påstod man sig ha förmärkt ringa nytta af detta tåg, som slutade med ett skeppsbrott vid återfärden, då allt hvad Konungen under sitt vistande i Sverige hade samlat, gick förloradt. I allmänhet förmärkes bemödandet att

4) *Hvitfeld.*
5) Ita ut infra unius anni circulum octo vel decem unum feudum taliter comparassent. — Adeo autem erant Sveci sua ambitione et mutua invidia excæcati. *Ericus Olai.*
6) Dotter af Markgrefven *Johannes Alchymista*, förmäld i Köpenhamn 1445.
7) År 1448. *Karamsin.*

genom alla medel skaffa penningar, så att Konungen år 1447 äfven lät uppbringa en mängd Engelska och Holländska fartyg, som passerade Sundet, och försälja deras laddningar. Ett stort företag åsyftades äfven; ty samma år uppbådade Konungen ett talrikt krigsfolk och visade sig med en flotta utanför de Wendiska sjöstäderna, begärandes fritt genomtåg för sig och sitt följe, under förevänning att göra en vallfart till *Wilsnach* i Brandenburg. Rostock skall ha bifallit, Wismar och Stralsund deremot afslagit denna begäran. Den egentliga planen var att öfverraska Lübeck, der flere med Christopher hemligen förbundne Tyske Förstar emellertid infunnit sig på besök och infört vapen, dolda i vinfat. En under natten uppkommen eldsvåda misstages af dem för det öfverenskomna tecknet till anfall. De skynda till vapen, upptäckas och förvisas staden. Christopher återvänder då från sitt misslyckade tåg och begifver sig till Sverige, för att i Jönköping möta Svenska Rådet. Han sjuknade under vägen i Helsingborg och dog d. 6 Januari 1448, af en böld, säger Rimkrönikan, hvilken lika litet som andra inhemska källor vet något af den Pfaltziska underrättelsen, att denne Konung blifvit förgifven. På sin dödssäng försäkrade han sig ha fyllt sin skattkammare endast i ändamål att lägga Lübeck under Danmarks välde. Han lemnade inga arfvingar. I Sverige omtalas han ej sörjd af någon, utom af Ärkebiskop *Nils*, som gret vid underrättelsen om hans död, och efter få dagar följde honom i grafven.

Carl Knutsson, som fortfor att uppehålla sig på Wiborgs slott, dröjde öfver fyra månader i Finland efter underrättelsen om Konungens död, och infann sig väl rustad och beväpnad först d. 23 Maj 1448 i Stockholm, dit Biskopar, Prelater, Ridderskap och Adel, Frälsemän, samt Bön-

dernas och Städernas Fullmägtige emellertid blifvit kallade till allmän Riksdag 8). Prophetior af heliga personer, att Sveriges krona var Carl ämnad, omtaltes å nyo; och att det regnade vid hans intåg, ansågs af folket för ett lyckligt tecken, då riket under flera föregående år varit plågadt af en uthållande torka. Carl inqvarterade sig med sitt folk i sjelfva staden. Slottet innehades af hans motståndare, bröderna *Bengt* och *Nils Jönssöner* (Oxenstjerna), som vid den föregående Herredagen i Jönköping blifvit nämnde till Riksföreståndare och redan i Konung Christophers dagar, jemte den afledna Ärkebiskopen, merendels hade fört riksstyrelsen. Till det nu lediga Ärkebiskops-ämbetet hade den unge *Jöns Bengtsson* (Oxenstjerna) blifvit kallad: ej mindre än sin far och farbror, (de bägge Riksföreståndarna), Carls fiende. Denna mäktiga slägt beskylles att ha eftersträfvat thronen, en plan, som den likväl snart har uppgifvit, för att emot den mäktigare Carl sätta den vanliga Unionspolitiken i verket. De bägge partierna utmanade hvarandra med bittra ord från slottet och från staden, och öppen fejd var nära att utbrista, då man ändteligen öfverenskom att skrida till ett konungaval, som likväl ej har blifvit verkställdt enligt de gamla i Landslagen stadfästade formerna 9). Sjuttio utsedde Fullmägtige afgåfvo hemliga röster, och sextiotvå af dessa föllo på Carl. Allmogen ropade bifall. Konungen, efter den vanliga hyllningen vid Mora sten, firade sin kröning i Upsala d. 29 Juni, och då hans gemål *Catharina* 10) få dagar derefter kröntes

af

8) Episcopi, Prælati, Milites, Nobiles, liberti ac rusticorum et civitatum nuntii speciales. *Ericus Olai.*
9) Non secundum formam Legisterii. *Ericus Olai.*
10) "Af alle de Fruer man kan leta
Skal man aldrig skönare qvinna veta." *Rimkrönikan.*

af den emellertid invigda nya Ärkebiskopen, gaf denne derigenom ett offentligt bevis, att han erkände sakernas nya ordning: ett erkännande, som blifvit fördröjdt och ej utan svårighet erhölls.

Åter ett tåg mot Gottland och den gamla Konung *Erik* var den nya Konungens första omsorg, och, besynnerligt nog, öfverlemnades befälet åt *Magnus Gren*, en gammal fiende och en ny vän, af mer än misstänkt trohet. Också blef utförandet derefter. Ett lätt intagande af landet och sluteligen af staden Wisby följdes af tidsutdrägt med belägringen af Wisby slott, stillestånd och underhandlingar; tills *Erik* fick tid att öfverlemna sig sjelf och slottet, och *Magnus Gren* både ön och Svenska flottan åt Danskarna, som under Konung Christians eget anförande öfverföllo Svenska besättningen i Wisby (förrädiskt, såsom en Svensk folkvisa klagar) och antände staden. — Så vanns och förlorades Gottland; och kort derefter lika hastigt Norriges krona, på hvilken Carl kastat ögonen med så mycket mer hopp, som Norr-

---

Carls andra gemål, dog 1450, dotter af Rikrådet *Carl Ormsson*, moder för fyra söner och fem döttrar, af hvilka de förre alle dogo i sin barndom och af döttrarna endast *Magdalena* blef gift (med *Ivar Axelsson Tott*). I första giftet ägde Carl Knutsson *Brita Thuresdotter* (Bjelke) och *Christina*, som föddes af detta äktenskap, blef förmäld med *Erik Eriksson* (Gyllenstjerna). På sin sotsäng lät Konungen viga sig vid *Christina*, dotter af en Höfvidsman på Raseborgs slott, för att derigenom äkta sin med henne aflade son. Men detta äktenskap, som var Rådet på det högsta emot, blef aldrig erkändt, och sonen lefde och dog i dunkelhet. — Carl Ormsson, Konung Carls svärfader i andra giftet, var af Norrsk slägt, förekommer år 1411 såsom Norrsk fogde i Jemtland, och bidrog genom sina förbindelser till Carls Konungaval i Norrige.

männen redan 1441 hade ingått ett särskildt förbund med Sverige 1) till upprätthållande af bägge rikenas gemensamma friheter. De syntes nu föga benägne att instämma med Danskarna, som upphöjt *Christian af Oldenburg* 2) på thronen. Årkebiskopen af Trondhem med flera af Norrska Rådet, och i allmänhet bönderne 3), förklarade sig för Carl, som blef vald till Konung och den 23 Nov. 1449 i Trondhems Domkyrka krönt. All Norriges Allmoge nordan- och sunnan för Dofre fjäll utfärdade ett afsägelsebref till *Christian*, att de aldrig ville erkänna honom eller någon Dansk eller Tysk för Konung i Norrige; Konung Carl hade de utvalt, emedan Sverige och Norrige, hvilka riken Gud så landfast tillsammansfogat hade, af ålder i sämja och kärlek hade sammanvarit. Tvenne af Norriges Råd förordnades att förestå regeringen, och Carl drog öfver Jemtland hem.

Det felades kraft och enighet att bibehålla hvad sålunda var vunnet; och *Christians* parti fick snart i Norrige öfverhand, ehuru, särdeles i norra delen af landet, folket i det längsta blef Carl troget. Ett fåfängt försök att belägra Opslo, som intagit Dansk besättning, är allt hvad som befinnes vara gjordt för att försvara Norrska kronan; och vid mötet i Halmstad d. 1 Maj 1450 emellan tolf å hvar-

---

1) Den 9 Febr. och 24 Juni 1441. Se *Hadorph*, Bilagor till Rimkrönikan.

2) Son till Grefve *Thidrik af Oldenburg*, och född 1425. Hans Konungaförsäkran i Danmark är daterad d. 1 Sept. 1448. Förmälte sig med *Dorothea*, Konung *Christophers* enka. — Man har stridt om det Danska eller Svenska Konungavalet skett tidigare. Men äfven enligt *Ericus Olai* har Carl Knutssons val i Sverige föregått.

3) Se de serskilda brefven från Norrska Allmogen på *Frosta* Ting, i *Voss*, i *Hedemarken* och *Uplanden*, och i *Römerige*, hos *Hadorph*, l. c.

dera sidan dertill utsedda Svenska och Danska Herrar beslöts, att man framdeles skulle för Unionens bestånd åter välja en gemensam Konung. Emellertid afstodo Carls egne fullmäktige på eget bevåg och under de strängaste personliga förpliktelser, i fall vilkoret ej uppfylldes, från hans rätt till Norriges rike. En hemlig artikel har innehållit, att förläningarna hädanefter skulle bortgifvas enligt Rådets vilja: en försäkran i detta afseende skulle föreläggas Konung Carl vid ett nytt möte i Calmar, och om han nekade bekräfta den, Rådet förklara sig för Christian. Hemligheten blef röjd, och att Carl i stället fråntog flera Herrar deras län och ämbeten förundrar mindre, än att man bland hans fullmäktiga i Halmstad åter träffar samma man, som hade förrådt Gottland och nu äfven offentligen öfvergick till Danska partiet, under det de öfrige till utseendet åter förlikte sig med Carl. Det nya mötet i Calmar, der Carl vädjade till Påfven, aflopp fruktlöst. Det var tydligt, att endast vapnen kunde afgöra striden emellan honom och hans medtäflare, och i Christians namn hade redan fiendtligheter blifvit började mot Vermland och Östergötland.

I början af året 1452 lät Konung Carl samla vid Skånska gränsen en här, "större än någon förut mindes af Sverge vara dragen" 4), säger Rimkrönikan, som med välbehag beskrifver krigsförklaringen, de lysande fälttecknen, och Konungens i främmande land förvärfvade skicklighet att indela hären. Den åtföljdes af tjugu på slädar förda *kanoner* 5): de första, som nämnas i något

4) Antalet uppgifves olika från 40,000 till 80,000 man. Främst för hären gingo *Skyrännare*, d. ä. Skidlöpare.

5) "XX Kärrabyssor med pulfver och stena, som ther-

Svenskt fälttåg. En gruflig härjning af Skåne, der midt i vintern land och städer brändes, men ingen enda fast plats eröfrades, var allt hvad som blef utfördt med denna stora här. Konungen lemnade den med befallning att Halland och Blekinge skulle undergå samma öde. Krigsfolket deltes derföre, men synes snart ha skingrat sig; ty när om våren Konung Christian började sitt fälttåg med ett infall i Vestergötland, står landet honom öppet och slotten falla under sommaren i hans händer. Carl skulle väl sluteligen möta fienden vid Tiveden och hindra honom inbryta i öfra Sverige; men återkallas genom underrättelsen, att en Dansk flotta angripit hufvudstaden, som försvaras af bönder. Då den Svenska flottan, som Konungen först samlat till Stockholm och sedan bortskickat derifrån, hinner återkomma, inskränker sig all strid i vexlandet af några skott. Ej underligt, i fall, såsom det säges, anförarne för Svenska sjömakten varit Danskar 6), hvilka läto sina landsmän ostraffadt plundra och ödelägga Svenska kusterna! Äfven Christian fick oförföljd om hösten draga sig tillbaka från det inre landet, utan annan förlust, än den han led genom en förbittrad Allmoge vid tåget öfver skogen Holveden. Endast den tappre *Thord Bonde*, Konungens syskonebarn och nu af honom nämnd till Rikets Marsk, försvarade lyckligt rikets vestra gräns.

De följande åren likna det nyss beskrifna, i osäkerhet och oro, men öfvergingo det i elände. År 1455 utbröt å nyo pesten i Sverige, som re-

---

till höra." — Kanoner på fästningar hade man förut. Under Engelbrekts fejd omtalas byssor på Stockholms slott. Stockholms stad hade redan 1431 både *Byssemästare* och *Byssegjutare* på stat.

6) *Ericus Olai.*

dan 1450 hade härjat: endast i Stockholm dogo 9000 mennniskor: trеårig missvext medförde tillika en hungersnöd, svårare än i mannaminne hade inträffat 7). För öfrigt omvexlade krigsförrättningar utan plan, med fredsförslag utan verkställighet och oupphörliga möten mellan Rikenas Råd. Stundom utmärktes dessa sammankomster genom lysande fester, i hvilka Carl visade sin prakt och rikedom eller sin andäktighet; såsom år 1455 vid hans åttaåriga dotters invigning i Wadstena kloster, då Konungen sjelf i full kunglig skrud söng evangelium för altaret och derefter vid *Thord Bondes* bröllop trakterade gästerna på fjortonhundrade silfverfat. Följande året blef den tappre *Thord Bonde* förrädiskt mördad af en Dansk man, som stod högt i hans tjenst och förtroende. Det intryck, mordet gjorde i Sverige, finnes ännu bibehållet i en folkvisa.

Det var denna tid ej ovanligt att finna Danskar i Carls, liksom Svenskar i Christians tjenst. Stundom hade de egendom, ännu oftare slägtförbindelser i alla rikena, eller sökte sin lycka genom vapen, likagodt hos hvilken herre; så att det snart endast lemnades de lägre att äga ett fädernesland och lida derför. — Carl sjelf hade ej hjerta för sin plats, såg förmycket på enskild fördel och hade från en lysande partichef blifvit en svag Konung. Mot de Stora hyste han ett grundadt misstroende, hviket han af fruktan oftast förställde och derigenom lemnade hemliga fiender tillfällen att öppet skada. Slug, medgörlig i allt, utom i fråga om penningar 8), sökte han i en lä-

7) *Diar. Wadstenense.* År 1464 om hösten kom pesten å nyo, borttog i Stockholm 7000 menniskor och fortfor nära två år. Dessa år härjade den ock i Ryssland; der, enligt *Karamsin*, endast i Novogorod 48,000 menniskor dödde.

8) "Höflig, men girig," säger en gammal underrättelse.

gre klass embetsmän, som i sådana egenskaper liknade honom, och förrådde honom. I rofgirighet kunde hans fogdar jemnföras med de utländska, men plundrade under lagens täckmantel 9). Folket, som ej glömt *Engelbrekt*, afvändes från *Carl*; och då han äfven vågade väcka den gamla striden om testaments-friheten till Kyrkan och angripa de andeligas egendom och privilegier 10), blef hans belägenhet så mycket farligare, som han ej ens ägde krigiska egenskaper nog att sätta emot ett stånd, hvars medlemmar nu ofta på en gång förde Biskopsstafven och svärdet.

Ärkebiskopen *Jöns Bengtssons* stämplingar voro Konungen ej obekanta. Tillika med Biskop *Sigge* af Strengnäs hade Prelaten redan en gång blifvit öfvertygad om förräderi och mist sina för-

---

9) Jemför *Carl Knutssons* karakteristik af *Ericus Olai*, hans samtida. Ehuru han blifvit beskylld för partiskhet, saknar denna likväl på det hela ej sanning, och innehåller mer omdöme än Rimkrönikans välbehag öfver Carls kungliga och lysande yta. — Andra intyg instämma dermed: "Habebat præfectos ad omnem nequitiam audacissimos et ad omnem virtutem resque præclaras imbellissimos," säger *Johannes Magnus*. — *Olaus Magnus*, som upphöjer rättvisan hos *Sten Sture den äldres* fogdar, lastar likaledes *Carls*; och dessas uppförande mot sin egen Herre stämplar dem tillräckligt.

10) År 1454, då de andelige deremot afgåfvo en skarp och vidlyftig protest. Carl fordrade ej blott inskränkning af testamenten till kyrkan, utan reducerade äfven en mängd gods, till hvilken ända "Herr Erik Eriksson Gyllenstjerna, som ätte Konung Carls Dotter, Fru Christina till Fuglevik, och Doctor Nicolaus Ryting, Cantzler, höllo på Konung Carls vägnar ræfst öfver hela rijket, efter som theras Dombreff finnes mångestädes här i rijket," heter det i en gammal anteckning. (Palmsköldska Saml.) Carl yrkade tillika, att ingen Adelsman borde få inträda i andeliga ståndet, utan att förut ha afstått sin fasta egendom till slägten.

läningar, men förliktes med Konungen genom bemedling af Rådet, som likväl förde ett högt språk, och på en Herredag i Vesterås uppenbart lät förstå sitt missnöje med Carls styrelse och sin böjelse för Christian. Konungen, i förlitande på sina skatter och sitt legda krigsfolk, aktade ej derpå 1).

I början af året 1457, då Ärkebiskopen var Konungens gäst på Stockholms slott, och nya klagomål dem emellan förevarit, skedde åter uppbud till ett af dessa fruktlösa krigståg, som årligen utmärkte Carls regering. Nu skulle det gälla Öland, som Danskarna intagit, och, då Carl sjelf begaf sig söderut, fick Ärkebiskopen i uppdrag att påskynda utrustningen i den öfra delen af landet. Men *Jöns Bengtsson* gick upp i Upsala Domkyrka, nedlade på högaltaret sin andeliga skrud, påtog hjelm, harnesk och värja, lät på kyrkodörren uppslå sin krigsförklaring mot Konungen och började genast fiendtligheterna. Carl skyndade väl tillbaka och hade ett, om ej talrikt, likväl utvaldt krigsfolk att sätta emot en oordentligt uppbådad hop, men lät med obegriplig säkerhet sig öfverfallas i Strengnäs; hvarifrån han efter en kort strid, sjelf sårad af en pil, nästan ensam flydde till Stockholm, och med möda blef insläppt. "Och efter han såg," — säger *Olaus Petri* — "att Ärkebiskopen och de med honom voro hade tagit saken så före, att de ville gå det igenom, och han fruktade, att borgarena i Stockholm icke skulle stå faste med honom, efter landet vände sig honom ifrå, derföre beställte han om sitt guld och silfver, det han ganska mycket hade, gaf sig hemliga nattetid till sjös 2), och tredje dagen derefter var han i Danzig, tog der lejd och blef der i sju år.

---

1) Rimkrönikan.
2) Den 24 Febr. 1457. Olaus Petri anmärker, att af

Nu inkommo åter de för Carl landsflygtige Svenske Herrar. Stockholms stad, hvilken i Albrekts dagar hade utstått en sju års belägring, gaf sig innom en månad åt Ärkebiskopen, som nu lät kalla sig: *Sveriges Rikes Förste och Föreståndare.* — Befälhafvaren på Stockholms slott öfverlemnade det och sin Konungs sig anförtrodda barn utan svärdsslag, emot vilkor att ingen räkenskap skulle honom affordras för de medel, han haft om händer. Hans likar, de kunglige fogdarne i landsorterne, följde alle, utom *Gustaf Carlsson* 3) på Calmar, "som sitt riddarenamn med ära bar," så beredvilligt det gifna exemplet, att vid Pingst-tiden, då Konung Christian med sin flotta kom till Stockholm, Danskarne beklagade, att ingen ting för dem återstod att göra, och i synnerhet öfverhopade de Andeliga med spefulla låford. Men för ord glömdes ej verkligheter, och det andeliga ståndet hugnades med den fullständigaste bekräftelse på alla sina friheter.

Christian I af *Oldenburg* valdes nu till Konung i Sverige, kröntes i Upsala d. 29 Juni 1457, samt erhöll på en sammankomst i *Skara* emellan alla tre rikenas Råd följande året deras gemensamma försäkran om thronföljden för sin son. Äfven Bönderne, emot hvilkas vilja han blifvit inkallad i riket (ehuru de hållit med

---

"den dråpeliga skatt," Carl hade med sig, länte han en stor summa i guld åt de "Preussiska Herrarna." Detta åt staden Danzig år 1458 gifna lån utkräfde sedermera Konung *Carl XII* till kapital och ränta år 1704 för familjen *Gyllenstjerna*, som härstammar från Carl Knutssons dotter Christina. En annan del af Carls skatter blef gömd i Dominicanerklostret i Stockholm, men förråddes af Munkarna till Konung Christian.

3) Son åt Konungens svärfader den förr omtalta Carl Ormsson; hyllade sedermera äfven *Christian*.

Ärkebiskopen emot Carl), låto sig nöja med hvad som skett; och — för att åter tala i Krönikans ord — "landet stod under Konung Christians regemente väl med det första." "Men" — heter det — "då han några år regerat hade, begynte han lägga många nya skatter på landet, och alle de, som någre penningar hade, de måste läna honom stora summor och fingo intet igen. Han löste landet *Holsten* till sig af Grefven af Schaumberg och sin bror, Grefve *Gerdt*, hvartill han församlade mycket penningar af alla sina riken. För sådana beskattningars skull och att han förde allt af landet, begynte han få stor ovilja här i riket, och hans ovänner begynte kalla honom en bottenlös taska, och sade att han var en rikets förderfvare; ändock han eljest var en from och saktmodig man" 4). År 1463 utspriddes ett rykte, att Konung Carl skulle återkomma och med härsmakt angripa riket. Det befanns sluteligen ogrundadt. Men en köpman, som Ärkebiskopen lät fånga, och som sades ha derom fört bref till Carls slägtingar och anhängare, blef, jemte flera af dessa, underkastad den grymmaste tortur, så att någre dogo, andre blefvo ofärdige. Derigenom väcktes mycket hat mot Ärkebiskopen, som var så hätsk och hårdsinnad, att "hvem han blef vred uppå, honom ville han förderfva i grund."

Konung Christian kom sjelf till Stockholm för den inbillade farans skull, utskref en ny skatt och gaf Ärkebiskopen uppdrag att utkräfva den, medan han sjelf företog ett tåg till Finland mot Ryssarna, till hvilket ändamål han hade fått

---

4) *Olaus Petri.* Holsten hade blifvit ledigt 1459 då Hertig *Adolf* dog, hvarefter *Christian* följande året blef hyllad till Hertig och Grefve öfver Schleswig och Holsten, samt afköpte de öfriga Pretendenters anspråk.

uppbära äfven en del af den krigshjelp mot Turken, som en Påfvelig Legat nu samlade i Norden. Bönderne sade nej till den nya skatten, ropade att de hellre ville dö, än utgöra flera olaga gärder, uppreste sig och erhöllo Ärkebiskopens löfte om eftergift, kanske så mycket snarare, som Kyrkans landtbönder ej heller af Konungen blifvit undantagne. Men Christian vid sin återkomst beskyllde Ärkebiskopen att sjelf ha tillställt uppresningen, och anförde emot honom en mängd anklagelser, som alla egenteligen träffa Prelatens uppförande mot *Carl*, ehuru nu *Christian* öfver dem uppträdde såsom domare. Äfven i Rådet och bland Borgerskapet hade Ärkebiskopens motparti öfvervigten. Man fann i staden sedlar öfverallt uppsatta med inskrift: "Ärkebiskopen är en förrädare." Konungen, oaktadt hotelsen af bannlysning, lät fängsla honom. Bönderne, seende i Ärkebiskopen nu ett offer för rikets frihet, stormade väl till Stockholm, men blefvo slagne och till en del trolöst nedgjorde i en strid, der Riksmarsken *Thure Thuresson* (Bjelke) förvärfvade namnet af Allmogens slagtare 5). Konungen skall, innan han bortreste, ha plundrat Stockholms slott på alla redbarheter, ifrån den förgylda spiran på tornet, till fönster, grytor och kittlar, samt låtit nedbryta murar, gräfva i jorden och äfven söka i sjön efter förborgade skatter; så att ett samtida bref med högsta förbittring klagar, att han ransakat tre elementer: väder, vatten och jord efter penningar.

Också var ej Konungen förr borta och hade med sig fört Ärkebiskopen fängslig till Danmark, än upproret å nyo utbrast under anförande af dennes slägting, Biskopen i Linköping, *Kettil Carlsson* (Wase), som i början af år 1464 i Vesterås lät

5) Rimkröniken.

förklara sig för *Riksföreståndare*, understödd i synnerhet af Dalkarlarna, "de vildaste," — säga Wadstena-Munkar — "och mest krigiska" af Sveriges inbyggare 6). Ett bref i Dalkarlarnas och all Sveriges Allmoges namn utfärdades, uppfyldt af de häftigaste anklagelser mot Konungens regering 7). I strängaste vintern öfverkom väl Konung Christian till Stockholms försvar; men Dalkarlarne drogo sig för honom tillbaka och lockade honom sluteligen efter sig in i en tjock skog vid *Harakers* Kyrka i Vestmanland, der han led ett stort nederlag, var i personlig fara och måste fly till Stockholm, hvilket Dalkarlarne sedan hela sommarn belägrade. "Då kom ett anskri öfver landet bland bönderna, att de ville hafva Konung *Carl* igen: Sverige vore ett Konungarike och intet Höfvidsmansdöme eller Prästegjäld." Rikets Råd måste ge efter och Carl blef verkeligen inkallad; men endast för att efter sex månader åter fördrifvas genom den nu mot honom lössläppta Ärkebiskopen 8), med hvilken Biskop Kettil förenade sig.

Under tre och ett halft år (ifrån Januari 1464 till November 1467), som den nu för andra gången afsatte Konungen tillbragte på *Raseborgs* slott i *Finland*, nu mera så fattig, att han i bref klagar sig ej kunna betala 50 mark, som han var skyldig, se vi först Biskop *Kettil*, derpå efter hans död *Ärkebiskopen*, och innan kort emot honom den mäktige *Erik Axelsson* (Tott) såsom *Riksföreståndare*; så att snart den styckning af riket under flera inhemska regenter synes verk-

6) Maxime feroces et bellicosi. *Diar. Wadstenense.*
7) Handl., rörande Skandinav. Hist., 5 Del. Ur detta bref är ock berättelsen om Konungens plundring af Stockholms slott tagen.
8) *Olaus Petri.* "Och var föga bättre än att han måste tiggia nåd af honom."

ställd, som någon gång säges ha varit de Stores plan i dessa tider 9).

Den 13 Nov. 1467 blef *Carl Knutsson* ändteligen för *tredje gången* återkallad. Kort derefter dog hans oförsonlige fiende Ärkebiskopen i landsflygt. Den gamle Konungen tillbragte ännu sina sista år under yttre och inre krig mot *Christian*, som å nyo anföll Sverige, och mot *Erik Carlsson* (Wase), som ställt sig i spetsen för ett inhemskt uppror; tills *Sture*-namnet begynner glänsa i Dalarna, och efter *Nils* och *Sten Stures* segrar först öfver den inhemska upprorsstiftaren, sedan öfver den utländska fienden, *Carl* kunde dö som Konung. Han afled den 15 Maj 1470 på Stockholms slott, vid sextioett års ålder, och öfverlemnade på sotsängen riksstyrelsen åt *Sten Sture*, med råd att aldrig söka kronan 10).

---

9) "De ville hafva skift riket i fyra delar och de skulle hafva varit fyra, som riket regera skulle." *Olaus Petri.*

10) Rimkrönikan. *Johannes Magnus.*

SJETTE KAPITLET.

Sturarne.

Sten Sture den äldre. — Konung Hans. — Svante Sture. — Sten Sture den yngre och Christian Tyrann.

SJETTE KAPITLET.

Sturarne.

Sten Sture den äldre. — Konung Hans. — Svante Sture. — Sten Sture den yngre och Christian Tyrann.

Med *Engelbrekt* hade folket åter blifvit en makt, och Unionen det samma som utländskt välde. *Carl Knutsson,* som ville skörda, der han ej sått, hade begagnat sig deraf för att vinna kronan; men tillika med sitt exempel visat, att man denna tiden kunde vara allt i Sverige, utom Konung. *Sturarne* lärde deraf att ej söka thronen och att uppriktigare sluta sig till folket; men skulle å sin sida erfara, huru svår en partichefs regering är, om han också är allt utom Konung. Emellertid var Unionen, till namnet, qvar, och ännu fästad vid de Storas interessen, tills alla dessa falska förhållanden bröto sig i ett Danskt eröfringsförsök mot Sverige, och *Christian II:s* bödelsyxa i blod dränkte äfven Föreningens namn.

Sten Sture, den äldre kallad, var son af Riksrådet och Riddaren *Gustaf Anundsson Sture* med Konung Carl Knutssons halfsyster *Brita Bjelke.* Han hade burit sina första vapen i Biskop Kettil Wases uppresning mot Konung Christian år 1464, och sedermera, tillika med *Nils*

Sture 1), som, ehuru med samma namn, likväl ej var af samma ätt, sluteligen uppehållit Carl Knutssons vacklande thron. Han var utmärkt genom en stor klokhet, ej mindre än genom tapperhet, — "en snäll, försigtig och frimodig Herre, och dertill i sina anslag lyckosam" 2) — genom många egenskaper folkets man, men äfven betydande genom sina förbindelser, i synnerhet med de både i Danmark och Sverige så mäktiga *Axelssönerna* 3), nu Konung Christians fiender.

Stockholms stad och *Dalkarlarne*, emellan hvilka på denna tid omtalas ett eget förbund, som var ett hufvudstöd för Sturarnes makt, erkände genast *Sten Sture* för Riksföreståndare. I allmänhet var folket för honom, och ej förgäfves låter Rimkrönikan honom säga:

"God hylleat hade jag af Sveriges Allmoge
Ändoch Herrarne ej alle öfverens med mig drogo."

Rådet var deladt. Unionens upprätthållande omtalades såsom vanligt. *Erik Carlsson Wase* med flera

---

1) *Nils Stures* far, Riksrådet *Bo Stensson Natt och Dag*, var gift med *Karin*, en dotter af *Sven Sture* från Schleswig, af den Danska Stureslägten, hvars namn *Nils Sture* efter sin moder upptog.

2) *Laurentius Petri.*

3) De voro nio bröder, söner af *Peder Axelsson* (Tott) i Danmark. *Erik Axelsson*, som nu innehade Finland, var förmäld med *Elin Sture*, Sten Stures *faster*, (ej *syster*, såsom oriktigt blifvit uppgifvit). *Iwar Axelsson*, med *Gottland* i förläning, hade till hustru Konung *Carl Knutssons* dotter *Magdalena*, en förbindelse, som banat Carl åter vägen till thronen. Sjelf var *Sten Sture* gift med *Ingeborg*, en dotter af *Åke Axelsson*. Indragning af förläningar efter en annan broders, *Olof Axelssons*, död hade bragt slägten i fiendskap med Konung *Christian*, mot hvilken *Iwar Axelsson* redan 1467 förklarat krig.

flera landsflygtige Svenska Herrar af den gamla Ärkebiskopens parti hade med skepp och folk återkommit från Danmark, för att ännu en gång bestrida den döende Carl Knutsson kronan. Sten Sture dref dem väl på flykten; men oenigheten fortfor, och riket var nära ett år utan erkänd regent; så att Bönderne sluteligen egenmyndigt sammanträdde i Upsala, tolf från hvarje Landskap, och förelade Rikets Råd att träffa någon öfverenskommelse sins emellan; "ty de sade sig ingalunda kunna längre sådan tvedrägt lida i landet" 4): hvarpå, efter nya betänkligheter, *Sten Sture*, förnämligast genom bönder och borgare, men äfven med större delen af Rådets bifall, d. 1 Maj 1471 i Arboga valdes till *Riksföreståndare*. Att den mäktige *Erik Axelsson* höll honom de af sig innehafda slotten tillhanda och att den nye Ärkebiskopen *Jacob Ulfsson*, hans fosterfader och till en början hans vän, förklarade sig för honom, bidrog utan tvifvel hufvudsakligen dertill.

Nu kom Konung *Christian* sjelf för Stockholm med en flotta af sjuttio skepp. Man talade på båda sidor om förlikning. En rättegång inför fullmägtige af alla Rikenas Råd skulle afgöra tvisten emellan *Christian* och *Sverige*, emellan *Axelsönerna* och deras rättmätiga Konung, emellan de Svenska affällige Herrar och *Sten Stures* parti i Rådet. Allt detta var mer än nog att uppehålla Danskarna en hel sommar, och man synes blott ha velat vinna tiden. På rättegångsdagen uteblefvo både Sten Sture och hans vänner. Riksföreståndaren hade begifvit sig till Östergöthland, *Nils Sture* till Dalarna, för att från de aflägsnare land-

4) *Olaus Petri.*

skaper samla folk; ty i trakten kring hufvudstaden voro Danskarnas anhängare verksammast. *Erik Carlsson* (Wase) och *Trotte Carlsson* (af Eka) hade redan förmått större delen af Upland att hylla Konungen. Bönderne låckades till Danska lägret genom godt köp på salt, hvarpå tillförseln med afsigt förut varit hämmad. Månge stadnade qvar under Konungens fanor. Att *Sten Sture* ej hördes af, ökade Danskarnas mod 5). *Christian* kallade honom en gosse, som borde agas med ris, och nu gömt sig i skogarna: hans knektar skruto af den smälek, de ämnade tillfoga Stockholms borgare och deras hustrur. Emellertid nalkades Sturarne förenade norr ifrån till hufvudstadens undsättning; och d. 11 Oktober 1471 stod slaget på *Brunkeberg*.

Denna, då ännu utom Stockholms stad belägna, nu jemnade och bebygda sandås, som ännu behåller sitt namn af den grymma *Brunkes* straff, hade af Konung Christian blifvit befästad "med några nye funder," heter det. En Skans eller så kallad *Skerma* hade der blifvit uppförd och besatt med "många stora bössor." Konung Christian sjelf med Danska hufvudbaneret *höll* på berget, och hade den nämnda skansen bakom sig till skygd för ett befaradt utfall från staden. En annan del af hären stod nedanför berget vid St. Claræ kloster, den tredje hade stadnat vid skeppen, som lågo under landet vid Käpplinge-holmen (nu Blasii-holmen), då ännu från Norrmalm skild genom vattnet, öfver hvilket Danskarne hade slagit en kafvelbro för att underhålla förbindelsen med flottan. *Sten Sture,* sedan han uppsagt stilleståndet, delte äfven sin här i tre hopar, hvaraf en sändes på en omväg att anfalla Danskarna vid

---

5) "Konung Christian intet af Herr Sten visste,
Ty han for med stora tyste." *Rimkrönikan.*

skeppen, under *Nils Sture*, som i en af Norrmalms nu så folkrika trakter då fann så många hinder af kärr och skog, att hans fördröjda framkomst nära vållat slagets förlust. — Fyra gånger stormade *Sten Sture* Brunkeberg, som först blef intaget, sedan han lyckats att låcka en del af fienderna ned af berget genom ett anfall på den del af Danska hären, som stod vid sidan af St. Claræ kloster. Under detta anfall stod träskansen på berget i ljus låga. Den hade blifvit intagen af Stockholms borgare genom ett utfall från staden. *Nils Stures* ankomst afgjorde segern. *Christian*, sjelf sårad, undkom med möda på skeppen. Månge af de flyende drunknade, emedan borgerskapet under striden lät genomsåga kafvelbron. Slaget, länge ibland Svenska allmogen berömdt och besunget 6), har många lifliga drag af gamla seder. *Sten Sture* bad och skriftade med hela sin här, innan han om morgonen drog ut i striden. Alle hans män anlade fälttecken af halm eller löf på hjelmar och hattar, för att skilja sig från landsmän och bröder, som äfven fäktade i fiendens leder. De ryckte fram till anfall under afsjungande af *Sanct Görans* visa såsom stridssång, och *Sten Sture* helgade sedan åt det ridderliga helgonet en bild, som ännu ses i Stockholms Storkyrka. Den hetaste striden var om båda hufvudbaneren. Konung *Christian* sårade med egen hand *Knut Posse*, som anförde utfallet från staden. *Sten Sture* var flera gånger omringad af fienden. En fattig bonde, *Starke Björn* kallad, lopp under hela slaget framför hans häst och röjde rum med ett stort slagsvärd. Riksföreståndarens gemål med Stockholms förnämsta fruntimmer åskådade slaget från slottsmuren, och lät utdela mat och allmosor åt

6) En folkvisa finnes derom ännu.

stadens fattiga. — Brunkebergs slag var betydligare genom sina följder, än genom de använda stridskrafterna. Sten Stures styrka uppgifves till omkring tiotusen man, hvartill kommo trettonhundrade väl utrustade ryttare från Stockholms stad. Fotfolket bestod mest af bönder, för hvilka bågen och den från hedendomen välbekanta Nordiska stridsyxan 7) ännu voro förnämsta vapnen. Vid lägret på Norrmalm hade Konung Christian femtusen man, väl rustade och försedde med ett för dessa tider talrikt Artilleri. Med den del af hären, som var qvar vid skeppen, och det manskap, som de Svenske Herrar af Christians parti samlat omkring sig, var hans styrka troligen till antalet föga olik; men i krigsöfning och utrustning öfverlägsen. Många Svenskar stupade äfven på hans sida. Ibland dem den tappre *Trotte Carlsson,* hvars sköld af träd, öfverdragen med läder, hängde ända till branden 1702 i Upsala Domkyrka. Öfverlefvorna af de på Konungens sida fäktande Svenskar flydde till skeppen. Danskarne ville förgöra och kasta dem i sjön. Till Konung Christians heder må nämnas, att han hindrade det och lät frigifva dem. Sjelf öfvergaf han Sverige för att ej mera återkomma, och lemnade det i fred under de följande tio åren af sin lefnad.

Dessa år voro de lyckligaste, som riket på långliga tider njutit. Hufvudmännen för motpartiet förlikte sig med Riksföreståndaren, som nu fick öfverlemna sig åt fredliga omsorger. Hittills hade hälften af Borgmästare och Råd i städerna varit *Tyskar.* Borgare och bönder fordrade efter Brunkebergs slag förändring af detta stadgande i Svenska stadslagen, "eljest sade de sig aldrig vilja Sveriges Herrar och Råd till hjelp

7) "Den Svenske Pålyxe" kallas den i gamla rim från Unionstiden.

och undsättning komma:” det upphäfdes genom Riksföreståndarens och Rådets bref 8). De många uppkomna ödeshemman begynte åter bebyggas, såsom ses af de derom aflåtna förordnanden 9). Att förhindra de gamla hemmanens klyfning stadgades, att den, som längst brukat och besutit en gård, skulle äga rätt att de andra arfvingar derur lösa. Öfver sina fogdar höll Sten Sture sträng uppsigt, och lät laga dom gå både emot dem och sig sjelf, om rättmätiga klagomål fördes. Hans rättvisa var länge berömd bland Svenska folket, och ett ordspråk blef gängse, att Herr Sten hellre ville våga sitt lif, än låta bonden ett får afhändas med orätt 10). Rimkrönikan prisar de goda åren, det lindriga priset på alla förnödenheter, tillgången på salt och humle och utländska varor, emedan nu ”månget godt skepp till Sverige drog.”

Äfven på lärdom och vetenskaper fick man tid att tänka. Vid Ärkebiskopssätet i Upsala fanns af ålder en Schola genom *Birger Jarl* inrättad, med beviljadt underhåll af fattigtionden, enligt ett Påfligt bref af år 1250; och man finner att lärjungar från Domkyrko-scholorna i riket blifvit dit förskickade för att fortsätta sina studier 1); hvarföre Svenske sändebuden till Kyrkomötet i *Costnitz* hade i uppdrag att ifrån Tyskland hemföra några lärda män, som kunde vid Upsala schola undervisa den Svenska ungdomen, och bidraga att afhjelpa den öfverklagade okunnigheten bland Presterskapet 2). I följe deraf inrättades ock verk-

---

8) Af den 14 Oct. 1470.
9) Se *Calmare Recess* af år 1474.
10) *Scheffer*, Memorabil. Svet. Gentis.
1) Se ett exempel af år 1468 i Script. Rer. Suec., T. I, p. 88.
2) *Celse*. Apparatus ad Hist. Sveo-Goth. P. 2 MS. på Upsala Bibliothek. Stockholms Borgerskap erhöll

ligen år 1438 till en början *en* Akademisk profession i Upsala, hvars innehafvare skulle årligen "läsning hålla, lijkawiis som en mäster i studiis privilegiatis plägar göra" 3). Ett Påfligt bref hade äfven gifvit Konung *Erik af Pommern* rättighet att i Norden stifta en Högschola, och Konung *Christian* fick på sin resa till Rom år 1474 detta löfte för Danmark förnyadt. Samma år handlade Ärkebiskop *Jacob Ulfsson* om denna angelägenhet med Svenska Presterskapet på mötet i Arboga. Ett sändebud affärdades till Rom, som återvände med Påfven *Sixti IV:s* tillståndsbref 4) för inrättandet i Upsala af ett *Studium Generale* uti Theologien, Canoniska och Civila Lagen, Medicinen och Philosophien, med rättighet att utdela Grader och med fullmakt för Ärkebiskopen att vara Kansler, hvarpå Upsala Universitet den 21 Sept. 1477 (ett år före det i Köpenhamn) blef högtidligen invigdt, sedan Riksföreståndaren och Rikets Ständer i verldsligt afseende beviljat det samma friheter, som det Parisiska ägde.

Konung *Christian I* dog den 22 Maj 1481: "till vext," — heter det — "en stark, hög, lång och fullkomlig herre, mer än någon af hans efterkommande har varit: till sinnet en from, mild, gudfruktig, sagtmodig och tarfvelig Herre och Ko-

---

1419 Påfligt prlvilegium på den gamla till *S. Nicolai* kyrka i hufvudstaden hörande Scholan. Den hade afbrunnit, och den illa beryktade Ärkebiskopen *Johannes Jerechini* nekade tillåtelse att återuppbygga den, om han sjelf ej fick tillsätta lärare, hvilket Pastor och Borgerskapet dittills hade gjort: en rättighet, som Påfven nu åt dem bekräftade.

3) Läraren, Magister *Andreas Bondonis*, fick lön af den förut till Hospitalet i Enköping anslagna tionde. Se Brefvet härom af Rikets Biskopar och Carl Knutsson såsom Riksföreståndare uti *Samlingar i Svenska Historien*. Upsala 1798, I Häft.

4) Gifvet d. 28 Febr. 1476.

nung, som räknas ibland de goda Konungar, som Danmarks rike förestått hafva." Så dömma honom Danmarks män 5). I Sverige har hans minne fått dela hatet mot Unionen; och detta hat vexte, i den mån Danmark för Nordens frihet kunde anses farligare under Oldenburgska huset, som genom besittningar och tänkesätt snart införlifvade sig med detta rike, då deremot de föregående främmande Unions-Konungarne varit föga behagligare för Danskarna än för Svenskar och Norrmän. Äfven Norrige, ehuru lugnare än Sverige, emedan det i sin medeltids strider hade utmattat sig, begynner mer än förr känna farhågan för det Danska öfverväldet i Unionen. Det Norrska Rådet sänder det Svenska en lång lista på klagopunkter efter *Christians* död, tilläggande: "att utländske män i hans tid hade fått våld och framgång i Norge vida mer än någon tid tillförene: att man borde bättre betänka den artikeln om de tre Rikens evärdliga förening, hvilket ingen god lycka hade haft intill denna tid; och att en kärlig och vänlig bebindelse emellan Norrige och Sverige borde förhjelpa bägge till deras fulla frihet, rätt och välmakt" 6). Emellertid, ehuru ofta efter Brunkebergs slag de mångfaldiga underhandlingarna emellan Danmark och Sverige intill Konung Christians död blefvo fruktlösa, förde de likväl kort derefter till Unionens förnyande genom Calmare Recess af år 1483; och de vilkor, med hvilka Christians son *Johan* eller *Hans* (såsom han gemenligen nämnes), här kallades äfven till Sveriges Konung, visa bäst hvilket interesse det var, som uppehöll föreningen. Efter ett högtidligt erkännande af alla Kyrkans privilegier öfverenskomma de tre Rikens fullmägtige här ibland

5) Jfr. *Hvitfeld*.
6) *Hadorph*, Bihang till Rimkrönikorna.

annat: att Konungen, som i allmänhet vore bunden af *Rådet* och borde uppehålla sig ömsevis ett år i hvardera riket, skulle regera *genom goda inländska män* och ej draga dem någon *vanbörding* öfver hufvudet: vid slotts och läns bortgifvande vore han pligtig att rätta sig efter meningen af de Rikets Råd, som bodde i den landsort, der slotten voro belägna: i Rådet, som borde besättas med Riksens ädlingar och så månge Andelige, som behof gjordes, skulle ingen ny medlem intagas utan de öfrigas samtycke, och eho, som söndrar sig från sina medbröder, skulle med blygd derur förvisas: fyra Råd skola ensamme hafva nyckeln till hvarje Rikes bref och drätsel, samt derföre redogöra och ansvara: Konungen finge ej köpa, eller till sig panta något adeligt gods: deremot kunde Adeln innehafva pantegods från kronan utan all tjenst och tunga: Adeln fick full frihet att befästa sina gårdar och kunde der neka Konungen sjelf inträde, men lemna fristad åt dem, som fallit i Konungens onåd; slutligen heter det: att hvarje god man, andelig eller verldslig, vore konung öfver sin egen landtbo, undantagande de mål, som Konungs ensak voro. — "Och ändock sådane artiklar voro svåre, så låfvade dock Konung *Hans* det ut med eder, bref och insegel, att han dem hålla ville."

Calmare Recess af år 1483 är Aristokratiens höjd i Sverige, och visar åtminstone det mål, som den äfven här hade föresatt sig. — Hvad sjelfva beslutet angår, så förstod Sten Sture att uppehålla verkställigheten. "Ty" — för att åter nyttja *Olai Petri* ord — "ändock att Sverige blef Konung *Hans* tillsagt och bebrefvadt i förberörda möte, så fördröjdes det dock väl i fjorton år, förrän han kom dertill: dels deraf, att Konung Christians gäld ej blef betald, — och dels deraf, att de Svenske voro icke mycket välvillige dertill, — och

skedde i de fjorton år ganska många och långsamma Herredagar riken emellan, att frid måtte blifva och Konung *Hans* komma till Sverige, men det gick allt så långsammeliga till och skjöts opp från det ena mötet till det andra; och var nog till märkandes af all de Svenskas anslag, att de hade ingen hog eller vilja till Konung *Hans*, annars hade den saken ej vordet så fördröjd."

Ibland tvisteämnena emellan Danmark och Sverige var ön *Gottland*. Den hade af Konung Christian blifvit förpantad till *Olof Axelsson* (Tott) och innehades efter honom af brodren *Iwar*, åt hvilken Konung *Carl Knutsson* gifvit sin dotter, i hopp att dermed åter förvärfva Gottland åt Svenska kronan. Men denna mäktiga Danska slägt, som af fiendskap mot *Christian* hade förbundit sig med *Sten Sture*, visade sig snart vara för honom ett opålitligt stöd. Då *Erik Axelsson*, som innehade Finland, dog, öfverlemnade han, emot löfte, de Finska slotten, icke till sin svåger Riksföreståndaren, utan till sina bröder *Lars* och *Iwar*, som satte sig i besittning af landet för egen räkning, så att emellan *Sten Sture* och *Iwar Axelsson* sluteligen derom fejd uppstod, som slutades dermed, att den senare år 1487 öfverlemnade Gottland till Konung *Hans* och sjelf sökte en tillflygt i Danmark. Denna inre söndring blottade de Storas tänkesätt mot Riksföreståndaren. Det var redan år 1484 i fråga att betaga honom sin makt och han erböd sig mer än en gång att nedlägga den. I sig sjelf var denna makt obestämd, och tvetydigheten i dess innehafvares ställning kunde svårligen undgå att äfven sträcka sitt inflytande till hans handlingssätt.

Detta visade sig i synnerhet i kriget med Ryssland, hvilket, efter flera förutgångna oroligheter, genom Ryssarnas infall i Finland år 1495 egenteligen blef fruktansvärdt. Under det *Knut*

Posse med lysande tapperhet försvarade Wiborg, som Ryssarne i trenne månader förgäfves belägrade 7), samlade *Sten Sture* den största här, som Sverige i hans dagar hade sett. Man räknade den till öfver fyrtiotusen man. Han sjelf ställde sig för dem i spetsen under Erik den Heliges baner 8), som med stor högtidlighet hemtades ur Upsala Domkyrka. Men med krigsfolkets öfvergång dröjdes så långt in på hösten, att en stor del deraf förgicks i sjönöd och köld, och då Riksföreståndaren ändteligen ankom till Åbo, hade han uppmärksamheten så fästad på sina motståndare i Sverige, att Ryssarne ostraffadt fingo förhärja Finland. Sjelf öfverlemnade han innan kort befälet åt Nils Stures son, *Svante Sture*, som, under det Riksföreståndaren och Rådet hemma bevakade hvarandra, om sommaren 1496 öfvergick till Narva, samt eröfrade och förstörde Iwangorod. En ny här utskrefs i Sverige och öfverfördes till Finland om hösten samma år; men äfven denna utrustning blef utan frukt, i synnerhet som fiendskap nu utbröt emellan de båda Sturarna. Svante Sture, som påstod sig i flera afseenden vara *förorättad*, och nu senast i Finland lemnad utan understöd, öfvergaf egenmäktigt hären, och efterföljdes snart af den förtörnade Riksföreståndaren, hvilken inneslöt sig på Stockholms slott, hvarifrån han underhandlade med Rådet, som nu uppsade

7) Den så kallade *Wiborgska smällen*, hvarigenom *Knut Posse* på en gång här skall förgjort sextontusen Ryssar, omtalas af intet samtida vittne; men väl förmäles, att Ryssarne vid belägringen haft förunderligt stora, tjugufyra fot långa kanoner (bombardas et machinas magnas et mirabiles, aliquas in longitudine XXIV pedum), samt genom järtecken på himmelen förmåtts till aftåg.

8) Fanan förlorades i detta tåg, och detta blef en ibland anklagelsepunkterna mot Sten Sture.

honom tro och lydnad. Han anklagades att utan nöd ha blandat sig i de Lifländska stridigheterna 9), under det Finland blifvit lemnadt försvarslöst; att ha undanhållit *Svante Sture* dess arf och kallat honom fältflyktig undan Rikets baner; att ha velat indraga allmogen i Rikets styrelse och utöda Rådet, derigenom att nya ledamöter aldrig kallades i de afgångnas ställe; och sluteligen att ha förhindrat uppfyllandet af Calmare Recess, ehuru han senast år 1494 hade med Rådet ingått en högtidlig förening om dess verkställighet. Flera olyckor hade utmärkt de sista åren af Sten Stures styrelse, svår torka och missvext, förskräckliga stormar, Stockholms brand och pestens förnyade härjningar. En Påfvelig bannlysning, för det han undanhöll Danska Änke-Drottningen 10) inkomsterna af hennes morgongåfva i Sverige, blef en ny förevänning för hans fiender, och att flere främmande Förstar 1) äfven sökte Sveriges krona, ökade oredan. — Rådet inkallade Konung *Hans*. *Sten Sture* for till Dalarna och hotade med en ny *Engelbrekt*. Dalkarlarne läto sina bref utgå till Vestmanlänningar, Uplänningar och allmogen i hela Norrland, förenande sig med dem i ett "kärligt broderskap," att afvärja fäderneslandets, deras käre Herres och Höfvidsmans, samt deras egen skada och eviga förderf. Konung *Hans* vedersäga de alle, och skulle aldrig underkasta sig hans välde. — Hansestäderne, nu med Riksföreståndaren förbundne, underblåste missnöjet med Konungen, hvars förbund

9) Genom understöd år 1485 åt Ärkebiskopen af Riga i striden mot Härmästaren i Lifland.

10) *Dorothea* af Brandenburg, först Konung *Christophers*, sedan *Christian I:s* gemål, dog 1495.

1) Konung Hanses bror och äfven "Kejsarens son *Maximilianus*, den der bud och stora skänker hade sändt till Herr Sten," enligt *Olaus Petri*.

med Ryska Zaren, på samma tid som Finland brann och blödde under Ryssarnas grymhet, Svenskarne ej kunde förlåta.

Sten Sture, i spetsen för bönderna, angrep nu Ärkebiskopen, som i det längsta spelat medlare. Han blef nu med en del af Rådet inneslúten på sitt slott Stäket. Bondehären drog derpå emot Stockholm, under det Konungens här, som mest bestod af värfvade troppar 2), äfven kom, på Danska flottan, för hufvudstaden, och liksom för fjorton år tillbaka åter lägrade sig på *Brunkeberg*. Enligt Sten Stures afsigt skulle Dalkarlarna der angripa den, under det han sjelf fölle fienderna i ryggen från staden, hvars malmar han låtit bränna. Hans plan blef röjd. Bönderne — enligt Danska uppgifter trettiotusen till antalet — blefvo förut öfverfallne och slagne vid Rotebro; och då den segrande Danska hären med Svenska fanor återvände, och Sten Sture, misstagande dem för sitt eget folk, ryckte ut, hade han nära blifvit fången, om han ej störtat sig i Norrström med sin häst, och genom en lönnport fått inträde på slottet. Det var den 28 October 1497. — Emot det att Riksföreståndaren fritogs för allt ansvar för sin förvaltning, samt försäkrades om en ganska ansenlig förläning (den största, som någon Svensk man ägt utom *Bo Jonsson*) 3), förlikte han sig nu med Konung *Hans*, som arm i arm med honom höll sitt intåg i Stockholm. Vid uppkomsten på slottet skall Konungen skämtsamt frågat: om han ock allting väl för honom tillagat

---

2) Konungen åtföljdes äfven af det denna tiden i flera Förstars tjenst berömda så kallade *Stora* eller *Saxiska Gardet*, hvars styrka uppgifves olika ifrån tre till sextusen man.

3) Hela Finland med Norrbotten och Åland, Nyköpings län, Svartsjö och Färingsön, samt Götala i Vestergötland.

hade. Sturen pekade på de bakom Konungen stående Svenska Herrar och svarade: "Det må desse bäst veta; de hafva sjelfve både bryggt och bakat." Deremot har Konungen sagt: "Herr *Sten!* j hafven lemnat mig ett ondt testamente i Sverige: Bönderne, som Gud skapat till trälar, hafven j gjort till Herrar, och de, som Herrar skulle vara, viljen j göra till Trälar" 4). — Förbittringen hos Herrarna mot *Sten Sture* var så stor, att månge med en häftighet, som Danskarne sjelfve tadlade, fordrade hans hufvud; hvilket ock kanhända fallit, om ej Biskop *Cordt* i Strengnäs varit 5).

Han var ännu fruktansvärd genom Allmogens tillgifvenhet. Dalkarlarne, som oaktadt sitt nederlag ej ville aftåga från Stockholm, måste han personligen blidka, och de underkastade sig ej Konungen med annat vilkor, än att Sturen skulle fortfara att vara höfvidsman öfver Vestmanland och Dalarna: en tillökning i makt, som han sedermera frivilligt till Konungen afstod. Att *Sten Sture* erkände Konung *Hans*, föreföll folket i allmänhet så otroligt, att Rådet lät utgå bref till alla landsorter med afskrifter af den år 1483 afslutade Calmare Recess, för att visa det han redan för fjorton år tillbaka derunder satt sitt namn. Den 25 November 1497 kröntes Konungen i Stockholm, då han slog månge af Adeln till Riddare. Rimkrönikan påstår, att Svenska fruntimrets begär efter *Herre*-namn för sina män ej litet bidragit att bana Konung Hans vägen till thronen. Ty *Herrar* kallades denna tid endast

4) En Dansk underrättelse säger, att Konung Hans år 1497 på Fyens Landting lät vittnesmål afläggas *mot* Sten Stures beskyllning, att Konungen ville göra Bönderna till trälar. På Fyen var ännu ej lifegenskapen införd, ehuru väl på Seland.

5) *Olaus Petri.*

Riddare (liksom endast deras Hustrur *Fruar*), och värdigheten, för hvilken en gullkedja 6) om halsen nu var det utmärkande tecknet, kunde ej Riksföreståndaren, ehuru sjelf Riddare, utan endast Konungen utdela. — *Sten Sture* nämndes till Rikshofmästare, *Svante Sture* till Riksmarsk, och den förre var en af de fyra Rikets Råd, åt hvilka regeringen uppdrogs, då Konungen i Januari månad 1498 afreste till Danmark. Han återkom i början af följande året, åtföljd af sin gemål *Christina* 7) och sin äldsta son *Christian*, nu på sitt 18:de år, som redan 1497 af Rådet hade blifvit erkänd för thronföljare och nu högtideligen dertill hyllades af Lagmännen med Tolf män från hvarje Lagsaga.

Bitterheten hos *Sten Stures* inhemska motparti hvilade ej. Oaktadt den erhållna frikallelsen från allt ansvar, ställde Ärkebiskopen, väpnad med ett Påfligt bref, honom till rätta för all den skada, Ärkestiftet lidit under den sista fejden; de öfriga Biskoparne samt *Svante Sture* med Rådet klagade ock öfver begångna våldsamheter; och bevis finnas nog på sådana, som Riksföreståndaren i dessa oroliga tider befallt eller tillåtit 8). Ko-

---

6) *Hvitfeld* klagar likväl, att, redan ifrån år 1500, gullkedjan begynte bli en allmän adlig prydnad.

7) Af Saxen. Dotter af Churförsten *Ernst*. Förmäld 1498.

8) I Stockholms stads Dombok (hvaraf ett utdrag finnes på Upsala Bibliothek bland de Nordiska Handskrifterna) klagas år 1492, att Hr Sten vid lifsstraff förböd Spanmåls utförsel, på samma tid, som han sjelf utförde den. — Mot slutet af sin *styrelse* var han ej ense med Stockholms Borgerskap, som begynte hålla med Rådet. Han måste låfva att af egna medel ersätta den skada, han år 1497 vållat genom Malmarnas afbrännande, och åtta år efter hans död lät Magistraten lägga beslag på all hans i staden efterlemnade egendom till hans skulders *betalning*.

nungen sökte bemedla tvisten, äfven med penninge-uppoffringar. Ett förlikningsbref, innehållande ett halft erkännande af de gjorda tillvitelserna, underskrefs af Sten Sture, som måste afträda större delen af Finland och vid sin ära förbinda sig att aldrig mer uppresa allmogen. Men Konungens olycka i det till Ditmarskernas underkufvande år 1500 med så stolta förhoppningar företagna kriget, i hvilket blomman af Danmarks och Holstens Adel föll emot en föga talrik bondehär, väckte i Sverige farliga minnen. Då Konungen år 1501 återkom in i riket, enligt begäran utan stort följe för den hårda tidens skull, var misstroendet redan så stort, att han på vägen flydde ifrån *Sten Sture*, som kommit honom till mötes, och inneslöt sig på Stockholms slott. Flere sammankomster och underhandlingar skedde väl med den fordna Riksföreståndaren, som infunnit sig i hufvudstaden, der många af Rikets Råd voro tillstädes. Men med förändrad lycka hade äfven de Svenske Store nu öfvergifvit Konungen, begynte samla sig omkring Herr *Sten*, som de nyss förföljt, och klagade att Calmare Recess ej hölls. *Sten Christersson* (Oxenstjerna), från hvilken Elfkarleby Laxfiske blifvit indraget, grep till vapen och slog ihjäl en Konungens fogde. *Svante Sture* förklarade i egen person Konungen krig, emedan han ringa belöning erhållit, "för det han hjelpt Hans Nåd till riket emot menige allmogens vilja," såsom orden lyda i fejdebrefvet.

Sten Sture valdes i Wadstena d. 29 Juli 1501 åter till Riksföreståndare. Bönderne reste sig. Till och med Ärkebiskopen måste nödtvungen ge vika för den allmänna rösten. De öfrige Prelater gjorde äfven (såsom det syntes) gemensam sak med de nu förenade *Sturarna;* och den nyss från Rom hemkomne *Hemming Gadd,* utvald Biskop i Linköping, förde befälet i belägringen för Stock-

holm, der Konung *Hans* lemnat sin gemål, *Christina* af Saxen, med löfte att snart komma henne till undsättning. Staden öppnade innan kort sina portar. Men slottet utstod en belägring af åtta månader; och då Drottningen ändteligen öfverlemnade det, emot betingad säkerhet till person och egendom för sig och sina försvarare (ibland hvilka voro flere Svenska Herrar), funnos af tusen mans besättning endast sjuttio lefvande och af dessa knapt tio friska. Tre dagar efter slottets uppgifvande kom Konungen med sin flotta utanför Stockholm till sin Drottnings hjelp och måste återvända med oförrättadt ärende. Af de trenne slott, *Stockholm*, *Örebro* och *Calmar*, som innehade kunglig besättning i Sverige 9), återstod endast det sista ointaget. Äfven Norrige afföll; och *Knut Alfsson*, Ståthållare på Aggerhus, uppträder såsom *Sten Stures* bundsförvandt, men blef vid en underhandling med Danskarna förrädiskt dödad, hvarefter Prins *Christian* qväfde upproret i den Norrska Adelns blod. En Svensk af Riksföreståndaren till Norrige skickad hjelptropp blef slagen. Prinsen gjorde ett infall i Vestergötland, brände Lödöse, intog Öresten och Elfsborg och lät besättningarna springa öfver klingan, ehuru de erbudit sig att dagtinga. Bönderne tillskrefvo denna olycka *Erik Eriksson* (Gyllenstjerna), som var satt att försvara slotten, och höggo honom i stycken, ehuru Sten Stures Fältöfverste, *Åke Johansson*, sökte skydda honom med sin egen kropp. Så förflöt halftannat år sedan Stockholms

slotts

9) Rådet hade 1499 beviljat, att de nämnda orterna skulle få äga Danska befälhafvare (ehuru detta sedermera anföres bland klagomålen mot Konungen). Ibland de Danska fogdarna utmärkte sig *Jöns Falster*, Höfvidsman på Örebro, genom sina våldsgerningar, hvarföre Bönderne slogo ihjäl honom.

slotts uppgifvande, efter hvilken tid den Danska Drottningen, som emellertid sökt en fristad i Wadstena kloster, frigafs och af *Sten Sture* beledsagades till gränsen. På återresan sjuknade han och dog nära Jönköping d. 13 Dec. 1503, enligt Rimkrönikan, af förgift 10). *Hemming Gadd* lät under det återstående af resan en annan föreställa Riksföreståndarens person, och förböd vid lifsstraff yppa dödsfallet, tills han tillika med *Svante Sture* hunnit försäkra sig om Stockholms slott, der den senare d. 21 Jan. 1504 utropades till Riksföreståndare. — *Sten Sture* begrofs i det af honom stiftade Gripsholms kloster. Hans enda son *Mauritz* hade dött 1493: en dotter *Brigitta*, Nunna i Wadstena kloster, lefde till 1536.

Svante Sture var son af den bortgångnes gamla vapenbroder *Nils Sture*, af slägten *Natt och Dag*. Att hans val till Riksföreståndare säges ha skett "icke efter landets gamla lag och sedvänja" 1), kan vara likgiltigt, då titeln blott betydde, att han nu mera var den mäktigaste mannen i riket. Äfven om *Sten Sture* den äldre säger *Olaus Petri*, att Bönderne röstade på honom för en läst Tyskt öl; ehuru denna underrättelse ådrog Krönikeskrifvaren Konung *Gustaf* den förstes svåra misshag. *Svante Sture* var en tapper krigsman, af ett frikostigt och gladt lynne. Det berättas, att ingen kom i hans tjenst, som blinkade för ett slag af stridsyxan, och att han heldre tog af sig kläderna, än lemnade en krigs-

---

10) Rimkrönikan tillskrifver det Doctor *Carl*, den Danska Drottningens Läkare. Andra underrättelser anklaga *Märta Ivarsdotter* från Danmark, den Norrska Riddaren *Knut Alfssons* hustru, en fru af elakt rykte, *Svante Stures* älskarinna, och 1504 hans andra gemål.

1) *Johannes Magnus*.

kamrat obelönad. Det påstås, att han mest sett på soldatens bästa; men hans regering var ock ett oupphörligt krigstillstånd. Folket tillskref sina olyckor tiderna, men mindes, huru Riksföreståndaren vid inträdet i bondens hus hälsade man, hustru och barn med handslag, åt vid samma bord och i muntra samtal sjelf underrättade sig om deras angelägenheter. Hans medhjelpare i styrelsen, var *Hemming Gadd* 2), — andelig till stånd och lärdom, men icke till seder och tänkesätt, ämnad till Biskopsstafven, som han likväl aldrig bar, och oftare sedd i spetsen för hären och flottan, än vid altaret: för öfrigt väl förfaren i statssaker och brinnande af hat till Danska namnet. — Deras regering (ty man kan kalla den gemensam) var ett fortsatt krig mot Danmark, fördt genom årliga plundringståg, under hvilka man lika ofta hörer omtalas underhandlingar och möten, som om de ej upplysa om annat, åtminstone, genom meddelande af de Svenska underhandlarnes namn, lära

---

2) Han hade varit *Sten Stures* Agent i Rom nära trettio år. Påfven *Alexander VI* kallar honom i ett Bref af år 1499: *Cubicularium Nostrum et Viceregis et regni Sveciæ apud nos oratorem constitutum.* År 1501 hade han blifvit vald till Biskop i Linköping, ej, såsom *Botin* säger, emot Domcapitlets vilja och på *Alexander VI:s* befallning, utan *utaf* Domcapitlet och *emot* Påfvens vilja, som hade begåfvat en Spansk Kardinal med inkomsterna af Stiftet; hvarföre ock 1506 ej blott *Hemming Gadd* sjelf, utan bägge *Sturarna* (ehuru *Sten* redan var död), förklarades i bann, den förre för det han låtit välja sig, de senare för det de befordrat valet. *Hemming Gadd*, i följe häraf äfven af Rådet förbuden att tillträda Stiftet, afsade sig det sluteligen år 1512, och Biskop *Hans Brask* valdes följande året, samt fick Påfvelig stadfästelse emot förbindelse af en årlig afgift till den förr nämnda Kardinalen.

oss, hvilka personer i Sverige stodo i spetsen för fredspartiet.

Vi se deribland Herr *Erik Trolle*, med en stor del af Rådet, samt alla Biskoparna, utom *Hemming Gadd*, som också offentligen förebrådde de öfriga, att de förde Danska hjertan under Svenska Biskopskåpor. Det var alltid fråga om att å nyo erkänna Konung *Hans*, som äfven vädjade till Kejsaren, och utverkade en aktsförklaring mot sina Svenska fiender, i hvilken den redan aflidne *Sten Sture* äfven finnes inbegripen. År 1509 beviljade Svenska Rådets fullmägtige i Köpenhamn, att Sverige skulle årligen betala trettontusen *Stockholmska* mark (hvaraf tolf och en half räknades på en mark silfver), tills Konungen eller hans son åter blefvo intagne i riket. Men *Svante Sture* och *Hemming Gadd* med de sina protesterade deremot; "emedan Allmogen" — såsom orden lyda — "med ja och uppräckta händer hade afsagt Konung *Hans* och all hans afföda och ej äro sinnade att gifva någon penningesumma af riket till erkänsla," åberopande tillika att ingenting blifvit utfäst om Gottlands återgifvande, samt förekastande Konungen, att han fortfore att stämpla allt ondt mot Sverige med sina "besvorna bröder" Ryssarna. Från Ryssland infunno sig följande året Sändebud i Stockholm och slöto en fred på sextio år. Af mer betydelse blef Hansestädernas deltagande i striden. De hade redan varit *Sten Stures* bundsförvandter, men blifvit åter med Konungen förlikta. Nu, då han ihärdigt fortfor att neka dem all handelsgemenskap med Sverige och fyllde Östersjön med kapare, förnyade de förbundet med *Svante Sture* och förklarade 1510 Danmark krig. Hemming Gadd emottog Lübecks Sändebud i Svenska Rådet med ett vidlyftigt tal, i hvilket han gaf hela sitt hat mot Danskar-

na luft. Han kallar dem en nation af röfvare, som med ständiga svordomar på tungan lura efter skeppsvrak på de Jutländska sandreflarna, plundra de genom sundet seglande handelsfartyg och på sina öar samla till sig ett utskum af alla folkslag, med sjöröfveriet till näring 3). Af Lübeck understödd kunde han nu äfven från sjösidan innesluta och sluteligen eröfra det redan i sex år belägrade *Calmare*-slott, som Danskarna kallade nyckeln till Sverige. Han återtog äfven *Öland* och *Borkholm*. Sjuttio års ålder hindrade honom lika litet att med nio Svenska fartyg deltaga i den Hanseatiska flottans kryssning mot Danska öarna, som hans andeliga värdighet att på *Laland* äfven brandskatta och plundra klostren, till hämnd för Danskarnas härjningståg mot *Finland* och branden af *Åbo*.

Vid ett infall i Halland och Skåne hade den tappre *Åke Johansson* stupat, hvars baneman Konung Hans belönade med adeligt stånd. Vestergötland ödelades af Prins *Christian* från Norrige. Han möttes af Riksföreståndaren, som likväl ej vågade en slagtning, utan hoppades locka Prinsen in på skogen *Tiveden*. Men *Christian* vände sig mot Östergötland och blef tillbakaslagen af Östgöta-bönderna. Under sådan oro gick *Svante Sture* ur tiden d. 2 Jan. 1512. Dödsfallet skedde hastigt i Vesterås under öfverläggningen om en nyligen upptäckt Silfvergrufva. De församlade Bergsmännen bemäktigade sig genast Vesterås slott, låto, innan nyheten om deras älskade höfvidsmans död hunnit sprida sig, genom hans anhängare äfven försäkra sig om slottet i Stockholm, samt utfärdade derpå i den aflednes namn ett bref till rikets samtliga inbyggare, hvar-

---

3) *Johannes Magnus.*

uti de uppmanas att erkänna hans son, den unga *Stent Sure*, för Riksföreståndare.

Sten Sture, kallad *den yngre*, Svantes son i första giftet 4) och enda öfverlefvande barn, den ädlaste och ridderligaste af Sturarna, ehuru smickrare någon gång missbrukade hans ungdoms oerfarenhet, njöt en stor kärlek hos folket, till lindrande af hvars bördor han ofta användt sitt inflytande hos fadren. — Äfven den yngre Adeln synes ha varit honom bevågen. Men de gamle af Rådet arbetade för *Erik Trolle*, en kunnig Herre, men om hvilken Konung Gustaf I säger, att han "ingalunda till något verldsligt regemente varit tjenlig, utan heller till att vara en prestman" 5). De förnämste närvarande Herrar ingingo ett med ed bekräftadt förbund, att af alla krafter göra dem motstånd, som ville tränga *Rikets Råd* från den frihet, makt och välde, som det af ålder ägt efter Sveriges lag, att, då Konung ej funnes i landet, förordna om regeringen; hvarjemte de förpliktade sig att återställa sämjan med Danmark, som redan slutat sin fred med Hansestäderna 6). Begge partierna stodo väpnade emot hvarandra, och då ändteligen Rådet måste ge efter, voro likväl sinnena så förbittrade, att vid den fest, hvarmed *Sten Stures* val på Stockholms slott firades, blod flöt 7).

Konung *Hans* dog d. 21 Febr. 1513, äfven enligt Svenska intyg, en from och redlig man 8), likväl stundom våldsam och grym, så-

4) Med *Iliana* (Gädda).

5) Se Konung Gustaf I:s bref till sina söner *Erik* och *Johan* om *Olai Petri* Krönika. Script. Rer. Succ., T. II, Sectio posterior, p. 153.

6) Den 23 April 1512 i Malmö.

7) *Erik Abrahamsson* (Lejonhufvud), som hörde till Danska partiet, ränd e värjan igenom en annan Adelsman.

8) *Olaus Petri.*

som hans Ränteskrifvares öde och hans Kanslers mord 9) visar, samt utsatt för anfall af ett dystert vildt lynne, som någon gång dref honom till raseri, och alltför mycket ärfdes på hans son.

Christian den andre, i Sverige kallad *den Omilde* och *Tyrannen*, — som redan i Norrige fört ett blodigt regemente, och nu der och i Danmark efterträdde sin far, fordrade äfven Svenska kronan, till hvilken han en gång var vald; men begynte med underhandlingar, genom hvilka den med Danmark ingångna vapenhvilan flera gånger förlängdes. År 1516 utbröt åter kriget i anledning af de inre oroligheter, som genom den nya Ärkebiskopen *Gustaf Trolle* uppväcktes. — Denne var af en slägt, fästad genom betydliga egendomar i Danmark vid Unions-intresset och i tvenne led tillbaka Sturarnes fiende. Redan Prelatens farfader *Arvid Trolle* hade ett parti velat uppsätta emot *Sten Sture den äldre*; hans far *Erik Trolle* hade genom *Sten Sture den yngre* gått miste om regeringen; och *Gustaf Trolle* var af ett sinnelag, som ej kunde förlåta fordna, verkliga eller förmenta, oförrätter; ehuru Riksföreståndaren sjelf befordrat hans utnämnande till Ärkebiskop, för att derigenom bemedla en försoning. Det kom till inbördes krig dem emellan; i följe hvaraf *Gustaf Trolle*, sedan en Dansk flotta fåfängt kommit till hans undsättning, på en Riksdag i Arboga af Ständerna enstämmigt förklarades sitt embete förlustig, och hans befästade slott Stäket nedbröts. Följande året gjorde *Christian* sjelf landstigning vid Stockholm, men led af *Sten Sture* ett nederlag vid Brännkyrka d. 22 Juli 1518. I detta slag, hvilket en folkvisa firar, fördes det Svenska ba-

---

9) Se berättelserna om *Anders Skrifvare* och *Paul Laxman* hos *Hvitfeld*.

neret af den unga *Gustaf Eriksson Wasa*, som derefter, sänd till Danska flottan såsom gisslan vid ett af Konungen begärdt personligt möte med Riksföreståndaren, emot tro och löfte, tillika med *Hemming Gadd* och fyra andra Svenska ädlingar, bortfördes i fångenskap till Danmark. Dit återvände nu *Christian*, sedan han på ett så förrädiskt sätt afbrutit de af honom sjelf började underhandlingarna. På Påfvelig befallning skulle undersökning ske öfver de klagomål, som den afsatte Ärkebiskopen anfört emot *Sten Sture*. En andelig Rätt nedsattes i Danmark. Riksföreståndaren med alla sina anhängare bannlystes och hela riket lades under interdict.

"De Svenske aktade sådant bann och interdict intet," säger *Olaus Petri*. Men *Christian* lät uppdraga åt sig utförandet af hämdedomen. Hela året 1519 tillbragtes med rustningar. Nya skatter utskrefvos, värfningar skedde i flera länder; och 1520 i början af året inbröt den Danska hären i Sverige under fältherren *Otto Krumpe*, som uppslog vid framtågandet bannlysningsbullan på alla kyrkor. På isen af sjön Åsunden vid Bogesund i Vestergötland mötte *Sten Sture* fienden. Han sårades genast i början af slaget, och måste bäras ur striden, hvars utgång genom denna olycka afgjordes. Förd till Strengnäs, erhöll han der redan underrättelsen, att Danskarne, hvilka en Svensk Adelsman 10) visat vägen, kringgått förhuggningen på skogen *Tiveden*, slagit den der uppställda styrka och redan voro i antågande mot Upland. Ansträngande sina sista krafter, skyndade han då till Stockholms försvar, men dog i sin släde på Mälarens is d. 3 Febr. 1520. Dermed upplöstes all regering i Sverige. Herrarne höllo sammankomster, men ingen vågade befalla och

10) Den förr nämnde *Erik Abrahamsson* (Lejonhufvud).

ingen ville lyda. Allmogen lopp tillsammans för att göra motstånd, men blef, utan anförare, snart skingrad af det främmande krigsfolket, som med mord och brand utmärkte sin väg och med öfvermod ropade, att de ej frågade efter om det i Sverige ock regnade bönder från himmelen. Endast den hjeltemodiga *Christina Gyllenstjerna*, Sturens enka och moder till fyra späda barn, förlorade ej modet, försvarade Stockholm och biträdde ej den dagtingan, som på en sammankallad Herredag i Upsala träffades med de Danska Fältherrarna, och hvarigenom *Christian* erkändes för Konung under vilkor att regera efter Sveriges lag och Calmare förening, samt ej hämnas det förflutna. Dessa löften bekräftades af Konungen personligen, då han på flottan kom till Stockholm, med uttryckligt tillägg, att allt som skett emot *Gustaf Trolle*, som nu åter insattes i sitt ämbete, skulle vara glömdt och förlikt. Samma löften upprepades i Konungens bref till alla landskaper och afväpnade, understödda af Biskoparnas och Adelns bemödanden, det motstånd, som ännu yttrade sig bland folket. De förnyades, dessa försäkringar, då äfven *Hemming Gadd*, efter att ha tillbragt sin lefnad i strid mot Danska väldet, nu i sin höga ålder blef dess förespråkare, och genom vigten af sitt inflytande sluteligen förmådde *Christina Gyllenstjerna* att, emot Borgerskapets vilja, uppgifva Stockholm; och Konungen stadfästade sina ingångna förbindelser ännu en gång under ed och sakramentets anammande, då han om hösten återkom till Sverige och i hufvudstaden kröntes. Men på samma tid hade Konung Christian beslutat att låta de förnämsta Svenskes blod rinna; "ehuru han sjelf syntes allom vänlig och lät sig med sitt ansigte svåra lustig och glad förnimma, undfängades en part med skrymtagtigt kyssande, somlige med famn-

tagande, slog händerna samman, log och lät allehanda vänlighetstecken påskina" 1). Upphofsman till detta råd var *Didrik Slaghök*, fordom barberaregesäll, en slägtinge till den Holländska månglerskan *Sigbrit*, hvilken sistnämnda genom sin dotters skönhet öfver Konungen hade förvärfvat ett välde, som hon under hela hans regering förstod att behålla.

På tredje dagen af de högtidligheter, som följde kröningen, stängdes oförtänkt portarna till Stockholms slott och Ärkebiskop *Gustaf Trolle* framträdde för Konungen med klagan öfver det våld och den skada, som honom och Ärkebiskopsstolen i Upsala genom den aflidne Riksföreståndaren tillfogad var, hvarföre han fordrade upprättelse. Sjelf var han troligen okunnig om de grymma afsigter, hvartill han nyttjades såsom medel. Han påstod, enligt hvad man af en samtida berättelse kan sluta 2), att frågan om straffet och ersättningen borde hänskjutas till Rom, hvartill Konungen nekade med förklaring, att i saken skulle genast dömmas. Då Prelatens klagomål egentligen varit riktade emot *Sten Sture*, uppstod *Christina Gyllenstjerna* och förevisade det Ständernas beslut, hvarigenom *Gustaf Trolle* enhälligt blifvit förklarad sin värdighet förlustig, underskrifvet af de förnämsta andeliga och verldsliga

---

1) Se Riksens Råds Utskrifvelse om Konung Christians tyranniske regemente i Sverige, Strengnäs den 6 Juni 1523, hos *Stjernman*, Riksdags och Mötens Beslut. I Del. — Det var Christians sätt att så dölja sina afsigter. "Tyrannus est statura justa, corpore amplo, truci vultu; sed quem in congressibus præcipua comitate contegat," säger om honom *Jacob Ziegler*, som efter samtida berättelser äfven beskrifver Stockholmska blodbadet, i ett tillägg till sin *Scondia*.

2) Handlingar, rörande Skandinaviens Historia. Stockholm 1817, III Del., p. 6.

Herrar, som uttryckeligen förbundit sig att *derföre* gemensamt ansvara. Så månge af dessa, som funnos närvarande — ibland dem tvenne Biskopar — blefvo nu gripne och kastade i fängelse 3). De öfrige instängdes öfver natten på slottet, de andelige i ett särskildt rum. Följande morgonen blef dem den frågan förelagd, om det ej vore kätteri att förbinda och sammansvärja sig mot den heliga Romerska stolen, hvilken de med ja måste besvara. Dermed ansågs domen fälld. Samma morgon hade blifvit kungjordt, att Stockholms invånare ej skulle få gå ur sina hus förrän *tecken* gafs. Det var den 8 November 1520. Vid middagstiden kallades borgrarne till stora torget. Dit utleddes då de fängslade: Biskop *Mathias* i Strengnäs, som mer än någon annan i Sverige befrämjat Konung Christians sak, Biskop *Vincentius* i Skara, tolf verldslige Herrar, de fleste ibland dem Rikets Råd, Borgmästare och Råd i Stockholm och månge borgersmän. Danske Riddaren *Nils Lycke* talade till folket och bad dem ej förskräckas öfver hvad som ske skulle: Ärkebiskop *Gustaf Trolle* hade tre resor på knä besvurit Konungen, att låta detta straff de brottsliga öfvergå. Dervid upphöjde Biskop *Vincentius* i Skara sin röst och ropade, att intet af allt detta vore sant: Konungen vore en förrädare mot de Svenske. Flere af de utsedda offren begynte på samma sätt ropa, men tystades af bödlarna. De blefvo alle halshuggne. Man nekade dem presterlig tröst. Handtverkare släpades från sitt arbete till döden. Åskådare ryck-tes in i kretsen af bödlarna och dödades för det

3) Biskop *Hans Brask* i Linköping, som hemligen inlagt en protest under det sigill, hvarmed han bekräftade den nysnämnda Acten, blef fri. Biskop *Otto* (Svinhufvud) i Vesterås likaledes. Han hade jemte Ärkebiskopen uppträdt såsom anklagare.

man såg dem gråta. Bröderne *Olaus* och *Laurentius Petri* hade nära haft detta öde och räddades endast derigenom, att en Tysk, som känt dem i Wittenberg, försäkrade, att de ej voro Svenskar. *Olaus Magnus* såg nittiofyra personer halshuggas 4). Andre hängdes eller ombragtes genom plågsamma, grufliga dödssätt. Om natten våldfördes och plundrades de dödades qvinnfolk och hus. Mördandet fortsattes andra och tredje dagen, sedan offentligen förkunnad frid och säkerhet framlåckat nya slagtoffer. Kropparne lågo i tre dagar på Stortorget, hvarefter de utfördes och brändes på Södermalm 5). *Sten Stures* och ett hans späda barns lik refvos upp ur grafven och kastades på bålet. — Midt under blodbadet 6) utfärdade Konungen sina bref till alla landsorter, att han, efter Biskopars, Prelaters och de visaste mäns i Sverige dom, låtit straffa *Sten Stures* förnämsta medhjelpare, såsom uppenbara af Kyrkan bannlysta kättare, och att han hädanefter i frid ville styra Sveriges rike efter *Erik* den Heliges lag. Emellertid utsträcktes på hans befallning blodbadet äfven till Finland; der affallet ej skyddade den åttieåriga *Hemming Gadd* från att äfven lägga sitt hufvud under bilan. Hela Konungens väg från Stockholm utmärktes af samma grymhet, som ej en gång skonade barndomens oskuld. Öfver sexhundrade hufvuden hade fallit, innan han i början af året 1521 lemnade Sveriges gränsor 7).

Under dessa grufligheter var det, som, irrande i Dalarnas skogar, flygtig för Tyrannens tjenare, tröskande hos bönderna, gömd för sina

---

4) "Me vidente ac trepidante," säger han sjelf.
5) Der Catharina Kyrka nu står.
6) Den 9 Nov. 1520.
7) *Olaus Petri.*

förföljare än i halmlass, än under kullfallna träd, än i källare och gropar, den unge ädling af Försynen uppehölls, hvars stora själ redan då tänkte fäderneslandets räddning och genom *Gud och Sveriges Allmoge* 8) verkställde den.

---

8) Konung *Gustaf den förstes* valspråk.

SJUNDE KAPITLET.

Land och Folk från Katholska tiden.

Den Svenska Förbundsförfattningen. — Odalbonden och hans rätt. — Lag och Dom. — Konungamakten. — Kyrkan. — Adeln. — Borgare. — Skatter. — Rikets gränsor. — Odling. — Bergverk. — Handel. — Mynt. — Seder.

SJUNDE KAPITLET.

Land och Folk från Katholska tiden.

Den Svenska Förbundsförfattningen. — Odalbonden och hans rätt. — Lag och Dom. — Konungamakten. — Kyrkan. — Adeln. — Borgare. — Skatter. — Rikets gränsor. — Odling. — Bergverk. — Handel. — Mynt. — Seder.

Sveriges Medeltid är full af oreda och har ingen glans, att dermed besticka ögat. Hvad Hierarkien, hvad Feodalismen, hvad de uppblomstrande Städernas makt i det öfriga Europa på denna tid hade stort och lysande, sträckte sig föga hit; och vill man tro hvad som vanligen försäkras, så skola dessutom åtskilliga förträffliga egenskaper, som gjorde våra hedniska förfäders ära, med hedendomen ha gått i qvaf och mest blifvit ersatta af nya odygder och ny vantro. Vi kunna ej rätt inse hvarken den gamla förträffligheten eller det nya förderfvet. Hedendomens skugga har tillräckligt rum för inbillningskraftens skapelser; i fall man ej vill låta en klagande och ödelagd verld vittna om verkligheten. Af så kallad Nordisk kraft hade Europa smakat nog. Hvad samma

kraft emot sig sjelf förbrutit, sedan den hemma måste söka sina slagtfält i borgerliga krig, derom har den Nordiska Medeltidens häfder att tala. Men ingen kan neka, att Svenska folket bäst bestod detta prof, — i hvilket Norrige blödde bort sin politiska sjelfständighet och Danmark sitt folks frihet. I Sverige befästades beggedera; och detta utslag är tillräckligt att ingifva deltagande för en tidsålder, som ej hade arbetat förgäfves, då den så kunde sluta. Det är detta vår Medeltids arbete, som vi här vilja försöka att i korthet sammanfatta och värdera.

Indelning efter *frändskap* och *krigskamératskap* synes ha gifvit uppränningen till våra förfäders samhällsförfattning, och *Slägten* å ena, *Häradet* å andra sidan ha varit dess enklaste beståndsdelar. Af en ordning i striden efter *hundrade* 1), hvaraf namnet *Hundari* eller *Härad* 2) blef

---

1) Eller rättare 120, då våre förfäder räknade tio tolfter på Hundradet, hvilket ännu i några landsorter kallas *Storhundra*. Indelningen efter hundrade finnes redan både till namn och sak hos Tacitus (*Centeni* ex singulis pagis — idque ipsum inter suos *vocantur*) hvilken för öfrigt tillika anmärker, att hären äfven var ordnad *slägtvis*. (Nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit sed *familiæ* et *propinquitates*.)

2) *Här* kallades i inskränktare mening ett antal af 100, enligt Edda. *Härad* var det vanliga namnet i Götarike, *Hundari* i Svea Rike, såsom ses af de gamla lagarna. — Häraderna voro åter indelade i *fjerdingar* (hvadan *fjerdingsting* omtalas i lagarna): — en indelning, som nu försvunnit; i fall namnet och myndigheten af *Fjerdingsman* bland Allmogen ej ännu derifrån härleder sig. I Vestgötalagen kallas den del af ett härad, hvaröfver en *Nämndeman* hade inseende, *Skire* (det Engelska *Shire*). Häradsindelningen genomgår för öfrigt ännu hela riket ända till *Dalelfven*. Derutöfver och i *Norrland* är landets både indelning och odling yngre. Vid kuster-

blef ett förbund till gemensamt skydd äfven i friden, en på fördrag grundad samhällighet, liksom slägten var den på naturen grundade och första. Detta fördrag har allt mer utvecklat sig, och vid slutet af hedniska tiden framstår hela Författningen såsom en *Förbundsförfattning:* hvarje *Härad* ett förbund mellan de fria husfäderna, hvarje *Land* eller Landskap, innom naturliga gränser, ett förbund af vissa, under gemensam lag förenade *Härader; Riket* ett förbund emellan de särskilda Landskaperna eller Nationerna (såsom de ännu i femtonde århundradet kallas) under *Upsala-Konung,* föreståndare för de gemensamma offren, såsom Öfver-Konung. *Folk-Konung* 3) kallades han till skillnad från många Konungar, som i början delade hans makt. Ty Konunganamnet, som egenteligen utmärkte hög börd i allmänhet, fördes länge gemensamt af folkets herdar, af de mindre som de större, af Härads-Konungen, liksom Öfver-Konungen; tills sluteligen Små-Konungarne försvinna innom landet (man återfinner dem på sjön och i härnaden), men i deras ställe *Lagmännen* framträda, valde domare och talemän för de särskilda Landskapsförbunden, sjelfve bönder utan *Tignarnamn* 4), men folkets försvarare mot dem, som buro det. — Domaremakten är så gammal som samhället; och redan hos de fordna Germaner synes en af valda do-

na kallades *Häraderna* fordom och till en del ännu i dag *Skeppslag;* ett namn, som erinrar om den ursprungligen militäriska betydelsen af hela inrättningen.

3) *Thiodkonungr.* Ej må man kalla dem Folk-Konungar, som Skatt-Konungar äro, heter det i Edda.

4) *Tign* betyder heder, värdighet, egenteligen *konglig, förstelig* eller, hvilket från början var det samma, *adelig* värdighet; tills Tignarnamnet äfven öfvergick på de förnämsta hofsysslorna. Jfr. Kap. 2.

mare i förening med *Häradet* utöfvad domsrätt ha funnits 5). Men att domarevärdigheten hos *Lagmännen*, såsom ett slags Tribunat, motsattes all Adel, var en för Norden egen inrättning och troligen ett förvaringsmedel å folkets sida mot de stigande anspråken hos *Hofmännen* eller de Konungarna till personlig tjenst förpligtade krigare, som med dem närmast delade härnadens faror och anseendet hemma. Att på detta sätt vara en *Konungens man* blef ifrån en personlig afhängighet en heder, och gaf, efter lysande bragder, en vigt, äfven under freden, som för den fria mannens rättigheter lätt blef farlig. Så uppstod ur hofvet genom *vapenkamratskap* med Konungen 6) den första *tjenstadel*, liksom *bördsadeln* hade uppstått ur *konungaslägtskap* (ty all Adel är ur Konungens hus); och hos de genom eröfring bosatta Germaniska folk blef detta Konungarnes krigiska hushåll sedermera den rot, hvarur, med länens ärftlighet, Feodalmonarkien uppvexte, som en gång beherrskade Europa. För Skandinavien förblef denna i sin utbildning främmande; ty ärfteliga län eller sådana, som närmade sig dertill, med deraf härflytande följder för Konung och folk, lärde i Norden på denna tid endast Danmark att känna genom utländsk inflytelse 7).

5) Då Tacitus säger om Germanernas domare: "*Centeni singulis ex plebe comites, consilium simul et auctoritas, adsunt.*" Germ. c. 12. så skulle vi enligt Nordiska begrepp vilja tyda detta till ett *Hundaristing*.

6) Taciti bekanta *Comitatus*.

7) "Was hat wohl eine grössere Veränderung in der Regierungsweise unter unsern Vätern hervorbringen können, als dies, dass das Volk nach und nach seine Freyheit verlor?" — säger *Tyge Rothe* om Danmark. Nordens Staatsverfassung, Th. II, s. 148. "Das Lehnswesen war in Dänemark früher als in den andern (Nordischen) Ländern." Ibid. s. 269.

Innom sjelfva halfön förblef det gamla, med Christendomen till nytt stridsämne. Hos de mäktiga slägterna, som här hvarken blefvo Länsadel, eller ville låta förvandla sig till blott Tjenstadel, fortlefde så mycket längre erinringen derom, att det fordna Konungadömet var ett månghöfdadt välde. Vi se i sjelfva verket ännu alltid den gamla, obändiga, från hafven återförvista Kungsadeln, uti inre strider tömmande sina egna och landets krafter; särdeles i det af naturen splittrade, genom Harald Härfager våldsamt förenade Norrige, hvars hela äldre historia har sådana strider till innehåll, och tynar af med dem; såsom på en valplats blir tyst, sedan anförarne ligga slagne.

Striden af Sveriges Medeltid utmärkes, både i sin början och i sitt slut, genom ett större inflytande af sjelfva folket, ehuru på olika sätt. I den af Oden stiftade gudstjensten och Upsala-Konungars derpå grundade öfverherrskap hade den gamla Svenska Förbundsförfattningen en egen medelpunkt, och Sverige deruti ett frö till politisk enhet, som sedermera aldrig fullkomligen gick förloradt. Denna enhet är redan så tidigt märkbar, att riket för de första, aflägsna betraktare kunde visa sig såsom ett *envälde*; ehuru detta, äfven i den äldsta underrättelsen (hos Tacitus) omfattade *flera* samhällen, och en närmare bekantskap röjde, att här var lika mycket Folksvälde som Konungamakt: hvarföre ock de christne lärarne på stället kunde finna samma författning *demokratisk*, som på afstånd hade synts blott *monarkisk*. Med den gamla religionen sönderföll bandet emellan de särskilda Landskapsförbunden. Stammarne uppträda i strid, efter den gamla Upsala-ättens utgång, hvar och en med anspråk, att ge *riket* en Konung: *Vestgötarne*, de förste Christne, tidigast: *Östgötarne* dernäst: emot dem (under lång täflan och

vexlande Konungahus) *Uppsvearne*, sjelfve ändtligen Christne och derigenom i stånd att åter göra de företrädesrättigheter gällande, som de ägde i det gamla förbundet. Detta förnyas, i lagens bokstaf, men beröfvadt sin gamla kraft, under inflytande af *Kyrkan* och *Adeln* och en på bägge stödd ny Konungamakt, som sluteligen af bägge gemensamt störtades; hvarefter, sedan Aristokratien sökt skydd i *Unionen*, faran för främmande förtryck framkallade nu ej mera täflande Landskaper och Stammar, utan det af olyckan förenade Svenska Folket under *Engelbrekt* och *Sturarna* till strid, och under *Gustaf Wasa* till seger.

Öfvergången från det ena af detta tillstånd till det andra gör *Folkungarnas* konungamakt, hvilken vi redan betecknat genom dess förbund med Kyrkan och Adeln. Den är företrädesvis den Svenska Medeltidens Monarki; den hade lånat af Feodal-monarkien hvad den kunde; den utmärker i sjelfva verket Aristokratiens öfverherrskap i Sverige. Och likväl — huru föga märkes allt detta på denna samma tids *Lagstiftning!*

Lagligen var Riket valrike, ehuru konungadömet ursprungligen gick i arf, och val och arf sedan blandades. Vanligen följer äldste sonen fadren på thronen, och äfven under stridande kungahus, såsom Erikska och Sverkerska ätterna, åberopas å båda sidor arfsrätt till riket. I äldre tider var äfven bröders samregering brukelig; och i allmänhet tyckes arfsrätten mer fästad vid slägten än vid personen. I den mån valet blir öfvervägande, ser man ock Konungarne betänkte på att i sin lifstid låta sina söner hyllas. Sjelfva valet tillhörde af ålder *Folklanden* eller Uplands invånare, och först fram i Folkungatiden utsträcktes det till de öfriga Landens Fullmägtiga på en nu mera gemensam valriksdag. Men hörom Lagarna sjelfva!

I den under Konung *Birger* förbättrade och af honom år 1296 stadfästade *Uplands-Lagen* lyda de trenne första flockarna eller kapitlen af *Konungabalken* (med ringa förändring till vårt nu brukliga språk), såsom följer: I) "Nu tarfva Land Konung välja. Då skola tre *Folkland* först Konung taga: det är *Tiundaland*, *Attundaland* och *Fjädhundraland*. Uplands Lagman äger honom vid Upsala först till Konungs dömma: dernäst hvar Lagman efter annan, Södermäns, Östgötars, Tiohärads 8), Vestgötars, Närikars 9) och Vestmäns. De äga honom till krona och konungsdöme förordna, till att öfver landen råda och riket styra, lag styrka och frid hålla. Då är han dömder till Upsala-öde. — II) Nu äger han Eriksgata rida: de äga honom följa, gisslan sätta och eder svärja: och han äger dem lag gifva och frid svärja. Från Upsala äga de honom följa och till Strängjanäs 10). Der äga Södermän vedertaga och honom med grud 1) och gisslan till Svintuna 2) följa. Der skola Östgötar honom med sin gisslan möta, och följa genom land sitt, och så till midt på skogen Holavidh 3). Der skola Smålänningar ho-

8) *Tiohärad* hette sydöstra delen af Småland, som utgjorde en egen *Lagsaga*, då deremot nordöstra delen har hört under Östgöta-lagman. Jfr. *Colkin* och *Schlyter* till Östgötalagen, s. 399.

9) Invånarne i Nerike.

10) En gammal Södermanlänningarnes offerplats (locus idolorum i Legenda *S. Eskilli*), nu Strengnäs stad.

1) *Grud* eller *Grid*, frid, säkerhet.

2) Nu *Krokek* midt på skogen Kolmorden. Den här vidtagande del af Östergötland eller socknarna Krokek och Qvarsebo kallades fordom *Svintuna bygd*.

3) *Holveden*, den skogbevuxna bergskedjan, som ännu utgör gränsen emellan Östergötland och Småland. Smålänningarne mötte troligen, der som gästgifvaregården *Hester* nu ligger, vid nordligaste ändan af sjön *Sommen*.

nom möta, och följa till Junabäck 4). Der äga honom Vestgötar möta med grud och gisslan, och följa till Romundaboda 5). Der skola Närikiar möta honom och följa honom genom land sitt och så till Uphoga-bro 6). Der skola honom Vestmän med grud och frid möta, och följa honom till Östensbro 7). Der skola möta honom Uplänningar och följa honom till Upsala. Då är den Konung till land och rike lagligen kommen, med Uppsvear och Södermän, Göter och Gutar 8) och alla Smålänningar: då har han ridit rätt Eriksgata. III) Då äger han af Ärkebiskopen och Lydbiskoparna till kronan vigas i Upsala kyrka. Sedan är han berättigad Konung vara och krona bära. Då äger han Upsala-öde och Dulgadråp 9) och Dana-arf 10). Då må han sina tjenstemän Län gifva. Varder han god Konung, då låte Gud honom länge lefva."

Den äldre Vestgötalagen nämner endast *Svear* och *Göter*, men underrättar oss nogare om det sätt, hvarpå den nye Konungen i landskapet blef emottagen. "Svear äga att Konung taga och äfven förkasta" — heter det. — "Han skall med gisslan ofvanifrån fara och in i Östergötland. Då skall han sändemän hit affärda till *Aldra Göta Ting* 1).

4) En å, som vid Jönköping faller i Vettern.

5) På skogen *Tiveden*. Stället kallas nu *Bodarne*. Här var midt på skogen i Katholska tiden ett kloster, liksom på Kolmorden vid *Krokek*.

6) Öfver *Opbåga* ström (äfven kallad *Arboga-å*) vid östliga ändan af skogen *Kägglan*.

7) Öfver *Sagån* vid Nyqvarn, gränsen emellan Upland och Vestmanland.

8) *Gutar* äro Gottlänningar.

9) Så kallades det dråp, hvars upphofsman ej kunde upptäckas, och hvarföre boten erlades af Häradet.

10) Arf efter utländsk man, som dog innom riket utan arfvingar.

1) Så kallas Vestgötarnas Landtting.

Då skall Lagmannen gisslan förordna, två af landets södra, två af dess norra del, och skall sedan sända fyra andra män af landet med dem. De skola möta vid Junebäck. Östgötagisslan skola följa dit och vittne bära, att han är så (hos dem) inländer, som deras lag säger. Då skall Aldra Göta Ting sammankallas honom till mötes. När han till Tinget kommer, skall han sig alla Göter trogen svärja, att han skall ej rätt lag i vårt land bryta. Då skall Lagmannen honom först till Konungs dömma och sedan andra, hvilka han derom beder. Konungen skall då gifva tre män frid, sådana som ej gjort nidingsverk." — Man var i gamla dagar så noggrann, att Konungen vid ett sådant tillfälle endast skulle komma in i landsorten, *"såsom lagen säger,"* att Vestgöterne, då Konung *Ragvald* (Knaphöfde) kom till deras ting utan att ha emottagit den föreskrifna gisslan, slogo honom ihjäl, "för den sidvördnad han gjorde alla Vestgötar." Och då denna händelse är äldre än *Erik* den Helige, så förfaller äfven deras tanka, som velat härleda *Eriksgatan* från denna Konung; ehuru om honom uttryckligen förmäles: "att han for om allt sitt rike på rätt konungslig väg" 2).

Denna kungsväg, äfven derigenom märkelig, att den utvisar rikets gamla omfång, förblef oförändrad; ehuru med tiden de vid konungavalet röst-

---

2) I Erik den Heliges Legend. Enligt Edda och Konungasagorna var *Rik* den förste, som i Nordlanden lät kalla sig *Konung*. Inhemska sägner och folkvisor i Sverige kalla den första Konungen *Erik*. Deraf kanhända *Eriksgata* i betydelsen af *Kungsväg*, i fall man ej såsom *Ihre* vill förklara ordet med en väg genom *allt* riket, emedan *ä* eller *e* i sammansättningar betyder *allt*. En dylik kungsfärd kring riket omtalas ock hos de gamla Frankerna och i Tyskland. Jfr *Grimm* Deutsche Rechts Alterthümer, s. 237.

ägande landskapers antal ökades. Uplandslagen inskränker ännu den egenteliga valrätten till *Folklanden*, hvilkas beslut i detta afseende endast utställdes till de öfriga landskapers bekräftelse under Eriksgatan. Det var denna *Uppsvearnas* redan från hedendomen ärfda rätt att råda för konungavalet, som efter Christendomens införande blef föremål för så många strider. Den bekräftades i Uplandslagen, sedan den genom de Storas makt föga mer betydde, men utsträcktes snart uttryckligen äfven till de öfriga landskaper. I den år 1327 stadfästade Södermannalagen säges, att "allt Sverikis Radh" skulle med Folklanden deltaga i Konungavalet; men i Rådet voro redan, då Uplandslagen omarbetades, Lagmännen intagna, och hvad i Konung Magni Erikssons Landslag af år 1347 först stadgas om samteliga Lagmännens och Fullmäktiges från de särskilda Landskaperna gemensamma deltagande i valet, finnes redan vid denna Konungs utväljande år 1319 vara iakttaget 3). Nye tillkomne Lagmän äro i Söder-

3) Det, som i Magni Erikssons Landslag stadgades, att alla Lagmännen med tolf "vittra och snälla" män af hvart Landskap skulle vid Mora Ting deltaga i valet, härleder sig egenteligen från 1319 (så vida ej saken *de facto* är ännu äldre) enligt hvad uti en i Kongl. Bibliotheket uti Köpenhamn förvarad handskrift af Södermannalagen uppgifves, der detta stadgande, sådant det äfven finnes i Magni Erikssons och Christophers Landslagar, är inryckt i 2 Fl. Konungabalken, med det tillägg, att Konung Magnus på detta sätt blifvit vald år 1319, *"æn tho, at val ok eda vare æi i Laghbokene sua med script utlystir fire hans dagha, sum han sjælver i sine tillkömd giorde ok gaff till godra eptirdöma."* I samma handskrift beskrifves ock Eriksgatan utförligare än på andra ställen. Ederna skulle gifvas i Strengnäs, Linköping, Jönköping, Skara, Örebro, Vesterås. Der omtalas äfven, att Konung Magnus år 1335 red sin Eriksgata, och troligen är handskriften ej

mannalagen Vermlands, samt i Landslagen Lagmännen öfver Öland samt Norra och Södra Finland 4) och man finner der fullständigare uppgifter om Konungavalet. Det skedde på *Mora* äng, en mil från Upsala, hvarföre äfven sjelfva sammankomsten kallas *Mora Ting*. Lagmännen skulle der infinna sig, hvar och en åtföljd af Tolf män, "vittra och snälla," valda med alla bofasta mäns samtycke innom Lagsagan. Dessa Fullmäktiges och Lagmannens röst utgjorde Landskapets. Uplands Lagman röstade först, sedan de öfrige i sin ordning. Derefter svor Konungen folket sin i Landslagen införda ed, "å bok med helgedomar 5) i händer," upplyfte så sin hand och lofvade att hålla Gud och sin Allmoge allt hvad han svurit och det i ingen måtto bryta, utan hellre öka det med allt godt och synnerligen med sin konungsliga kärlek. På samma sätt svuro Lagmännen och Allmogen Konungen sin ed; och med denna ed binds både ung och gammal, ofödd

---

mycket yngre än detta år. Häraf synes, att fastän den gamla formen för konungavalet ännu finnes upptagen i Södermannalagen af 1327 (endast med tillägg om Rådets deltagande deri), så hade likväl den nyare formen (med deltagande af Landskapernas deputerade) redan vid Magni Erikssons val ägt rum, och blifvit af honom stadfäst. — Vi äro skyldige Hr Doctor *Schlyter* denna anmärkning och i allmänhet många vigtiga upplysningar i detta ämne. Det är först genom Herrar *Collins* och *Schlyters* förträffliga editioner af våra gamla lagar, som en säker grund blifvit lagd för Svenska statsförfattningens Historia i äldre tider.

4) Hvad *Norrland* angår, så stod det länge under Uplands Lagman, liksom Dalarna och Vestmanland hade en och samma. Konung Christophers Landslag tillägger, att om Konungen ej sjelf kan komma till Finland, må Drotset eller en annan af Rådet tillika med Biskopen i Åbo å Konungens vägnar der göra och anamma eden.

5) Helgonens aflefvor.

som född, okär som kär, frånvarande såsom de när voro. Det kallades att svärja *vid eller uppå Mora sten*, och en gammal handling säger, att Konungen strax efter valet upphöjdes på stenen 6). Nu ägde Konung, på sätt, som förr är nämdt, att rida sin Eriksgata eller, såsom det säges i Landslagen: "att *rättsyles* (med solen) om sitt land rida;" hvarvid, då en allmän Landslag trädde i stället för Landskapslagarna, fordran på dessas särskilda bekräftelse nu mera försvann, och Konungen i stället gaf och emottog under sin resa i landsorterna den samma, i sjelfva lagen nu införda ed, som först blifvit ömsesidigt aflagd vid Mora sten. Ehuru i utöfningen inskränkt först genom de Storas makt, sedan under Unionen äfven genom Utlänningars inflytande, fortfor sålunda den gamla förbundsförfattningen lagligen, så länge en Svensk Valrikedag fanns och till *Gustaf Wasas* dagar.

---

6) Ett Notarii Publici intyg om den skrift, som finnes vid Mora sten om Konung Eriks af Pommern val till Sveriges Konung etc., dat. d. 21 Maj 1434, i *Hadorphs* Bilagor till Rimkrönikorna. — Af samma Document ses, att för hvarje ny Konung en ny sten med inskrift, som visade när valet skett, lades på eller bredvid den gamla Morasten. Denna har, enligt *Olai Magni* berättelse, varit en stor, rund sten, understödd, så att den var något upphöjd från marken. Rundt omkring voro tolf mindre stenar, hvaraf synes, att det hela liknat de gamla så kallade *Domareringar*. Några smärre stenar med till största delen utplånade inskrifter äro nu endast qvar och på stället förvarade. Den gamle Mora sten var redan i Gustaf I:s tid borta, enligt följande anteckning i Palmschöldska Samlingarna: "Anders Nilsson i Edby, Danmarks socken, berättade d. 6 Aug. 1628, att hans far, som bodde på samma hemman, var en ibland de knektar, som letade efter den rätta Mora sten i gamle Kong Göstas tid, men funno honom intet."

Om lagen sålunda bibehöll den gamla friheten i den *offentliga rätten*, så kunde man redan sluta, att den så mycket mindre kunnat uttrangas ur den *enskilda* rätten, ur hvilken den förra hade utgått; liksom roten af trädet är mindre åtkommelig för stormen än kronan. Så förhåller det sig ock. Den Svenska författningens egentliga stöd och lifskraft var *Odalbonden*, "man för sig," sjelfägare af sin jord, inför lagen ansvarig för de sina, till öfverhet och likar endast erkännande ömsesidiga förbindelser, hvilka han sjelf samtyckt, men för öfrigt naturligen vördande all ärftelig rätt 7), emedan derpå hans bestånd berodde. Till sin frihet var han slägtfödd (ættborin), liksom till sin odaljord, som derföre kallas den egendom, till hvilken han var boren eller hans gamla *byrd*, och kunde såsom slägtegendom ej utan slägtens bifall minskas eller afhändas. Det gälde om Konungen som hvar och en annan. "Nu vill Konungr eghn sælja: han skall frændum sinum ater bjuda, swa han, sum bonde," säger Östgötalagen; hvilken äfven i jordatvister emellan Konung och bonde låter den senares ord gälla mer än den förras, på det ej den mäktigares inflytande skulle förminska odaljorden. Man var dermed i allmänhet så noggrann, att äfven då jordägor måste lemnas till böter, fädernefränder hade förbehållit sig att få lösa fädernejord, och möderne fränder möderne jord, och att Kyrkan, som införde begreppet om *Testamente*, likväl med hela sin inflytelse aldrig lyckades att få själagåfvors giltighet, då de rörde arfvejord, oinskränkt erkänd utan arfvingarnes samtycke. Endast om slägten ej löste utbuden arfvejord 8), stod köpet hvar

7) Hvarföre ock Landslagen bekräftar den gamla seden, att vid Konungavalet helst Konungasöner borde väljas.

8) Äfven förpantning, som fordom ansågs såsom ett slags vilkorligt köp, kunde ej ske af jord, utan att den

och en fritt, eller såsom Dalelagen säger: "tha ær sjudr Odalsmadr" (då är pungen Odalsman). Att dotter ursprungligen blott ärfde, om son ej fans, eller (enligt Birger Jarls nya arfslag) endast hälften mot broder, var utan tvifvel också ett medel mot slägtegendomens skingring; i hvilket ändamål ock *äldste* sonen ägde företrädesrätt att lösa sina bröder ur boet 9). Det heter väl: "samman är brödra bo bäst;" likväl ägde den, som ville skifta, vitsord mot sina syskon; hvarvid Uplandslagen så vida gynnar *den yngsta*, att han må taga sin ägolott "närmast solen," d. v. s. i öster och söder; ty all by borde vara *solskiftad* eller lagd i rätta väderstreck 10). Ännu i trettonde århundradet, ehuru sjöröfveriet ej mera idkades, hade bonden ej aflagt den gamla seden, att visa sina söner "till hafs," för att på detta sätt, eller ock i Herremäns hof, förvärfva skicklighet och ägodelar 1).

Lif och *heder* voro, liksom *egendomen*, satta under slägtens gemensamma skydd. Man var

---

först hemböds åt fränder. Man kunde dock gifva bort hvad man sjelf förvärfvat; likväl, *enligt* tilläggen till Vestgötalagen (III, 108), äfven af köpejord endast *en tredjedel*, hvilken rättighet dock sedermera utsträcktes. Ett sätt, i stället för Testamente, att bringa egendomen ifrån de lagliga arfvingarna var, att gifva sig sjelf till träl (giæfthræl) hos en annan, hvarmed egendomen följde. Birger Jarl förböd detta.

9) Östgötalagen, Eghna Sal., Fl. II.

10) I lagarna gäller vid skifte af jord, att åkern skulle rätta sig efter gårdsrummet, eller, såsom de uttrycka det, "Tomt är Tegs moder," utan tvifvel i den mening, att hvar och en skulle få sitt sig närmast. Den allmänna grundsatsen för laga skifte var för öfrigt, att alle skulle dela jemnt "i godo och illu," — "i thy bästa och i thy värsta" — så väl i fråga om åker och äng, som skog.

1) Östgötalagen, Drap-Balken, Fl. 5.

äfven i afseendet på ett godt namn och rykte så laggrann, att, om efter föregången laglig trolofning (hvilken behandlades såsom en vigtig angelägenhet af de slägter, som derigenom förbundos), fästmö återade sitt löfte, borde hon gifva fästegåfvorna tillbaka med tre markers bot och tolfmanna-ed, "att hon ej visste mer last och lyte med sin förra *fästeman* och *hans ätt*, än då han bad och fästade henne." Samma lag var, "om mannens hog vändes," och fästegåfvorna kunde då ej återfordras 2). — Oqvädinsord fordrade blod, och Uplandslagen anför, såsom "af thöm gamblu laghum sum i hedhnum tima brukadhes," att den, som sade till en annan, att han ej var "mans make och ej man i bröstet," borde möta den förolämpade till envig, der tre vägar sammanstötte. Kommer ej den, emot hvilken orden blifvit sagda, till mötet, heter det, då månde han vara sådan, som han blifvit kallad, och kan aldrig mer aflägga hvarken giltigt vitnesbörd eller ed. Kommer ej han, som orden gifvit hafver, då må han offentligen utropas för *Niding* och ett tecken dertill uppsättas på stället 3).

Blodshämnden var en helig pligt och rätt, af lagen erkänd, det dyraste arf 4) och vilkoret för allt annat; ty låg fadren slagen, kunde i äldre tider ej sonen ärfva innan han hämnat honom. På det hämden ej allt framgent skulle föda ny hämd, försökte derföre lagen sitt första välde i *förlikning*. Dråparen, om han ej greps på bar gerning, borde sjelf åt den samma gifva offentlighet; ty hemligt dråp var *mord* och *nidingsverk*. En sådan kungörelse borde ske af dråpa-

2) Vestmannalagen, Arf-B., Fl. 4.
3) Ett sådant märke kallades *Nidstång*. Jfr. *Ihres* Glossar.
4) Det kallades *Vigarf*. Helsingelagen, Arf-B., Fl. 16.

ren innan natt kom 5) och sedermera på tinget, der han kunde infinna sig mot gisslan. Här fick han erbjuda böter. Men målsäganden hade fritt val, om han ville hämnas eller emottaga böterna; hvilket i början så sällan var fallet, att Gottlandslagen måste förklara den för "oskämder man," som tager första gång, då budit varder, om ock efter ett års förlopp. Emellertid var dråparen fridlös och rättlös. Han måste rymma de bebyggda orter, söka skogen och ödemarken; hvarföre ock den, som genom böter fick *försona* sitt brott, sades "lösa sig af skogen." Med *honom* måste i äldre tider fly fader, son och broder eller närmaste fränder 6). Endast på vissa fridlysta tider eller rum ägde de säkerhet. I sjelfva verket var denna fridlöshet mindre ett straff än ett säkerhetsmått för den anklagade. Sjelfve den stränge Konung Magnus Ladulås säger om den, som för hämd flyr, "att han må gömma sig det bästa han kan för sina ovänner" 7); och sedan vapnens allmänneliga bruk blef förbudet, ägde likväl en sådan "att hafva full vapen sig till värn, om han vill böter bjuda och sitt *brott bättra*" 8). — Å andra sidan heter det: *att Dråparen* komme aldrig i frid, förr än rätter arfvinge (till den dräpne) beder för honom, utom då Konung är nytagen, rider Eriksgata och tager inträde i landet — då må han gifva tre män frid 9). Dock kunde äfven den ej tillgodonjutas, innan Arfvingarne blifvit genom böter försonade. För Dråp af så gammal man, att han ej kunde komma till tings eller gå utan krycka (kroklokarl) betaltes i

5) Dalelagen, Manh.-B., Fl. 22.
6) Gottlandslagen, c. 13.
7) Skenninge Stadga år 1285.
8) Konung Magni Erikssons Stagda år 1335.
9) Östgötalagen, Drap-B., Fl. 5.

de egentliga Svenska lagarna, liksom för qvinnas dråp, *dubbelt*. Den, som bröt en mans *hemfrid*, och under anfallet dödades innom gårdsledet, låg ogild, "låg på sina gerningar" (a värkum sinum).

Böterna voro i början dels *arfvebot* till närmaste arfvinge, hvilken det ålåg att utkräfva blodshämden, dels *ättarbot* till den dräpnes slägt af dråparens slägt. Den brottslige borde dessutom med tolf man af sin ätt svärja, att han sjelf för lika sak skulle vilja åtnöjas med lika böter. Det kallades *Jämnadsed* 10) och motsvarades å andra sidan af *Trygghetseden* 1), hvarigenom all ytterligare hämd afsades. Dessutom bötte dråparen för den brutna friden äfven till *Konungen* och till *Häradet*; hvilket senare just derigenom visar sig ha varit en förening till upprätthållande af gemensam frid. Häradets andel i böterna föreställer folkets; hvarföre den också säges erlagd "till alla män." Troligen är den äldre än Konungens andel, som i början synes ha blifvit erlagd endast i de fall, då Konungen sjelf äfven dömde. Med Konungamaktens utsträckning försvann småningom *ättarboten* 2) och böterna gingo till treskiftes emellan Konungen, Häradet och Målsäganden, hvars rätt till sjelfhämd man allt mer sökte inskränka; tills slutligen uppenbart dråp utan lifsnöd belades med lifsstraff, om den brottslige greps på bar gerning. I annat fall, om dråparen kommer inför Konungen eller den, hans dom har i Sverige, och "sina gerning ter," tillåter ännu Landslagen af år 1442, att han må lösa sig från

---

10) Jamnader-Edh. Jfr. Vestgötalagen.
1) Tryghder-Ed (Jfr. Skånelagen, V, 30.).
2) Den finnes bibehållen i Vestgöta-, Östgöta- och Helsingelagarna, och afskaffades först helt och hållet genom Konung Magni Erikssons Stadga i Skara år 1335.

landsflygt med böter och få frid, enär målsäganden dermed nöjes och för honom ber.

Så långsamt vexte Domaremakten öfver hufvudet på parterna, som hade begynt med att taga rätten i sin egen hand; hvarföre i äldsta tider ofta endast hvad som kallades *Gudsdom* kunde afgöra dem emellan. — En sådan hade bland våra stamförvandter *Enviget* varit 3). Att det äfven i Sverige varit öfligt, ser man af Påfveliga förbud deremot; ehuru det i Svenska lagar ej mera förekommer, och endast nämnes i Uplandslagen såsom en hednisk sed. En sådan Gudsdom var *Jernbörden*, som Birger Jarl först aflyste, men som icke dess mindre Helsingelagen tillät intill år 1320. Intet bevismedel fann likväl vidsträcktare användning än *Eden*, och att underkasta sig *ed* och *lag* betyder i lagarna detsamma. Äfven Ed bekräftades åter med ed; och det så länge i Svensk rättegång bibehållna bruket af *Edgärdsmän*, som ytterligare besvuro en parts aflagda ed såsom sann och laglig 4), visar tillika, huru länge slägts och vänners inflytande på visst sätt af lagen medgafs; ty ursprungligen utgjordes sådane edgärdsmän utan tvifvel af dem, som eljest varit färdige att gripa till vapen för den anklagades sak, och i stället nu blefvo laglige hjelpare med sitt intyg. I allmänhet blefvo de lagliga formerna, att antingen käranden fick *vittna*, d. ä. bevisa med vittnen, den tilltalade fick *dylia*, d. ä. neka med egen och edgärdsmäns ed, eller skulle en *Nämd* af merendels tolf män, till hvilken båda parterne hade förtroende, undersöka förhållandet och deröfver yttra sig 5).

Do-

---

3) *Deum adesse bellantibus credunt*, säger Tacitus om Germanerna.

4) "Att de, som förut svuro: de svuro både sant och lag." Östgötalagen, Drap-B., Fl. 13.

5) De mål, der förstnämnde bevisningssätt ägde rum,

Domare valdes i äldre tider af folket 6). Uplandslagen stadgar, att Konungen skall honom dom i händer sätta. Enligt Landslagen nämnde Konungen till Domare-embetet en af de trenne män, som *Häradet* eller *Landskapet* dertill föreslog 7). *Domare* ansågs nödvändig för all *dom*, men ej *Nämnd* för allt *bevis*; hvarföre ock Nämnden ursprungligen valdes för tillfället, i de mål, der den ansågs nödvändig. Att likväl den allt mer skulle göra sig gällande, låg i sakens natur. Den var genom sjelfva sin sammansättning opartisk, och derigenom en motsats till de partiska edgärdsmännen. Småningom blef Nämnden beständig 8); gränsorna emellan dess och domarens befattning utplånades allt mer och den har slutligen blifvit en beståndsdel af domstolen. Men ännu föreställa de tolf bönder, som allestädes på landet med Lagman och Häradshöfding i Sverige sitta till doms (ehuru deras mening ej gäller mot domarens, utom då Nämnden är enhällig) den naturliga rättvisan i Domstolen. "Förty," —

---

kallades *Vitnismal*, det andra slaget *Dulsmal* eller *Vänslusaker*, det tredje *Nämndamal*. Jfr. *Schlyter*, Anmärkningar i anledning af striden om det fordna förhållandet emellan domare och nämnd, i Tidskriften Svea, 2:dra Uppl., s. 255.

6) *Lagman* skola alle bönder välja med Guds miskund, säger Vestgötalagen.

7) Häradshöfdingen såsom Häradets, Lagmannen såsom Landskapets domare. Enligt de egenteligen Svenska Landskapslagarna voro *två domare* i hvarje härad: i de Götiska blott en eller *Häradshöfdingen*, hvilket ock Landslagen stadgade. Ännu kallas likväl den äldste i *Nämnden* också i vissa landsorter *Häradsdomare*.

8) Öfvergången dertill märkes redan i hvad Landslagen, Konungabalken, Fl. 35, stadgar om Nämnden i Konungs dom.

heter det i en gammal Domarens förmaning till Nämnden, sedan denna redan blifvit beständig — "alle ärender, som kunna förekomma, kunna icke vara inskrefne i ena Lagbok; utan när man ej hafver skrifven Lag, måste man taga till låns af then naturliga lagen, som Gud hafver i vår hufvud och hjerna ingifvit; therföre säger Lagboken i mång rum om tvifvelaktiga ärender *ransake thet Häradsnämnd*, o. s. v. therföre förvarer eder själs salighet att j kunnen vara hållne för ärlige Nämndemän och ej för Skjämtemän 9).

Man märker i fråga om doms verkställighet samma långsamt vexande inflytelse af den offentliga makten, som i sjelfva Lagskipningen. — För utbekommande af lagvunna böter ägde Målsäganden i äldsta tider att sjelf *taga* 10) hvad dertill fordrades af den brottsliges lösa egendom; blott det ej skedde "innom gård och grindstolpe;" ty hvar och en, utom den fridlöse, ägde frid i sitt hus. I Konung *Knut Erikssons* dagar blef sjelfpantning förbuden; utan skulle, om någon fälldes och ej ville böta, det skjutas till Konungs dom, och på Tinget de män offentligen *nämnas*, som borde utmäta böterna — enligt senare bestämmelser — endera den samme af de tvistande sjelfve gillade *Nämnd*, som fällt den skyldige, eller också tolf andre opartiske män, som Domaren eller Konungens Länsman dertill utvalde. Af Östgötalagen 1), hvarur vi hämtat underrättelsen om den nämnda förändringen, synes, att ännu i *Knut Erikssons* tid, mot slutet af tolfte seklet, Konungen ej ägde del i andra böter, än dem han sjelf

---

9) Denna förmaning till Nämnden finnes i Celsiska MS-samlingen, Miscellanea in 4:to N:o 46 i Upsala Bibliothek.

10) Det kallades *Nam*.

1) Ræfsta-B., Fl. 3.

varit med om att mäta ut, då man inför honom klagat öfver förnekad rätt. "Sedan," — säges det — "kom det så, att Konungen tager antingen han är när eller ej." Klagan öfver förnekad rättvisa gaf anledning att draga saker från lägre till högre domstol, och vad från *Häradshöfding* till *Lagman* och till *Konung* förekommer tydligen under *Magnus Ladulås* 2). Senare stadgades, att *Konungs Räfst* eller dom skulle åtminstone hållas en gång årligen i hvarje landskap af Konungen sjelf eller den, han sin dom i händer sätter 3). Men det ansågs ingalunda i allmänhet nödvändigt, att ett mål skulle först ha varit inför lägre domstol för att kunna komma för en högre. Tvärtom: intet hindrade en rättsökande, att genast både börja och sluta sin rättegång inför den högre Domaren, om denne på Tinget var närvarande; och, ehuru *Sten Sture den äldre* år 1491 påböd: att ingen borde komma för Konungen eller Riksföreståndare med något käromål, utan att han hafver varit på Häradsting eller Lagmansting eller Rådstufva; så finner man likväl att ännu långt derefter sådant ej iakttogs.

Lagen var de frias lag, och att vara i "*Bondelagen*" utmärkte deltagandet i folkets allmänna

---

2) Diplomatarium Svec., T. I, p. 591. Jfr. Uplandslagen, Tingmåls-B., Fl. 10.

3) Konungens *Räfst* var det ordentliga, *Rättareting* åter det utomordentliga Tinget, der Konungs dom dömdes. De voro dessutom i öfrigt af olika beskaffenhet. Det förra var ett kongligt Landting (under Konungens och ej, såsom vanligt, under Lagmannens föresittande, hvartill Nämnd valdes ur Lagsagan eller Landskapet), det senare var ett för ett särskildt mål bestämdt ting, hvartill Nämnd togs ur det Häradet, hvarest tinget hölls, och var således, för att så säga, ett kongligt Häradsting.

rätt och frihet. Endast "bönder och boandemän," icke "löska män eller legodrängar," utan eget bo att äfventyra 4), ägde på Tinget talan. I hvarje Härad var ett bestämdt Tingsställe — af ålder under fri himmel; — hvilket ännu ej var alldeles aflagt i början af sextonde seklet 5). Häradets medlemmar voro förpliktade till inbördes bistånd. *Brandstod* af Häradet bjuder redan Östgötalagen, och Häradet var gemensamt förbundet att hålla "väg för karl och Konung" eller "Allmänningsväg och bro."

Vid våld och rån, som föranledde *rop* och *åkallan*, skulle *budkafle* uppskäras och med största hastighet kringsändas. Det var en kort kafle eller sticka med vissa märken, hvarigenom de kringboende manades till undsättning. Så böd ännu *Magnus Ladulås* den, som led *våldgästning*, att skaffa sig hjelp. Den *budkafle*, som utgick vid fiendtligt infall i landet (vid hvilket tillfälle äfven *eldar* på dertill bestämda ställen antändes) var bränd i ena ändan och ett snöre var fästadt i den andra; till tecken, säges det, att den, som underlät att ofördröjligen befordra den, skulle hängas eller hans hus brännas 6).

Straff till lifvet för en fri man kände för öfrigt icke de gamla lagarna, utom för sådana brott, som medförde *ärelöshet*. Den ärelöse brännmärktes med namnet *Niding*, och *Nidingsverk* kallas i lagarna de gröfsta brott emot personliga säkerheten, som med förräderi voro förenade; såsom att dräpa på fredlysta orter, eller i kyrkan, eller på tinget, eller inne i huset; att slå ihjäl en sofvande eller den, som ej kunde försvara sig,

---

4) Östgötalagen, Drap-B., Fl. 3.
5) *Olaus Magnus* de Gentibus Septentrionalibus, L. XIV, c. 17.
6) *Olaus Magnus*, L. VII, c. 4.

eller sin egen husbonde, eller den, med hvilken man delade mat och dryck, eller en qvinna ("ty hon äge frid till möte och mässa, om aldrig så mycken fejd är emellan männer," säger Vestgötalagen); — att döda någon med grymhet och på ett plågsamt sätt; att bära afvog sköld emot sitt eget fäderneslan; att löpa å härskepp och bli sjöröfvare (hvilket sista förbud visar införandet af christelig sed). Allt sådant kunde ej med böter försonas. I allmänhet ansågos mest straffvärda de brott, som på ett fegt och lömskt sätt utöfvades; hvarföre ock tjufven straffades till lifvet eller med träldom. Allt kroppsstraff tillhörde träldomen, som var rättslös. Att "slå någon som en träl" 7), — "att äga lika liten rätt som hudstruken huskona" eller trälinnan i huset, äro derföre uttryck, som lagarna nyttja.

Till rättsbegreppens utveckling och sedernas mildring har *Kyrkan* kraftigt verkat. Den motarbetade sjelfhämnden. Alla helgedagar och äfven längre tider vid de stora årliga festerna fridlystes. Man kallade det *Guds helgd* 8) eller *Guds frid;* hvilket ännu är den bland allmogen brukliga hälsning vid inträdet i ett hus. Äfven andra tider fridlystes, såsom sånings- och skördetiden. Att stjäla på åkern kallas i lagarna "att bryta Guds lås." — Genom Kyrkans inflytelse förbättrades qvinnans vilkor, fick hustrun laglig del i boet, erhöll syster arf med broder. Med ökade rättigheter underkastades äfven qvinnokönet laglig ansvarighet; så att Konung *Magnus Eriksson* å sin Eriksgata år 1335 kunde i allmänhet stadga, "att qvinna gälde allt sitt brott såsom mannen, särdeles dem som å lif gå." — Vid samma tillfälle afly-

---

7) "Att *thrälbärja.*" Detta var *nidingsverk*, om det skedde mot en fri, och denne deraf tog döden.

8) Gottlandslagen, c. 18.

stes *träldomen*, af ålder, såsom det synes, mildare i Sverige 9); hvarföre det ock här långt tidigare än i andra länder lyckades att afskaffa den. Redan Uplandslagen förbjuder att sälja någon christen, och *frigifningar* hade, genom de andeliga, blifvit christeliga verk, som man gjorde "för sin själs skull." Då en mängd saker drogos inför Biskoparnas domstol, och dessa mål, så vida de ej voro af rent andelig natur, måste dömmas med afseende på gällande rättsformer; så blef detta en anledning till dessas utbildning.

Det är, till en stor del, genom Kyrkan som den så kallade *Gudsdomen* afskaffades, som missbruken med *edgärdsmän* inskränktes 10), och som *publik åklagare* infördes 1); hvarföre ock i Landskapslagarna *Kyrkobalkarna* i afseende på

9) Man kan sluta det af den i alla våra gamla Landskapslagar herrskande grundsatsen, att om *endera* af föräldrarna var *fri*, barnet blef alltid *fritt* ("gangin barn a bættræ halvo"); då deremot sådana barn i Tyskland och Frankrike föddes till träldom. — ("Das Kind folget der ärgern Hand." — "En formariage le pire emporte le bon.") — I Danmark var allt foster träl, som föddes af en trälinna.

10) "*Ferventis aquæ* vel *candentis ferri* judicium, sive *Duellum*, quod monomachia dicitur, Catholica Ecclesia, contra quemlibet etiam, ne dum contra Episcopum, non admittit," säger Påfven Alexander III i ett bref till Svenska Biskoparna. Påfven Honorius III i ett bref år 1218 ifrar mot missbruket med edgärdsmän, äfven bland de andeliga. "Unde contigit, quod quandoque ad purgationem suam sui similes criminosos adducunt, ut eis debeant in similibus opportuno tempore respondere;" hvilken "pestis contraria omni juri" Presterskapet borde afskaffa: Bevisningen borde bero af välfrejdade vittnens utsago.

1) Denne kallas i Biskopens saker *Biskops-socknare* eller *Biskops Länsman*. Enligt Konung Christian I:s Privilegier för Presterskapet af d. 28 Oct. 1457 skulle han dock väljas af Allmogen.

rättegången äro särdeles upplysande. Troligen blefvo ock genom de Andeligas försorg hvad i lagarna infördes angående Kyrkans rättigheter först i skrift författadt. Men länge drog det ut, innan detta medel i allmänhet ansågs nödvändigt för rättssedvänjornas kännedom och bibehållande. Det gamla bruket, att Lagmännen *årligen* för folket skulle förkunna den häfdvunna lagen (legem consvetudinis) 2), är, enligt Kyrkans eget intyg, *äldre* än någon de andeligas åtgärd vid lagarnas uppteckanande 3). Det skrifna ordet ersattes af det lefvande i minnet, och symboliska handlingar såsom tecken. Derföre skulle köp afhandlas eller skuld betalas *med vän* och *vittne* (mæd vin ok vitni), d. v. s. i närvaro af en god man, som båda parterna tillkallat, jemte två vittnen. *Handtaget,* i dessas närvaro gifvet, var lagligt tecken till köpets afslutande 4). Öfverlemnandet af såld, skänkt eller förpantad jord skedde genom *Umfærd,* d. ä. köpare och säljare, jemte en löftesman och alle jordägare i byn, gingo omkring åkrar och ängar och så till tomten åter; hvilket kringgående påminner om *Eriksgatan,* hvarigenom Konungen tog riket i besittning. Jord öfverläts ock uti annans ägo genom *skötning,* hvarvid gifvaren kastade en jordtorfva i gåfvotagarens sköte, o. s. v. — Emellertid blef de andeligas skrifkunnighet ett nytt me-

2) Vi ha redan anmärkt (Kap. 4), att Lagmannens åliggande var "att göra och framföra Lagen" (Se Vestgötalagen, IV, 14.). Af Lagmannens skyldighet att ordna och förkunna Lagen kommer det ock, att han stundom i Landslagarna införes talande, såsom i Östgötalagen, ES. VIII, der det heter: "Nu huggin þær at böndær at sua ær þætta nu stat." — "Nu kommen ihog Bönder, att detta är nu så stadgadt."

3) Jfr. Innocentius III:s Bref till Ärkebiskopen i Upsala af d. 10 Mars 1206. Diplom. Svec.

4) Landslagen, Tjuf-B., c. 15.

del för dem att göra sig oumbärliga. De voro i besittning af Kanslers-embetet hos Konungarna 5); och de Andeligas samt, genom dem, äfven den *Canoniska* och *Romerska* Rättens, inflytande på Svenska lagarna är i flera afseenden märkbart. Likväl voro i folkets seder och minne de egna Lagarna så djupt grundade, att de både till form och innehåll väsendtligen och med uppsåt förblefvo fosterländska; hvarföre ock Landslagen synnerligen förehåller Konungen: "att ingen utländsk rätt drages in i riket Allmogen till tunga."

Genom utvidgade begrepp om lag och laglig myndighet arbetade Kyrkan undan för den verldsliga makten, hvilken senare här, såsom öfverallt, lärde af den förra. Snart blir, jemte *Gudsfriden*, äfven *Konungens frid* 6) stadgad till sjelfhämdens inskränkning: enligt exemplet af *Biskopssoknare* i Kyrkans saker, ser man *Konungssoknare* eller *Länsman*, såsom publik åklagare i gröfre brott mot personliga säkerheten; och genom *Edsörets* införande förklaras alla sådana missgerningar för brott emot den frid, som Konungen svurit sina undersåtare. På *Kyrkobalken*, som innefattade Kyrkans rätt, följer med tiden en egen *Konungabalk* 7) om Konungens rättigheter, och är gemensam för de senare Landskapslagarna. Den öfversedda *Uplandslagen* blir derefter den första offentligt stadfästade *Lagbok*, ehuru blott för rikets första Landskap, men mönster för de öfriga; tills femtie år senare den för-

5) Derifrån finnes blott ett undantag, då Riksrådet *Gustaf Månsson* till Rewelstad år 1417 förekommer såsom Kansler hos Konung Erik af Pommern. *Uggla*, Svea Rikes Rådslängd.

6) Så kallades den allmänna frid, som påböds vid Konungens besök i ett landskap.

7) Äfven kallad *Edsöres-Balk*. Landslagen skiljer Konungabalken från Edsöresbalken.

sta *allmänna Landslag* författas och småningom gör sig gällande 8); ehuru ännu ett sekel förgick tills den fick kunglig bekräftelse.

Då "den kungliga Ed, som kallades *Edsöret*," tillika besvors af "alla de förnämsta män i riket," så visar detta, att *Folkungarne*, som införde Edsöret, i sjelfva verket regerade gemensamt med de Stora. Egen domsrätt förvärfvade likväl ej Adeln såsom de Andelige; om man undantager, att Konungens så kallade *Gårdsrätt* (den äldsta Svenska författades i skrift år 1319, ehuru sjelfva saken är mycket äldre) äfven blef gemensam för de Storas hof. Men allt hof var i gamla dagar krigiskt, hvarföre *Hofman* i vår Medeltids handlingar betyder en krigare till professionen, och, efter Rusttjenstens införande, en till häst tjenande Frälseman. Gällande för de Storas krigiska följen svarade Gårdsrätterna ock mot senare tiders krigsartiklar, och utmärka sig genom stränga straff till lif och lem, fängelse vid vatten och bröd, hudstrykning o. s. v. från landets vanliga lag. I denna — "alla mäns lag" (*Lag manna*) såsom den fordom äfven kallades — ses intet undantag för Adel; så framt man ej dertill vill räkna, att för en hofmans dråp, utom de vanliga böterna, äfven en särskildt plikt måste erläggas till den, i hvars tjenst den dräpte var 9).

---

8) Nemligen *Magni Erikssons* Landslag af år 1347, från hvilken den af Konung *Christopher* stadfästade Landslagen af år 1442 föga afviker. Den förra har, oaktadt Presterskapets protest i den gamla tvistefrågan om testamentsfriheten till Kyrkan, likväl kommit i bruk, och är utan tvifvel den "Sverikis Lagh, som the hafde uppe i landet," hvilken Vestgöterne säga sig ha annammat och antagit redan vid Drottning *Margaretas* tillträde till regeringen. *Hadorph*, Gamla Stadgar till Bjærköa-Rätten, p. 42.

9) För en *Konungens man*, som blifvit dräpen, höjde *Birger Jarl* denna senare plikt (som kallades *Tuk-*

För öfrigt visa Lagarne misstroende mot dem, som stodo i ett sådant personligt beroende; hvarföre man ock finner stadgadt: "att ingen *Tjensteman* må *Nämndeman* vara, utan det sker med böndernas och häradshöfdingens vilja" 10); hvilket likväl så vida förändrades, att, enligt Landslagen, vid *Rättareting* Nämnden skulle bestå till hälften af *hofmän* och *bönder*, dock goda och bofasta män, som allmogen och parterna säga ja till. Större förändringar visa särskilda i lagen ej intagna stadganden. Såsom då det heter i Calmare Recess af år 1483: "att hvar god man, andelig eller verldslig, skulle vara Konung öfver sin egen landtbo, utom i de mål, som äro Konungens ensak i lagen;" hvarmed likväl hvarken menas ett godtyckligt välde eller egentelig domsrätt, utan förläning af rättigheten att uppbära Konungens andel i sakören, hvilken äfven var Kyrkan i vidsträcktare mening försäkrad för dess gods och underhafvande. — I allmänhet då *Länen* bestodo i förläningar af vissa Kronans inkomster till dem, som i landsorterna voro Konungens befallningshafvande, gaf detta anledning till mångfaldiga missbruk. Ty om Lagens bokstaf föga känner de Storas makt, så visar Historien så mycket mer, att denna makt kände sig öfver lagen; — sedan Lagmännen upptogos i Konungens *Råd;* sedan på *Herredagar* riksärenderna afgjordes; sedan genom den adeliga frihet, som genom *Rusttjensten* förvärfvades, det gamla Odalståndet allt mer förlorade sina förmögnaste medlemmar, och skattebördorna så mycket tyngre träffade de öfriga; sedan de Storas krigiska följen ostraffadt genomströfvade landet, och brödrakrigen innom

---

kabot) till lika värde med böterna för sjelfva dråpet, så att derigenom dubbel mansbot erlades.

10) Vestgötalagen, III, 77.

Birger Jarls hus så länge gjorde riket till ett slagfält, att man redan får anse såsom ett slags återvändande till laglig ordning, att i det förbund 1), Rikets Råd sins emellan ingingo i *Skara* år 1322, de äfven förbinda sig att underkasta egna stridigheter medbröders afgörande. Af sådana confœderationer styrdes sedan Sverige i hundrade år; tills *Engelbrekt* och *Sturarne*, mot dessa Herremänsförbund, upplifvade de gamla Bondeförbunden och dermed återgåfvo folket politiskt inflyande.

Ty *Städerna* — i det öfriga Europa Adelns motvigt — voro i Sverige af föga betydenhet. I det inre af landet, der de uppstått af gamla marknadsplatser och Biskopssäten, saknades för många vilkor för deras välstånd. *Wisby* på Gottland, länge rikt och mäktigt, var mer Tyskt än Svenskt, och i allmänhet finna vi i Svenska städerna Tyska borgare så talrika, att ända till år 1470 Magistraterna i alla köpstäder i Sverige borde till hälften bestå af denna nation. Stadslagen, bildad efter främmande mönster — den äldsta Svenska är den så kallade *Bjærköarätten*, hvilken sedan i Magni Erikssons tid efterföljdes af en utförligare *Stadslag*, — hade likväl föga inflytande på landet och dess rätt. Emellertid säger *Ericus Olai*, att redan *Borgare* kallades till Valriksdagen, då *Magnus Eriksson* år 1319 upphöjdes på thronen; och i Riksdagskallelserna under Unionstiden visa sig: "Biskopar, Clerker, Adel och Frälsemän, Köpstadsmän och menige Allmoge" 2), såsom de beståndsdelar, hvarutur, i stäl-

1) "Pactum confœderationis et concordiæ. *Hadorph* till Rimkrönikorna.

2) Särdeles från *Sturarnes* tid. *Sten Sture den äldre* säges ha gifvit år 1470 äfven första exemplet af det lägre Presterskapets inbegripande i Riksdagskallelsen (hvilken eljest under Katholska tiden inskränktes till Biskopar och Prelater).

let för Svenska folkets gamla representation efter Landskaperna, den senare *Ståndsrepresentationen*, med i åtskilliga delar förändrad ordning och sammansättning, skulle utbilda sig.

Första skatter i Sverige, i början frivilliga gåfvor 3), hade sin grund i folkets sed, att årligen följa Konungen på *krigståg* (Ledung) och att förpläga honom och hans hof, då han for omkring landet på *ting* och *gästning* 4). Småningom utgingo de dertill erforderliga årliga sammanskott, äfven om Konungen satt hemma, och blefvo beständiga utskylder. Deraf namnen *Ledungslama* och *Tingslama* på sådana skatter, om *förfall* 5) hindrade den krigiska eller ock den fredliga sammankomsten. För öfrigt förekomma de under flera namn. *Gengärd* var den vanliga benämningen på sammanskotten till underhåll för Konungen och hans hof eller de förnämsta andeliga och verldsliga Embetsmän på resor 6). Skat-

---

3) *Skattgiafir*, "Skattgåfvor," heter det i Ynglingasagan, c. 12.

4) Att bägge förentes, derom se Heimskringla, *Olof den Heliges Saga*, c. 36.

5) *Lama* synes beteckna förfall, egenteligen förlamande. *Tingslama*, som i Vestmannalagen, Tingm.-B., Fl. 6, betyder Tingsförfall eller inställande, förekommer i bemärkelsen af Utskyld i Uplandslagen, Konunga-B., Fl. 11. Att *Ledungslama* erlades, då ingen härfärd skedde, ses af Vestmannalagen, Konunga-B., Fl. 12, och af Konung Waldemars Jordebok, der det öfversättes med *Redemtio Expeditionis*. Sammanskottet till skeppens proviantering het *Skeppsvist*: enligt Uplandslagen utgick en del deraf i penningar och synes vara hvad som kallas *Attergjäld* eller *Ættagjäld*.

6) Vid Konungens första inträde i en landsort under Eriksgatan het denna skatt: *Inländning*. Östgötalagen, Drap-B., Fl. 5. I Helsingelagen kallas den: *Vädsla* (Veitzla), som egentligen betyder gästabud. Att de Store för egen räkning fordrade dylikt un-

terna utgingo af alla bofasta män, så att den, hvars utsäde och boskap steg till ett visst belopp, erlade *full*, de öfrige, med mindre åker och boskap, *half* skatt 7). Den, som ej ägde eget bo, betalte för sin person. Med tjugu års ålder inträdde en man i alla utskylder 8). En del skatter voro ifrån början personliga. En sådan "för hvarje näsa" omtalas redan under hedniska tiden till offrens underhåll; och en så kallad Nässkatt (Næfgjald) till Konungen nämnes äfven i *Magni Laduläses* testamente: möjligen den samma, som i Vestgötalagen kallas *Allmänningsöre* och i städerna *Allmänningsgjäld* 9). En afgift af vissa skogar — *Skogaskyld* 10) — omtalas äfven från medlet af trettonde århundradet ibland Konungens inkomster; och då det är bevisligt, att Konungarne fordom haft egna skogar 1), och Landslagen dessutom i allmänhet talar om "Konungens parker;" så har denna utskyld blifvit utgjord för dessas begagnande af andra till hygge och uppodling. På samma sätt njöt hvarje Härads menighet af dem, som på Häradets allmänning nedsatte sig, en viss inkomst, af hvilken ock Landslagen sluteligen stadgade att en tredjedel skulle

derhåll åt sig och sina följen under resor, var i synnerhet den *våldgästning*, som *Magnus Ladulås* förböd, men som öfverklagas i långa tider efter honom.

7) Se Konungens utskylder "af ærliko och godho landhe Væstergötlandh." Vestgötalagen, V.

8) Uplandslagen, Konunga-B., Fl. 10.

9) Diplom. Svec., T. I, p. 507.

10) Den motsättes *Landskyld.* Jfr. Konung *Waldemars* bref af d. 17 Apr. 1270 i Diplom. Svec., T. I, p. 458, bestyrkt af Vestgöta Lagman, af hvilket bref äfven ses, att Konungen ägt egna skogar i Vestergötland, ehuru ej Vestgötalagen nämner derom.

1) Östgötalagen, Eghn.-S., Fl. 1, 2. Jfr. Diplom. Svec. T. I, p. 273.

tillfalla Konungen. Någon ordentlig skattläggning af jorden fanns ej; ehuru dess indelning i *Markland*, *Öresland* o. s. v. skulle ge anledning att förmoda sådant. Lagen har ungefärliga bestämmelser om hvilken skall anses för fullsuten bonde. — Hvarje sådan har skattat lika, på det sätt, att ingen förhöjning skedde för hvad bonden ägde deröfver, men väl lindring för hvad han ägde derunder; och man synes derföre ha varit särdeles angelägen att bibehålla det gamla antalet af fullsutna bönder orubbadt. Derföre klagar Konung *Christian I* i stadgan af år 1459, att bönder köpa under sig två eller flera gårdar, "af hvilket kronones skatt ok ingäld myckit minskas ok förderves;" hvarföre han med sitt älskeliga Råd bjuder, att ingen bonde må mera skattegods under sig draga, än han, efter tolf oväldiga mäns pröfning, är fullbolad på: i vidrigt skall han, enligt Calmare Recess af 1474, böta 40 mark och heta "full Konungs tjufver." Dertill gör sig ock den Adelsman, enligt Landslagen, skyldig, som drager skattskyldig jord undan Kronan. Å andra sidan förböds allt för stor klyfning af skattejorden.

I Lagarna förekomma flera bestämmelser angående de skyldigheter, som ömsesidigt ålågo *landtbo*, hvilken brukade annars jord, och *jordäganden*, och de ha ej heller lemnat armodet åt sitt öde. Uplandslagen stadgar, att den fattige och vanföre skall föras byar emellan, och hvarje bonde vara pligtig att underhålla honom för en natt. Deremot ägde bonden i början rätt att behålla den fattiges del af tionden hemma; ty sedan presten tagit sin tredjedel af tionden, deltes det öfriga i trenne lika delar emellan sockenkyrkan, biskopen och till understöd för hospitaler och fattiga; ehuru denna sista del småningom äfven drogs till andra behof, och anslogs till Domkapitlen eller underhåll för studerande.

Tionden — och hvilken annan skatt kunde dermed jemnföras? — infördes med trettonde århundradet, ej utan mycket motstånd, i Sverige. Kyrkan, som för öfrigt ej deltog i statens bördor, hade derigenom, genom själagåfvor och testamenten, och genom Prelaternas innehafvande äfven af verldsliga län, i sjelfva verket större inkomster än Kronan: för att ej nämna hvad Påfvelige utskickade förde ur riket, än för det heliga landets återvinnande från de otrogna, än för aflat och andra ändamål.

Men *Konungen*, säger Landslagen, "äger lifva vidh Upsala-öde, Kronogods, och årliga laga utskylder af landom sinom — och intet af thessom förenämndom minska för androm Konunge — och engin nyan tunga eller ålaga å land sitt läggia." Endast i efterföljande fyra fall må serskildt bevillning fordras, nemligen: Om *krig* påkommer, (då rikets män äro skyldige att följa Konungen i härfärd, likväl ej längre än till landamäret, utan deras goda vilja); — om Konung vill *barn sitt bortgifta;* — om han skall *krönas* och *rida sin Eriksgata;* — eller sluteligen, om han behöfver *byggnadshjelp* till att upprätta sina hus och Upsala-öde: — då skola Biskop och Lagman i hvarje Landskap och sex hofmän och sex bönder sins emellan öfverväga, "hvad hjelp Allmoghen skall och må drägligast göra Konunge sinom."

Rikets gamla vidd utvisar *Eriksgatan,* omfattande *Svea-* och *Götaland* med *Småland.* Det öfriga hörde dels ännu till Danmark, såsom de *södra kustländerna,* dels hade i äldsta tider ömsom hört under Sverige och Norrige, såsom *Vermland,* dels var senare bebygdt, såsom *Dalarne* och *Norrland.* För öfrigt må angående gränsorna under den katholska tiden märkas: att *Jämtland* och *Härjedalen* underkastade sig Nor-

rige i *Inge den yngres* tid, men fortforo icke dess mindre att lyda under Upsala stift; att *Finland* förenades med riket genom trenne stora Svenska män, *Erik den Helige, Birger Jarl* och *Torkel Knutsson;* att ön *Gottland* i *Albrekts* dagar undandrogs Sveriges välde och blef borta i tvåhundrafemti år; samt att *Magnus Eriksson* både förvärfvade och miste *Skåne, Halland* och *Blekinge.*

Ej minst vigtiga voro de landtvinningar odlingen gjorde; och i denna sistnämnda Konungs tid begynner det öfra Norrlands odling ofvan om Umeå. Längst herrskade äfven i det medlersta landet den gamla vildheten i de landsträckor, der rikets Bergslager sedermera uppstodo. Så vet Vestgötalagen, som uppräknar de under Skara stift lydande kyrkor, ej att ännu nämna någon enda kyrka i hela *Östra* Vermland, som således ännu var föga bebodt, under det berättelsen i Konungasagorna om Norrska Konungen Håkan Håkanssons infall år 1224 i det tidigt bebygda *Vestra* Vermland öfverallt omtalar hemman och byar, som än i dag finnas. Så visar sjelfva namnet på *Skinskattebergs* Bergslag, att Kronan här länge tog skatten i *djurskin,* såsom Helsingelagen stadgar om det öfversta Norrland 2).

De äldsta bibehållna Bergverks-privilegier i Sverige äro af *Magnus Eriksson.* Jernhyttor funnos i Götarike redan i trettonde seklet 3): i det medlersta Sverige omtalas sådana i privilegierna af år 1340 och 1345 för *Norbergs* och *Nerikes*

2) I det södra Helsingland, Ångermanland och Medelpad utgick skatten tillika till en del i *lärft;* hvilket visar huru gammal väfnaden är i dessa landsorter, der den ännu utgör en hufvudsaklig näringsgren.

3) Vestgötalagen förbjuder Jernblåsare att sälja dåligt jern.

rikes Bergslag. *Kopparbergets* vid *Fahlun* äro af år 1347, men åberopa äldre; och om grufarbetets ålder vittnar, att år 1268 en gård der på orten blifvit såld för elfva skeppund koppar 4). Att Lübeckarne tidigt förvärfvat sig andel i Kopparberget, ses af Magni Erikssons bref af 1344, hvari Konungen bekräftar åt dem all den egendom och inkomst, som de, "med gammal rätt," der innehade 5). År 1307 har Konung *Albrekt* af Kronans andel i Kopparberget pantsatt till Grefvarna af Holsten 100 skeppund koppar årligen, hvilka de länge fortforo att uppbära genom egna fullmägtige på stället. Vid samma tid finnes, att Bergsfogden och Mästermännen för arbetet voro Tyskar 6). Sjelfva *Garpenbergs* namn visar, att dess koppargrufvor först bearbetades af sådana; ty *Garp* kallades fordom en Tysk i Sverige, ehuru ordet egenteligen betyder en öfverdådig, skrytsam sälle. Konung *Erik* af Pommern gaf år 1413 åt dem, som ville bygga och bo på *Åtvidaberg* i Östergötland och der bergverk öfva, samma friheter, som åt bergsmännen på Kopparberget i Dalarna, tog samma år *Jernberget i Vermland* i sitt beskydd och stadfästade år 1420 de privilegier, som *Bitsberg* och *Skinskatteberg* hade erhållit af Drottning Margareta. I *Sten Sture den äldres* tid blef Jerngrufvan vid *Dannemora* uppfunnen. Upptäckten af *Sala* Silfverberg synes ej ha skett förrän i *Svante Stures* tid 7) vid år 1510. *Christian Tyrann* sände dit hundrade Finska karlar på grufarbete. Dock talas äfven om äldre Silf-

4) Diplom. Svec., T. I, p. 268.
5) Se den Latinska Urkunden hos *Sartorius*, Urkundliche Geschichte des Ursprungs der Deutschen Hanse, herausgegeben von *J. M. Lappenberg*, T. II, s. 378.
6) *Langebek* om de Norske Bergverker, ss. 90, 96.
7) L. c., ss. 140, 148 ff.

verberg, såsom i *Tuna*, *Wika* och *Löfåsen* uti Dalarna. De så kallade *Biskopsgrufvor* på flera ställen i riket visa, att de andelige befattat sig med bergsbruk. — De förnämsta bergslagsorter voro tillika *fristäder* för brottslingar (med undantag af förrädare, mördare och tjufvar). Sådant kallades *Bergsfrid*.

Af Lagarna ses, hvilka sädesslag odlades. Vestgötalagen bjuder tionde af *hvete, råg, bjugg* och *hafra*. — *Korn* var det allmänna namnet; och att ordet tillika i synnerhet betyder *bjugg*, synes utmärka detta sistnämnda sädesslag, — som mognade till och med innom sex veckor 8), — såsom det äldsta. Också kallas i ett Påfveligt bref af år 1466 till Biskopen i Strengnäs *hvete* och *råg* för "nya och ovanliga sädesslag ofvan om skogen Kolmorden, af hvilka man icke borde försumma att äfven taga tionde" 9). Dock var Biskopen af Strengnäs utan tvifvel bättre underrättad; helst Södermannalagen af år 1327, som vid kyrkas invigning stadgar, att Biskopen ägde att komma tillstädes med tolf mans följe och fjorton hästar, ibland annat, som för honom borde hållas i beredskap, äfven nämner: en tunna hvete- och rågbröd 10). Redan Uplandslagen af år 1295 föreskrifver tionde af både hvete och råg, "swa sum fyrr hawer gamul sidvänja varit." I *Olai Magni* tid ansågs rågen i Svealand för den bästa i

---

8) Enligt *Olaus Magnus* — och ännu i Norrland.

9) Ex segetibus *tritico* et *siligine* supra Kolmordiam novis et insolitis. *Celse* Bullarium, p. 201. Att *Siligo* här betyder *råg*, bestyrkes af de gamla Latinska Anmärkningarna till Vestgötalagen. Jfr. *Collins* och *Schlyters* Glossarium till samma lag.

10) Dessutom en tunna bjuggbröd, två fläsksidor, fyra får, åtta höns, två gäss, tre pund smör, två ostar, fyra stockfiskar, fem marker vax och tre tunnor öl, samt hö och hafra åt hästarna.

riket. Den odlades af ålder, äfven å svedjeland, och både vår- och vinterråg omtalas. Man sådde i början af Maj — och äfven senare — man skördade i medlet af Augusti 1), merendels med gemensam hjelp, då vid skördefesten giftermålen för året afgjordes. Af mycken snö spådde sig bonden godt år. Vintrarna synes ha varit längre, ofta hårdare, sommaren varmare än i senare tider; i allmänhet årstidernas skillnader bestämdare, skarpare.

Frukträd infördes först i södra Sverige genom de Andeliga, men omtalas äfven i Uplands- och Södermannalagarna, liksom *kål* och *lök*. — *Lin, hampa, ärter, rofvor, böner* och *humla* odlades; dock nyttjades till ölbrygd ej blott humla utan äfven *Pors* 2). — *Mars ölet* ansågs för det bästa. *Biskötseln* var betydlig. Den uppmuntrades för Kyrkans behof af vax till ljus, och ej minst för *mjödets* skull. Om Biskops undfägnad på resor, heter det i Vestgötalagen: "han drikki mjod oc aller klerkar hans." För öfrigt var vax- eller talgljus ett sällsynt öfverflöd. Man lyste sig vid brasan eller furublosset, och med detta i hand

---

1) *Olaus Magnus*, L. XIII, c. 8. Semina in principio Maji projecta, circa medium Augusti mutua ope ruricolarum colliguntur. I 3 cap. af samma bok säges, att vinterråg såddes *ad occasum caniculæ*, vid Rötmånadens slut, d. ä. kort före medium af Augusti enligt gamla stylen. Vårrågen, liksom hvete, korn, hafra säges på samma ställe ha blifvit sådda *in fine Tauri* (omkring d. 11 Maj gamla styl.) och skördade *in corde Leonis* (omkring d. 6 Aug. g. st.) — Såningstiden var således för trehundra år tillbaka senare, än nu för tiden, äfven i medlersta Sverige. *Olaus Magnus*, L. XXII, c. 9, sätter löfsprickningen i medlet eller slutet af Maj.

2) *Myrica Gale* — ej *Ledum Palustre* eller *Vildpors*, som är skadlig.

gick tröskaren, för århundraden tillbaka, såsom ännu, tidigt om höstmorgonen på logen. — I äldre tider maldes säden på *handqvarn*. Att "draga qvarn" hörde fordom till trälinnans arbete i huset 3). I Uplandslagen nämnas både *Väderqvarn* och *Vattuqvarn*. Man brukade, såsom ännu, hårdt och tunnt bröd, som kunde hålla sig i flera år. *Julbrödet* var mjukt och ovanligt stort. *Salt* var en nödvändighetsvara, som måste hämtas utifrån; hvarföre man ock finner, att Christian Tyrann sökte förvärfva sig Svenska böndernas tillgifvenhet med att utdela sådant.

Egen *Handel* kunde Sverige ej sägas föra på denna tid; ehuru en sådan af stor betydenhet länge drefs från Gottland. — Denna fruktbara ö hade i forntiden från Sverige fått sina inbyggare, som snart tillvexte och måste söka nya boningsplatser. Enligt Bihanget till Gottlandslagen har en del besatt Dagö vid Estländska kusten, andra foro uppefter Düna in i Ryssland och skola fått land af Grekiska Kejsaren. Gottlänningarne, som erkände Upsalakonungs öfverherrskap, och blefvo christne efter Olof den Heliges besök på ön, underkastade sig i andeliga saker *Biskopen* i Linköping, samt åtogo sig att följa Sveakonung med sju fartyg, då han for i härfärd, eller i stället betala en årlig skatt. Redan såsom hedningar, säger den anförda berättelsen, drefvo de vidsträckt köpenskap, och troligt är, att sedan *Varäger* herrskade i Ryssland, Gottlänningarne begagnade de förbindelser, som desse länge bibehöllo med sitt fordna Skandinaviska fädernesland, för att drifva handel på Ryssland; hvarpå dock intet bevis finnes i Svenska handlingar äldre, än Påfven Gregorii IX:s befallning till Biskopen i Lin-

3) Se Vestgötalagen, 1 GB., Fl. 6 och den så kallade *Grotta-Saungur* (Qvarnsången) i Edda.

köping och Cistercienser-Abboten på Gottland af år 1229, att köpmännen derstädes genom Kyrkans myndighet borde afhållas från handeln med Christenhetens fiender Ryssarna. Men andra intyg tala både om denna handels ålder och Tyska köpmäns tidiga nedsättning på Gottland. Gottlänningarne hade utan tvifvel visat dem vägen i handeln på Ryssland. Tidigt i trettonde seklet stiftades från Gottland det stora handelsnederlaget i Novgorod, hvars äldsta bibehållna ordning eller *Skrå* ännu genom flera Svenska benämningar äfven visar spår af Svensk inflytelse 4). År 1229, samma år då Påfven genom Biskopen i Linköping lät förbjuda den Ryska handeln, slöts på Gottland ett fördrag emellan köpmännen i Wisby och Riga, och Storförsten i Smolensk, angående handeln på Düna, hvarifrån varorna till lands fördes in i Dnieperfloden. Man ser af detta fördrag, att äfven Ryssar från Gottland förde handel på Lübeck. Det Tyska köpmansförbundet på ön blef så mäktigt, att, enligt nyare undersökningar, de så kallade Hansestädernas eget förbund till en stor del bereddes genom den förening, som handlande från de särskilda städerna förut knutit på Gottland. Det var en tid, då Wisby äfven väckte Lübecks afvund. Efter den Danska Waldemars infall och sköfling år 1361 bröts det förras makt. Snart söndrades ön helt och hållet från Svensk lydnad, och Gottland, hvars *Sjörätt* varit ett mönster i det nordliga Europa, blef under långa tider ett tillhåll för sjöröfvare.

I Sverige idkades all yttre och inre handel endast af Tyskar. Lübecks första handelsfriheter äro gifna af *Birger Jarl* (omkring 1250), men åberopa äldre från slutet af föregående århundrade och Konung *Knuts* tid. Dessa friheter ut-

---

4) Se sjelfva Urkunden hos *Sartorius*, T. II, p. 16.

sträcktes sedermera till *Hamburg*, *Riga*, *Rostock*, *Wismar*, *Stralsund* och alla Hansestäder. Deras handelsbetjenter och utliggare 5) fingo rätt att i Sverige nedsätta sig och lefva under Svensk lag, att tullfritt införa sina varor, att frakta dem, om de så behagade, från Östersjön landvägen genom Sverige till Nordsjön, att inne i landet sälja salt och kringföra köpmansgods. Följderna af detta handelsvälde visade sig genom Tyskarnas makt i Svenska städerna och tyranni i Stockholm uti Konung Albrekts tid. Ännu under Konung Christian I:s regering klagas, att i Stockholm alla stadens tjenster så voro besatte med Tyskar, att för en Svensk föga återstod, om han ej ville bli bödel eller dödgräfvare 6). De ömsesidiga rättigheter för Svenskar, som i fördragen med Hansestäderna försäkras åt Svenska handeln, finnas deremot aldrig ha blifvit åtnjutna. Några försök skedde att inskränka Tyskarnes handelsfriheter. Men sådana försök, om de någon gång afbröto handeln, voro öfvergående. *Carl Knutsson* säges väl ha svarat, då man af honom fordrade privilegiernas förnyande: att om Hansesällskapet ej ville komma till Sverige, kunde det blifva i ro hemma. Men att de införda inskränkningarne ej heller svarat mot ändamålet, ser man bäst af Riksens Råds stadga i Telge år 1491, hvaruti de säga sig efter öfverläsningen af "Riksens Register" hafva funnit, hvad fördel och bestånd Ri-

---

5) De kallas *Sveni* i originalet till Birger Jarls privilegier i Lübecks Archiv (*Sartorius*, T. II, p. 52), icke *Succi*, såsom läses i flera afskrifter och äfven den i Svenskt Diplomatarium aftryckta. *Sveni* äro *Svenar* (tjenare), här Handelsgesäller, svarande emot de så kallade *Knapar*, som i det Novgorodska Skrået stodo under Handelsmästarna.

6) Se Dalkarlarnas klagobref emot Konung Christian I, i Handlingar, rörande Skandinaviens Hist., 5 Del.

ket hade den tid, de Tyske hade sin Köpmanskap här i riket och sjelfve i städerna uppköpte varorna, som då ej behöfde föras utrikes, af hvilket sista endast vrede uppkommit och de Danska städernas förbättring. Derföre förordnades nu en årlig frimarknad af sex veckor i *Calmar*, *Söderköping* och *Nylödöse* (som jemte *Stockholm* och *Åbo* voro de förnämsta handelsstäderna), der ut- och inländske måge fritt köpslaga med hvarandra. Detta ansågs af så mycket större vigt, som Tullen var en af de förnämsta medlen till myntets upprätthållande.

Mynt fick Sverige sent. När köpares och säljares varor ej uppgingo till lika värde, erlades skillnaden i för tillfället sönderstyckadt *Guld* och *Silfver*, merendels arbetadt i form af större och mindre *ringar*, sådana som ofta blifvit fundne i Svensk jord, äfven med märken efter afhuggningen. Handel och sjöröfveri skaffade de ädla metallerna och utländskt mynt i landet. De små silfverpenningar, som våra äldre fornforskare tillskrifvit äfven hedniska Konungar, äro alla yngre 7). I jordfynden ha bland en mängd utländska blott en och annan funnits, som, af nyare forskare, likväl ej enstämmigt, blifvit hänförda till Sveriges första Christna Konungar, *Olof Skötkonung* och *Anund Jacob;* ehuru äfven dessa mynt synas slagna af Engelska myntmästare. Från *Folkungarnas* tid finner man med säkerhet eget mynt i riket. Uplandslagen talar om *slagen örtug* *). Ty myntet indeltes i *mark* och *öre* [hvaraf *åtta* gingo på en mark], samt *örtug* [hvaraf *tre* utgjorde ett öre], och *penningar* [hvaraf i Götarike *sexton* och i Svearike *åtta* gingo på örtugen, så att

---

7) Jfr. Anmärkningar öfver Sveriges äldsta Mynt af J. H. Schröder. V. H. o. A. Acad. Handl., T. 13.
*) "Päntre Örtug."

en Svensk penning svarade emot två Götiska]. *Hela* och *halfva örtugar*, samt små *penningar*, voro de enda mynt, som i Sverige präglades mot slutet af Katholska tidehvarfvet. Ursprungligen hade en mark penningar svarat mot en mark silfver. Snart uppstod skillnad dem emellan, och hade i medlet af 15:de århundraden stigit derhän, att en mark i silfver gällde åtta och en half mark i penningar. Till att upprätthålla myntet, stadgade redan *Magnus Eriksson*: "att alle köpmän, som spetseri förde hit i landet," skulle för 40 marks varuvärde bära på myntet en *lödig mark silfver*, och derifrån få igen *halfemte* mark myntad. Af Calmare stads tänkebok för 1384 ses, att denna silfvertull betaltes för allt ingående köpmansgods öfver 10 marks värde, med undantag af spanmål och andra ätliga varor 8). År 1476 behöfde likväl den osed i flera köpstäder afskaffas, att de, som skulle uppbära tullen, af gammal sed togo *öl* i stället för silfver 9).

Allmogen utbytte sins emellan sina varor. *Norrlänningar* och *Österlänningar* (Finnar) ha af ålder fört alstren af sin boskapsskötsel och fiske till Stockholm och det nedra landet, samt derföre skaffat sig andra förnödenheter; liksom Bergsmännen emot säd afläto en del af sitt jern och sin koppar. *Helsingarne* hade gammal rättighet att få fara med sina varor emellan köpstäderna i riket, och besökte, såsom ännu, i synnerhet Distings marknad i Upsala. Den så kallade *Gårdfarihandeln* af Allmogen från Kinds och Marks Härader i Vestergötland med svarfvade kärl, skålar, askar och dylikt fanns redan i Medeltiden 10).

---

8) Handskriften finnes på Upsala Bibliothek.
9) *Hadorph*, Bihang till Rimkrönikorna, II Del., s. 299.
10) *Olaus Magnus*, L. XIII, c. 38, samt om Helsingarnas handel deras eget bref i Handl. till Skandinaviens Historia, Del. IV, s. 96.

Att åtskilliga bönder begagnade sig af den tillåtna landhandeln att kringföra ej blott "bondevaror" utan "köpmansvaror," gaf anledning till förbud i Calmare Recess år 1474. *Olaus Magnus* säger, att i hans dagar årligen Svenska hästar utfördes till Tyskland. De voro ej stora, men härdade, och gingo ute äfven om vintern till tredje året. I Vestergötland omtalar han en ädlare hästafvel, särdeles tjenlig i krig, och förbuden till utförsel. Öland var utmärkt genom sina ovanligt små hästar. Gottland berömmes för sina får. Man nyttjade på sina ställen äfven oxar vid åkerbruket och till vinterkörslor, ehuru mindre allmänt, hvarföre Konung *Gustaf I* sedermera uppmuntrar dertill. Flera landskaper, Småland, en del af Vestergötland, Dalsland, Vermland och Dalarna, hela Norrland hade Boskapsskötseln till sin hufvudnäring. Jagten gaf ymnig vinst i skin och pelsverk, hvaraf en stor myckenhet årligen såldes ur landet. Elgshudar utskeppades tusendetals, jemte Gråverk, Hermelin och Mård.

I Botniska viken var Fisket betydligt, i synnerhet af *Lax* och *Strömming*. Vid utloppen af de stora Norrländska floderna församlades om våren fiskare och uppköpare från flera orter. Från Stockholm och andra städer i Sverige och Finland besöktes dessa fisklägen (af hvilka de Norrländska städerna sedermera uppstått) ordentligt hvarje år 1). Särdeles var *Torneå* vid Midsom-

---

1) Om dessa Fisken utfärdade Konung Carl Knutsson sitt så kallade *Hamneskrå* "för them, som pläga fiska på Konungs allmänna fiskegrund." — Att fiskerierna här kallas *Konungens*, hvilket blott gälde om vissa, t. ex. *Elfkarleby*-fiske, har afseende på lagstiftningen och skatterättigheten öfver dem. Enskilda rättegångar om de Norrländska fiskerierna under Medeltiden visa, att de icke dess mindre ansågos för enskild egendom.

marstiden talrikt besökt, äfven af utlänningar, Ryssar och Norrmän. *Sillfisket* vid Skånska kusten drefs mest för Hansestädernas räkning. I Bohuslänska skärgården omtalas det mindre i äldre tider, men blef i senare hälften af sextonde seklet der ovanligt rikt och lönande, sedan det på samma tid upphört i Skåne.

Ibland Medeltidens stadsseder infördes äfven de så kallade *Gillen*, af hvilka i fjortonde och femtonde seklerna öfver hundrade nämnas i Sverige, ej blott i städerna utan äfven på landet. De voro samfund, stiftade till åminnelse af något helgon eller helgedom, hvaruti personer af båda könen, under vissa lagar och förbindelser, intogos, och blandade religionsöfningar och kärleksverk med gästabud på vissa tider 2). De förnämsta hade egna hus och ofta betydliga inkomster genom testamenten och gåfvor, för hvilka den ömhet dessa samfund egnade åt sina hädangångna medlemmars själar genom andaktsöfningar och mässor, voro förnämsta bevekelsegrunden, hvarföre få voro utan andeliga ledamöter. Äfven Gillesdrickningen begyntes med Gudstjenst; derefter druckos de vanliga *minnen* eller skålar med läfsånger till de helgons ära, för hvilka skålen tömdes. Gästerne spisade hvad hvar och en förut sjelf låtit för sig tillreda och uppsända, ej öfver två eller tre fat; men till *ölet*, som förut måste *pröfvas* (ty det var plikt på att vid gillesdrickningen *lasta ölet* 3)), borde alle,

2) Jfr. *Muhrberg*. Om Helga Lekamens Gille i Stockholm. Vitterh., Hist. och Antiquit. Academiens Handlingar, 2 Del., samt *Fant* Dissert. de Conviviis Sacris (Svetici Gilden) in Svecia.

3) "Nullus Cerevisiam culpet" — "bibant honeste sine contencione et blasphemia." Ur Reglorna för Helga Lekamens Gille i Stockholm. — Till en måltid i detta Gille, gifven af Åldermannen år 1513, hvarvid ej mer än fjorton bröder voro närvarande, in-

så bröder som systrar, sammanskjuta penningar. Gillessalen var klädd med löf och granris, golfvet äfven dermed beströdt eller med färskt och välluktande gräs och blomster och utanför dörren ställdes stora löfruskor. Vid måltiderna gjordes musik af Gillets "Lekare," hvaraf "Orgellekaren" var den förnämste: för öfrigt nämnas "pipare," "trumpare" (d. ä. trompetare), "tymblare" (d. ä. pukslagare), "trumpeslagare," samt "lutenister," såsom tjenstgörande vid *Convivium Corporis Christi* eller Heliga Lekama Gillet i Stockholm. — Samfundet styrdes af *Ålderman* och *Stolbröder*; stadgarne kallades *Skrå*; och, ehuru Förstar och Herrar i sådana föreningar deltogo, ha likväl *Handtverksskrån* med dessa Gillen samma ursprung. Ibland ändamålen var ömsesidigt försvar ett af de mest vigtiga; hvarföre man ock finner, att de i äldre tider gemensamt hämnats förbundsbröders dråp och oförrätter, samt tillvällat sig en domsrätt öfver egna medlemmar, hvilken hos de mäktigaste Gillen, såsom den *Helige Knuts* i Danmark och Skåne, med Konungarnas begifvande, äfven öfvades i lifssaker.

Våldsamma tider och vilda sinnen födde stora brott och tygellösa seder, i synnerhet hos dem, som makten hade. Hvad de Storas hämdelust ostraffadt kunde tillåta sig, derpå ha vi anfört tillräckliga prof. Äfven till de Andeliga sträckte sig förderfvet. År 1461 dog Biskop Olof Gunnarsson under Prestmötet i Vesterås af förgift, emedan han strängt beifrat Presterskapets utsväfningar 4). Klostren, hvilkas antal i riket sluteligen steg till omkring sextio, gåfvo ej alla upp-

---

köptes en oxesida, två får, två pund rökt kött, två skinkor, tre nöttungor, aderton marker smör och två tunnor öl, jemte specerier.

4) Diarium Vadstenense. Script. Rer. Svec., I, 178.

byggelig föresyn i återhållsamhet; hvarföre den Heliga Brigitta, då hon bestraffar de Andeligas seder, i sin ifver förliknar sådana Kloster vid skändeliga hus. Icke dess mindre ådrogo sig de efter hennes egna reglor stiftade snart samma tadel. De af Munkars och Nunnors sammanlefnad i Brigittiner-klostren uppkomna oordningar föranledde stämningar till Rom och Kyrkomötet i Basel, utan att äfven derigenom hämmas, såsom förargeliga, ännu bibehållna handlingar vittna 5); och om den då nyligen i riket införda Carthusianer-Orden säga Rikets Råd år 1491 sig hoppas till Gud, att genom denna Orden och för Jungfru Mariæ bön andra Ordensbröder och systrar här i riket må bättra sitt lefverne och hålla sin regel ärligen och skäligen mer än som hittills skedt är.

Om Vetenskap och Konst är föga att tala; men af ålder ha i Norden funnits sinnen, mer än andra ifrån jordisk natt och dimma dragna till "det andra ljuset," såsom redan hedendomen kallade en högre verld. Den heliga *Brigitta* är det katholska Sveriges Sierska, liksom *Svedenborg* i en senare tid kan kallas det protestantiska Sveriges Siare. Bägge, utmärkte af en dygdig vandel och ett ej vanligt förstånd, åberopa uppenbarelser och syner, märkeliga för menskliga själens historia och om hvilka vi endast vilja yttra, att de jemnförda visa, huruledes det öfversinnliga antagit drägt, skepnad och lynne af olika tider, och höres hos dessa sällsamma menniskor som ett genljud ur deras eget bröst med bibehållna inskränkningar och fördomar. Den heliga Brigittas Revelationer, ehuru på Kyrkomötet i Basel sedermera betviflade, förkastas likväl ej af Katholska Kyr-

5) Jfr. Appendix V till Diarium Wadstenense (om sederna uti Brigittiner-klostret i Danzig år 1506) i Script. Rer. Svec., T. I.

kan, som upptog Brigitta bland Helgonens antal år 1391 6).

Hvad af lärdom fanns, var mest inskränkt till de Andeliga. Det kan anses såsom ett undantag, om någon verdslig man, såsom Herr *Carl Ulfsson* (Sparre), hvilken Rimkrönikan kallar "lärd i sju bokliga konster och alla lagar," eller Herr *Erik Trolle*, berömmes för sina kunskaper. Att den sistnämndes son, Ärkebiskopen *Gustaf Trolle*, kunde Grekiska, var en sällsamhet. Det nya Universitetet i Upsala har intet bekant namn att framvisa mer än *Ericus Olai*, Theologiæ Professor, som skref det första utförliga arbete i sitt fäderneslands Historia ifrån äldsta tider till år 1464. I Kloster- och Domkyrko-scholorna undervistes för öfrigt nödtorfteligen den ungdom, som ämnade sig till andeliga ståndet, och äfven de förnämares barn, tills dessas militäriska uppfostran vidtog i Konungarnas eller de Storas hof. Boktryckerikonsten kom tidigt till Sverige. År 1483 trycktes i riket den första bok 7). Den nya konsten

---

6) Brigitta var dotter af Uplands-Lagmannen Birger Persson till Finsta, af samma ätt, som sedan kallade sig *Brahe*, och gift med Lagmannen i Nerike, Ulf Gudmarsson, med hvilken hon hade åtta barn, bland hvilka dottren *Catharina* äfven blef canoniserad. Brigitta dog i Rom 1373 vid sjuttio års ålder. Hennes son, Israel Birgersson, var i fråga vid konungavalet efter Magnus Eriksson. Hennes kloster-reglor stadfästades af Påfven 1370 och Moderklostret stiftades i Wadstena. Revelationerna äro uppteckuade af hennes biktfäder. Sjelf har hon skrifvit Böner, hvilka lära vara den enda Svenska bok, som är öfversatt på Arabiska. *Orationi di S. Brigida* utkommo i Rom på Arabiska och Italienska år 1677.

7) *Dialogus Creaturarum optimè moralizatus.* — Vid slutet: Impressus per Johannem Snell artis impressiorie magistrum in Stockholm inceptus et munere dei fini-

uppmuntrades af Riksföreståndaren Sten Sture den äldres Gemål, Ingeborg Tott, som sjelf lät trycka böcker på sin bekostnad och samlade ett Bibliotek i det af hennes man stiftade Carthusianer-klostret i *Mariæfred* 8). Ett i Wadstena anlagdt Boktryckeri brann upp 1495 9). På papper var stor brist. Man skref för nöds skull stundom på björkspånor och bark. Sägner bland allmogen omtala än gamla domar, som skola varit skrifna på näfver.

Folket var i de bägge grundvalarna för en nations sedlighet, vördnad för ålderdomen och äktenskapets helgd, ostraffligt; genom tidernas beskaffenhet ofta oroligt; särdeles i gränsorterna hårdsinnadt; i allmänhet tillgifvet gamla seder. Bröllopsbruken äro än på bygden ungefär de samma, som *Olaus Magnus* för trehundra år beskrifver; ehuru brudfacklorna blifvit aflagda. *Kronan* smyckade fordom, såsom ännu, den obefläckade bruden vid altaret: för öfrigt var den, jemte den sida slöjan och den rika gjördeln, en vanlig prydnad för förnäma jungfrur. I adeliga hus hörde ett *spjut* till brudens morgongåfva, hvilket på brölloppsdagen utkastades genom fenstret. Om dermed betecknades qvinnans delaktighet i husets försvar, vilje vi ej afgöra. Visst är, att hon äfven under Medeltiden i Sverige stundom deltog i denna pligt; och *Värends* qvinnor i Småland njuta än i dag rättigheten att ärfva lika med

---

tus est Anno Domini M.CCCC.LXXXIII mensis Decembris in vigilia Thome.

8) Böcker derifrån med inskrift: "Frowe Ingeborg quondam Uxor Sten Sture," finnas än i Upsala Bibliotek.

9) Conflagraverunt ibidem diversa instrumenta pro impressura librorum, realiter aptata et jam per medium annum in usum habita, videlicet torcular cum litteris stannais in brevitura et in textura, cum magnis expensis et laboribus comportata. Diarium Wadstenense.

bröder, och bibehöllo länge åtskilliga militäriska utmärkelser och bruk vid bröllopen, emedan de i männernas frånvarelse afslagit ett fiendtligt anfall 10).

Såsom gamla, (ännu ej aflagda) bruk må nämnas: *Kappkörningen* från Kyrkan Annan dag Jul, då den, som först kommer hem, skall först få in säden vid skörden 1), *eldarna* om Valborgsmässafton i flera landsorter och *majstängerna* om Midsommar med dansen kring bägge, samt ungdomens *kämpelekar* på *ättehögarna*, hvilken sed åtminstone för femtio år tillbaka ännu var i vissa trakter öflig. — Prakt i kläder och öfverflöd i mat utmärkte de förnämas gästabud, under det en mängd af lifvets nu vanliga beqvämligheter saknades. Fönstret var äfven i bättre hus ännu stundom på taket 2), och i stället för glas tilltäppt med tjäradt linne eller pergament. Glasfönster ansågos af sådant värde, att Danskarne i Christian I:s tid sägas ha med sig fört dem, som voro på Stockholms slott. — Uppfostran var sträng och krigisk. Det berättas, att Gossen måst förvärfva sig sitt frukostbröd med att träffa målet genom pilskjutning 3). Då han sluteligen förklarades för *varag-*

---

10) Traditionen tillskrifver händelsen hedniska tiden, men den är troligen senare.

1) Man bad på denna helgedag under katholska tiden för god skörd: — utan tvifvel ett minne af det gamla hedniska midvintersoffret för årets gröda, hvilket likväl hölls i Februari vid samma tid, som den christliga *Kyndelsmässan*. Denna sista högtid kallas ännu i några landsorter för *lilla Jul*.

2) År 1493 blef Riddaren Hans Åkesson ihjälskjuten med en pil genom fenstret på taket i sitt eget hus. Mördaren skar först ett hål på fenstret. Diar. Wadst.

3) Ut non panis pueris exhibeatur nisi sagitta prius tetigerint metam. Reperiuntur itaque pueri vix XII annos egressi tanta peritia sagittandi instructi, ut jussi telo trajicere caput, pectus, pedesque mini-

tig (vapenför) emottog han sin sista örfil, med åtvarning, att ej mer tåla sådant 4). Invånarne i Götaland och Finnarne ansågos för de skickligaste bågskyttar. Stridsyxan och spjutet voro deremot Svearnas förnämsta vapen. Oaktadt förbudet mot vapens allmänna bruk, gick bonden sällan ut obeväpnad, äfven för vilddjurens skull, af hvilka vargarne i synnerhet voro närgångne. Han medtog vapnen till Kyrkan, till hvilken, i aflägsnare och vildare orter, han blott kunde komma en eller två gånger om året 5). *De* sattes då i förhuset till Kyrkan, hvilket deraf *ännu* kallas *Vapenhuset*. I enskilda vidskepelser och förbråkade Latinska böner träffar man ännu här och der lemningar från den Katholska tiden bland Allmogen. Tron på åtskilliga natur-andar har den deremot ärft ur hedendomen; i fall man ej snarare vill antaga, att de mångfaldiga sagorna om sådana väsenden alltid födas å nyo i Nordens skogar och berg under det ensliga umgänget med en stor och vild natur.

Att ej akta lifvet för högt och älska friheten vilja vi sluteligen ej glömma såsom hufvudstycken i Nordens gamla religion. Denna frihetskänsla hade inga våldsamheter kunnat dämpa, och i den funno under faran för utländskt förtryck, Sveriges män sitt hopp för kommande tider. Derföre

---

marum avium, a longe positarum, infallibiliter tangunt. *Olaus Magnus*, L. XV, c. 1.

4) *Stjernhök* (De Jure Svionum vetusto) säger, att det endast skedde då ädlingars söner förklarades varaktige. *Olaus Magnus*, L. XIV, c. 9, omtalar, underligt nog, denna örfil såsom vanlig "in sacramento confirmationis" för ungdomen, och således troligen gifven vid hemkomsten från denna ceremoni; i fall berättelsen är sann.

5) Sådant var ännu förhållandet i vissa trakter af Vermland i slutet af femtonde seklet, enl. *Olaus Magnus*.

före sjunger Biskop *Thomas* 6) i Strengnäs uti klagodikten öfver *Engelbrekts* död:

"O edla Svensk, tu statt nu fast,
Och bättra thet, som förra brast,
Tu lat tik ej omvända.
Tu vaga tin hals oc swa tina hand,
At frälsa tit egit fäderneslend
Gud ma tik tröst väl sända."

"En fogil han wär sin egin bur,
Swa göra oc all willena djur,
Nu mærk hvat tik bör göra;
Gud hawer tik giwit sinn oc skäl,
Var heller frij än annars träl
Ä medan tu kant tik röra."

---

6) Införd i Script. Rer. Svec., T. II mot slutet. Biskop *Thomas* dog 1443, såsom hans ännu bibehållna grafsten i Strengnäs visar.

Konungalängd.

I.

Gudarne.

Oden.
Niord.
Frey.
Freya.

Ynglinga-Ätten.

Fjolner, son af Yngve Frey.
Svegder.
Vanland.
Visbur.
Domald.
Domar.
Dyggve.
Dag.
Agne.
Alrek och Erik.
Yngve och Alf.
Hugleik.
Jorund och Erik.
Ane, den gamle.
Egil Tunnadolgi.
Ottar Vendilkråka.
Adils.
Östen.
Yngvar.
Braut-Anund.
Ingjald Illråda *).

*) "Upsala-Konungar voro högste Konungar i Svithiod den tid der voro månge Häradskonungar." Ynglingasagan, c. 40. — "Det är männers sägen, att Konung Ingjald dräpte tolf Konungar och alle med svek, derföre blef han kallad Ingjald *Illråda:* han var Konung öfver största delen af Svithiod." Ibid. c. 43. — "Efter Ingjald Illråda kastades Upsala-välde ur Ynglingaätten." Ibid. c. 45.

II.

Ivars och Sigurds Ätt.

Ivar Vidfamne.

Aud den rika 1. g. m. Rörek. 2. g. m. Radbart.

Harald Hildetand. Randver.

Sigurd Ring.

Sigurd Ring.
Ragnar Lodbrok.
Björn Jernsida.
Erik Björnsson och Refil.
Erik Refilsson 1).
Emund och Björn på Håga 2) . . . år 829.
Erik Emundsson 3) . . . . † 885.
Björn Eriksson . . . . † 935.
Erik Segersäll 4). . . . . † 993.
Olof Skötkonung 5) . . . . † 1024.
Anund Jacob . . . . † 1052.
Emund Gammal 6).

---

1) Skiljaktiga Konungalängder, som hänvisa på rikets fortfarande delning och flera samtida Konungar. Månge *Sjökonungar*, "som rådde öfver en stor krigsmakt, men hade inga länder." Ynglingasagan, c. 34.
2) *Anscharius*, förste Christne lärare.
3) Då Anscharius år 853 för andra gången besökte Sverige, var en Konung *Olof* regerande i Birka.
4) Regerade samfält med sin bror *Olof* till dennes död. På samma tid omtalas en *Ring* och hans son *Edmund* såsom Konungar af *Adam* från *Bremen*.
5) Förste Christne Konung: kallar sig sjelf i Konungasagorna för den *Tionde* Öfverkonung i Upsala af sin ätt (Olof den Heliges Saga, c. 71), men aflade titeln af *Upsalakonung* och antog den af *Sveakonung*.
6) Regerade kort. Dödsåret okändt.

III.

Stenkils Ätt.

Stenkil 1) . . . . † 1066.
Håkan Röde 2).
Inge den äldre och **Halstan** 3).
Philip † 1118 och **Inge** den yngre 4).

---

1) Son åt Vestgöta-Jarlen *Ragwald Ulfsson*. Efter Stenkils död inbördes krig. Trenne Konungar *Erik*. Derpå Stenkils (sedermera regerande) bägge Söner upphöjde och fördrifne. En *Olof Näskonung* anföres i flera gamla Konungalängder vid samma tid.

2) Sättes af somliga före Stenkil.

3) Stenkils söner. Ingenderas dödsår bekant. Hednisk Motkonung *Blot Sven*; derpå hans son, *Erik Årsäll*, som i sin ålder blef christen.

4) Halstans söner. Efter Inge den yngres död uppträder såsom Konung *Ragwald Knaphöfde*, son åt Olof Näskonung; ihjälslås af Vestgötarna. Desse välja Danske Prinsen *Magnus Nilsson*, Inge den äldres Dottersson, och äro, efter hans fall 1134, en tid utan Konung.

IV.

Sverkers och Erik den Heliges Ätter.

Sverker 1)	† 1155.
Erik den Helige 2)	† 1160.
Carl Sverkersson 3)	† 1168.
Knut Eriksson 4)	† 1195.
Sverker Carlsson	† 1210.
Erik Knutsson	† 1216.
Johan Sverkersson	† 1222.
Erik Eriksson 5)	† 1250.

---

1) Valdes först af Östgötarna.
2) Kallas ock *Erik Laggifvare*. Konung i Svearike 1150.
3) Kallas först *Svears* och *Göters* Konung. Öfvervann Erik den Heliges mördare, Danska Prinsen *Magnus Henriksson*, hvilken Konungalängden vid Vestgötalagen och flera andra äfven upptaga såsom Konung.
4) Erik den Heliges son: slog Carl Sverkersson, samt tvenne andra Motkonungar, *Kol* och *Burislef*.
5) Motkonung: Folkungen *Knut Johansson* 1229—1234.

V.

Folkungarne.

Waldemar 1) (afsatt) . . . . † 1302.
Magnus Ladulås 2) . . . . † 1290.
Birger Magnusson 3) (afsatt) . . . . † 1321.
Magnus Eriksson 4) (afsatt) . . . . . † 1374.

---

1) Fadren *Birger Jarl*, regent till sin död 1266; tilldelar sina öfriga söner Hertigdömen.

2) Gjorde uppror mot sin bror Waldemar 1275. Konung öfver Svearike 1276, öfver hela riket 1279.

3) Marsken *Torkel Knutsson* förmyndare till 1303. Konung Birger, fången af sina bröder, Hertigarne *Erik* och *Waldemar* 1306, måste med dem dela riket 1310, fängslar och förgör dem genom hunger 1318: fördrifves.

4) Hertig Eriks son: vald till Konung på sitt tredje år 1319: samma år Konung i Norrige. *Mats Kettilmundsson* Riksföreståndare i Sverige under thronledigheten och mest betydande under minderårigheten till 1333. Motkonungar: *Erik*, Magni äldste son, 1350 † 1359: *Håkan*, den yngre sonen, Konung i Norrige, i Sverige vald 1362. Afsatt tillika med Fadren 1363.

VI.

Främmande och Unions-Konungar.

A l b r e k t af Meklenburg 1) (afsatt) . . . † 1412.
M a r g a r e t a 2), stiftar Unionen 1397 . † 1412.
E r i k af Pommern 3) (afsatt) . . . . † 1459.
C h r i s t o p h e r af Bayern 4) . . . . . . † 1448.
C h r i s t i a n I af Oldenburg 5) (i Sverige afsatt) . . . . † 1481.
J o h a n 6) (i Sverige afsatt) . . . . † 1512.
C h r i s t i a n II T y r a n n 7) (afsatt) . . † 1559.

---

1) Systersson till Konung Magnus Eriksson. Konung 1363. Fången 1389. Lösgifven 1395.
2) I Sverige vald 1388.
3) I Sverige vald 1396. Margaretas medregent. Afsatt af Engelbrekt 1434. Åter erkänd. Afsatt i alla rikena 1439.
4) Vald till Svensk Konung 1440.
5) Svensk Konung 1457. Afsatt 1464.
6) Vald i Sverige 1483; kom först i besittning af thronen 1497. Afsatt 1501.
7) Erkänd för sin faders efterträdare på Svenska thronen 1499. Konung i Sverige 1520. Afsatt 1521; flyr sina riken 1523.

VII.

Svenske Regenter under Unionen.

Engelbrekt Engelbrektsson 1) 1434 † 1436.
Carl Knutsson (Bonde) Riksföreståndare . . . . 1436—1441.
Bengt Jönsson och **Nils Jönsson** (Oxenstjerna) Riksföreståndare . . . . . 1448.
Carl Knutsson 2), Konung . . . . . . † 1470.
Ärkebiskop **Jöns Bengtsson** (Oxenstjerna) 3) Sveriges Förste och Föreståndare . . . . 1457, 65, 66.
Biskop **Kettil Carlsson** (Wase), Riksföreståndare . . . . 1464.
Erik Axelsson (Tott) Riksföreståndare . . . . 1466, 67.
Sten Sture den äldre, Riksföreståndare . . . . . . 1471—97, 1501 † 1503.
Svante Nilsson Sture, Riksföreståndare . . . . 1504 † 1512.
Sten Svantesson Sture, Riksföreståndare . . . . 1512 † 1520.

---

1) Rusticorum, qui vocantur Dalakarla, Dux et Princeps - - qui tribus annis regnavit et postea interfectus est. Diarium Wadstenense. Script. Rer. Svec., T. I, p. 151.

2) Vald till Konung i Sverige 1448, i Norrige 1449. Afstår Norrska kronan 1450. Flyr till Danzig 1457. Åter inkallad 1464: å nyo afsatt 1465: å nyo Konung 1467.

3) "Värdig Herre och Fadher i Gudh Erchie-Biskop Jöns i Upsala hafver sigh then omsorg och tunga patagit - - at han vil och maa medh Gudhs hjelp och Sancte Eriks komma oss off then träldom och förderff Konungh Karl hade oss alla i kommit." Rikssens Råds Försäkring. Stockh. d. 11 Juli 1457. *Hadorph* till Rimkrönikorna.

Rättelser och Tillägg.

Sid. 3, not. 2 *står:* Danærum *läs:* Danorum.
— 7, rad. 13, 14 *står:* det som hvar för sig, ingen af de andra ägt — *läs:* hvad ingen af de andra, hvar för sig, ägt —
— 21, — 16 *står:* förställningssättet *läs:* föreställningssättet
— 29, not. 4 — Fogelön *läs:* Fogdön
— 34, — 7 — sjalfr — sjalf

Sid. 43, — 8. Det *Svenska* Folknamnet skrifves hos *Jordanes* i särskilda Codices (för att dömma af de tryckta Editionerna med deras Varianter) *Suethans*, *Suehans* (?), *Subveans*, *Suethidi*, *Suetidi*. På den försökta härledningen af namnet *Suithiod* (liksom äfven på den af namnet *Tuisco*, s. 41, not. 3) lägger författaren ingen vigt.

— 60, r. 12. *Njudungen* är också ett gammalt namn på en del af Småland (Jfr. Diplomatar. Svec., T. I, pp. 96, 112, 163). Den innefattade de nu varande *Östra* och *Vestra* härader.

— 72. En af våra gamla lagars utgifvare har meddelat mig den sannolika förmodan, att uppgiften om de *elfvahundrade* kyrkorna i det gamla Vestergötland uppkommit genom ett skriffel af XI i stället för VI. (*Rimbegla* har likväl äfven denna uppgift.)

— 74, not. 5. Den samme anser hvad i Vestmannalagen förekommer om *Folklandsting* och *Folklandssyn* genom misstag ha influtit ur Uplandslagen. Deremot kan såsom spår af ett äldre förhållande anmärkas, att ej blott Konungasagorna göra Vestmanland till en *del* af Upland, och således af *Folklanden*, utan ock så väl Rimkrönikan som *Ericus Olai* ofta taga *Upland* i *vidsträcktare* bemärkelse, och *Uplänningar* för *Upsvear;* äfven som att Vest-

götalagen tillskrifver *Svearna* de företrädesrättigheter vid Konungavalet, som Uplandslagen tillägger de *tre Folklandens*, här *Uplands*, invånare uti inskränktare mening.

Sid. 84, not. 9, 10 *står:* Näs *läs:* Nås

— 90, — 4, — Björköarätten — Bjärköarätten

— 92, rad. 9. Den med Lappmarkerna så väl bekante Magister *Petr. Læstadius* anser *Pite-* och *Råne-*elfvers Lappska namn snarare böra härledas, det förra från *Poitum* fet, emedan fisken i detta vattendrag framför de närgränsande skall utmärka sig *genom* sin fetma, det senare från *Raune* eller *Raunje* rönn. — I anledning af de flera upplysande anmärkningar, hvilken den samme gjort vid min framställning af Lapparna och dessas förhållande till Finnarna, vill jag här blott tillägga: att de så kallade *Skogs-Lapparne*, flyttande mellan bestämda boningsplatser innom ett visst inskränktare område, och redan känslige för odlingens välgerningar, stå på öfvergången från Fjell-Lappens lefnadssätt till Nybyggarens, hvarföre Fjell-Lapparnas aftagande antal till en del kan tillskrifvas denna öfvergång: samt att *Finne* i Lappmarkerna äfven utmärker *Nybyggare* i allmänhet, hvadan ock *Högströms* berättelse om Lappens öfvergång till *Finne*, och andras, att han gerna hör sig kallas *Finne*, i denna mening böra förstås. — Traditioner bland Lapparna, som med största begärlighet uppfatta och kringsprida alla slags berättelser, äro, enligt Læstadii kännedom, föga att rätta sig efter. Vi lägga ej heller vigt på dessa, så vida de sakna bekräftelse från andra håll.

— 96, rad. 5 *står:* Bjarmadals *läs:* Bjarmalands

— — — 7 — sablar — soblar

— 98, not. 2 — allen — alten

— 108, — 3 — Juomari — Tuomari

Sid. 114. I allmänhet höllos väl Ting på vidsträktare höjder, och en sådan kallades *Lögberg, Þingbrækka, Malberg.* Men att Ting (liksom offer) äfven blifvit hållna vid eller på ättehögar, derföre tala ej blott de traditionella namnen på *Tingshögar*, utan äfven den anförda benämningen *Högating* ur Konungasagorna. För öfrigt synes af dessa (Jfr.

Harald Hårfagers Saga, c. 8; Håkan den Godes Saga, c. 13), att Konungen brukade sitta på en hög, troligen en fädernas ättehög. Derföre satte sig Svenske Prinsen *Styrbjörn* på sin faders hög, då han fordrade sin del i riket af sin farbror *Erik Segersäll*.

Sid. 115, not. 8. Äfven i Jemshögs socken i Blekinge är ett högt berg, benämndt *Valhall*, med en brant sida åt en tätt invid belägen sjö.

— 117, not. 8 *står:* Gibdon *läs:* Gibson.

— 118. Stenarne ide så kallade *Domareringarna* voro visserligen ej alltid ämnade att sitta på (de äro stundom temligen höga och spitsiga), utan utmärkte i allmänhet den krets, utom hvilken menigheten borde hålla sig. För öfrigt *suto* Konung och Lagman (och andre de förnämste män) på Tinget, men *stodo upp*, då de talade till folket, såsom ses af berättelsen om Upsala tinget hos Snorre Sturleson.

— 119. Emot det här förekommande uttryck: "att Lagmännen tolkade lagen tillika med de lagkunnigaste och visaste bland folket," har blifvit anmärkt, att det på Landstinget tillhörde Lagmannen och ingen annan att *lag skilja;* hvilket vi ej bestrida. Men det anförda har afseende på ett äldre samhällstillstånd, ännu så Demokratiskt, att det svårligen tålde en endas domsrätt, om ej i särskilda fall genom presterlig myndighet. Ännu i Olof Skötkonungs tid hette en på Alshärjartinget fälld dom äfven *hela folkets* (Allsherjardom). Det var ej under sådana omständigheter som Konung eller Lagman kunde sjelfrådigt tolka lagen; ehuru folkets domsrätt i utöfningen naturligtvis öfvergick till några få de förnämsta och klokaste såsom skiljemän och förlikare (hvarföre äfven Konungasagorna uttryckligen förmäla om den nyssnämnda Sveakonung, "att han alltid hade med sig tolf de visaste män, som suto med honom öfver domar och rådde i svåra mål"), och med begreppens utveckling sedermera *domaren* allt mer framträder i sin egentliga egenskap.

— 121. Sjelfva ordet *Aska*, i gamla språket *Asikkia*, (se Glossarium till Vestgötalagen) kommer af *As* (Gud, neml. Thor) och *eckia* (åkning). På Gottland kallas åskan *Thorsåkan*.

Ibid. *Brå* i namnet *Baldersbrå* betyder ögonbryn.

Sid. 130, rad. 32 *står:* Dorpat *läs:* Dorstad
— — not. 3 — mons — moris
— 166, — 1 — Syr — Syv
— 179, — 8 — Dalslagen — Dalelagen
— 197, rad. 16 — Kristnabalken — Kristnubalken
— 208, — 12 — nyvärfvade — nyförvärfvade
— 210, — 6 — skall — skola
— 227, not. 10 — *A endt* — *Arendt*
— 236, rad. 17 — i så — till så
— 260. I en Handskrift på Linköpings Bibliothek (af år 1519) säges, att i Brunkebergs slag 16 Riddare med 614 man blefvo fångne och 2000 man slagne. Linköpings Bibliotheks Handl., I Del., s. 90.
— 280, rad. 37 *står:* undfängades *läs:* undfägnades
— 288, — 3 — har — ha
— — — 16, 17 *står:* enklaste beståndsdelar *läs:* första band
— 313. Att Konung *Magni Erikssons* Landslag, oaktadt Presterskapets protest, genast ansågs gällande, bevises af ett Diplom genom Hr Professor *Schröder* mig meddeladt ur Grefliga Bondiska Pärmebrefs-Samlingen på Säfstaholm. Uti ett *Johan Gregerssons* Morgongåfvo-bref, dateradt Wexiö 1352, säger denne sig bestämma Morgongåfvan: "*secundum modum ac formam legum per Dominum meum carissimum, Dominum Regem, nuper editarum.*"
— 330, not. 2 *står:* Svetici *läs:* Svetice
— 333, — 7 — impressiorie — impressorie
— 334, — 9 — stannais — stanneis

Smärre fel och olikheter i stafningssätt täckes Läsaren ursäkta.
